

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XX Nr. 9-10 SEPT.-OCT.-1961

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI
APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XX Nr. 9-10
SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE
1961

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI :

P. S. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. TEOCTIST,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANȚEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

LUNA PRIETENIEI ROMİNO-SOVIETICE

REDACTIA, *Luna Prieteniei Romino-Sovietice la Patriarhia Romina* 781

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

- Asist. C. PĂVEL, *La Înălțarea Sfintei Cruci* 793
Pr. prof. M. CHIALDA, *La Duminica XIX-a după Rusalii* 796
Pr. prof. PETRU REZUȘ, *La Duminica XXX-a după Rusalii* 799

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACTIA, *Ațiuni în slujba păcii* 803

ARTICOLE ȘI STUDII

- T. G. BULAT, *Episcopul Misail al Buzăului. Știri noi despre călătoria și moartea sa în Rusia (1739)* 811
Pr. IOAN RĂUȚESCU, *Bisericile din Rucăr (Mușcel)* 816
GEORGE POTRA, *Școala domnească de slovenie, de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi din București* 837

BARBU TEODORESCU, <i>Circulația vechii cărți bisericești de București (1508-1830)</i>	879
Pr. dr. CONST. N. NIȚESCU, <i>George Enescu, restauratorul unei ctitorii voievodale din Tirgoviște</i>	922
Diac. prof. E. VASILESCU, <i>Căile ce duc la virtute, după înțelepciunea orientală</i>	928
Pr. AL. SEVERIN, <i>În legătură cu unitatea creștină. — Răspunsul Patriarhiei din Moscova către cardinalul Augustin Bea, secretarul Comisiei pentru Unitatea Creștină</i>	937

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

<i>Studii Teologice</i> , vol. I (Moscova, 1960, pp. 180), de Pr. AL. SEVERIN	940
---	-----

EPISCOPIA BUZĂULUI

Pr. M. NEGULESCU, <i>Un omagiu adus muncii și înțelepciunii</i>	957
— <i>Deschiderea cursurilor școlare la Seminarul Teologic și Școala de Cintăreți</i>	958

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE LA PATRIARHIA ROMÎNĂ

În ziua de 12 octombrie a. c., a avut loc în sala de festivități a Institutului Teologic inaugurarea festivă a Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice, la care au luat parte Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhiei Romîne, părinții consilieri ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesori ai Institutului Teologic și salariații.

Festivitatea a fost deschisă de pr. Olimp Căciulă, de la redacția revistelor Sf. Patriarhii, care a spus în cuvîntarea sa următoarele :

«Rostul adunării noastre de astăzi este acela de a ne alătura și noi, cu toată dragostea și cu tot entuziasmul, la manifestările prin care poporul nostru, în acest început de toamnă, înțelege să-și exprime simțămintele sale de înaltă prețuire, de admirație și de sinceră prietenie față de marea noastră vecină de la Răsărit, Uniunea Sovietică.

Deschidem, cu alte cuvinte și noi, în Instituția noastră, luna prieteniei romîno-sovietice, care va însemna și anul acesta, o sporire a apropierii noastre de Marea Țară a Socialismului biruitor, prin participarea noastră plină de interes la manifestările ce au și început să aibă loc în patria noastră, în vederea cunoașterii din ce în ce mai alînci a înfăptuirilor din Uniunea Sovietică.

Minunatele realizări făcute de Uniunea Sovietică în mărețul ei drum spre progres sînt, am putea spune, pe bună dreptate, uluitoare din toate punctele de vedere. Printr-o muncă constructivă, plină de abnegație și de devotament, popoarele Uniunii Sovietice, călăuzite de învățătura marxist-leninistă, au transformat, în mai puțin de o jumătate de veac, viața popoarelor din fosta Rusie țaristă — viața de mizerie, de cruntă exploatare și de incultură — într-o viață cît se poate de înfloritoare, Uniunea Sovietică depășind astăzi, din foarte multe puncte de vedere, cele mai înaintate țări din lume. Procesul acesta îmbracă cu adevărat haină de epopee, dacă ne gîndim pe de o parte la moștenirea dezastruoasă

pe care au preluat-o Sovietele în urma Marelui Revoluții Socialiste din Octombrie, în 1917, iar pe de altă parte la faptul că Uniunea Sovietică a fost silită să îndure, în decursul celui de al doilea război mondial, cele mai grozave pagube și cele mai mari distrugerii de bunuri materiale și de vieți omenești din partea furioasei dezlănțuiri fasciste. Dar tocmai întru aceasta constă, pentru oricine are ochi de văzut, puterea cea nebiruită a socialismului.

Patria noastră, intrind după 23 August 1944 în lagărul socialismului, a găsit în Uniunea Sovietică nu numai exemplul cel mai viu al unor înfăptuiri istorice de cea mai mare însemnătate pentru popor, ci și ajutorul dezinteresat la tot pasul.

Același ideal însuflețește astăzi amândouă popoarele — romin și sovietic — iar rezultatul strădaniilor înalte în munca constructivă sînt realizările, de tot felul, care s-au înfăptuit în patria noastră și care sînt pe cale să se înfăptuiască, ridicînd prestigiul patriei noastre la înălțimi, la care poporul nostru nici nu se putea măcar gîndi, sub trecutele regimuri de împilare și de exploatare.

Legăturile de prietenie dintre poporul romin și popoarele Uniunii Sovietice — legături care s-au arătat deosebit de fructuoase — sînt, dacă ne exprimăm bine, expresia cea mai înaltă a comuniunii de interese și de viață a popoarelor noastre, sortite de natură să trăiască alături unul de altul. Aceste legături își au istoricul lor, căci ele se împletesc din cele mai vechi timpuri. Trecutul neamului nostru este împletit, mai ales pe latură culturală, cu trecutul poporului rus și ucrainean, iar comunitatea de interese, în ceea ce privește apărarea împotriva dușmanilor comuni a făcut ca între aceste popoare să se înfăptuiască pe cîmpurile de luptă o adevărată frățietate. Este destul să ne gîndim la legăturile politice și culturale dintre principatele romine și statele ruse de la răsărit, pe vremea lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Ioan Vodă cel Cumplit, Petru Schiopul, Mihai Viteazul, Vasile Lupu și Matei Basarab, pentru ca să înțelegem cît de apropiate au fost popoarele noastre în trecutul lor istoric și apoi să ne gîndim la o seamă de personalități culturale rominești, care și-au găsit în Rusia, din diferite motive, o a doua patrie, ca: Dimitrie Cantemir, Nicolae Milescu și marele mitropolit al Kievului Petru Movilă, pentru ca să ne dăm seama iarăși de amploarea acestor legături. Cu ajutorul Rusiei se fac primii pași spre emanciparea Principatelor Romine: cu ajutorul Rusiei, România devine un stat independent, în urma războiului ruso-turc din 1877-1878 și ajutorului social, politic, economic și cultural multilateral primit din partea Uniunii Sovietice, după 23 August 1944, se datorește faptul că dintr-o țară înapoiată cum eram mai înainte, am devenit o țară cu o industrie înfloritoare, cu o agricultură în plină dezvoltare, cu o economie dintre cele mai de seamă și cu o cultură și știință, la nivelul celor mai dezvoltate țări din lume.

Prietenia dintre noi și Uniunea Sovietică, prietenie care se bazează pe legăturile sincere ale vremurilor celor mai îndepărtate, este astăzi o mîndrie pentru noi. Lupta alături de Uniunea Sovietică pentru înlăturarea războaielor din viața popoarelor, pentru dezarmarea generală și totală și

pentru încetățenirea păcii în lumea întreagă constituie pentru noi o adevărată cinste.

Prin lupta sa nobilă pentru întronarea unei noi ere în lume, a unei ere de libertate, de independență și de progres pentru toate popoarele, Uniunea Sovietică este un viu exemplu pentru toate țările unde libertatea este împilată și unde exploatarea omului de către om este încă o instituție în floare. Cu ochii ațintiți la Uniunea Sovietică, popoarele coloniale și semiindependente au început cu o hotărâre nemaîntulnită în istorie, să-și scuture jugul colonial, să lupte pentru independență și să evite toate mașinațiile foștilor lor stăpâni, pentru reinvierea exploatării și asuprairii sub forma neocolonialismului. Cu ochii ațintiți spre Uniunea Sovietică, multe dintre aceste țări dezrobite au încăput pe drumul progresului social și economic, începînd cu zel și pasiune, îndepărtarea tuturor racilelor de pe urma colonialismului. Și ajutorul dezinteresat al Uniunii Sovietice constituie un factor de cea mai mare însemnătate în procesul progresului acestor popoare.

Astăzi, sute de milioane de oameni, nu numai din cadrul lagărului socialist, ci și din țările neutre și chiar din cele capitaliste, au alcătuit, urmînd exemplul Uniunii Sovietice, un mare și puternic lagăr al păcii, care veghează și luptă pentru înlăturarea definitivă a războiului și pentru aducerea la dreapta rațiune a tuturor acelor care, cu mintea înfierbîntată de acțiuni egoiste, caută să zdrăngăne încă armele, pentru a înfricoșa pe cei fricoși și a-i face să se lase și mai departe dominați de interesele capitaliste. Iar Uniunea Sovietică, țara cea mai puternică din lume, cea mai bine pregătită să întîmpine nebunia doritorilor de un nou război, cu o ripostă fulgerătoare, nu scapă nici un prilej de a face să se audă glasul rațiunii în raporturile dintre state și în forul cel mai de seamă al popoarelor, Organizația Națiunilor Unite, convinsă fiind că pînă în cele din urmă rațiunea va învinge patimă și că omenirea printr-o dezarmare generală și totală va putea să încheie pentru totdeauna capitolul războaielor și să se dedice lucrului constructiv, merit să aducă îlecirea tuturor oamenilor de pe întreaga suprafață a pămîntului.

Dar despre lupta și strădaniile pentru pace ale Uniunii Sovietice, va vorbi îndată prietenul Al. Botez și cu aceasta, subliniind încă odată strădaniile pentru pace ale Uniunii Sovietice, care constituie un model pentru toate popoarele și statele din lume, considerăm că aducem un datorit omagiu Marelui Țări a Socialismului și motivăm încă odată temeiul prieteniei poporului nostru cu popoarele Uniunii Sovietice, prietenie din care vom să facem veriga de aur care va lega de-a-pururea cele două popoare».

S-a dat apoi cuvîntul d-lui Al. A. Botez, care a dezvoltat teza «*Uniunea Sovietică în fruntea luptei pentru pacea popoarelor*». D-sa a grăit:

«Unul din prinoasele toamnei românești, care se revarsă tradițional pe întinsul țării noastre, odată cu bogăția recoltelor și cu mierea soarelui ce pîrguiește livezile și viile, este bucuria generală a sărbătorii Marelui Prietenii Romino-Sovietice.

Nici cînd n-a prețuit poporul român cuvîntul «prietenie» și nu l-a aflat mai plin de miez și de roade, în toate domeniile vieții, ca prietenia ce o simte pentru marea vecină din Răsărit și pentru popoarele sale, care și-au croit o lume nouă și cheamă omenirea la o viață de prosperitate și demnitate, pe care n-a cunoscut-o în trecut.

Ecoul trezit în inimile noastre și intensitatea prieteniei ce o nutrim pentru popoarele și conducătorii statelor sovietice, are un sens profund, pe care vom încerca să-l deslușim cît mai limpede.

Mai întii se impune atenției noastre faptul că acest fir invizibil, dar de tăria oțelului, ne unește cu o lume compusă din peste două sute milioane de oameni, conștienți de rolul și puterea lor în viața internațională, neclintii pe pozițiile păcii și apărării modului lor de trai. Această prietenie este adinc împlintată în istorie. Privind înfăptuirile epocale ale popoarelor U.R.S.S., de la Marea Revoluție din Octombrie încoace, poporul român este cuprins de o admirație pe care și-o exprimă în fiecare an, în cele mai variate forme, de la schimbul de vizite, la manifestări artistice și culturale, care au loc pe tot cuprinsul țării.

În toate instituțiile, întreprinderile, scolile și asociațiile obștești din țara noastră, s-au ținut și se țin ședințe festive, în care oamenii muncii, celebrează această mare și nezdruccinată prietenie.

Salariații din instituția noastră se alătură și ei cu inima și cu gîndul acestor manifestări, urmînd propriile lor îndemnuri și împărtășind bucuria și simțămintele întregii obști romînești.

Noi nu ne vom mărgini numai la această ședință solemnă de inaugurare a Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice, ci vom organiza cu concursul Coralei Patriarhiei Romîne și al Institutului Teologic un festival artistic, vom viziona filmele sovietice și spectacolele de teatru și muzicale, care ne redau avîntul și geniul artistic al popoarelor sovietice, vom vizita expozițiile și vom asculta conferințele compatrioților noștri, care au avut fericire să viziteze Țara Sovietelor.

Neuitata zi de 23 August 1944 a înscris o pagină hotărîtoare în zbu-ciumata noastră istorie. Liber și stăpin deplin pe soarta sa, poporul român a pornit pe calea cea bună a destinului său. Prietenia romîno-sovietică dă o nouă bază, de nezdruccinat, istoriei noastre, temeluind o comunitate de idealuri și de năzuințe. Tratatul încheiat în 1948 cu Uniunea Sovietică cheazășiuește țării noastre un viitor sigur în toate domeniile de dezvoltare, colaborarea noastră fiind în spiritul egalității și întrajutorării reciproce. De atunci n-au trecut prea mulți ani, dar roadele acestei colaborări se văd pretutindeni și le constată toți oamenii de bună credință care ne vizitează, toți cei care privesc cu o elementară obiectivitate mă-reșile realizări tehnice, culturale, economice, comparate cu anii unui trecut întunecat. Toți încercăm un sentiment de mîndrie privind sporul de bine din care ne împărtășim și, cei mai vîrstnici mai cu seamă, ne simțim cuprinși de liniște în ce privește bunăstarea și siguranța în care vor trăi generațiile ce vin după noi. Școlile sînt pline de tineri și adulți care se adapă la izvorul noii culturi. Bogățiile patriei sînt exploatate cu

metodele tehnicii moderne, în folosul tuturor. În casele oamenilor pătrunde bunăstarea. Toate acestea le-am realizat cu sprijinul frăţesc şi multilateral al oamenilor sovietici. Nu există colţ în ţara noastră şi nu există om care munceşte şi creiază, unde să nu se vadă şi care să nu simtă influenţa binefăcătoarei experienţe sovietice. Ajutorul sovietic a fost prezent, după eliberare, în toate realizările obţinute de clasa noastră muncitoare.

Din marile întreprinderi industriale care au apărut de la eliberare pe harta economică a României, 63 au fost înălţate cu utilaj şi materiale sovietice. Tot în această perioadă, Uniunea Sovietică ne-a pus la dispoziţie, în mod gratuit, peste 1200 de documentaţii tehnice, licenţe de invenţii şi perfecţionări.

În cele mai multe din cazuri, livrările de material şi utilaj sovietic pentru construirea de noi obiective în România sînt plătite chiar cu produse ale fabricilor şi uzinelor construite. Şi tocmai datorită colaborării frăţeşti cu Uniunea Sovietică, ţara noastră produce azi, în cantităţi mereu sporite, o gamă din ce în ce mai largă de produse, de la laminate la vase fluviale şi de la tractoare la fibre sintetice.

Ajutorul sovietic e un factor hotărîtor pentru milioanele de constructori din patria noastră, pentru a da viaţă cu succes prevederilor cuprinse în planul de şase ani de dezvoltare economică a ţării. Conform acestor prevederi, în anul 1965 producţia industrială a României va creşte în ansamblu de 2,1 ori faţă de 1959.

La aceasta va contribui în mod substanţial ajutorul sovietic care se va concretiza în maşinile, instalaţiile, documentaţia tehnică ce ne vor sosi din Uniunea Sovietică. Numai valoarea utilajelor pe care le vom primi în cadrul acestui ajutor, în următorii ani, se ridică la peste 2 miliarde lei.

Prin intrarea parţială în funcţiune a combinatului siderurgic de la Galaţi, în construcţia căruia ajutorul sovietic joacă un rol de primă importanţă, în 1965 producţia de oţel a ţării va ajunge la 3,3 milioane tone, fiind de aproape 2 ori mai mare decît în anul 1960; în acelaşi an, producţia de energie electrică va fi de 18.500 milioane kwh, fiind de 2,7 ori mai mare decît la începutul planului de 6 ani.

În acelaşi răstimp se va dezvolta şi agricultura ţării. Pe ogoare vor lucra atunci 100.000 de tractoare, peste 70.000 de semănători, alte zeci de mii de maşini agricole. Recolta de cereale şi leguminoase va creşte la 14-16 milioane tone anual.

Toate acestea vor avea un rol însemnat în creşterea nivelului de trai al celor ce muncesc. În 1965 salariul real al muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor şi funcţionarilor va creşte cu 40-45%, iar veniturile reale ale ţărănimii muncitoare vor spori cu cca 40%.

În anii planului şesenal vor fi construite pentru oamenii muncii sute de mii de case.

Relaţiile de prietenie romino-sovietice sînt însă departe de a se limita la domeniul economic. Cultura, arta, ştiinţa, întreaga sferă de manifestare a activităţii spirituale din ţara noastră cunoaşte influenţa binefăcătoare a prieteniei cu popoarele sovietice. Au devenit de mult

tradiționale schimburile de delegații culturale și turnee artistice, de expoziții și informații științifice între țările noastre. La București oamenii noștri de știință ascultă comunicările unor savanți sovietici de renume mondial, în timp ce specialiștii români lucrează cot la cot cu colegii lor sovietici în orașelul atomiștilor, Dubna, de lângă Moscova, la dezlegarea continuă a tainelor atomului. În România sînt întotdeauna așteptate cu cea mai vie nerăbdare turneele artiștilor sovietici care ne vizitează țara, în timp ce artiștii români culeg în Uniunea Sovietică prețuirea marelui public. La Moscova, la librăria care vinde cărți din țările de democrație populară, cărțile românești se epuizează îndată ce sînt puse în vânzare, iar la noi cartea rusă și sovietică a devenit de multă vreme un prieten indispensabil fiecărui om al muncii.

Schimburile culturale romîno-sovietice se lărgesc an de an, aducînd o importanță contribuție la cunoașterea reciprocă între țările noastre. Numeroși oameni ai muncii din România țin să cunoască viața oamenilor sovietici la ei acasă, să vadă mărețele realizări pe care aceștia le-au obținut în toate domeniile. În același timp numeroși oameni sovietici țin să cunoască România, să ia cunoștință de ceea ce am realizat, să cunoască frumusețile țării noastre. Aceasta explică creșterea, de la an la an, a schimbului de turiști între țările noastre. Au devenit extrem de solicitate locurile în nenumăratele «trenuri ale prieteniei» cu care prietenii călătoresc la prieteni.

Schimburile dintre țările noastre — de orice natură ar fi ele, constituie tot atîtea prilejuri de manifestare a simțămîntelor frățești de care sînt animate popoarele sovietic și romîn, dorința lor fierbinte de a lărgi și întări aceste schimburi spre binele ambelor părți, spre binele păcii.

Parte integrantă a relațiilor frățești care leagă toate țările socialiste, — relațiile romîno-sovietice constituie o ilustrare vie a internaționalismului proletar, care animă ambele noastre popoare.

Lucrul acesta a ieșit din nou cu putere în evidență cu prilejul vizitei de prietenie pe care delegația țării noastre, a întreprins-o în această vară în Uniunea Sovietică. Pretutindeni, printre moscoviții care fluturau stegulețele românești și sovietice înfrățite, în Leningrad—leagăn al Marei Revoluții din Octombrie, în însoțitul Tbilisi, printre muncitorii din Kievul renăscut și mai mindru din ruinele războiului, pretutindeni solii poporului romîn s-au bucurat de o primire caldă, frățească, entuziastă. Vizita delegației romîne în Uniunea Sovietică s-a transformat într-o adevărată sărbătoare a prieteniei romîno-sovietice, prilejuind oamenilor sovietici posibilitatea de a-și afirma încă o dată sentimentele sincere pe care le poartă prietenilor romîni.

Oaspeții romîni s-au întîlnit cu muncitori, colhoznci, intelectuali din marea Țară a socialismului, cărora le-au transmis cel mai fierbinte mesaj de prietenie și solidaritate din partea poporului nostru.

În timpul convorbirilor care au avut loc între conducătorii sovietici și romîni a reieșit din nou atît deplina unitate de vederi dintre conducătorii celor două state cît și grija comună de a asigura țărilor noastre pacea

și securitatea de care acestea au nevoie pentru îndeplinirea planurilor de perspectivă.

Desfășurate într-o atmosferă caldă, frățească, convorbirile dintre conducătorii sovietici și cei români s-au încheiat prin Comunicatul comun semnat la Moscova, în care se relevă: «Guvernele Republicii Populare Române și Uniunii Sovietice subliniază că colaborarea economică strânsă care se dezvoltă între cele două țări este avantajoasă și utilă pentru ambele părți și își afirmă hotărârea de a lărgi și în viitor, prin toate mijloacele, această colaborare pentru care se creează posibilități și mai largi».

Conducătorii români și sovietici, exprimând năzuințele popoarelor lor, au fost în același timp de acord că aceasta presupune intensificarea eforturilor pentru apărarea păcii în așa fel, ca niciodată războiul să nu amenințe orașele, uzinele, câmpiile cu grâne, leagănele în care crește generația ce va moșteni lumea pe care o clădim cu propriile noastre mâini.

În condițiile actuale, forțele care luptă pentru menținerea și consolidarea păcii generale au o bază materială de neînvinc, în puternica Uniune Sovietică, care a cucerit înfrântămintea mondială în domeniile hotărâtoare ale științei și tehnicii. Trebuie ținut seama că în prezent în calea înlăturării planurilor agresive ale imperialismului stă nu o singură țară socialistă aflată în încercuirea capitalistă, cum era în trecut, ci sistemul mondial al socialismului care însumează mai mult de un miliard de oameni, se întinde pe un teritoriu care ocupă o treime din globul pământesc și dă 35% din producția industrială a lumii și jumătate din producția agricolă mondială. Pozițiile socialismului sînt tot mai puternice pe scară mondială.

Ca urmare a schimbărilor radicale intervenite în raportul de forțe pe arena internațională, există posibilitatea reală de a preîntîmpina un nou război mondial. Aceste posibilități, nu pot însă izbăvi omenirea de pericolul războiului. Pentru a pune friu forțelor agresivității și războiului, sînt necesare acțiuni hotărîte, este necesară întărirea permanentă a capacității de apărare. Inițiativa pașnică a Uniunii Sovietice de a lichida rămășițele celui de al doilea război mondial prin încheierea Tratatului de pace cu Germania și reglementarea pe această bază a problemei Berlinului occidental, nu a fost încă deplin înțeleasă.

Încheierea Tratatului de pace cu Germania și lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial, este una dintre problemele mari ale contemporaneității, a cărei rezolvare este necesară, deoarece Germania occidentală și Berlinul occidental au devenit principalul focar de război în Europa.

În totală opoziție cu modul în care au evoluat lucrurile în partea apuseană a Germaniei, în partea ei răsăriteană, prin aplicarea prevederilor acordurilor de la Potsdam de către Uniunea Sovietică, a fost înlăturată demilitarizarea și denazificarea. La 7 octombrie 1949, Consiliul poporului german a hotărît formarea unui guvern al R. D. G.; a fost astfel constituită Republica Democrată Germană, căreia i-a fost predată imediat de către autoritățile sovietice, întreaga administrație a țării.

Astfel s-a constituit o Germanie nouă, democrată și iubitoare de pace.

În Germania răsăriteană au fost smulse total și definitiv rădăcinile militarismului; aici militarismul german nu va putea reinvia niciodată. Oamenii muncii din Germania răsăriteană au creat Republica Democrată Germană, care prin însăși natura sa exclude posibilitatea revenirii la o politică de revanșă și agresiune.

Astăzi, Republica Democrată Germană, după potențialul ei industrial, ocupă al 5-lea loc în Europa. Încă din 1955, R.D.G., deține un loc de frunte în producția industriei chimice. Republica Democrată Germană ocupă în prezent primul loc în lume în producția de fibre sintetice pe cap de locuitor. De asemenea, R.D.G., realizează cea mai mare producție de cărbune brun din lume. La producția de energie electrică pe cap de locuitor, Republica Democrată Germană ocupă al treilea loc în Europa.

Succese importante au obținut și țărani muncitori din Republica Democrată Germană, care au trecut la prelucrarea în comun a pământului.

Republica Democrată Germană are relații comerciale cu aproape toate țările ocupând al 14-lea loc pe lista comerțului mondial. Baza comerțului exterior al Republicii Democrate Germane o constituie schimburile cu statele socialiste, care reprezintă 75% din volumul comerțului său exterior.

Realizări însemnate s-au obținut și în dezvoltarea învățămîntului public, științei și culturii.

Transformările democratice și socialiste îndeplinite în R. D. Germană reprezintă o cucerire măreață a clasei muncitoare germane, a țărănimii și intelectualității sale.

Oamenii muncii din Republica Democrată Germană, cu sprijinul tuturor patrioților germani duc de mulți ani o luptă neobosită pentru rezolvarea pașnică a problemei germane, împotriva politicii periculoase de reinviere a militarismului. Prin politica sa externă democratică, de pace, R. D. G. a cucerit încrederea tuturor țărilor și popoarelor iubitoare de pace.

Astfel s-au constituit istoricește două state germane distincte, care se dezvoltă pe căi proprii, cu sisteme economice și politice diametral opuse. Aceasta este o realitate obiectivă de care dacă nu se ține seama, nu se poate aborda în mod realist reglementarea problemei germane.

Respingînd propunerile constructive făcute de Uniunea Sovietică și Republica Democrată Germană, pentru încheierea Tratatului de pace cu Germania și reunificarea țării pe cale pașnică, puterile occidentale au mers pe linia renașterii militarismului vest-german, au încadrat R. F. Germană în Blocul agresiv al Atlanticului de Nord, iar acum preconizează înzestarea Bundeswehrului cu arme racheto-nucleare. Puterile apusene au creat din statul de la Bonn un instrument agresiv de pregătire a unui nou război.

Animată de dorința sinceră de a face totul pentru a preîntîmpina un nou război mondial, de a rezolva pe calea tratativilor toate problemele care ar putea periclita cauza păcii, Guvernul Uniunii Sovietice a venit din nou cu inițiativa încheierii Tratatului de pace german și reglementării

pe această bază a problemei Berlinului occidental. În Memorandumul guvernului sovietic în problema germană, înmînat lui J. Kennedy — Președintele Statelor Unite, cu prilejul întîlnirii de la Viena din iunie a. c., s-au reafirmat propunerile făcute de guvernul sovietic cu privire la încheierea Tratatului de pace cu Germania și transformarea Berlinului occidental într-un oraș liber demilitarizat, făcute în noiembrie 1958 și cuprinse în proiectul sovietic de tratat de pace din 10 ianuarie 1959. În proiectul sovietic de tratat de pace se prevedeau: recunoașterea realităii a existenței celor două state germane — Republica Democrată Germană și Republica Federală Germană — ca state suverane; dreptul celor două state germane de a avea forțe armate proprii, necesare doar asigurării securității proprii și în același timp garanții că nici unul din statele germane nu va mai amenința pacea și securitatea vecinilor Germaniei sau a altor țări. Se prevedea obligația celor două state germane de a nu permite renașterea nazismului, de a interzice toate organizațiile similare precum și desfășurarea oricărei propagande revanșarde războinice. În ceea ce privește Berlinul occidental, se prevedea că în așteptarea restabilirii unității și a constituirii unui singur stat german, Berlinul occidental va fi proclamat oraș liber, demilitarizat. Se prevedea de asemenea retragerea trupelor străine din Germania după intrarea în vigoare a Tratatului de pace.

Toate aceste prevederi nu lezează interesele nici unei părți și nu urmăresc obținerea vreunui avantaj pentru nici una din puterile semnatare ale Tratatului. U.R.S.S., R.D.G., nu atentează la modul de viață al populației din Germania occidentală sau din Berlinul occidental. Ca oraș liber, Berlinul occidental, va avea dreptul de a întreține legături diplomatice, economice și culturale cu orice țară de pe continent; se va respecta întru totul dreptul populației acestui oraș de a-și organiza viața conform cu voința sa.

În memorandumul înmînat lui Kennedy, ca și în cuvîntările rostite ulterior de către N. S. Hrușciiov, se sublinia că de astă dată reglementarea acestor probleme nu mai poate fi tîrăgănată la infinit. Încheierea Tratatului de pace cu Germania nu poate fi amînată deoarece orice amînare ar stimula forțele agresivității care ar atenta la securitatea țărilor socialiste, la pacea întregii lumi. Experiența istorică arată că trebuie luate din timp măsuri pentru a bara calea agresivității, pentru a ține în frîu pe agresori. Chemînd guvernele puterilor occidentale să ia loc în mod cinstit în «jurul mesei rotunde a tratativilor», N. S. Hrușciiov a atras în același timp atenția acestora că dacă vor refuza să discute și să semneze Tratatul de pace cu cele două state germane, guvernul sovietic va fi nevoit să semneze, împreună cu alte state interesate care se vor alătura, un Tratat de pace cu R. D. Germană, care s-a declarat de acord cu aceasta.

În condițiile create, cînd pe teritoriul Germaniei s-au format două state de sine stătătoare, cu sisteme social-politice diferite, *problema reunificării Germaniei a devenit o chestiune internă a poporului german*, o problemă de competența celor două state existente pe teritoriul Germaniei. A pune problema unificării acum, înseamnă a amîna la infinit rezolvarea

problemei germane, a adînci un focar de război, care constituie un pericol pentru pacea omenirii.

Totodată, așa cum se arată în Declarația amintită, «*Guvernul sovietic declară solemn că forțele armate ale U.R.S.S. nu vor recurge niciodată primele la folosirea armelor*». Aceste cuvinte subliniază odată mai mult caracterul constructiv al hotărîrilor luate.

Spre deosebire de statele imperialiste, Uniunea Sovietică și celelalte țări socialiste folosesc uriașa lor forță militară nu în scopuri agresive, de cotrăpire, ci pentru a apăra pacea, munca pașnică, constructivă. Socialismul și pacea sînt de nedespărțit. Toate acțiunile politicii externe a Uniunii Sovietice, ale tuturor statelor lagărului socialist sînt pătrunse de spiritul coexistenței pașnice.

Zădărnîcind planurile agresive ale promotorilor războiului, țările noastre vor continua eforturile pentru rezolvarea tuturor problemelor litigioase cu ajutorul tratativelor, pentru asigurarea securității generale, pentru destinderea încordării internaționale.

Poporul român aprobă și sprijină întru totul măsurile îndreptățite și pline de răspundere luate de Uniunea Sovietică, profund convins că ele slujesc întărirea păcii și securitatea internațională.

Ca și alte popoare europene, poporul român, în decursul unei singure generații a trecut de două ori prin ravagiile războaielor mondiale dezlănțuite de militaristii germani și de aceea urmărește cu vigoare evoluția problemei germane. Exprimînd profundele interese de pace ale poporului, guvernul R. P. R. s-a situat și se situează ferm și consecvent pe linia reglementării grabnice a problemei încheierii Tratatului de pace cu Germania și a normalizării pe această bază a problemei Berlinului occidental.

România, ca stat care a participat cu forțele sale armate la războiul împotriva Germaniei hitleriste, este, una dintre țările aliate, chemate să examineze și să semneze Tratatul de pace cu Germania. În această calitate, guvernul țării noastre și-a exprimat în repetate rînduri hotărîrea de a participa la rezolvarea cît mai grabnică a problemei.

Reafirmînd poziția guvernului R.P.R. în această problemă, în cuvîntarea rostită la adunarea festivă consacrată celei de a 17-a aniversări a eliberării țării de sub jugul fascist, președintele Consiliului de Stat, Gh. Gheorghiu-Dej și-a exprimat speranța că în problema Tratatului de pace cu Germania, ca și în celelalte probleme litigioase, cercurile conducătoare din occident se vor plasa în cele din urmă pe o poziție bazată pe aprecierea lucidă a realităților istorice și pe înțelegerea necesității imperioase de a rezolva aceste probleme prin metoda tratativelor, în interesele păcii.

Pronunțîndu-se în mod consecvent și luptînd pentru triumful principiului coexistenței pașnice în relațiile internaționale, guvernul R. P. Romîne ia toate măsurile pentru întărirea continuă a capacității de apărare a patriei.

Fermitatea țărilor lagărului socialist în problema încheierii Tratatului de pace cu Germania este întemeiată pe convingerea profundă în justetea

poziției adoptate, pe faptul că în urma schimbărilor radicale intervenite în raportul de forțe în lume, războiul poate fi preintimpinat, spre binele omenirii și al viitorului ei.

În țările socialiste, ca și în întreaga lume, nu poate să nu producă adincă îngrijorare zăngănitul armelor, care se aude în Occident, în legătură cu dorința Uniunii Sovietice de a încheia Tratatul de pace cu Germania, de a normaliza situația în Berlinul occidental și de a lichida astfel rămășițele celui de al doilea război mondial. Atitudinea puterilor occidentale în această privință pune în directă primejdie securitatea țărilor noastre. În fața primejdiei, statele noastre nu pot acționa decât ca în orice altă împrejurare — unite strâns, în apărarea păcii și a viitorului lor. În țara noastră au găsit de aceea sprijin unanim măsurile luate de către Uniunea Sovietică, menite pe de o parte să asigure securitatea țărilor socialiste, iar pe de altă parte să demonstreze amatorilor de agresiune ce-i așteaptă în cazul în care vor trece la acte necugetate.

Poporul român este alături de Uniunea Sovietică în hotărîrea acesteia de a nu mai amîna încheierea Tratatului de pace cu Germania. Puterea lagărului socialist este în clipa de față atît de mare, încît înfăptuirea politicii sale de pace nu va putea fi împiedicată de nici un fel de intimidări.

Țările răsăritene nu amenință pe nimeni. Ele doresc doar stingerea, pe cale pașnică, a focarului de război din inima Europei și o asemenea reglementare pașnică nu va aduce prejudicii nici uneia din țări, deoarece corespunde intereselor tuturor celor ce năzuiesc cu adevărat la menținerea și consolidarea păcii generale.

Tocmai acestor scopuri îi slujește și Declarația guvernului sovietic cu privire la reluarea experiențelor cu armele nucleare, măsură dictată de adinca grija pentru menținerea păcii în lume. Guvernul sovietic a întreprins aceste măsuri călcîndu-și pe inimă, sub presiunea împrejurărilor, dar n-a putut să nu le întreprindă deoarece altfel ar fi nesocotit interesele de importanță vitală ale securității Uniunii Sovietice. În același timp, cu măsurile îndreptate spre întărirea continuă a capacității de apărare a țării, guvernul sovietic a adresat puterilor occidentale o chemare sinceră și hotărîtă: să dezarmăm, să aruncăm la fiare vechi toate armele, să cufundăm stocurile de arme atomice în adincul oceanului, să trăim într-o lume fără armate, și deci fără teama de război. La această chemare se adaugă recentele propuneri ale Uniunii Sovietice — de mare însemnătate pentru însănătoșirea situației internaționale, cuprinse în memorandumurile guvernului sovietic prezentate celei de a 16-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. Adresînd tuturor popoarelor și tuturor guvernelor membre ale O.N.U. apelul să facă tot ce este necesar pentru rezolvarea neîntîrziată a problemei dezarmării generale și totale sub un strict control internațional, guvernul sovietic își exprimă încă o dată voința de a asigura pe pămînt o pace trainică și îndelungată.

Aprobarea de care se bucură în țara noastră măsurile guvernului sovietic menite să apere securitatea și pacea popoarelor, se împletește cu un sentiment de profundă înțelegere.

E bine să ai astfel de prieteni puternici, care nu o dată au salvat omenirea de la catastrofă. În noi au trezit un adînc ecou și au întărit și mai mult încrederea în ziua de mîine cuvintele rostite de N. S. Hrușciiov, în august, la mitingul prieteniei romîno-sovietice de la Kremlin: «Noi, ca cei mai apropiați frați și tovarăși care luptă pentru aceeași cauză, împărtășim și bucuriile și durerile, sîntem întotdeauna gata să venim unul în ajutorul celuiîalt».

Spre acest viitor pornim încrezători în puterile noastre, cu conștiința că vom avea, și pe mai departe, în drumul nostru, un prieten de nădejde în poporul sovietic.

Acestor sentimente închinăm anul acesta, ca în anii trecuți, manifestările pline de însuflețire din cadrul lîunii prieteniei romîno-sovietice și ne bucurăm să vedem că an de an «luna mării prietenii» relevă, tot mai mult, strînsele legături multilaterale, ce leagă popoarele noastre.

Prietenia noastră se va lărgi, și se va cimenta an de an tot mai mult, demonstrînd puterea unității celor ce pășesc înainte, purtînd, desfășurat larg, steagul unui ideal de pace, muncă, libertate, egalitate și fericire pentru toate popoarele.

Sub acest steag vom fi veșnic împreună».

REDACTIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA ÎNĂLȚAREA SFINTEI CRUCI

Sărbătoarea împărătească de astăzi, numită Înălțarea Sfintei Cruci, iar în popor Ziua Crucii, e închinată prăznuirii a două fapte însemnate din trecutul Bisericii noastre, în legătură cu Sfânta Cruce. Vom arăta pe scurt despre ce e vorba.

Ne aducem aminte cum cei ce L-au răstignit pe Domnul Iisus Hristos, vrind să ștergă orice urmă despre El și să se dea uitării nelegiuirea lor, s-au străduit să ascundă locul unde a fost răstignit Domnul, astupându-l, împreună cu cele trei cruci. Abia după încetarea prigoanelor, împărăteasa Elena, mama lui Constantin cel Mare, punind să se facă săpături stăruitoare, a izbutit să afle cele trei cruci. Printr-o minune — învierea unei văduve — s-a adevărit care e crucea Mântuitorului. Episcopul Macarie a trebuit să înalțe crucea în amvon, ca să poată fi văzută de tot poporul ce era de față și care se ruga: «Doamne, miluește-ne!» Numele sărbătorii de astăzi vine tocmai de aici. Al doilea fapt s-a petrecut în anul 629, când împăratul Heraclius, biruind pe perși, aduce din nou sfânta cruce la Ierusalim, după ce în anul 614 o răpise Chosroes II al perșilor, în urma unei bătălii câștigată de acesta.

Cu toate că aceste două fapte s-au petrecut în vremuri deosebite în curgerea vremii, și pentru că prin amândouă se săvârșește același lucru și anume înălțarea în cinste a sfintei cruci, Biserica le-a contopit într-o singură sărbătoare. Amintim că, în cinstea sfintei cruci, Biserica a rânduit și duminica a treia din Postul Mare.

Socotim de mare folos duhovnicesc să arătăm în scurte cuvinte marea însemnătate pe care o are sfânta cruce pentru noi, creștinii, precum și temeiul cinstirii care i se cuvine.

Pină la răstignirea Mântuitorului, crucea era un lemn de necinste, aducător de moarte și ocară, unealtă de chinuri, pe care erau spinzurați

tilharii, ucigașii și marii nelegiuți; era semnul osindei celei mai chinuitoare și mai josnice.

Mîntuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, deși fără nici o vină, a fost osîndit tocmai la această moarte josnică și chinuitoare, în locul nostru, și ca ispășire pentru păcatele noastre, pentru ca prin patimile Sale îndurate fără prihană, să ne scape din robia păcatelor și din stăpînirea morții. «Hristos ne-a răscumpărat din blestemul legii, făcîndu-Se pentru noi blestem» — cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Gal. III, 13). El S-a jertfit pentru mîntuirea noastră, numai din nemărginita Sa iubire de oameni.

Pentru lumea dinainte de El, orice suferință era socotită totdeauna ca un mare rău, ca singurul rău, neștiind că adevăratul și singurul rău e păcatul, și ca un blestem de care fugeau toți, de care se fereau și căutau să scape totdeauna. Dimpotrivă, plăcerea, sub felurile ei nume și soiuri, era totdeauna rivnită, căutată și îmbrățișată ca singura fericire cu putință. De aceea, chinurile îngrozitoare pe care le îndura cel răstignit pe cruce erau socotite culmea nenorocirii și a rușinii.

Dar, iată că Mîntuitorul, prin răstignirea Sa pe cruce, răstoarnă cu totul acest chip de a înțelege viața, căci El, nu numai că nu Se ferește de suferință, dar chiar o alege ca pe cel mai potrivit mijloc și cea mai izbită cale pentru a face cel mai mare bine omenirii, și anume: mîntuirea de păcate și aducerea din nou a oamenilor în starea de fii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai împărăției veșnice.

Intr-aceasta stă tîlcul adînc pe care-l cuprinde taina crucii. Mîntuitorul, pe cruce, sfințește suferința îndurată din iubire pentru oameni. Ceea ce altădată și în deobște era socotit ca un rău de care omul trebuia să scape sau să se ferească, ajunge acum o cale spre desăvîrșire și fericire. Și tocmai pentru că nu era înțeleasă de către lumea robită bu-nurilor vremelnice, se puteau auzi cuvintele ocărtoare: «sminteala crucii» și «nebulia crucii». Dar dacă «cuvîntul crucii este nebunie pentru cei pieritori, pentru noi care ne mîntuim, este puterea lui Dumnezeu» — cum spune Sfîntul Apostol Pavel (I Cor. I, 8).

La picioarele crucii Domnului Hristos învățăm că nici un mare bine nu se poate înfăptui fără jertfă și cu cît mai mare e binele pe care vrem să-l facem, cu atît mai mare e și jertfa pe care trebuie s-o îndurăm de bună voie. Așa bunăoară, cine oare trage nădejde să strîngă roade dacă nu s-a ostenit mai întîi să muncească ogorul la vreme, cu răbdare și pricepere? Chiar și numai strîngerea roadelor și încă și aceasta cere muncă, iar munca este o cheltuială de puteri, de timp și de bunuri. Ce să mai vorbim de scăparea unui om de la înec sau foc, cînd jertfa salvatorului e și mai vădită și merge pînă la primejduirea propriei vieți? Așijderea, ajutorarea unor lipsiți sau bolnavi cere strădanie, uitare de sine și lipsirea de unele bunuri trebuitoare pentru sine.

Așa fel e întocmită viața omenească după căderea în păcat, încît nici un bine cît de mic nu se poate săvîrși fără oarecare jertfă. Dar Mîntuitorul Hristos, prin jertfa Sa pe cruce ne-a dat cea mai înaltă pildă de jertfă adevărată, care pornește din iubire, și de aceea, pe măsura

acestei jertfe neasemuite și ca rod al ei s-a înfăptuit și cel mai mare bine pentru omenirea de totdeauna și de pretutindeni, și anume: mîntuirea. Jertfa lui Hristos pe cruce este temelie și cheazăia învierii Sale întru slavă. Drumul spre muntele Taborului trece neapărat prin dealul Golgotei. Fără jertfa pe cruce a lui Hristos, mîntuirea nu poate fi înțeleasă. Tot așa, virtutea creștină nu poate fi dobîndită fără jertfă.

Cu ochii pironiți asupra crucii Mîntuitorului, înțelegem grozăvia nelegiuirii răstignitorilor, alături de taina nemărginitei milostiviri a lui Dumnezeu; căci pe aceeași cruce a răstignirii lui Hristos s-au întîlnit — ca două culmi potrivnice — cea mai josnică și nelegiuită faptă a omului cu cea mai înaltă dovadă a dragostei lui Dumnezeu față de om.

Jertfa pe cruce a Mîntuitorului are un preț fără seamăn, datorită neprihănirii Sale, iubirii Sale nemărginite pentru noi și grozăviei patimilor Sale. Crucea este prin urmare mai presus de toate jertfelnicul lui Iisus Hristos, altarul pe care s-a adus jertfă și de aceea trebuie cinstită ca cel mai sfînt altar (Matei XXIII, 19). Ea este unealtă prin care ne-am cîștigat mîntuirea (Ioan XII, 32; I Petru II, 24). Crucea este arma prin care înlăturăm vrăjmășia dintre oameni, împărțiți în tabere potrivnice, după stări, neamuri (Efeseni II, 16; Col. I, 19); este armă împotriva diavolului și a păcatului; crucea este pecetea lui Dumnezeu pe frunțile celor ce scapă de vătămare la ziua de apoi (Apoc. VIII, 2; IX, 4).

Crucea este semnul biruinței, steagul lui Hristos. La ziua de apoi, «se va arăta pe cer semnul Fiului Omului» (Matei XXIV, 30), care e crucea prin care El a biruit pe diavol și moartea. «Crucea este — cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — voința Tatălui, cinstea Fiului și bucuria Duhului Sfînt».

Dar crucea este pentru noi, creștinii, și o poruncă a vieții. «Cel ce voiește să vină după Mine — zice Mîntuitorul — să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie» (Marcu VIII, 34).

Lepădarea de sine înseamnă înlăturarea acelei iubiri de sine fără măsură, omorîrea patimilor și înfrînarea poftelor păcătoase, care se arată prin păcatele mindriei, urii, vrajbei, lăcomiei, ș.a. Cu alte cuvinte, răstignirea trupului cu poftele și patimile lui (Gal. V, 24). «A-și lua crucea» înseamnă a primi cu bucurie să îndurăm suferințele legate de înfăptuirea binelui, adică a ne jertfi pentru semenii noștri, din iubire pentru ei. A urma lui Hristos înseamnă a fi totdeauna alături de El și cu El, împlinindu-I toate poruncile, cu bucurie și din iubire.

*

Din puținele cuvinte rostite, ne-am putut da seama de covârșitoarea însemnătate a sfîntei cruci, pentru noi, creștinii. Dacă ne crecetăm acum cugetele și viața, aflăm că, într-adevăr, toți creștinii ne-am folosit în dar, la Sfîntul Botez și prin alte sfînte Taine, de roadele jertfei Mîntuitorului, pe care le-am primit dar n-am izbutit să le însușim în așa chip încît să ajungem și noi în viața noastră, cu toți și de-a pururi, jertfitori în slujba aproapelui și din iubire pentru el.

Ajută-ne, Doamne, pe calea ce duce la fericirea veșnică. Stirpește ura și lăcomia, pricinuitoare de războaiele aducătoare de nenorociri și moarte și adu-ne pacea între oameni și popoare.

Să încheiem aceste cuvinte, făcându-ne semnul sfintei cruci și zicînd : «In numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin» !

Asist. C. PAVEL

LA DUMINICA XIX DUPĂ RUSALII

Deosebita grije și nemărginita bunătate izvorîte din dragostea deplină a Mîntuitorului, pentru a arăta omenirii calea spre adevăr și fericire, sînt cea mai vie mărturie a strădaniilor ce s-au depus pentru împăcarea omului cu Creatorul său. «Pentru că așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său, Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Coborît în mijlocul oamenilor prin întruparea Sa, Mîntuitorul este adevăratul și unicul lor călăuzitor spre pace, izbăvire și fericire veșnică. Ca un adevărat părinte, El îndrumază creștinătatea de peste veacuri, împărtășindu-i cuvîntul divin adus din cer, solia cerească de mîntuire. Și Mîntuitorul împlinește cu multă bunătate și răbdare, cu o dragoste nemărginită chemarea Sa. Cu aceeași căldură a inimii și aceeași bunătate a sufletului, El se adresează tuturor, îndrumînd pe toți pe calea cea dreaptă a adevărului, calea vieții și a desăvîșirii.

Două au fost mijloacele prin care Mîntuitorul a învățat pe oameni : cuvîntul și fapta. Prin cuvînt, a învățat și a mișcat inimile, iar prin fapte, tămăduind pe cei bolnavi și în suferință, a pecetluit cu pecetea harului divin cele învățate. Fapta Lui a fost cheazășia credinței aducătoare de mîntuire, dovada puterii divine care lucra între oameni și pentru oameni. Misiunea Sa de îndrumător îl face să cutreiere Țara Slintă, să vorbească mulțimilor, slătînd și îndemnînd pe oameni spre adevăr și lumină.

Din multele cuvinte pe care Mîntuitorul le rostește, învățînd mulțimile ce-L ascultau, cel mai frumos și instructiv este «Predica de pe Munte». Această mare cuvîntare, perfecțiunea Legii celei noi, o adevărată carte de învățătură despre împărăția lui Dumnezeu, e cel mai valoros tezaur de înțelepciune și viață morală. Nici un principiu, nici un cuvînt din această mare cuvîntare nu sînt lipsite de pecetea adevărului absolut, de nota celei mai divine concepții, de cel mai măreț sentiment adresat de Dumnezeu omului.

Un fragment din această cuvîntare a fost citit și în Sfînta Evanghelie de astăzi. Este un fragment în care Mîntuitorul subliniază și trasează totodată conduita credinciosului în viața sa de toate zilele. Plecînd de la principiul moral de reglementare a vieții omului: «Și precum voiți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea» (Luca VI, 31), se ajunge la cel mai înalt și mai frumos îndemn ce a putut fi adresat vreodată omenirii: «Ci, iubiți pe vrăjmașii voștri și faceți bine și dați împrumut nimic nădăjduind, și va fi plata voastră multă și veți fi fiii Celui Prea Înalt» (Luca VI, 35).

Incheierea este dată de porunca îndurării: «Deci, fiți milostivi, precum și Tatăl vostru milostiv este» (Luca VI, 36).

*

Indemnul de la care se pleacă în Sfînta Evanghelie citită astăzi — «Ceea ce voiți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea» — pe cît e de vechi, pe atît e de răspîndit. La toate popoarele, într-o formă sau alta, există acest îndemn de conduită a omului în viață. Nu e de mirare deci, că înțelepciunea poporului, inspirată din îndemnul divin, ne-a lăsat maxima: «Ce ție nu-ți place, altui nu face».

Dar ce stă la temelia acestui înalt îndemn? Ce forță ar putea face pe om să poată aplica în viață această normă din care nu poate rezulta decît buna înțelegere, pacea și dragostea pentru toți? Nimic altceva decît acea putere pe care o dă omului dragostea. Nobila virtute a dragostei, pe care o găsim amintită pe fiecare filă din Sfînta Scriptură a Noului Testament, este motorul ce dă viață spre binele sufletului omenesc.

Potrivit cuvintelor Mîntuitorului, rostite în alte împrejurări, cea mai mare poruncă din lege e de a iubi pe Dumnezeu, și asemenea ei, porunca de a iubi pe aproapele tău ca pe tine însuși (Matei XXII, 36-40). E adevărat că porunca dragostei a existat în omenire și înainte de venirea Mîntuitorului, dar datoria împlinirii dragostei era mărginită numai la ceea ce se făcea din firea omului. Și Mîntuitorul subliniază acest adevăr cînd afirmă că și păcătoșii răspund cu dragoste celor ce le arată dragoste, și fac bine celor ce le-au făcut bine. Oricît de jos ar sta o ființă omenească pe scara vieții sale morale, totuși în ea mai există acel imbold natural de a răspunde cu bine la binele ce i se face, și la dragoste cu dragoste. Această stare dezvăluie tocmai origina divină a omului, căci Dumnezeu l-a făcut pe om bun. Și bunătatea sădită în firea lui de la creație, îl face să săvîrșească uneori fapte bune și să fie călăuzit de gânduri bune.

Dar omul trebuia să se perfecționeze, să se desăvîrșească în latura vieții sale morale, ca să ajungă la starea de a fi asemenea cu Creatorul său. Din acest motiv, Legea cea Nouă, legea dragostei, cere omului să depună strădania în drumul său spre mîntuire. Să dovedească prin fapte pînă unde merge dragostea sa față de aproapele, întrucît prin dragostea față de semenii săi, omul se ridică la dragostea față de Dumnezeu și ajunge pe cea mai înaltă treaptă a perfecționării sale sufletești.

După roadele dragostei în fapte bune se socotește vrednicia credinciosului în viață și această rodire trebuie să depășească pornirea firească

a noastră spre bine. Împlinirea faptei bune pornite din dragostea față de aproapele, trebuie să se facă în chip nemărginit și în toate împrejurările vieții, nu numai ca un răspuns față de cei care ne-au făcut bine.

Mîntuitorul a venit însă să-l ridice, să-l urce pe om la un nivel mai înalt de viață morală, de aceea îi pune în față îndemnul, care odată urmat, va transforma pe om, determinînd în el o viață mai bună și mai dreaptă.

Iată calea ce trebuie de urmat pentru a putea ajunge cineva la acea răsplată mare și multă, de a se chema fiu al lui Dumnezeu, Nimic altceva decît aplicarea fără margini a dragostei, care mai mult ca orice apropie pe om de Dumnezeu. Căci nimic nu înobilează și desăvîrșește într-un grad atît de înalt sufletul omenesc ca dragostea.

«Dumnezeu este iubire» — spune Sfîntul Evanghelist Ioan (I Ioan IV, 8), — iar Sfîntul Apostol Pavel, închină un adevărat imn dragostei, cununa tuturor virtuților. Pentru Apostolul Pavel, dragostea e mai presus de orice. Ea e mai puternică decît credința sau nădejdea. Ea întrece orice cunoștință, orice jertfă. Dragostea nu poate fi înlocuită cu nimic; unde lipsește dragostea, lipsește totul. Dragostea este îndelung răbdătoare, ea îndură totul și așteaptă roade bune prin îndreptarea celor răi. Ea aduce între oameni bunătațe și prietenia, pacea și buna înțelegere, îndurarea și milostivirea. Dragostea nu poartă ură, nici nu se laudă, nu se aprinde la nimic și nici nu pune la socoteală răul, ci la rău răspunde cu bine. Nu se bucură de nedreptate, ci față de necazul și paguba altuia, ea îmbracă haina părerii de rău și a ajutorării celor sărmani și în suferințe. Dragostea se bucură de adevăr și lucrează binele. Dar ceea ce e mai mult, este că «dragostea nu pierе niciodată» — zice marele apostol.

Această dragoste însă nu trebuie să fie un sentiment rigid și sterp, lipsit de roade, căci în acest caz, nu aduce nici un folos omului. Ea trebuie să fie caldă, să însuflețească inimile și să le determine spre fapta cea bună. Și după cuvîntul Sfintei Evanghelii de astăzi, împlinirea dragostei este pentru creștin o datorie ce nu trebuie să cunoască margini, — «ci, iubiți pe vrăjmașii voștri». Oricine poate pune întrebarea: se poate împlini de către om această poruncă, și cît de grea e împlinirea ei? S-ar părea că iubirea vrăjmașilor, facerea de bine față de cei ce ne urăsc sînt imposibil de realizat, deoarece par contrare firii noastre.

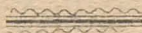
Dacă omul s-ar mărgini însă numai la pornirile firii lui, atunci s-ar lipsi de multe fapte bune. Omul are chibzuință și socoteală, de aceea nu trebuie să dea friu liber tuturor pornirilor. În el există puteri mai tari ca pornirile firii, care fac să se pună stavilă oricăror fapte și porniri necugetate, izvorite din minia momentană și dorul de răzbunare. Și dacă în om există aceste puteri, el poate săvîrși fapte care după fire i se par cu neputință. Omul trebuie să chibzuiască totdeauna că nu are nici o îndreptățire de a face răul, sau de a se feri să înfăptuiască binele. Datoria lui de adevărat creștin e de a îndepărta din inimă orice pornire spre rău, biruind toată patima și răutatea prin fapta cea bună izvorită din dragoste. Astfel, biruința lui va fi dublă, asupra sa și a vrăjmașului pe care-l dezarmăm de pornirea spre ură și răutate.

Credinciosul creștin are datoria de a împlini porunca dragostei. Și în acest sens, el are cel mai mare exemplu de urmat, în persoana Mîntuitorului. Iată cum legea creștină adusă de Mîntuitorul e o lege de ridicare sufletească. Ea dă puteri credinciosului și-l face să săvîrșească binele. Aceste fapte îl ridică pe cele mai înalte culmi de viață curată și neprihănită, purtîndu-l tot mai aproape de tronul Cerescului Părinte.

El ne dă și puterea de a împlini dragostea nemărginit și a face binele nelimitat. În Hristos și prin Hristos primim noi această putere care ne transformă și ne face să fim și noi milostivi și plini de dragoste, precum și Tatăl nostru milostiv este. Amin!

Pr. prof. M. CHIALDA

LA DUMINICA XXX DUPĂ RUSALII

«Învățătorule bun, ce să fac ca să moștenesc viața veșnică»? Intrebarea aceasta l-a fost pusă Mîntuitorului de către un bogat care era preocupat și de viața de dincolo, din ceruri. Cu o mentalitate specifică, acest bogat voia să-i meargă bine nu numai pe pămînt, dar și în ceruri. Cînd însă i s-a pus în vedere că viața de dincolo se cîștigă prin sacrificarea averilor sale, bogatul s-a întristat, căci el înțelegea să trăiască bine aici pe pămînt, să nu renunțe la bunăstarea sa. Iată cum înțelegea el lucrarea mîntuirii sale: o înțelegea ca o lucrare aidoma celei datorită căreia și-a adunat averile. Ceea ce face el este deci un conformism sterp; face din datorie. Poruncile îndeplinite sînt de suprafață. În clipa cînd îi e atinsă avuția, bogatul își dă arma pe față: renunță și la mîntuire, renunță și la viața veșnică și-și păstrează averile.

Pilda acestui bogat, adînc legat de avuția sa, e grăitoare pentru noi pînă în zilele noastre, căci ea ne ajută a ne lămuri întrebările și a afla drumurile fiecăruia spre mîntuire. Bogatul venise la Domnul nostru Iisus Hristos cu o întrebare mereu actuală și Domnul i-a răspuns: «Știi poruncile: să nu fii desfrînat, să nu ucizi, să nu furi, să nu fii martor mincinos și cinstește pe tatăl tău și pe mama ta» (Luca XVIII, 20). La acestea, bogatul a răspuns: «Acestea toate le-am păzit din tinerețile mele» (Luca XVIII, 21).

Judecînd fără părtinire, unele din poruncile acestea au fost îndeplinite ușor de către bogat. El se afla într-o stare favorabilă îndeplinirii lor, avînd mijloace; îi era ușor să-și cinstească părinții, să nu ucidă, primejduindu-și bunăstarea. Era însă și acest bogat deosebit de ipocrit, ca toți bogații din lumea aceasta. Nu a fost sincer: cînd a spus că a păzit

toate poruncile din tinerețe, a călcat și porunca de a nu spune mărturie mincinoasă, căci orice avuție mare se cîștigă prin asuprirea altuia, prin nedreptățirea muncitorului, deci are la izvorul său furtul, minciuna, înșelarea și păgubirea aproapelui. Bogăția lui cuprindea astfel o sumă de nedreptăți, era un izvor de păcate. Căci și bogatul din Sfînta Evangheligie de astăzi, pînă la urmă, a ales tot avuția, iar întristarea lui e numai de suprafață: s-a întristat fiindcă n-a putut cîștiga și mîntuirea din ceruri, așa cum a cîștigat avuția sa aici pe pămînt.

Așa că, din toate aceste canoane, Domnul nostru Iisus Hristos, cunoscînd ce fel de credincioși sînt toți bogații din lumea aceasta, a spus cuvintele memorabile care rămîn grăitoare pentru totdeauna: «Cît de anevoie vor intra în împărăția lui Dumnezeu cei ce au avuții! Căci mai lesne este a trece cămila prin urechile acului decît să între bogatul în împărăția lui Dumnezeu» (Luca XVIII, 24-25).

*

Am văzut cum înțelegea bogatul din Sfînta Evangheligie de astăzi mîntuirea și totodată am auzit și ce răspuns a primit din partea Domnului nostru Iisus Hristos. După cum înțelegem acum noi cei ce trăim astăzi, bogatul a primit răspunsul cuvenit. Acest răspuns este adresat tuturor bogaților. Rămînînd bogatul din Sfînta Evangheligie legat de avuție, el nu se putea mîntui, căci ar fi dus mai departe viața ca de pînă acum. Nu i-a ajutat deci nimic, iar ipocriza lui a fost dovedită.

Cercetînd însă întîmplarea aceasta mai de aproape, să ne întrebăm care e starea noastră din punct de vedere al moștenirii vieții veșnice. Astăzi, Domnul nostru Iisus Hristos a arătat care sînt poruncile pe care trebuie să le îndeplinim. Neîndeplinirea lor constituie o piedică în calea mîntuirii. Hotărît că nu le vom îndeplini numai de ochii lumii, cum le-a îndeplinit bogatul, dar iarăși nici nu ne vom trăi viața la voia întîmplării, ca și cum Domnul Iisus Hristos nu ne-ar fi arătat în atîtea rînduri cum trebuie s-o trăim. Mai sînt și alte porunci de îndeplinit, dar astăzi, Sfînta Evangheligie le înșiră pe următoarele, pe care trebuie să le avem în seamă:

Mai întii, Domnul ne cere să ducem o viață morală, să nu fim desfrînați, să nu ne înjosim trupurile noastre, nici trupurile semenilor noștri. Desfrîul varsă nemulțumire între credincioși, este sfătuitor rău, desface viața familiară, destramă ocupația folositoare a credincioșilor de fiecare zi, este semănător de vicii și păcate. Pe drept cuvînt îl pune Mîntuitorul în frunte, căci desfrîul este izvor și tată al multor alte păcate care macină și dizolvă viața credincioșilor, oprindu-i sau împiedicîndu-i de a-și lucra mîntuirea și a-și vedea de treburi.

Mîntuitorul spune apoi că nu trebuie să ucidem. Noi trebuie să ne iubim aproapele; a-l ucide înseamnă a-i lua viața, deci a-l lovi în bunul său cel mai de seamă. Ucigașul de oameni neagă prin crimele sale întreaga învățătură a Mîntuitorului și-și vadește adevărata sa stare sulle-tească. În numele învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos, nu poate fi admisă sau întemeiatăuciderea. Iată de ce vremurile pe care le trăim ne

arată că nu trebuie să sprijinim ura și ațitarea la războaie, nici să răspîndim învățături de îndușmănire sau de asupraire a altora, căci atunci îl dușmănim pe însuși Mintuitorul și-l călcăm poruncile în picioare. Uciderea aproapelui închide porțile mîntuirii, căci ucigașul ia viața pe care cu nimic n-o poate înlocui. Adevăratul credincios deci se va feri de orice îndușmănește aproapele, nu și-l va ridica împotriva, va avea dragoste față de el și va fi pașnic.

Domnul nostru Iisus Hristos a înșirat după ucidere, furtul. Furtul e și el un păcat de care trebuie să se dezbrace orice credincios. Cel ce fură, ia bunul altuia, sau păgubește colectivitatea. El arată că vrea să trăiască ușor, pe spatele altora. Hoțul e de obicei înșelător, lenș, gata de orice lucru rău și josnic. Spre a-și ascunde fapta, folosește un lanț întreg de minciuni. Hoțul este într-o stare de descompunere morală care trebuie oprită cu orice preț, căci duce la pierzare. Domnul nostru Iisus Hristos a sesizat starea și urmările: hoțul trebuie educat și întors la viața cinstită, altfel înrăirea lui progresează.

După furt, Domnul a înșirat mărturia mincinoasă care împiedică realizarea și înstăpînirea adevărului în lume. Mincinosul este un dușman al adevărului. Prin purtarea sa, el face mult rău, căci oprește realizarea dreptății. Mincinosul apoi, nu are obraz, pierde orice noțiune elementară de cinste și de omenie, se calcă pe sine în picioare și pe aproapele său, este un colaborator al răului și al dezordinii.

În sfîrșit, Mintuitorul a împospătat în inimile noastre vechea și permanent umana poruncă a cinstirii părinților. Nici n-ar fi fost nevoie s-o mai înșire. Unii dintre noi nici nu cred că ar putea exista credincioși care să uite o asemenea poruncă și totuși Mintuitorul a spus-o răspicat, fiindcă cunoștea adîncul sufletelor. El știa că părinții sînt adesea batjocoriți de cei tineri, lepădați de o parte, neajutorați. Asemenea cazuri au fost și sînt, căci cei tineri uită sacrificiile părinților, uită dragostea lor, sau se înrăiesc și se învrăjbesc din pricină care ar trebui să lipsească. Cu ce plată răspunzi însă părinților, cu aceea îți vor răspunde și copiii — spune un proverb popular. Și pe drept spune așa, căci exemplul purtării tale va fi imitat mai tirziu de ei față de tine.

Cinstirea părinților este o poruncă a Mintuitorului, care Și-a cinstit mama pînă în clipa morții Sale pe cruce; cinstirea părinților este o poruncă elementară umană; cinstirea părinților stă la temeliea trăirii religioase a credincioșilor. A nu-ți cinsti părinții înseamnă a nu-ți cinsti aproapele, căci părinții sînt cei mai aproape de noi. Zadarnic spui că ești credincios cînd nu-ți cinstești părinții. Credinciosul adevărat trebuie să-și iubească aproapele ca pe sine însuși. Necinstirea părinților desminte întregă purtare conformistă a cuiva.

*

Pe drept cuvînt Mintuitorul a adunat în Sfînta Evanghelie de astăzi cîteva porunci foarte grăitoare și cuprinzătoare. Ele ne arată adîncul sufletesc al celor ce le nesocotesc; ele au urmări nebănuite pentru viața noastră. Călcarea uneia dintre ele atrage după sine un lanț întreg de

alte vicii și păcate. Într-adevăr, desfrinatul, hoțul, nincinosul, batjocoritorul părinților nu pot moșteni viața veșnică. Cel ce e lipsit de asemenea păcate trebuie să se desprindă de ele, altfel îl duc la pierzare.

Abia acum veți înțelege de ce după ele înșiră Mântuitorul avuția. O înșiră fiindcă cel ce întreba era bogat, o înșiră însă și din cauză că avuția este izvorul multor păcate. Bogatul, spre a-și aduna avuția, trebuie să fie mincinos, trebuie să fure, trebuie să asuprească. Adesea bogăția e plină de singele celor asupriți și e vărsătoare de sînge. Înrairea bogățiilor duce apoi și la ură și dușmănie. Pentru bogat nu există aproape, frate sau părinte. În calea avuției nu poate sta nimic; nu stă nici cîștigarea vieții veșnice. Iată de ce avuția însălbăticește credinciosul și-l îndreaptă spre alte ținute și idealuri, dar îl lipsește de ceea ce constituie esențialul: dragostea de aproapele, solidaritatea cu el în fața vieții și a greutăților ei.

Stînd lucrurile așa, noi trebuie să tragem învățătură din Sfînta Evanghelie de astăzi. Trebuie să înțelegem că poruncile Mîntuitorului ne deschid calea spre cîștigarea vieții veșnice și deci să ni le punem la inimă, să ne schimbăm felul de viață, iar unde se întîmplă alunecări, să urmeze căința și îndreptarea. Să nu desfrinăm, să nu ucidem, să nu furăm, să nu fim martori mincinoși, să ne cinstim părinții, să nu fim lacomi după averi!! Să ne străduim să cultivăm moralitatea, cinstea, adevărul, dragostea de aproapele, dragostea de părinți și pacea. Toate aceste porunci ale Mîntuitorului vor contribui atunci la înstăpînirea unei stări favorabile ducerii unei vieți religioase morale de către credincioșii noștri și la lucrarea mîntuirii, astfel că se vor împlini cuvintele Mîntuitorului care zice: «Cele ce nu sînt cu puțință la oameni, sînt cu puțință la Dumnezeu» (Luca XVIII, 27).

Pr. PETRU REZUȘ

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII ÎN ANGLIA. — Din inițiativa P. C. britanic, a avut loc la 21 iulie a. c., în piața Trafalgar din Londra un mare miting, în cadrul căruia participanții au adresat o scrisoare premierului Mac Millan în care cel lichidarea bazelor americane din Anglia, renunțarea la planurile de staționare în Anglia a trupelor vest-germane și renunțarea la politica războiului rece și a cursei înarmărilor.

Participanții la miting au cerut începerea grabnică a tratatelor pașnice în toate problemele litigioase, inclusiv problema Berlinului occidental.

*

COMITETUL CELOR 100. — «Comitetul celor 100», care luptă împotriva înarmării nucleare a Angliei, în seara de 12 iulie 1961, a organizat la Londra un mare miting. Vorbitorii la acest miting au arătat că nu se poate exercita un control asupra amplasamentelor nucleare din Anglia, întrucât acestea se află sub directa conducere a autorităților americane.

Prof. J. Haldane a subliniat că situația din Anglia este asemănătoare cu cea din India secolului XIX, când trupele străine nu se supuneau legilor locale.

Întrucât savantul B. Russel era bolnav și nu putea participa la miting, el a adresat un apel în care se spune că: «Anglia și-a pierdut independența supunându-se americanilor» și, motivat de acest fapt, cheamă pe compatrioții săi la o campanie împotriva politicii nucleare a guvernului britanic. Membrii «Comitetului celor 100», care luptă împotriva înarmării nucleare a Angliei, au luat hotărârea organizării de demonstrații de protest la Londra și Holy Loch și organizării la Londra, în ziua de 6 august, a «Zilei Hiroșimei».

În ziua următoare întrunirii «Comitetului celor 100», la 3 iulie a. c., în stațiunea balneară Rotsay din Scoția, s-a deschis conferința anuală a sindicatului național al minerilor britanici, — sindicat ce cuprinde 600.000 membri — în care s-a acceptat rezoluția minerilor din Wales-ul de nord, prin care se cere renunțarea de către Anglia la arma nucleară și se pronunță împotriva amplasării în Anglia a submarinelor atomice americane înarmate cu rachete Polaris.

În sensul păcii și apărării Angliei de pericolul pe care-l prezintă rachetele americane Polaris, s-a pronunțat și cunoscutul fruntaș politic Gollan, în cadrul unui miting care a avut loc la Glasgow.

*

* Bertrand Russel a transmis presei engleze, la 10 august a. c., o declarație în care cere ca guvernul englez să nu se opună propunerilor sovietice în legătură cu încheierea Tratatului de pace cu Germania. Considerând atitudinea negativă a guvernului

englez în problema Tratatului de pace cu Germania ca «cea mai crasă» gafă politică din ultimii ani, B. Russell «cere poporului englez ca în numele salvării țării sale și a întregii omeniri, să condamne hotărît politica guvernului Angliei în problema Berlinului occidental».

*

ACȚIUNI IN SLUJBA PĂCII IN FRANȚA. — «Consiliul Național al Păcii» din Franța a organizat la Paris, în zilele de 1 și 2 iulie a. c., o sesiune în care a adoptat mai multe rezoluții în sprijinul păcii în întreaga lume. În câteva din rezoluții se cere semnarea Tratatului de pace cu Germania, încetarea experiențelor nucleare în scopuri militare efectuate de Franța, reluarea tratatelor franco-algeriene.

*

ACȚIUNI IN SLUJBA PĂCII IN GERMANIA. — În ziua de 6 iulie a. c., în Camera Populară a R. D. G., Walter Ulbricht, președintele Consiliului de Stat al R. D. G., a făcut o declarație cu privire la planul de pace al poporului german, în care subliniază: «Planul german de pace prevede crearea unei comisii germane de pace alcătuită din reprezentanți ai parlamentelor și guvernelor celor două state germane. Acest plan al păcii și propunerile noastre slujesc exclusiv țelurilor păcii pentru poporul german, pentru popoarele vecine din Europa și pentru toate popoarele lumii. Va veni — și sintem ferm convinși de aceasta — ziua când vom ajunge la un acord și la o reglementare».

*

La 8 iulie a. c., în orașul Rostok din R. D. G., s-a deschis «Săptămîna păcii în regiunea Mării Baltice», la care au participat delegații sindicale, de femei și tineret din R. F. G. și R. D. G. și câteva mii de reprezentanți ai altor țări din regiunea Mării Baltice. În cadrul mitingului de deschidere, au luat cuvîntul W. Ulbricht și L. Boltz din R. D. G., A. I. Sneeikus — U.R.S.S. și alți reprezentanți din: Polonia, Suedia, Danemarca. S-a subliniat importanța păcii și înfrățirii între popoare.

*

Partidul «Uniunea germană a păcii» a organizat, în seara de 8 iulie a. c., în piața orașului Frankfurt am Main, un mare miting electoral, în care a cerut populației din R. F. G., să lupte împotriva politicii militariste a lui Adenauer-Strauss și să se pronunțe pentru o politică de pace și înțelegere între popoare.

*

* Cea de a III-a conferință pe întreaga Germanie a femeilor muncitoare, care a avut loc în orașul Magdeburg, cu participarea a 270 delegate din R. D. G., R. F. G. și Berlinul occidental, s-a pronunțat în favoarea păcii. Într-un apel adresat femeilor muncitoare și mamelor din cele două state germane, participanțele la conferință le cheamă să se opună pregătirii războiului atomic de către militaristii vest-germani, să lupte pentru încheierea tratatului de pace cu cele două state germane și pentru transformarea Berlinului occidental într-un oraș liber demilitarizat.

*

* Președintele Bisericii Evanghelice din landul Hessa, dr. Martin Niemöller, care a vizitat timp de două săptămîni R. D. G., a acordat un interviu unui corespondent al ziarului «Neue Deutsche Bauzeitung». Referindu-se la propunerile sovietice cu privire la rezolvarea pașnică a problemei germane, dr. M. Niemöller a declarat: «Propunerile Uniunii Sovietice cu privire la Tratatul de pace cu Germania sînt mereu denaturate în R. F. Germană. Oamenilor li se spune că ele ar constitui un ultimatum. Am citit cu atenție aceste propuneri și sînt de părere că ele reprezintă o bază adevărată pentru tratative. Nici nu poate fi vorba de vreun ultimatum. Din păcate, în Germania occidentală există cercuri care realizează profituri de pe urma războiului rece. În loc să examineze problemele asigurării păcii în întreaga lume, ele ațîță spiritele revanșarde.

*

* D-l Kurt Helker, secretarul Uniunii germane a păcii a salutată și el cu entuziasm propunerile U.R.S.S. pentru rezolvarea problemei germane. Într-o convorbire cu un corespondent al agenției TASS, d-l K. Helker a declarat: «Cererea insistentă a tuturor

patrioților germani ca tratatul de pace să fie semnat, corespunde întru totul aspirațiilor naționale ale poporului german și năzuinței popoarelor Europei de a obține o pace trainică. Tratatul de pace ar putea frâna militarismul agresiv german și prin rezolvarea problemei Berlinului occidental ar putea să înlăture centrul «războiului rece» pe care îl constituie Berlinul occidental».

*

Printre documentele publicate în presă și din care se poate deduce dorința solidară pentru apărarea păcii, se află «Declarația guvernelor statelor participante la Tratatul de la Varșovia», din 13 august 1961. Ingrijorate sincer de înarmările, provocările și actele de diversiune pe care le fac statele imperialiste la granița R. D. G., — guvernele statelor participante la Tratatul de la Varșovia precizează în Declarația lor din 13 august 1961, că înțeleg să ia toate măsurile pentru ca astfel de șantaje și provocări să nu mai aibă loc. În Declarație se spune că măsurile luate de R.D.G. la granița sa de vest se datoresc «puterilor occidentale și înainte de toate Republicii Federale Germane». Aceste măsuri de securitate vor înceta «de îndată ce va fi înlăuită reglementarea pașnică cu Germania și pe această bază vor fi soluționate problemele care își așteaptă rezolvarea».

În baza acestei declarații, Consiliul de Miniștri al R. D. G. a dat publicității o «Hotărîre» în care arată că «interesele menținerii păcii cer să se pună capăt uneltirilor revanșarzilor și militaristilor vest-germani și prin încheierea Tratatului de pace cu Germania să se deschidă calea spre menținerea păcii și renașterea Germaniei ca stat iubitor de pace, antiimperialist, neutru».

Analizînd cu claritate pozițiile periculoase ale guvernărilor R. F. G. care tind spre un nou război, «Hotărîrea Consiliului de Miniștri al R. D. G.» își fundamentează măsurile pe care le ia la granița cu Berlinul occidental și conchide: «Această Hotărîre cu privire la măsurile de asigurare a păcii, de apărare a R. D. G., în special a capitalei ei, Berlin, și de asigurare a securității celorlalte state socialiste, rămîne în vigoare pînă la încheierea tratatului de pace cu Germania».

Într-o cuvîntare rostită în fața muncitorilor de la uzinele de cabluri «Oberspreewald» din Berlin, în legătură cu Hotărîrea Consiliului de Miniștri al R. D. G., Walter Ulbricht, președintele Consiliului de Stat al R. D. G. a adresat un apel călduros poporului german pe care îl cheamă «la luptă pentru tratatul de pace, pentru lichidarea focarelor incendiului de război din Berlinul occidental și din Germania occidentală și pentru ca întregul popor german și toate popoarele Europei să capete odată și pentru totdeauna posibilitatea de a trăi în pace».

*

POLITICA DE PACE A U.R.S.S. — În ziua de 7 august 1961, d-l N. S. Hrușciiov, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., a rostit o cuvîntare la posturile de radio și televiziune sovietice, în care s-a ocupat de problema păcii. Trezînd în revistă marile realizări economice și culturale ale U.R.S.S., d-l N. S. Hrușciiov a subliniat că «linia noastră în politica externă este coexistența pașnică și nu războiul» și de aceea, «Uniunea Sovietică propune ca toate țările care au participat la războiul împotriva Germaniei hitleriste, pe de o parte, și R.D.G. și R.F.G., ca succesoare de drept ale fostului Reich german pe de altă parte, să încheie Tratatul de pace care să corespundă intereselor legitime ale tuturor părților».

Făcînd o analiză succintă și clară a evenimentelor care generează un nou război, d-l N. S. Hrușciiov a afirmat: «Facem și vom face tot ce ne stă în putință pentru a rezolva pe cale pașnică, într-o atmosferă calmă, problemele internaționale litigioase... să luăm loc în mod cînstit în jurul mesei rotunde a tratativelor, să nu creăm psihoza războiului, să purificăm atmosfera, să ne sprijinim pe rațiune și nu pe forța maselor termonucleare... Numai eforturile tuturor popoarelor și guvernelor pot duce la triumful deplin al măreșelor principii ale coexistenței pașnice, la realizarea unei înțelegeri cu privire la dezarmarea generală și totală sub un strict control internațional... Noi nu vrem război, dar poporul nostru nu va da înapoi în fața încercărilor: la forță, el va răspunde prin forță, va înfrînge orice agresor... Să știe toți că vom munci și de acum înainte cu perseverență în numele păcii, că întregul popor sovietic își va ridica glasul, își va consacra forțele pentru a preîntîmpina izbucnirea unui nou război, pentru a menține pacea».

În ziua de 28 august 1961, presa sovietică a publicat declarația d-lui N. S. Hrusciiov, pe care a făcut-o ca răspuns la întrebarea juristului american D. Pearson, despre oportunitatea tratativilor cu conducătorii occidentali în problema Berlinului occidental. Premierul sovietic a afirmat încă odată dorința de pace a U.R.S.S. și necesitatea încheierii Tratatului de pace cu Germania.

*

Guvernul sovietic, prin d-l A. Gromiko, ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S. a adresat Secretariatului O.N.U. o scrisoare în care cere includerea pe ordinea de zi a celei de a XVI-a sesiuni a O.N.U. a problemei felului cum este îndeplinită declarația O.N.U. cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale. În nota explicată se subliniază că «puterile coloniale ignorează prevederile declarației și, mai mult chiar, nu se dau în lături de la folosirea pe scară tot mai largă a forțelor armate, pentru înăbușirea necruțătoare a mișcării de eliberare și independență a coloniilor... Acțiunile puterilor colonialiste, care nesocotesc declarația O.N.U., reprezintă o sfidare la adresa Organizației Națiunilor Unite și crează o primejdie pentru pacea și securitatea mondială».

*

FORUMUL MONDIAL AL TINERETULUI. — «Forumul Mondial al Tineretului», convocat din inițiativa organizațiilor sovietice de tineret, și-a desfășurat lucrările la Moscova, între 25 iulie și 3 august 1961. Participanții la această întâlnire mondială au reprezentat organizațiile naționale și internaționale ale tineretului, care se pronunță pentru pace și activează în vederea apărării drepturilor tineretului, cu scopul de a găsi temeuri de colaborare cu privire la problemele tineretului, la mijlocul veacului XX. În ședințele plene, comisii și subcomisii, participanții au dezbătut următoarele probleme: 1. Tineretul, înțelegerea reciprocă, colaborarea și coexistența pașnică; 2. Tineretul, lupta împotriva imperialismului și colonialismului pentru independența națională și problemele păcii; 3. Tineretul și dezarmarea; 4. Tineretul, drepturile și obligațiile sale în societate; 5. Tineretul și progresul.

Lucrările Forumului au fost salutate de profesorul Linus Pauling, Rameșvari Nehru, Osvaldo Dorticos, lordul Boy Orr și alte personalități cunoscute în întreaga lume, care au urat participanților succes în lupta lor nobilă pentru apărarea păcii.

Cu toată opoziția unor cercuri reacționare, Forumul Mondial al Tineretului, ținut la Moscova, «a căpătat cea mai largă reprezentare obținută pînă acum la vreo întâlnire a tinerei generații a lumii, după Conferința Mondială a Tineretului din 1945».

Tineretul din R. P. R. a participat la lucrările Forumului printr-o delegație, în frunte cu d-l Virgil Trofin. Delegații tineretului din R. P. R. au prezentat referatele: «Educarea tineretului în sprijinul prieteniei și respectului față de alte popoare»; «Importanța acțiunilor pe plan regional, pentru crearea zonelor păcii, pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie și bună vecinătate»; «Știința, progresul tehnic și progresul social al omenirii»; «Educarea studenților în sprijinul cerințelor societății contemporane», ș.a.

În încheierea lucrărilor, Forumul a adoptat un «Mesaj către toți tinerii lumii», în care se spune: «Noi recunoaștem nu numai necesitatea luptei pentru pace, ci ne dăm seama că popoarele și tinăra generație au toate posibilitățile și forțele pentru a preîntîmpina un război mondial, pentru a-l exclude din viața societății. Coexistența pașnică poate și trebuie să devină singura formă de relații între țări... Participanții la Forum condamnă cu hotărîre colonialismul, amestecul agresiv al imperialiștilor în treburile interne ale diferitelor țări, crearea bazelor militare pe teritorii străine. Tineretul lumii cere dezarmarea generală, totală și controlată... Participanții la Forum cheamă tineretul de pe toate continentele să-și unească forțele în lupta pentru drepturile tineretului, libertății democratice, pentru o lume fără războaie, fără colonialism și imperialism».

*

TRATATUL SOVIETO-GHANEZ. — În ziua de 24 iulie a. c., în urma tratativilor duse, s-a semnat la Moscova comunicatul comun sovieto-ghanez, în care se subliniază că U.R.S.S. și Ghana «au vederi comune asupra unor probleme actuale de mare importanță, ca dezarmarea generală și totală, lupta pentru coexistență pașnică, pentru lichidarea

totală și cit mai grabnică a colonialismului, pentru reglementarea prin tratative a problemelor litigioase, pentru lichidarea focarelor de încordare internațională, de natură să pericliteze cauza păcii, pentru întărirea păcii și securității generale».

*

TRATATUL DE PRIETENIE, COLABORARE ȘI ASISTENȚĂ MUTUALĂ SOVIETO-COREAN. — În ziua de 6 iulie a. c. s-a semnat la Moscova Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între U. R. S. S. și R. P. D. Coreea. Cele două părți — prevede tratatul — declară că vor participa și de acum înainte la toate acțiunile internaționale, având drept scop asigurarea păcii și securității în Extremul Orient și în întreaga lume și că își vor aduce contribuția la îndeplinirea acestor sarcini... Părțile consideră că unificarea Coreei trebuie să se facă pe o bază pașnică și democratică, ceea ce corespunde alt intereselor naționale ale poporului corean, cit și intereselor menținerii păcii în Extremul Orient».

*

* În urma tratativelor duse, la 10 iulie a. c., a fost publicat la Moscova «Comunicatul comun sovieto-corean» încheiat între U.R.S.S. și R. D. Coreană. În comunicat se accentuează dorința de pace a celor două state, reglementarea pașnică a problemei coreene, necesitatea unor eforturi continue pentru rezolvarea problemelor internaționale urgente și în primul rând a problemei dezarmării generale și totale, precum și pentru a se pune capăt uneltirilor puterilor imperialiste împotriva suveranității și independenței statelor iubitoare de pace...».

*

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PACII ÎN ȚARA NOASTRĂ. — La invitația «Comitetului Național pentru Apărarea Păcii» din R. P. R., au sosit la noi oaspeții englezi Ruth și Edmund Frow. Într-o declarație făcută presei, d-na Ruth Frow, secretara Comitetului Păcii din Manchester și membră în Comitetul național al păcii din Anglia, a subliniat: «Impresia generală pe care ne-am format-o este că pacea e primul lucru la care se gândesc oamenii de aci. Este foarte clar că poporul român dorește sincer pacea și este ferm hotărât să contribuie la apărarea ei».

*

* La invitația «Comitetului Național pentru Apărarea Păcii» din R. P. R., țara noastră a fost vizitată de d-na Rosie Holender, secretara generală a «Uniunii belgiene pentru apărarea păcii». Înainte de a pleca, d-na R. Holender și-a împărtășit impresiile despre țara noastră redactorului «Agenției romine de presă». D-na R. Holender și-a exprimat bucuria pentru succesele obținute de poporul român în construirea vieții noi socialiste. «Fiecare cetățean român — a spus d-na Holender — este de fapt un reprezentant al mișcării pentru pace. Am avut prilejul de a constata efortul pe care îl face întregul popor pentru consolidarea păcii în lumea întreagă. Țările noastre trebuie să desfășoare mai departe lupta pentru pace, urmărind un țel comun, acela de a dezvolta relații prietenești cu toate țările, de a realiza dezarmarea și coexistența pașnică, condiții absolut necesare existenței tuturor popoarelor».

*

VIZITA DELEGAȚIEI DE PARTID ȘI GUVERNAMENTALE R.P.R. ÎN U.R.S.S. — Între 31 iulie—12 august 1961, o delegație de partid și guvernamentală a R.P.R., în frunte cu d-l Gh. Gheorghiu-Dej, prim-secretar al P. M. R. și președinte al Consiliului de Stat al R.P.R., a făcut o vizită de prietenie în U.R.S.S. În ziua de 11 august, în Palatul Mare al Kremlinului, a avut loc semnarea unui «Comunicat cu privire la vizita de prietenie făcută în Uniunea Sovietică de către delegația de partid și guvernamentală a Republicii Populare Române». Comunicatul a fost semnat de d-l Gh. Gheorghiu-Dej, din partea R.P.R., și de d-l N. S. Hrușciov din partea U.R.S.S. Accentuând atmosfera prietenească și frățească în care au decurs convorbirile, comunicatul arată că ambele părți s-au informat asupra situației interne a țărilor lor, a succeselor economice, sociale și culturale obținute datorită prieteniei frățești dintre cele două state.

«În politica lor externă — se spune în comunicat — R.P.R. și U.R.S.S. pornesc de la recunoașterea necesității obiective a coexistenței pașnice a statelor socialiste și capitaliste. Războiul nu poate și nu trebuie să constituie un mijloc de rezolvare a

litiilor internaționale... un război mondial poate fi preîntîmpinat prin eforturile unite ale tuturor celor cărora le este scumpă pacea».

Subliniind că cererile imperialiste mențin focare de încordare internațională, intensifică ritmul cursei înarmărilor și extind activitatea blocurilor agresive N.A.T.O., C.E.N.T.O. și S.E.A.T.O., comunicatul reliefează necesitatea luptei pentru pace.

Guvernele celor două țări se pronunță pentru încheierea Tratatului de pace cu Germania, dezarmarea generală, totală și controlată, transformarea regiunii balcanice și adriatice într-o zonă a păcii, fără arme nucleare și arme rachetă, sprijină lupta poporului cuban și «mișcarea de eliberare națională a popoarelor care nu s-au eliberat încă pe deplin de sub jugul colonial și sînt convinse că lupta eroică a popoarelor din Laos, Algeria, Tunisia, Angola, Congo și a altor popoare iubitoare de pace va fi încununată de victoria deplină». De asemenea comunicatul subliniază necesitatea restruc-turării O.N.U., condamnă menținerea trupelor americane în Taiwan, sprijină drepturile R. P. Chineze la O.N.U. și ale R. P. Mongole și cer evacuarea trupelor americane din Coreea de sud. «Guvernele R.P.R. și U.R.S.S. au subliniat cu satisfacție că forțele puternice ale socialismului și păcii cresc și se întăresc zi de zi tot mai multe state și popoare sprijină principiile coexistenței pașnice și rezolvarea tuturor problemelor liti-gioase în relațiile dintre state pe cale pașnică, pe calea tratatelor. Totodată, statele și popoarele iubitoare de pace trebuie să dea dovadă de vigilență maximă față de uneltirile imperialiștilor și încercările cercurilor militariste reacționare de a ascuți, pe calea aventurilor militare și a provocărilor, situația internațională și de a amenința pacea. În legătură cu aceasta, părțile consideră necesară întărirea și în viitor a organi-zației Tratatului de la Varșovia și a capacității de apărare a marelui lagăr al so-cialismului».

După o scurtă vizită făcută în R. P. R., d-l dr. Kwame Nkrumah, președintele și primul ministru al Republicii Ghana, din partea țării sale, și d-l Gh. Apostol, prim vice-președinte al Consiliului de Miniștri, din partea R. P. R., au semnat în ziua de 10 august 1961, o «Declarație comună», în care își exprimă convingerea că «la baza relațiilor internaționale contemporane trebuie să stea principiile coexistenței pașnice, pe care ambele guverne le aplică în politica lor externă... cel mai important țel al politicii lor externe este promovarea păcii, prieteniei între popoare și progresul omenirii». Cele două guverne consideră că în condițiile actuale, pacea și securitatea internațională depind în primul rînd de înfăptuirea dezarmării generale și totale controlate.

Apreciind că «interesele păcii cer lichidarea neîntîrziată a bazelor militare de pe teritorii străine», cele două părți consideră că încheierea Tratatului de pace cu Germania va contribui «la asigurarea păcii în Europa și în lumea întreagă». «Guvernele celor două țări — se spune în Declarație — condamnă imperialismul, colonialismul și rasismul ca incompatibile cu drepturile umane fundamentale» și cer aplicarea «Declarației cu pri-vire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale», adoptată de Adunarea Generală a O.N.U.

Declarația subliniază simpatia celor două guverne pentru lupta poporului algerian, condamnă amestecul colonialiștilor în Congo, masacrele guvernului portughez din Angola, agresiunea colonialiștilor francezi în Tunisia.

Cele două guverne, în interesul păcii și securității internaționale, se declară de acord ca O.N.U. să devină o forță eficientă, însă prin restructurarea componenței orga-nelor sale. La O.N.U. trebuie să fie restabilite drepturile legitime ale R. P. Chineze. «Convingerea celor două guverne este că această înțelegere dintre R. P. R. și Republica Ghana va servi cauzei păcii și prieteniei între popoarele lor».

ALTE ACȚIUNI ÎN SLUJBA PACII. — Între Cuba și Guineea s-a stabilit un acord cu privire la acțiunile care trebuie depuse la O.N.U. și în celelalte organisme ale O.N.U., pentru salvagardarea păcii generale, colaborării internaționale și prieteniei între popoare, pe baza respectului reciproc și a egalității în drepturi a statelor suverane.

Între Polonia și Ghana s-au dus tratative care au fost concretizate într-o declarație data publicității la 28 iulie 1961. În declarația comună se afirmă că «în momentul de

față, respectarea principiului coexistenței pașnice și al colaborării pașnice între state, indiferent de orînduirea lor socială, constituie singura cale justă spre slăbirea încordării internaționale... că dezarmarea generală și totală în condițiile unui control internațional eficient este o problemă urgentă a cărei rezolvare e cerută de toate popoarele». Declarația mai subliniază că cele două state se pronunță pentru restabilirea drepturilor legitime ale R. P. Chineze la O.N.U., încheierea Tratatului de pace cu Germania, eliberarea și independența națională a popoarelor din Asia și Africa.

*

«Mișcarea pentru colaborare balcanică» din Grecia a dat publicității o declarație în care condamnă atitudinea guvernului grec și a cercurilor N.A.T.O. «pentru tendința lor de a crea în Balcani o atmosferă de încordare și îngrijorare». În continuare, declarația subliniază că «poporul grec se pronunță în mod hotărît pentru înțelegerea între popoarele balcanice, pentru rezolvarea prin tratative a problemelor litigioase, pentru consolidarea păcii în Balcani».

*

Cunoscutul profesor american, Linus Pauling, laureat al premiului Nobel, și alți 38 laureați ai acestui premiu, precum și peste 600 personalități proeminente din 40 de țări, au adresat un apel O.N.U. și popoarelor din lumea întreagă, în care cer ca omenirea să lupte pentru dezarmarea generală și totală, sub un sistem eficient de control și inspecții, în vederea asigurării condițiilor de securitate pentru toate țările și popoarele lumii.

Apelul subliniază: «Considerăm că nu trebuie să se permită extinderea stocurilor de arme nucleare în alte țări. Lumea trece printr-un moment de mare primejdie. Un îngrozitor război nuclear poate izbucni printr-un accident nefericit».

*

La 4 august a. c., presa cehoslovacă a publicat «Comunicatul comun cehoslovaco-ghanez», în care se arată că reprezentanții celor două state depun eforturi în vederea pacificării omenirii. Comunicatul subliniază că cele două părți consideră rezolvată problema germană și problema Berlinului occidental, prin încheierea tratatului de pace. «Toate popoarele — se afirmă în comunicat — trebuie să depună și pe viitor eforturi pentru a obține înlăptuirea dezarmării generale și totale în condițiile unui strict control internațional. Reprezentanții celor două state condamnă guvernul francez pentru efectuarea experiențelor atomice în Africa, pentru acțiunile agresive împotriva Tunisiei și Algeriei, condamnă cu hotărîre colonialismul și imperialismul și subliniază din nou necesitatea lichidării neîntîrziate și totale a rușinosului sistem colonial.

*

În fața a aproximativ 30.000 persoane adunate în piața orașului Conakry, în ziua de 13 august a. c., a avut loc festivitatea înmînării premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare» președintelui Guineei, Seku Ture.

Înmînarea premiului a fost făcut de prof. D. V. Skobeljin, președintele Comitetului pentru decernarea premiilor, care și-a arătat satisfacția de a înmîna premiul internațional «gloriosului fiu al Africii, eminentului om de stat și fruntaș al vieții publice, luptător de seamă pentru pace și prietenie între popoare, președintele republicii și președintele guvernului republicii Guineea, Seku Ture».

În cuvîntul său, președintele Seku Ture a spus că cel mai bun răspuns pentru această cinstită va fi «fidelitatea mea îndreaptă spre victoria deplină a revoluției popoarelor din Guineea și colaborarea cu toate popoarele frățești... Singura cale pe care o are omenirea pentru realizarea unui acord este coexistența pașnică, întrecerea amicală în căutarea progresului, spre fericirea societății».

*

La Tokio a avut loc, în prima decadă a lunii august, cea de a VII-a «Conferință mondială pentru interzicerea armelor atomice și cu hidrogen», la care a participat și d-l academician prof. Horia Hulubei, vice-președinte al «Comitetului Național pentru apărarea păcii» din R. P. R. Savantul român și-a adus contribuția sa în dezbaterile

conferințe, prin propunerile prezentate în cadrul consfățuirii care a avut loc la Hiroșima, privind lupta pentru pace.

În ziua de 8 august 1961, d-l academician prof. H. Hulubei, la invitația Institutului pentru studii nucleare de pe lângă Universitatea din Tokio, a participat la întrunirea cercetătorilor institutului și a ținut o comunicare științifică de specialitate.

În cadrul plenarei Conferinței mondiale de la Tokio, în ziua de 9 august a. c., savantul H. Hulubei a citit mesajul președintelui Consiliului de Stat al R. P. R., d-l Gh. Gheorghiu-Dej, adresat conferinței.

*

COMITETUL POLITIC AFRICAN AL ȚĂRILOR CARTEI DE LA CASABLANCA.

În zilele de 28 și 29 august 1961, a avut loc la Cairo prima sesiune a «Comitetului Politic African al țărilor Cartei de la Casablanca». Cu acest prilej, s-a dat publicității un Comunicat în care se arată că șefii delegațiilor au confirmat necesitatea asigurării unității și inviolabilității Congoului, inadmisibilitatea imixtiunii imperialismului în Congo. Șefii delegațiilor «au condamnat categoric crimele comise de colonialiștii portughezi împotriva poporului angolez, au declarat că sprijină drepturile poporului Angolei la independență, în conformitate cu principiile Cartei O.N.U... Ei au condamnat politica de acordare de ajutor militar și economic Portugaliei de către unele țări».

Participanții la sesiune au condamnat agresiunea Franței împotriva Tunisiei și menținerea trupelor franceze la Bizerta, care «constituie dovada cea mai convingătoare a pericolului pe care-l prezintă bazele militare străine, dat fiind că ele constituie un bastion al imperialismului care caută să lichideze mișcările naționale, suveranitatea și independența țărilor».

Asupra situației din Algeria, comunicatul arată că șefii delegațiilor «și reafirmă sprijinul total acordat guvernului provizoriu al Republicii Algeria și luptei dusă de poporul algerian pentru independență și unitatea teritoriului algerian».

*

La 31 august a. c., prof. John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, a publicat o declarație în care, referindu-se la hotărârea guvernului U.R.S.S. de a efectua experiențe nucleare, spune: «Această hotărâre este o consecință a nenumăratelor încercări ale uneia din părți de a răspunde cu amenințări, cu folosirea forței, la propuneri politice care pot fi rezolvate pe calea tratativilor. Răspunderea pentru aceasta revine direct celor care, ridicând în slăvi mereu, dar numai în vorbe, principiile tratativilor în problema Berlinului occidental, au răspuns pînă acum la propunerea sovietică cu privire la încheierea Tratatului de pace cu cele două Germanii, prin intensificarea pregătirilor de război. Aceste pregătiri ale puterilor N.A.T.O. pentru un război nuclear s-au intensificat îngrijorător de mult în ultimele luni.. Consiliul Mondial al Păcii a luptat consecvent împotriva producției și experimentării armei nucleare. Consiliul Mondial al Păcii rămîne ca și pînă acum adversarul categoric al acestei arme. Însă, în actuala etapă a intensificării încordării internaționale, singura cale reală pentru atingerea acestui țel este restabilirea condițiilor necesare pentru tratative pașnice. Preîntîmpinarea unui război din cauza Berlinului occidental, rămîne sarcina cea mai importantă și cea mai urgentă a partizanilor păcii din întreaga lume. Ei trebuie să insiste pentru tratative imediate la cel mai înalt nivel, care trebuie să ducă la reglementarea pașnică cu cele două Germanii».

REDACȚIA

ARTICOLE ȘI STUDII

EPISCOPUL MISAIL AL BUZĂULUI

• ȘTIRI NOI DESPRE CALĂTORIA ȘI MOARȚEA SA ÎN RUSIA (1739)

Despre acest ierarh buzoian, nu s-a scris aproape nimic, afară de un articol în revista *Ingerul*, care tratează mai ales despre averea episcopiei din vremea păstoririi sale (1732-1739)¹. În bogatul depozit de la Brașov, am aflat câteva știri ce aruncă lumini noi asupra acestui ierarh, din punct de vedere al originii și morții sale, — două lucruri pînă acum ignorate.

Despre acestea ne vom ocupa în rindurile ce urmează. Sîntem în epoca războiului turco-austriac, în care rușii au luat atitudine. Armatele ruse intră în Moldova, ajung pînă la Focșani, dar, la 18 septembrie 1739, se încheie pacea de la Belgrad. Rușii se retrag, dar un grup de cazaci de la Don, conduși de generalul Frilow, trec în Țara Românească; la 7 octombrie, se găsesc la Buzău. Momentul era precar pentru episcopul Misail. Aducîndu-și poate aminte de moartea silnică a lui Antim Ivireanu — jertfa a turcilor —, de faptul că el era, după toate probabilitățile, un ardelean din sașii Brașovului, deci un supus al împăratului de la Viena, care provocase războiul, și presupunem și din sentimente de creștin care vrea să meargă cu pravoslavnicii răsăriteni — rușii —² el părăsește Buzăul în tovarășia cazacilor lui Frilow, la 14 octombrie 1739.

Faptul că Constantin vodă Mavrocordat adusese de la Buzău și băgase în închisoare, la 24 noiembrie, cîțiva preoți și vătăfi de munte, ne îndreptățește să credem că episcopul Misail ar fi putut fi printre aceștia, acuzat fiind de lipsă de vigilență, dacă nu ar fi plecat cu rușii.

Iată atîtea motive ce puteau să determine pe episcopul nostru să-și părăsească scaunul. Ca urmare, sîntem de părere că Dapontes cronicarul are dreptate cînd spune că Misail a părăsit de bună voie țara, dar nu

1. Ionașcu I., *Episcopul Misail*, în revista «*Ingerul*», Buzău, an. XI, nr. 6-7 și extras.

2. Să fi cunoscut el pe schimonahul rus Vasilie Bezrucovii, care era înainte de 1749 în București, unde primise misiunea de a organiza viața monahală în țară și mergea la Poiana Mărului (R. Sărat)?

și cînd adăoga că el a trădat «fără cea mai mică necesitate patria și dieceza sa»³.

Se cunoaște drumul făcut de cazaci : ei ajung la Cîmpina și de acolo înaintează spre Brașov, ceea ce nu era un drum prea greu pentru acești călăreți neobișnuiți ai stepei. De la Brașov, prin Oituz, intră în Moldova, continuîndu-și drumul spre țara lor⁴. Cazacii pravoslavnici vor fi avut tot respectul față de episcopul Misail, care pornea ducînd cu dînsul și cîteva «sipete», de care în decursul secolelor trecuseră cu miile granița spre Brașov, spre conservare. În ele se duceau de către pribegî, cum se știe, lucruri scumpe. La fel a procedat și Misail episcopul, care purta cu sine anumite sume de bani, din care unele nu-i aparțineau. În adevăr, el duce între altele și o sumă de bani care erau zestrea minăstirii Vintilă Vodă și destinată la înălțarea unei biserici aci.

În Scheii Brașovului, el avea rude și prieteni ; între aceștia, erau : fratele episcopului, care se numea Stoica Sinaiu, zis și Stoica Teodorovici, și negustorul Gheorghe Hirsu. Acestuia din urmă lăsa episcopul o sumă, însemnată de bani «încuiată și pecetluită». Despre dînsa, desigur că știa și fratele episcopului, Stoica Sinaiu, Teodorovici. Misail episcopul își urmează calea spre răsărit și ajunge la Kiev, unde moare curînd, cum se va vedea mai jos.

Negustorul Gheoghe Hirsu desface pecețile puse de episcop și folosește banii în afacerile sale. Dar urmașul în scaunul buzoian, gospodărosul episcop Metodie, află despre existența acestei sume de bani și reclamă domnitorului țării, care era Mihai Racoviță (1741, septembrie—1744, iulie). Acesta se sesizează de cererea episcopului Metodie și se adresează magistratului orașului Brașov, spre a constrînge pe negustorul Gheorghe Hirsu să restituie banii. Urmează o lungă corespondență între cancelaria domnească și magistratul Brașovului, care durează de la decembrie 1741, pînă dincolo de iunie 1742.

Prima scrisoare ce posedăm este aceea de la 28 decembrie 1740 (1741), prin care Mihai Racoviță, voievodul țării, spune județului Brașovului, Orăst Pal, cum Metodie, episcopul Buzăului, i-a arătat că niște creștini din Țara Romînească au dat o sumă de galbeni turcești și ungu-rești *răposatului* Misail, — deci, la data aceasta el murise — ca să facă o biserică. Dar, din cauza răzmerițelor care au fost, răposatul episcop n-a făcut-o și înstrăinîndu-se, a lăsat banii în păstrarea lui Gheorghe Hirsu, locuitor din Schei, după cum o dovedește foaia semnată de fostul episcop. Deoarece pînă acum Gheorghe Hirsu n-a dat banii și umblă cu înșelăciuni, vîind «să mănînce» banii, cere județului să-l stringă să plătească⁵. Printr-o altă scrisoare, cu dată nu tocmai sigură, domnitorul scrie aceluiași jude brașovean ; după ce repetă obiectul acesteia, arată că Gheorghe Hirsu nu vrea să restituie decît 100 ducăți, pe motiv că așteaptă sosirea din Moscova (sic) a fratelui decedatului episcop, ca să

3. Dapontes Const., *Ephémérides daces*, tom. II, trad. Legrand, Paris, 1881, p. 377.

4. Vasilescu A. Ak. *Oltenia sub austriaci, 1716-1739*, Buc. 1929, p. 209.

5. Catalogul documentelor romînești din Arhivele Statului de la Brașov, vol. I : 1521-1799, Buc. 1955, p. 88, nr. 434.

vadă dacă a lăsat diată. Mihai Racoviță anunță că orice diată prezentată să fie declarată fără valoare și cere ca respectivul negustor să fie arestat și constrins să plătească banii. Altfel, — continuă vodă — va lua măsuri ca toate cerealele, mărfurile și averile brașovenilor, aflate în Țara Românească, să fie confiscate și vândute, pînă la întregirea sumei cuvenite⁶. Ca urmare, magistratul Brașovului, la o dată și mai puțin certă, — catalogul dă anul «1730? Febr.», adică atunci cînd Misail încă nu era episcop, căci el suie în scaunul episcopal abia la 1731⁷, răspunde uimit și nemulțumit de măsurile pe care le ia domnitorul Țării Românești. În adevăr, voievodul dă poruncă să se închidă prăvăliile și să se sechestreze mărfurile negustorilor brașoveni de la București, pentru banii pe care fostul episcop Misail îi depusese în păstrare la negustorul Gheorghe Hirsu. Magistratul Brașovului dă explicația că n-a permis ridicarea acelor bani de către noul episcop Metodie decît după ce va fi dovedit în ce măsură suma aceasta este a Bisericii și în ce măsură a fratelui episcopului, Stoica Sinaiu. Pentru clarificarea situației, magistratul i-a îndemnat pe ambii să meargă la episcopul Buzăului să se înțeleagă, după care, banii vor fi înmînați celor în drept. Magistratul roagă pe domnitor să nu ia măsuri grele, căci și el are mijloace de răzbunare, dar e mai bine să trăiască în bună vecinătate⁸.

Coroșpondența continuă.

La 21 ianuarie 1742, magistratul Brașovului răspunde domnitorului Racoviță că banii depozitați de episcopul Misail nu sînt toți bisericești, ci numai o sumă de 625 galbeni, după cum a recunoscut și arhimandritul Visarion, venit altădată aci, și cum reiese dintr-o chitanță. Din ceea ce rămîne, 104 galbeni sînt lăsați unui orfan și se cuvin fratelui bun al episcopului. Din banii bisericești, 500 galbeni au fost plătiți episcopului Metodie, iar restul de 125 vor fi de asemenea achitați. Pentru înmînarea banilor celor în drept, Hirsu a așteptat să i se restituie chitanța dată lui Misail, pe care cu mare cheltuială i-a adus-o fratele episcopului din Rusia. Dreptul de a dispune distribuirea acestei moșteniri, conform legilor, îl are numai magistratul Brașovului, deoarece banii au fost depozitați aci, și nu domnitorul.

Ca urmare, nu se pot trimite banii cu împuternicitul voievodului, cum acesta ceruse prin scrisoarea sa. Magistratul nu dorește, pe de altă parte, decît prietenie și bune relații între el și domnitor⁹. Procesul durează pînă la 9 aprilie 1742 (7250), cînd vedem că Mihail Racoviță dă poruncă să se dea dovada lui Gheorghe Hirsu, că s-a aplanat conflictul ce avea acesta cu episcopul Metodie. Din aceasta, constatăm că suma

6. Arhiva magistratului orașului Brașov. Inventarul actelor neînregistrate, vol. I, Buc. 1959, p. 155, nr. 764.

7. Nici o mirare, căci acest catalog conține «inventarul actelor neînregistrate», deci o colecție de concepte, nu acte în forma desăvîrșită, solemnă. Ținînd socoteală de evoluția procesului, credem că trebuie pus 1742, luna ianuarie. Autorii catalogului sînt obligați a îndrepta data printr-o citire mai atentă, sau conjuncturi.

8. *Ibidem*, p. 104, nr. 485.

9. *Ibidem*, p. 156, nr. 766.

colectată de Misail era de 2.800 taleri, cu destinația ridicării unei biserici la mănăstirea Vintilă Vodă și fusese lăsată în păstrare negustorului brașovean, Gheorghe Hirsu. Constrâns să se prezinte în fața divanului domnesc, el a fost arestat : cu el a venit și fratele decedatului episcop, Stoica Teodorovici¹⁰, din Brașov. Se fac toate socotelile și Gheorghe Hirsu achită suma de 1.850, urmînd ca Stoica să-i ramburseze 357 taleri.

Totodată, se hotăra ca orice dovezi sau înscrisuri ce se vor mai arăta, să fie socotite ca neavenite, prin actul prezent socotindu-se că Gheorghe Hirsu a achitat suma¹¹.

La 20 iunie 1742 (7250), episcopul Metodie dă dovadă scrisă lui Gheorghe Hirsu despre compromisul ce s-a încheiat referitor la suma de bani ce negustorul brașovean trebuia să restituie episcopiei. Aceasta pentru a avea crezare în fața judecătii¹².

Dacă disputa dintre Gheorghe Hirsu și episcopia Buzăului se termina, el va fi chemat curînd la judecată (1742) de fratele episcopului Misail, Stoica Sinaiu Teodorovici, locuitor în Scheiul Brașovului. Acesta arată magistratului neplăcerile ce a avut cu Gheorghe Hirsu din cauza unei sume «încuiată și pecetulită», lăsată la plecarea de fratele său, care a murit cu doi ani înainte în Turcia, la «Kioy»¹³, în păstrarea susnumitului negustor. Acesta a despecetluit și a folosit acești bani pentru trebuințele sale. Dus la judecată, el a spus că nu va restitui banii pînă ce nu i se va da dovada ce a dat el la primirea lor.

Atunci, din ordinul judeului orașului, Stoica a fost obligat să plece în Turcia (sic), ceea ce a necesitat cheltuieli ce s-au ridicat la 377,56 florini. Cere ca aceste cheltuieli să fie suportate de Gheorghe Hirsu, din a cărui rea credință și tergiversare s-au făcut¹⁴. Aci, știrile se termină și nici nu se simte nevoie de altele pentru concluzia noastră. Din neașteptatele știri, aflăm următoarele informațiuni ce se adaogă la ceea ce știam despre episcopul Misail. Acesta, înainte de a ajunge episcop, fusese dichiu al mitropoliei din Tîrgoviște¹⁵. Nici o mirare ca un ardelean din Brașov să ajungă călugăr în Țara Romînească și prin istețimea lui, dichiu la părăsita mitropolie. Drumul dintre Brașov și Tîrgoviște era așa de bine cunoscut de negustori, ca și de credincioșii din Schei.

Din mărturiile înfățișate mai sus, vedem că Misail avea cunoscuți și un frate «locuitor în Schei»; fără îndoială că el era de aci. Numele de familie, Sinaiu, pare mai puțin potrivit și de aceea, credem că este acela de Teodorovici. Așadar, putem afirma cu absolută certitudine, că episcopul Misail era de neam român din Scheii Brașovului, deci dintre credincioșii strălucitei biserici Sf. Nicolae de aci, care le grăise așa de mult

10. În mărturiile de mai sus i se zice Stoica Sinaiu; aci i se zice după familie, Teodorovici, deci Misail episcopul este un Teodorovici.

11. *Ibidem*, p. 162, nr. 800.

12. *Ibidem*, p. 163, nr. 801.

13. Scribul confundă Rusia cu Turcia, din ignoranță, cit și din imbroglio de stăpînire a Chievului.

14. *Ibidem*, p. 163, nr. 802.

15. Ghenadie Enăceanu, *Condica sfîntă*, p. 124.

de irății de dincoace de coama carpatină. Numele lui de familie era Teodorovici; Sinaiu, Sinaitul, putea fi un calificativ al fratelui său Stoica, care cunoscuse poate minăstirea Sinala din drumul apropiat al Prahovei și se va fi legat de fundația cantacuzină într-un chip oarecare.

În rîndul al treilea, aceleași mărturii ne precizează locul unde zac oasele lui: «în Turcia la Kiov». Ignoranța geografică a scribului nu ne incurcă în nici un fel; este Chievul Ucrainei. Episcopul Misail, poate în vîrstă, istovit de drum și de nostalgia plaiurilor sale, s-a stins în cetatea încreștinării rușilor, la Chiev. În chipul acesta, încă un ierarh venea să îngroașe ceata migratorilor romîni, în frunte cu marele Petru Movilă, și să rămînă pentru veșnicie lingă zidurile marei Lavre a Pecerscăi.

T. C. BULAT

BISERICILE DIN RUCĂR (MUSCEL)

Drumul care duce din Cimpulungul Muscelului peste Carpații sudici către Bran și Brașov trece printr-una din cele mai interesante și mai frumoase regiuni ale pământului românesc. Spre miază-noapte și răsărit de limita de acum a raionului Muscel și în secolul XIV și a Țării Muntenesti, lângă acest drum, la distanță de 22 km. spre nord-est, se află frumoasa localitate de munte, Rucărul, devenită oraș la finele anului 1947, așezată pe ambele maluri ale râului Dîmbovița și ale afluentului său, Rîușorul, unde acesta se varsă în Dîmbovița. De aici pînă la fosta vamă Giuvala, de la vechea graniță, mai sînt numai 18 km. Rucărul și Dîmbovicioara sînt cele din urmă localități din regiunea muntoasă a nord-estului raionului Muscel.

Rucărul este înconjurat de toate părțile de păduri, partea cea mai pitorească fiind cea dinspre apus, unde pădurea — numai de brad — se întinde pînă în apropierea caselor de pe malul drept al Rîușorului. Priveliștea cea mai frumoasă o ai privindu-l de pe dealul dinspre răsărit, numit Posada, sau din livezile de fînețe ale Dragoslăvenilor, dinspre miază-zi. De aci, Rucărul se înfățișează ca un cuib între munți. Din Posada, se vede mai mult partea de jos a comunei, iar din livezile de fînețe, care sînt la o cotă mai ridicată, se vede în întregime.

Rucărul este cunoscut atît prin mărimea lui — fiind comuna cea mai apropiată și mai bine înzestrată cu tot felul de așezăminte și instituții — dar mai ales prin frumusețea locurilor din apropierea sa, în fruntea cărora stă pitorescul defileu al Dîmbovicioarei și masivul stîncos al Pietrii Craiului, al cărei versant sudic face parte din teritoriul său. Spre miază-noapte, răsărit și apus, se văd, la mică depărtare, culmile Carpaților falnici, iar spre miază-zi, valea îngustă a Dîmboviței, care duce spre Dragoslavele, — și de aci, mai departe, spre Stoenești și alte comune ale raionului Muscel.

Călătorul care ar veni dinspre Bran trece pe la fosta vamă Giuvala (cota 1245), dominată spre apus de mărețul masiv al Pietrii Craiului (cota 2240). De aci, așezarea coboară în serpentine mărginite în multe

locuri de pereți înalți de stînci și trece uneori prin păduri de brad și fag, iar alteori prin minunate locuri de finețe și pășuni. La Podul Dimboviței, întîlnește apa Dimboviței, după ce a primit ca afluent Dimbovicioara. Șoseaua nu urmează mai departe cursul Dimboviței, care trece mai jos printr-o cheie îngustă și prăpăstoasă, ci urcă iarăși în formă de serpentină, trecînd peste Posada (cota 840) și de aci, ajunge la Rucăr unde întîlnește din nou Dimbovița, al cărei curs îl urmează pînă la Dragoslavele, unde se împarte în două, — cea din stînga mergînd spre Tirgoviște, iar cea din dreapta spre Cimpulung-Pitești. În tot Muscelul nu e altă regiune mai frumoasă și mai cercetată de călători ca regiunea Rucărului, unde ochiul are ce privi și admira. Pitorescul regiunii de aci, cu tainicile ei frumuseți, atrage mai ales vara, o mulțime de vizitatori, ca și vestitele regiuni muntoase ale Elveției. Pînă la jumătatea secolului XVIII, nu se mai păstrează știri precise și sigure despre bisericile mai vechi, felul în care au fost construite și locul în care au fost așezate.

În timpurile străvechi, poate să fi fost vreo bisericuță mică în partea de sud-vest a comunei, numită pînă în timpurile de față «Valea lui Ecle». Cuvîntul «Ecle» este o prescurtare a cuvîntului grecesc «eclesia», trecut în limba latină sub forma «eclesia», care înseamnă biserică. Valea lui Ecle ar fi deci, în traducere, valea bisericii. După o tradiție locală, aci ar fi fost în timpurile străvechi, o biserică săpată în piatră.

În actele vechi ale familiei de preoți Anastasescu e pomenită și «biserica din cîmp a Tătarilor». Această îndreptățește presupunerea că și în partea de răsărit a comunei — numită «cîmp» fiindcă aci este mai mult loc — va fi fost cîndva o biserică. I s-a zis «biserica Tătarilor», căci poate va fi fost cîndva jefuită, distrusă sau chiar arsă, cu ocazia vreunei treceri pe aci a tătarilor, drumul Branului de lîngă cîmpul Rucărului fiind adeseori străbătut de oști străine.

Nu se poate afirma cu siguranță dacă înainte de 1740 vor fi fost aci mai multe biserici sau numai una singură. Documentele anterioare amintesc numele unor preoți, dar nu arată și biserica la care slujeau, Rucărul fiind chiar și în secolul XVII un sat destul de populat, — poate că va fi avut și atunci două biserici, așezate probabil unde sînt cele actuale.

În această comună sînt în timpul de față trei biserici: una veche, din secolul XVIII și două mai noi. Dăm mai jos știri documentare privitoare la fiecare din ele.

*

Biserica veche din partea de sus a comunei e închisă și nu se mai oficiază în ea încă de la începutul acestui veac. A fost construită în 1780 și are deci o vechime de 182 de ani.

Corpul bisericii, e de zid gros făcut din bolovani de rîu și puțină cărămidă; cele două turle, tot de zid, dar numai din cărămidă. Invelișul turlelor e din tablă de fier. Din cauza vechimei și a cutremurelor, atît în partea de jos cit și la turle, sînt multe crăpături.

Intrarea se face printr-un pridvor deschis, avind în fața patru coloane cilindrice, iar spre miez-noapțe și miez-zi numai câte una. Deasupra intrării în pridvor, icoana Sf. Gheorghe, — hramul bisericii, împreună cu Sf. Dumitru. În dreapta acestei icoane e zugrăvită istoria prea înțeleptei Sosana (proorocul Daniil, doi bărbați, un puț cu o femeie înăuntru și apoi alte două femei). În stînga, scena blagoslovirii feciorilor de către Iacov, care stă pe un scaun, iar în fața lui cei 12 feciori, dintre care primul stă în genunchi.

Deasupra ușii, la intrarea în pronaos, următoarea inscripție săpată în piatră:

«Cu ajutorul lui Dumnezeu ridicatu-s-au această sfință biserică din temelie cu toată cheltuiala dum(nea)lui jupan Gheorghe Necola Smerna linotopitiu eparhia Castoria (cu) hramul Sfîntului marelui mucenic Gheorghe (și al) Sfîntului marelui mucenic Dimitrie...», apoi grecește: «Ectiti ec temelion para ton chir Gheorghii Niculau Smerna linotopitis ganvros tu chitzeri Apostolu apo Cupulung leat 7288=1780 Apr. 23». În partea finală, cu text grecesc, se repetă că a fost ridicată din temelie de Gh. Nic. Smerna, ginere clucerului Apostol din Cîmpulung.

Din cuprinsul inscripției, se vede că ctitorul intemeietor al acestei biserici a fost jupînul Gheorghe N. Smerna din eparhia Castoria (Macedonia). El a venit ca neguțător în Cîmpulung, procurînd vite, brinzeturi și unt pentru armatele turcești și s-a căsătorit cu fiica clucerului Apostol din acel oraș. Cumpărînd în urmă mai multe locuri și drumuri din munții satului Rucăr, s-a numit după aceea Rucăreanu, vechiul nume de familie, Smerna, care amintea originea sa din ținuturile grecești, fiind părăsit.

Acest transdunărean, venit ca negustor în Muscel, a căutat să se apropie tot mai mult de sat, prin construirea acestei biserici, care era mult mai frumoasă și mai încăpătoare decît celelalte două biserici existente în partea mai de jos a satului, construite în 1744 și 1747, după cum se va arăta mai jos.

A cumpărat o mulțime de locuri în sat și apoi drepturile din munți ale multor moșneni și în scurt timp a ajuns stăpînitor al unei însemnate părți din proprietatea moșnenilor rucăreni.

Pictura din pridvor, în frescă, se conservă destul de bine și e foarte interesantă. În dreapta ușii de la intrare, în pronaos — cum stai privind spre răsărit — se vede gura căscată a unui mare balaur, care închipuiește iadul; cinci diavoli îndeamnă să intre în ea diferite categorii de păcătoși: mincinosul, învrăjbitorul, morarul ce ia oem mult, avînd un coș în cap, bețivul pe butoi, crișmăreasa, cel care ia camătă, vrăjmașul, mai jos, bogatul nemilostiv, cei ce dorm duminica în timpul slujbei Sfintei Liturghii și nu vin la biserică, curvarii, etc. Diavolul din gura iadului e numit Zghidărcea; alți doi de mai jos sînt numiți Antihrist și Zorilă.

Deasupra gurii iadului e zugrăvită lumea, apoi turci, tătari, harapi. Lingă ei, Moise prooroc cu o pinză în mină, pe care e scris: «Duceți-vă de la mine blestemaților în focul de veci care e gătit vouă», un înger cu trîmbița judecării din urmă, apoi șase apostoli: Pavel, Marcu, Luca,

Andrei, Bartolomeu și Filip. Sus, în boltița dreaptă, ingeri ; spre miază-zi, zidirea lui Adam și a Evei. În stînga ușii de la intrarea în pronaos, tot cum privești spre răsărit : Avram, Isac, Iacov. Al doilea tablou, cu cetele mucenicilor și ale prorocilor, iar mai sus, ceilalți șase apostoli : Toma, Iacov, Simon, Ioan, Matei, Petru. În bolnița de sus, tot cete îngerești ; spre miază-noapte, Adam și Eva, care se apucă de muncă, jertfa lui Cain și Abel, iar spre apus, mîncarea din pomul oprit și scoaterea din rai. Tot aici și o altă mică inscripție, cu următorul cuprins : «Ziditu-s-a această sfință biserică din temelie în zilele prea luminatului domnului nostru Io Alexandru Ipsilante voevod fiind preasfințit mitropolit chiriu chir Grigore la anul de la Adam 7288 (1780)».

Intrarea în pronaos se face printr-o ușă de stejar, mărginită de un chenar de piatră. Grosimea zidului e de 70 cm. Decorația picturală din pridvor continuă și pe zidul de nord și de sud al pridvorului. Spre sud se poate vedea prorocul Iona aruncat în mare din corabie, luat de un chit și apoi dus la mal. Se distinge data : «7291» (1782).

Pe zidul de nord, judecata lui Solomon. Acest împărat, în chip de judecător, are în dreapta pe cele două femei, iar în stînga călăul ținînd într-o mîină copilul și în cealaltă sabia, gata de a executa porunca împărătească. Tot în pridvor, lumea pămîntească e înfățișată printr-o femeie călare pe un leu și ținînd în mîină un șarpe ; altă femeie e purtată în valurile mării, pe spatule a doi pești și ținînd în mîină o corabie. Toate aceste reprezentări din pridvor cu scene din Vechiul și Noul Testament, au scopul de a trezi în inimile credincioșilor sentimente religioase, de părătate de ispitele și păcatele lumii, gînd la deșertăciunile vieții și la ceea ce pe toți îi așteaptă : trecerea la cele veșnice ; cu adevărat deci, învățămînt intuitiv.

Ctitorii. În pronaos, îndată ce treci prin ușa de stejar, sînt chipurile ctitorilor : jupin Gheorghe Smerna ține cu mîina stîngă biserica ; lîngă el, doi coconi, numiți Nicolae, unul mare, altul mic, iar al treilea nedescifrabil. În partea cealaltă, cocoana Stanca ține cu mîina dreaptă biserica, avînd lîngă sine pe cocoana Ecaterina și pe cocoana Joița, mai mari, iar mai mici, pe coconițele Joița și Ecaterina, precum și alta cu nume indescifrabil. Hainele lor, asemenea hainelor boierești din acel timp. Bărbații cu giubea groasă și anteriu, iar pe cap căciulă, femeile cu rochii și deasupra giubele imblănite. Cingătorile cu paftale de metal prețios, iar căciulițele de pe cap sînt garnisite cu blăniță albă ; la fata cea mare un fel de turban.

Pictura pronaosului e bogată, cu o mulțime de sfinți și scene scripturistice, Figurile în bună parte bine păstrate și neafumate.

Intrarea în naos, care e despărțit de pronaos printr-un zid gros, sprijinit pe două coloane cilindrice, se face pe la mijloc, zidul despărțitor fiind numai ca la 1 m. înalt. În naos, la dreapta și la stînga, sînurile mici, fiind și aci pictură abundentă. Deasupra naosului, turla cea mare, în care se observă numeroase crăpături din cauza vechimei și a cutremurelor. Pardoseala numai din pietre, avînd forma dreptunghiulară. Altarul foarte mic, cu o ferestruie spre răsărit și alta mică de tot la proscomidie,

unde e o piatră pe care sînt săpate numele ctitorilor : «vii : Gheorghe, Stanca, Nicolae, Joița, Ecaterina.

Mai jos : Ion, Apostol, Safta, Dimitrie, Maria, Chierata, Gheorghe, Rafail, Naon Stanciu. Morți : fii Neculae, Catrina, părinți : Nicolae, Agora, Mihai, Costandin ; moși : Dimitrie, Istrate, Dimitrie, Mihai, Costandin, Nicolae, Stana, Preda, Voica, Calița, Joița Elena, Agora, Calița, Despa și tot neamul lor».

În testul bisericii, cite o fereastră în naos și pronaos, sau mai bine zis în cele două sînuri și spre miază-zi. Pronaosul se desparte de naos prin patru coloane, din care două sînt la mijloc, iar alte două fixate în zidurile laterale. Deasupra coloanelor legate prin arcuri, se ridică un zid de cărămidă, care face despărțirea în partea superioară. Inscripția de deasupra arcului spre naos are cuprinsul următor : «Întărirea celor ce nădăjduiesc spre tine, Doamne, întărește biserica ta, pe care o ai cîștigat cu scump sîngele tău». Cristelnița de piatră, săpată în forma unui vas, are următoarea inscripție : «Această sîntă colimvitră s-a dat de robul lui Dumnezeu jupan Gheorghe Neculae, ctitorul bisericii ot Rucăr».

Afară, pe peretele dinspre miază-zi e zugrăvită și căderea îngerilor răi. Tot aci : «Costandin și Ion zidari (sic) ot Cimpulung m-ța (meșita) August 1782».

Cele două turle au cîte patru ferestre înguste, cea din față servind și de clopotniță.

Săteanul înstărit Gh. Anastase, numit și Ghicuță, pusese în gînd acum vreo 30 de ani să consolideze această biserică cu cheltuiala sa, astupînd crăpăturile de la turle și corpul bisericii, făcînd legături de fier și cu ciment, apoi ferestrele și alte îmbunătățiri de care avea nevoie. A murit însă mai înainte de a-și vedea îndeplinită această dorință.

Slujba nu se mai oficiază aci din anul 1902, cînd a fost sfințită noua biserică din mijloc, unde s-au mutat apoi și toți enoriașii acestei biserici, numită «cea din sus».

În curtea ei, cimitirul enoriașilor bisericii din mijloc, unde sînt și multe monumente funerare frumoase. În fund au fost îngropați în timpul luptelor din 1916 și numeroși eroi, care mai în urmă au fost exhumați și duși la cimitirul eroilor de la intrare în satul vecin Dragoslavele, printre ei fiind și ofițerii bavarezi Leonard Kolbert și Oskar Pfister, care aveau o frumoasă cruce de piatră. Familia soldatului german Arthur Brehm, din regimentul prusac 252, trimisese un sicriu de zinc ca să se transporte osemintele în Germania, dar nu s-a mai putut.

Știri privitoare la preoți. Nu s-a păstrat nici o însemnare din care să se poată vedea ce preoți vor fi oficiați la această biserică îndată după sfințirea ei în 1782. Cele mai vechi și mai precise știri se găsesc în catagrafia de la 1810 făcută din porunca armatelor rusești de ocupație. Iată cuprinsul ei :

«Satul Rucăr, mahalaua de sus. Biserica de zid bună cu hramul Sfîntului Gheorghe cu 3 rînduri de vestminte din care 2 bune și unul ponosit, cărțile deplin, fără a avea lipsă.

1. Preot, popa Ion sin Stanciu 48 ani de la naștere, bun, învățat, cîntăreț, neblobit, fără patima beției cu soția Ilîncea, fată Stanca, de neam mirean, preoțit ot leat 1787 Dechemvrie 11 ziua Simbătă cu carte de la răposatul mitropolit Cosma, orînduit la această sîntă biserică.

2. Preot popa Nica sin popa Pantelimon 50 ani dela naștere, bun, învățat, cîntăreț, neblobit, fără patima beției cu soția Bucura, fată Maria, de neam preot, preoțit ot leat 1786 ghenarie 10 cu carte dela răposatul Grigore mitropolit, orînduit la această sîntă biserică. Feciori: Ion de 16 ani învățat, Pantelimon de 12 ani, învață ceaslov, Nicolae de 6 ani, Bran de 3 ani.

3. Preot popa Simon sin popa Pantelimon, 45 ani dela naștere, bun, învățat, cîntăreț, neblobit, fără patima beției cu soția Stanca, fete Maria și Stanca, de neam preot, preoțit ot leat 1794 Februarie 25 ziua Duminică cu carte dela proin mitropolit Dositie».

De biserică țineau 52 căse cu 62 suflete de parte bărbătească și 95 de parte femeiască, peste tot 157 suflete¹.

Preotul Ion de la nr. 1 din această catagrafie e cunoscut mai mult cu numele de popa Nițu. El a fost feciorul pîrcălabului Stanciu Băjan, din a doua jumătate a secolului XVIII. Deși nu era decît de 46 ani, la 25 iunie 1809 și-a făcut diata, care se păstrează și astăzi. Dăm mai jos o parte din începutul ei:

«De vreme ce întîmplarea cea viitoare este nevăzută și însăși ingerilor necunoscută, pentru că numai la Dumnezeu toate sînt cunoscute, drept aceea eu popa Nițu duhovnicu sin pîrcălab Stanciu ot satul Rucăr am socotit mai înainte pînă a nu mă coprinde sfîrșitul veșii mele și pînă îmi sînt mințile întregi și sănătoase să fac adiată și să dovedesc gîndul meu către moștenitorii mei cei aleși care voesc să chivernisească ei averea mea mișcătoare și nemișcătoare după petrecerea mea din viață.

Ci întiiu mă rog lui Dumnezeu ca unui milostiv să-mi ierte mulțimea păcatelor mele ce am greșit ca un om într-această lume, mă rog și tuturor creștinilor cu ce le voi fi greșit să mă ierte și de mine încă să fie iertați toți cîți îmi vor fi greșit și verice rău mi-ar fi făcut...».

Înșiră apoi numeroase cămine din sat, petece de finețe și drepturi în muntele Funduri pe trei sferturi de moș, numite 3 fîrtare. Diata a fost scrisă de dascălul Nițu Dușescu și adevărită de proestosul Ion și de martorii Staicu Machidan și Grigore zet Vlad Bălan.

În 1827 și-au făcut diata și tovarșul său, popa Nica, ce a avut cinci feciori. Pe patru pagini, diata conține toate petecile de moșie pe care le lasă la fiecare fecior, vitele ce avea, îndatorirea de a i se face după moarte zece sîrindare și apoi încheie astfel: «Și cine va citi și va întări această diată a mea, după cum am lăsat cu sufletul meu, să fie blagoslovit și

1. Academia Romîna. Manuscrisele 1542 și 4036, cu cuprins, asemănător, avînd numai catagrafia fostului județ Muscel, cu excepția comunelor din partea vestică a județului, adică cele de pe Rîul Doamnei și apa Bratiei, ce lipsesc din catagrafie. Pentru celelalte județe din eparhia Ungrovlahiei aceste date sînt în voluminosul manuscris nr. 1457.

iertat de mine și de Dumnezeu, iar cine nu o va băga în seamă și nu va asculta după cum am lăsat eu, să nu fie iertat de mine și nici de cei 318 sfinți părinți de la soborul Nicheii și să fie sufletul lui la un loc cu al Iudei și al lui Arie».

La scurt timp după aceasta, el a murit, avînd înlocuitor la biserică pe fiul său Ion, numit în actele contemporane Ion popa Nica.

În 1840, s-a făcut o catagrafie, din porunca mitropolitului Neofit, preoții de atunci, Ion și Gheorghe, comunicînd protoieriei următoarele: «Sfînta biserică din Suseni unde se prăznuiește hramul Sfîntului Gheorghe și al Sfîntului Dimitrie s-a zidit din temelie de coconu Gheorghe Rucăreanu și cocoana Stanca soția sa cu toată cheltuiala, mai ajutînd și alți săteni care cu ce au putut. Iar acum după trecerea lor, au rămas ctitor cocon Nicolae, feciorul dumnealor împreună cu cocoana Paraschiva și fiii lor. Iar pe la zile de sărbători mari mai dau și alți oameni din enoriași milostenie: untdelemn sau și alte podoabe ce trebuiesc sfîntei biserici. Iar pămîntul unde s-a zidit biserică s-a dat de un enoriaș al sfîntei biserici, ca să fie și numitul ctitor pomenit în veci. S-a zidit și săvîrșit în zilele prea luminatului domn Alexandru Ion Ipsilante voevod, fiind mitropolit prea sfinția sa părintele Grigore a toată Ungrovlahia. Anii 7288 (=1780)».

Ei comunică apoi și numărul enoriașilor, pe categorii sociale: de frunte 15, de mijloc 69 și văduve 3; așadar, 87 familii.

La 26 decembrie 1845, a încetat din viață preotul Gheorghe, iar în aceeași lună, cu trei ani în urmă, adică în 1848, locuitorii au cerut să li se facă preot Ion Nastase, care era învățătorul satului, urmîndu-și școala în seminarul Sfîntei Mitropolii un an, de la septembrie 1847. Enoriașii, în număr de peste 100 familii, se obligau a-i da în locul produselor din magazia de rezervă ce se desființase, cîte 2 lei de fiecare familie. În anul următor, 1849, acesta a fost hirotonit. Cu raportul nr. 188, din 27 iulie 1851, protopopul a făcut cunoscut Sfîntei Mitropolii numele preoților care s-au găsit destoinici la predarea învățăturilor în școli. În plaiul Dimboviței erau numai patru, printre care și acest preot, Ion Nastase din Rucăr. În 1873, el s-a mutat la biserică din jos, care era vacantă și în locul său a venit aci preotul Bran popa Nica. Cînd s-a sfințit noua biserică din mijloc, în 1902, toți enoriașii s-au mutat aci și biserică a rămas numai ca biserică de cimitir, fiind foarte igrasioasă din cauza zidurilor și a umezelii. Numai trei ani, între 1875-1878, a slujit aici alt preot, Nastase Ion, cunoscut mai mult cu numele de popa Nică; și el s-a mutat în 1878 la biserică din mijloc, unde murise popa Mihai Lupu, socrul său, și Nicolae Machidon, rămîbind la cea din sus numai preotul Bran.

*

Biserica din partea de jos a comunei. Știri documentare privitoare la cea veche din secolul XVIII, construită în 1747 și dărîmată în 1890, deci după 143 ani, în locul căreia s-a zidit cea actuală, între 1890-1894: în partea de jos a comunei, vameșii: Drăghici, Hristea și Sterie au zidit — fiind ajutați și de săteni, în 7255 (1747), — o biserică de zid.

Lucrul acesta se poate vedea din catagrafia făcută la 1840 din porunca mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei, care a cerut protopopilor să comunice inscripțiile bisericilor și numele credincioșilor de atunci. Iată ce au comunicat la protoierie slujitorii din 1840 ai bisericii: «Satul Rucăr. Biserica din plasa de jos se află făcută de zid din temelie de la leat 7255 (1747) de vameșii ce au stat atunci anume: Draghici, Hristea și Sterie și alți săteni care s-au milostivit. Locul bisericii megieșe, pogradia este de zid peste tot, hodoarele înlăuntru bune, cărțile toate. S-au mai preînnoit cu amvonu și cu lărgimea strănilor acum la leat 1835 prin osteneala preotului Ion proistos Bejan ot Rucăr și să chivernisește cu cele trebuincioase de către preot și de către enoriașii biserici, cu ceeace vor să se milostivească».

Slujitori la biserică erau atunci doi preoți: popa Ion proistos Băjan și popa Gheorghe Vorovenci. Biserica aceasta a durat pînă aproape de sfîrșitul veacului trecut, așadar peste 140 ani. Cei mai de seamă ostentori la zidirea ei au fost cei trei vameși amintiți, satul Rucăr, ca și cel vecin Dragoslavele fiind sate ce formau «schela Rucăr i Dragoslavele», casele vămii fiind în Dragoslavele. Acești trei vameși construiseră cu doi ani mai înainte și biserica din Dragoslavele, cu hramul Înălțarea Domnului, numele lor fiind săpate în piatra de la proscomidie.

Date din catagrafia de la 1810, făcută din porunca armatelor rusești de ocupație:

«Satul Rucăr, mahalaua de jos. Biserica de zid bună cu hramul Adormirea Precistii; are patru rînduri de vestminte, 3 bune și unul ponosit, cărțile deplin. Are 3 preoți:

1. Preot popa Ion sin popa Ion, 46 ani de la naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției cu soția Dobra, fete: Stana și Paraschiva, fecior Ion de 9 ani învață ceaslov, Bran de 4 ani. De neam preot, preoțit ot leat 1783 Noemvrie 20, ziua Duminică, cu carte de la răposatul mitropolit Grigore, orînduit la această sfîntă biserică.

2. Preot popa Bucur sin popa Radu 47 ani de la naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției cu soția Maria, fată Maria, feciori: Gheorghe 12 ani, învață psaltire, Neculae de 10 ani, învață ceaslov, Tănase de 8 ani învață ceaslov. De neam preot, preoțit ot leat 1785 Mai 25 ziua Miercuri cu carte de la răposatul mitropolit Grigore, orînduit la această sfîntă biserică.

3. Preot popa Ion sin Ion 50 ani de la naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției cu soția Safta, fete: Maria, Stanca și Stana, de neam mirean preoțit ot leat 1805 Mai 29 ziua Duminecă cu carte de la proin mitropolit Dositie.

Stanciu sin Țintea Grozescu țircovnic».

De această biserică țineau atunci 95 case cu 345 suflete.

Diferite știri privitoare la preoți: Cel de al treilea a fost mult timp proestos, trecut în actele vremii cu numirea: popa Ion proistos Băjan. Într-o însemnare făcută cu mîna lui în 1851, pe ceaslovul de care s-a slujit, spune: «născut la 29 Aug. 1760, botezat Septemvrie 8 suntem popa Ion duhovnic ot Rucăr, sunt de ani 91, o lună și 2 zile pînă astăzi 1

Octomvrie. A murit la 12 Aprilie 1866 în vîrstă de 106 ani. Privitor la acest vrednic slujitor al bisericii se găsesc o mulțime de amănunte într-un dosar vechi al protoieriei de Muscel, care cuprinde corespondența particulară a fostului protopop Nicolae Ghermănescu, numit în acest oficiu la anul 1838. Extragem din acest dosar cele de mai jos: «el strînge birul preoților care era apoi trimis prin protopop la Sfînta Mitropolie și tot el avea mare grijă ca să se păstreze în bună rînduială actele stării civile, înființate prin Regulamentul Organic încă din 1832. În calitate de proistos făcea și inspecții în satele vecine, unde se ducea călare, aducînd preoților spre luare de cunoștință, ordinele primite de la Sfînta Mitropolie». În 1840, a convertit la credința ortodoxă pe un sas catolic, șezător în Rucăr. În 1841, proistosul Ion a procurat pentru hramul Sfintei Mitropolii (Sfînții Impărați Constantin și Elena) 89 bucăți păstrăvi din ținutul Branului, costînd 43 sfanți; din Rucăr a mai procurat tot pentru hram 127 cașcavale cîntărînd 173 oca și 150 dramuri, ocaua costînd cîte 75 parale, iar peste tot 334 lei. Cașcavalul a fost trimis printr-o căruță din Văleni, iar păstrăvul — acest pește delicios din apele de munte — l-a luat cu sine protopopul care a sosit în capitală cu două zile înainte de hram, adică la 19 mai 1841. Scrisoarea proistosului Ion Băjan către protopop, din 15 mai acel an, se încheie cu aceste cuvinte: «să te poarte Maica Domnului cu bine și Sfînții Impărați să-ți fie de bun ajutor, găsînd și stăpînirea în voia cea bună, aducîndu-te Maica Domnului sănătos și cu veselă bucurie rămîbind plecată slugă».

Tovarășul său de slujbă, preotul Gheorghe Vorovenci, a murit la 29 iulie 1849 de holeră și a fost grabnic îngropat a doua zi, adică la 30 iulie. La 4 aprilie 1850, sătenii au trimis la protoierie următoarea jalbă: «Fiindcă biserica din satul nostru Rucăr, cea din Joseni, la care se cinstește și se prăznuiește hramul Adormirii Maicii Domnului la care ne aflăm un număr de peste 100 enoriași, aici în plaiul Dimboviții julețul Muscel și deși avem astăzi în ființă 3 preoți, dar ca și cînd nu i-am avea, pentru că tri dintre ei anume popa Ion Geantă și popa Ion sin popa Bucur sunt biruiți și cu totul căzuți de bătrînețe precum sînt văzuți, care singur ei cunoscîndu-se au dat și în scris paretesis (demisie) și în sfîrșit cu un cuvînt zicem că sîntem în tot ceasul fără preot și cel de al treilea anume preotul Gheorghe Vorovenci în vara trecută a anului încetat (1849) și-au dat obștescul sfîrșit și acum am rămas numai cu preotul Tache sin Ion Geantă...».

Mai departe, cer să li se sfințească preot țircovnicul Gheorghe sin popa Ion. La 11 aprilie 1851, a fost hirotonit acest nou preot, cunoscut mai mult sub numele de popa Ghică, ai cărui fii au fost iar slujitori ai bisericii. La această biserică a fost hirotonit preot seminaristul ardelean Ion Lungeanu, în februarie 1867, care a păstorit pînă în 1935, cînd a murit, avînd vîrsta de 92 ani. El a fost născut în ținutul Branului, la 1843 și a dat țării pe cunoscutul scriitor Mihail Lungeanu. Contemporan cu preotul Ion Lungeanu pînă în 1918 a fost și preotul Tache Anastasescu, care s-a distins și pe tren economic, avînd crescătorie de păstrăvi și primul fierăstrău de sistem elvețian, cu mai multe pinze. Preoții actuali:

se numesc Ion Vasilescu și Spiridon Popescu, ambii dîndu-și silința să întrețină în cele mai bune condițiuni sfîntul locaș, făcîndu-și în conștiință datoria de păstori.

Biserica actuală. Vechea ctitorie a vameșilor Hristea, Drăghici și Sterie a ajuns în proastă stare către finele veacului trecut și între 1881-1890 a și fost închisă în cîteva rînduri. În 1890, a fost dărîmată pînă în temelie și pe locul ei s-a clădit între 1891-1894 biserica actuală, cu următoarea inscripție: «Cu ajutorul a tot puternicului Creator, s-a reedificat acest sfînt locaș cu hramul Adormirea Maicii Domnului în zilele... și ale mitropolitului primat D. D. Ghenadie Petrescu fiind primar al comunei Ion preotu Anastase, cu cheltuiala enoriașilor și ajutorul... în anii 1891-94. Epitropi preot Tache Anastasescu, Pr. I. Lungeanu, Iosif Bunescu și Toma Ștefănescu».

Fondurile necesare s-au strîns din contribuția sătenilor și din ceea ce a rezultat din vinzarea unor petece de pămînt pe care le avea biserica.

Sfîntul locaș are forma de corabie, cu lungimea de 25 m., iar a altarului de încă 5 m., lărgimea în față de 12 m. Pe temelie de ciment s-au așezat trei rînduri de piatră cioplită, avînd fața dreptunghiulară, corpul bisericii, zid de cărămidă avînd grosimea de 80 cm. Spre miază-noapte și spre miază-zi, în partea exterioară sînt cîte trei coloane de cărămidă vopsite cu roșu, una unde începe altarul, alta la mijloc unde se face despărțirea între naos și pronaos și a treia în față. Aceste coloane încep de la soclu și merg pînă la streșină. Ferestrele sînt iarăși încadrate de un rînd de cărămidă roșie. Ca și cele patru coloane de cărămidă roșie din față, ele aduc o plăcută variație corpului clădirii spoit cu ocră galben. Deasupra ferestrelor e iarăși un briu de cărămidă roșie, avînd zugrăvit în interior un model național de țesătură, acum în parte decolorat. Turla din față are forma pătrată și e mai mică, avînd ceasornic și șervînd și de clopotniță. Sînt acolo două clopote, din care unul foarte mic. Foarte interesantă toaca de lemn, care are mîner de învîrtit. Toaca de fier provine de la biserica veche.

Cealaltă turlă, a pantocratorului, de la naos e mult mai mare și de formă octogonală, avînd 8 ferestre. Altarul are o singură fereastră spre răsărit, o fereastră mică la Proscomidie și o ușă spre miază-zi. Cele două turla construite din lemn, învelișul de tablă groasă ca și corpul bisericii. În pronaos, în partea vestică e cafasul (sala pentru cor), sprijinit pe două coloane de zid, de formă octogonală. Sub el, pardoseală de mozaic ca și în altar. Restul bisericii e pardosit cu scînduri groase de brad. Partea de sus a pronaosului e boltită, iar deasupra naosului e turla cea mare. Timpla de lemn; candelabru de alamă, cu 36 lumini. În altar, la Proscomidie, o piatră pe care preotul Lungeanu a scris donația sa de dramuri în obște.

Pictura făcută de Vermont, este departe de a fi iscusită. Multe chipuri de sfinți nereușite; de asemenea și figurile unor îngeri de la liturghia îngerească. Se menține totuși binișor, deși au trecut peste 70 de ani de cînd a fost făcută. În general, acest sfînt locaș e solid construit, bine păstrat și întreținut cu îngrijire de personalul slujitor. Are și o curte

largă, cu mulți pomi. Tot în curte, în dreptul sfintului altar, se află mormintele preoților Ion Lungeanu și Tache Anastasescu, precum și cavoul familiilor Bunescu și Baștea.

În timpul luptelor din octombrie și noiembrie 1916, biserica a fost folosită de armatele germano-austriace ca loc de internare pentru locuitorii rămași în Rucăr și Dragoslavele. Au stat acolo înghesuți și în mare lipsă de hrană, din care cauză au și murit mulți. Printre cei închiși a fost aci și copilul Ilie Băcioiu din Dragoslavele, în timpul de față preot la biserica Icoanei din București.

Cărți vechi s-au păstrat aci cu grijă, — multe de ritual vechi, unele avînd însemnări făcute în deosebi de preoții slujitori, amintind fapte din viața lor și a satului. Se vor arăta mai jos :

1. *Evanghelia* tipărită la București în 1742, cînd era domn Mihai Racoviță și mitropolit Neofit de la Creta. Însemnare marginală jos, pe primele pagini : «Această Sfîntă Evanghelie este cumpărată de Drăghici vameșul ot Dragoslavele și o au dat dar la sfînta biserică de la Peștera ca să fie pentru pomenirea sufletului dumnealui și al părinților dumnealui. Iunie 10 leat 7251 (1743)».

S-a văzut că acest Drăghici vameșul a fost unul dintre ctitorii bisericii vechi, alături de Hristea și Sterie. De la Peștera, de lîngă Bran, *Evanghelia* aceasta va fi fost adusă la Rucăr, poate chiar de către preotul I. Lungeanu, care după cum s-a arătat mai sus, era ardelean. La pg. 56 jos : «Această sfîntă carte s-au cumpărat de roaba lui Dumnezeu Grăjdana dela popa Florea ot sti Gheorghe cel vechiu. Erei Florea, prezvitera Stana, Ana. Erei Călin Hrizea, Rada. Însemnarea aceasta nu are dată, dar e făcută probabil în 1742 sau 1743. Vameșul Drăghici ducîndu-se pentru afacerile vămii la București și știind biserica din satul ardelean Peștera fără *Evanghelia*, va fi cumpărat-o el și apoi a dăruit-o bisericii, care a păstrat-o pînă a fost dusă la Rucăr, în a doua jumătate a veacului trecut.

2. *Penticostar* tipărit la București în 7251 (1743). Are foile de la început cu slujba Paștilor rupte în mare parte, iar două din ele lipsesc fiind înlocuite cu text scris de mîna.

Însemnare la urmă : «De popa Oancea i brat popa Dimitrie sin popii lui Teofil star, s-au cumpărat pe taleri 5 pol banii lor gata, ca să fie lor și feciorilor lor iar alții n-au dat, nici au ajutat cu nici un ban ci numai acești preoți mai șus numiți. Meșița Iunie leat 7258 (1750)».

3. Fragmente de *Triod* (fără început, dar din veacul XVIII), numai cu slujba din Sîmbăta lui Lazăr și Săptămîna cea Mare, are însemnat în prima față : «Preotul Gheorghe sin popa Ion popa Bucur și-au dat obștescul sfîrșit la 27 Martie 1873». La fila 63, însemnare din 7301 (1793) că s-a ostenit cu legarea lui popa Ion, dar au cheltuit taleri 1, bani 9, Ion sin Răuță Băjan.

4. Alt *Triod* (fără fîoaia de la început cu data și locul tipăririi), dar desigur tot din veacul XVIII. Însemnare marginală în primele pagini, dar tăiată în mai multe locuri, cînd s-a legat această carte : «...precum se vede, cumpăratu-s-a cu taleri 20... bani, care s-au dat de la munți din

partea preoților care au fost anume: popa Ion sin popa Dimitrie, fecior popii lui Teofil i popa Dumitru sin popa Ion pentru că acești bani au fost partea la acești 3 preoți care s-au numit mai sus, dar să nu zică vreunul din megieși că ar fi dat vreun ban. Pentru aceasta am însemnat ca să se știe, cit s-au cheltuit ca să fie de treaba sfintei biserici și pe cine va rindui Dumnezeu preoți la sfânta biserică, să aibă a ne pomeni la sfântul jertelnic.

Pis az popa Dimitrie star (cel bătrîn) ot Rucăr plasa de jos 7261 (1753)».

La fila 73 se arată că acest Triod a fost legat de către Ion Băjan «cu banii lui buni, curați, taleri 2 pol, adică doi și jumătate».

5. *Octoih*, fără foaia de la început, dar tipărit tot în veacul XVIII. Are pe ultima foaie trei semnături în formă de ghem, indescifrabile, cu foarte multe înflorituri, făcute în luna «ghenarie 1796».

6. *Mineiul lunii Iunie*, «care mai nainte s-au fost tipărit prin osirdia și cheltuiala iubitului de Dumnezeu episcop al Rîmnicului Filaret, iar acum cu voia și blagoslovenia prea sfîntit mitropolit al Ungrovlahiei chiriu chir Dosithie s-au mai îndreptat la tălmăcire de multe greșeli în zilele mării sale domnul Țării Romînești Io Costandin Ipsilante voevod prin osirdia smeritului episcopul Argeșului Iosif în Buda s-a tipărit în crăiasca tipografie a Universității din Pesta la anul de la Hristos 1805».

Insemnare la fila 22 și urmare jos: «Leat 7320 (1812) Iunie 7 și-au dat sufletul popa Bucur la toacă, la sfîntitul soarelui și l-am îngropat la 8 ale lui Iunie în Sîmbăta Rusalilor, foarte tînguire că i-au rămas 4 feciori necăsătoriți. Am scris să se știe și cine va citi, va pomeni în veac. Popa Nițu proestos împreună cu toți preoții din plasa de jos muneg greșnicu (mult pă(cătos))».

La fila 28 și urmare «1822 Iunie 5, luni spre marți, au venit 34 (treizeci și patru) de hoți, toți înarmați, la mine acasă și nu m-au prins că am fost dus la oraș, dar au pușcat Turcu care era beșliu și pe mine m-au scăpat Dumnezeu și au luat și Rucăreni legați cu ei și mi-au luat multe din casă. Popa Ion proistos ot Rucăr am scris cu mină de țărîină».

La fila 64 și urmare: «În leat 7333 (1825) Iunie 19 și-au dat sfîrșitul prioteasa Dușa a popii lui Ion Voroveni duhovnicu Dumnezeu s-o hodi-nească intru împărăția cerului. Și am scris eu Alexandru Miloș ot Rucăr».

7. *Mineiul lunii Februarie*, lipsind foaia de la început, cu data și locul tipăririi, dar desigur tot la Buda, avînd prefața lui Chesarie, episcop de Rîmnîc. Sub prefață această însemnare: «La leat 1805 acest lunariu al lunii Februarie s-au ostenit robul lui Dumnezeu Darie cu soția lui Voica de l-au cumpărat și legat curat și l-au dăruit la sfînta biserică din plasa de jos unde se prăznuște hramul Adormirea Precistii și să aibă a pomeni aceste nume orice preot se va întîmpla slujitor la această sfîntă biserică, să fie neuitate aceste nume:

Vii: Darie, Voica, Ana, Maria.

Morți: Ion, Istrate, Maria, Stanca, Ion, Ion, Gheorghe cu tot neamul.

Popa Nițu proistos ot Rucăr».

La fila 73: «1828 Febr. 15 și-au dat sfârșitul popa Gheorghe Cozmoiu, în zi Miercuri seara și n-au bolnăvit mult, ci puținel; mare întimplare, au vorbit pînă au căzut jos din picioare, mort. Rugăm pe milostivul să-l ierte că a fost frate cu noi slujitor la sfînta biserică. Și am scris ca să se știe, că mîna cu care am scris va putezi, iar cine va citi, tot va pomeni. Popa Ion proistos ot Rucăr».

8. *Mineiul lunii Septembrie*, tipărit tot la Buda în 1805. «1858, Septembrie 12, ziua Joi noaptea spre Vineri și-au dat sufletul Ion Coleș zet Zbîrcea postelnic și l-am îngropat Duminică în 14 Septembrie».

9. *Mineiul lunii Martie*, tipărit tot la Buda în 1805, cu prefața episcopului Chesarie. Insemnare marginală la fila 2 și urmare: «La leat 1811 Aprilie 3 s-a ostenit robul lui Dumnezeu Gheorghe sin Ion Vorovenci cu soția sa Maria și au cumpărat această sfîntă și dumnezească carte, care se chiamă mineiul lunii Martie pe banii lui buni curați tl 10 adică taleri zece și l-au dat de pomană la sfînta biserică în plasa de jos unde se prăznuște hramul Adormirea Precistii, ca să fie bisericii neprestan și orice preot va fi la această sfîntă biserică, să aibă a pomeni aceste nume ce am zis, Gheorghe și Maria. Însă prin osteneala mea s-au cumpărat aceste 12 lunarii și am scris ca să se știe cu mîna de țărînă, socotind că mîna va putezi, iar cine va citi mă va pomeni în veac.

Popa Nițu proistos ot Rucăr sin Ion Băjan».

Fila 19 și urmare: «La leat 1829 Martie 13 și-a dat duhul popa Bran sin popa Ion Vorovenci ot Rucăr, foarte tînăr, fiind și mare tînguire la îngroparea lui. Au fost și preoți mulți la sfînta slujbă. Popa Ion proistos».

Pe ultima foaje: «La anul 1830 Dechemvrie 6 sfinția sa părintele proistos Ion Geantă ot Rucăr, trimețindu-mi acest minei la Podul Dîmboviței unde mă aflam vameș, dar și învrednicire de la milostivul Dumnezeu am avut eu cu blagoslovenia mai sus numitului părinte a citi viața sfîntului Alexe omul lui Dumnezeu întru înțelegere mea și întru acolo întimplaților. Și am însemnat Anghelache Stănescu și Costache logofăt».

10. *Mineiul lunii Noemvrie*, tipărit la Buda în 1805. Insemnare la fila 44 și urmare: «La leat 7319 (1811) Noemvrie 9, și-au dat sfârșitul și moș Radu Bunea, Dumnezeu să-l hodinească în sinul lui Avram, că au dat o moșie din Dealul Orăției danie la sfînta biserică. Pisah popa Ion Vorovenci cu mîna de țărînă 7319 Noemvrie 9».

Fila 73: «La leat 1829 Noemvrie 13, Miercuri, seara, la trei ceasuri din noapte s-a cutremurat pămîntul foarte tare. Popa Ion proistos și duhovnic».

11. *Mineiul lunii Decemvrie*, tipărit la aceeași dată și loc. Insemnare la fila 14 și urmare: «Această sfîntă și dumnezească carte ce să chiamă luniat pe luna lui Decemvrie o au cumpărat robul lui Dumnezeu Savu, nepot comisului Costii, și o au dat de pomană la sfînta biserică cu hramul Adormirea Precistii, stăpîna noastră Născătoare de Dumnezeu, ca să fie de pomenire, fiindcă o au cumpărat pe banii lui buni curați în taleri 10 adică zece și orice preot se va întimpla la această biserică din plasa

de jos să citească slujba bisericii pe această carte să aibă a pomeni aceste nume: Savu și Maria. Popa Nițu proistos».

12. *Mineiul lunii August*, tot la Buda tipărit în 1805. Insemnare cu creionul în față: «Ion Grozescu cîntăreț mort 14 Oct. 1888. Bucur popa Ghică 1915 Febr. 10: 1823 August 2 zile, Joi la 9 ceasuri din zi și-a dat sfîrșitul popa Ion sin Ion Vorovenci ot Rucăr. Foarte tînguire. Popa Ion proistos».

În lunga însemnare de la fila 28 și urmare, se arată că și această carte a fost dăruită tot de Gheorghe Vorovenci cu soția lui Maria, cumpărată fiind de ei cu 10 taleri pentru biserica din plasa de jos în leat 1811. Tot ei au dat bisericii cu zăpisul din 26 Ghenarie 1811, moșia din Valea Pereților. Acest Gh. Vorovenci a murit la 8 Aug. 1821.

Din însemnarea următoare rezultă că a mai fost un alt Gheorghe Vorovenci, care a murit cu zece ani mai în urmă: «În leat 1831 Dech. 22 și-a dat duhul dumnealui Gheorghe sin Stan Vorovenci ot Rucăr și s-au îngropat tot la leatul acesta 1831 Dech. 24; foarte tînguire la îngroparea dumnealui. Și au fost preoți la pogrebanie 12 și 6 țircovnici și au fost 4 steaguri și 8 sfeșnice și l-au dus la groapă tot oameni cinstiți, prieteni ai dumnealui; foarte tînguire fiindcă au fost foarte om bun, milostiv de săraci și făcător de bine la toți cei ce veneau la casa lui. Dumnezeu să-i ierte sufletul și să-l odihnească întru împărăția cerului și să fie pomenit de toți preoții că foarte iubea tahma bisericească. Și am scris cu mîna mea ca să se știe că mi-a fost ca frate în Hristos Domnul. Și mîna care au scris socotind că cu puterea Dumnezeirii va putezi, iar cei ce vor citi vor pomeni, fiindcă această carte s-au cumpărat tot de dumnealui și prin osîrdia mea fiind eu silitor la aceste minee, cînd s-au cumpărat toate, adică 12 și am iscălit ca să se știe, să mă pomenească și pe mine. Popa Ion proistos ot Rucăr».

La fila 109: «Leat 1824 August 24 și-au dat sfîrșitul Gh. Bunea». La urmă: «Să se știe cînd au venit Muscalii în țară, leat 7336 (1828) Apr. 20».

13. *Mineiul lunii Iulie*, tipărit tot în 1805 la Buda. Insemnare la fila 30 că s-a cumpărat de Ion Radomir Ghenarie 1. Popa Nițu proistos.

La fila 97: «Anul 1834 Iulie 20 s-a întîmplat de a murit Niță al nostru în ziua de Sf. Ilie, bolnav a fost numai 5 zile. Foarte mare tînguire, în ceasul al 9-lea din zi. Am scris ca să se știe».

La fila 145: «1834 Iulie 31 ziua Marți, la ziua jumătate și-au dat duhul Maria soția lui Ion sin Stan Secăreanu, fata popii lui Gheorghe. Foarte mult s-au chinuit. Popa Ion proistos duhovnic ot Rucăr».

14. *Mineiul lunii lui Ianuarie*, tipărit tot la Buda în 1805. Fila 22: «1829 Ghenarie 3 și-au dat duhul băietul popii lui Gheorghe Cozmeni, anume Iosif foarte tînăr fiind de vîrstă, tînguire mare au fost. Popa Ion proistos».

Fila 91: «La leat 7325 (1817) Ghenarie 12 și-a dat sfîrșitul văru Gheorghe sin Panteimon Vorovenci, mare tînguire că era tînăr și cinstit; Dumnezeu să-l odihnească întru împărăția cerului. Pisah popa Ion Vorovenci».

Fila 119: Altă însemnare a aceluiași preot Ion Vorovenci cu scrisul foarte greu de descifrat, din care rezultă că la leat 7319 (1811) a murit preoteasa Maria a popii lui Bucur.

15. *Alt minei al lunii August*, fără foaia din față, dar cu prefața mitropolitului Filaret, cu următoarea însemnare: «La această sfință și dumnezească carte ce să chiamă mineiul lunii lui August s-a ostenit moș diacon Neacșu dela Piscu din Vlașca și au ajutat cu 6 lei ca să fie în veci pomenit Dech. 23 leat 7320 (1812). Și noi preoții din Rucăr dela biserica din mijloc dela Adormirea Precistii, să avem a pomeni din neam în neam, care vom citi și vom sluji la această biserică și aceste nume: ierodiacon Neacșu, ierodiaconeasa Zamfira, copii: Dumitrașcu și Ion. Morți: Stan, Lixandru, Ana, Dragomir, Stoian, Stan și cu tot neamul».

16. *Mineiul lui Aprilie*, idem Buda. Însemnare la fila 7 și urmare: «Să se știe de cînd au răposat prioteasa Maria, soția popii lui Ion sin Ion Vorovenci, Luni după Paști spre Marți, și s-au îngropat după 4 zile. Mai 4 leat 1822. Dumnezeu să-i ierte păcatele. Am scris ca să se pomenască că au fost foarte tînguire mare. Popa Ion proistos ot Rucăr».

Fila 36: «Leat 1826 Apr. 11 și-au dat sfîrșitul prioteasa popii lui Ion sin popa Bucur. Dumnezeu s-o odihnească întru împărăția cerului. Pisah popa Ion sin popa Ion duhovnicu Vorovenci».

În altă însemnare următoare, aproape identică, se arată că a fost fata lui Gh. Calu sin Mihai Calu tinără fiind și n-a fost bolnavă, ci din facerea unui copil i s-a tras și duhul și-au dat Simbătă spre Duminică foarte mare tînguire s-a întîmplat».

La fila 81, popa Nițu proestos arată că s-a dăruit această carte «în leat 1810, Noemvrie 20 de robul lui Dumnezeu Gheorghe sin Bucur Bunea cu soția lui Stana, cumpărată fiind cu 10 taleri ca să fie neprestan la sfința slujbă și orice preot va fi la biserică să le pomenească numele».

17. *Dumnezeeștile liturghii*, tipărite în timpul domniei voevodului Caragea, cu blagoslovenia și cheltuiala episcopului Costandie al Buzăului la anii dela Hristos 1807 de Dimitrie Mihail. Tip. Rimnic. Nu au nici o însemnare.

18. *Viețile Sfinților*, în două volume tipărite în tipografia Sfintei Mitropolii, unul în 1835 și cel pe luna iulie în 1836, în timpul domniei lui Alexandru D. Ghica. În al 2-lea volum, la pg. 224, postelnicul Radu Baștea a notat la 15 iulie 1852, că această carte este a lui. De bună seamă că chiar el sau vreun urmaș al lui va fi donat-o bisericii.

Toate cărțile vechi de ritual sint cu îngrijire păstrate.

*

3. *Biserica din mijloc*. În locul actualei biserici a fost mai înainte o altă biserică mică, despre care iată ce se găsește scris în catagrafia de la anul 1840, făcută din porunca mitropolitului Neofit: «Satul Rucăr, biserica din mijloc unde se prăznuște hramul Adormirii Maicii Domnului, făcută și întii zidită de dumnealui boerul Drăghici Lupoianu și 3 preoți meșteri anume: popa Ion Ochi, popa Bran Beștea și popa Stoica Vlădăoiu. Moșia bisericii s-au dat danie de Jinga Baștea dla leatul 7252

(1744) iar acum dela leat 1770 se ține din chiverniseala preoților ce s-au aflat cu slujba sfintei liturghii și cu a unora din săteni care s-au milostivit cu ajutor de au făcut stoboru bisericii împrejur, iar acum se află foarte lipsită de ajutoare și se află acum lipsită și de cărți, de pardoseală și șindrilirea stoborului și altele ce s-ar mai conveni a ni se împodobi sfinta biserică că poporeni nu ne pot ajuta nici cu nimic».

Din cele de mai sus rezultă că biserica s-a ridicat în 1744, pe locul dăruit de Jinga Baștea, frate probabil cu preotul Bran Baștea, unde nu mai fusese pînă aici altă biserică.

Cine a fost principalul ctitor Drăghici Lupoianu? Răspunsul la această întrebare ni-l dă un document cu data de 22 februarie 1745, din care se poate vedea între altele că acest Drăghici se afla atunci vameș la schela Dragoslavele și că el zidise aci casele vămii, ce fuseseră arse de oștile turcești în 1737, precum și o «biseriuce la Rucăr», căreia îi dăruise jumătate din chiria caselor acelea.

Cu trei ani mai tirziu, adică în 1747, după cum s-a văzut, același vameș, împreună cu Hristea și Sterie, a zidit și cealaltă biserică din partea de jos a satului. Această biserică a durat un secol și jumătate, pînă ce s-a construit în același loc actuala biserică.

Descriere Pe temelia de ciment s-a făcut mai întii un soclu de piatră cioplită. Primele două rînduri de piatră au forma în față dreptunghiulară, iar pietrele din al treilea rînd în partea lor superioară rotunjite și cu ciubuce frumoase. În față sînt două turle mai mici în formă octogonală. Între ele spațiu liber, iar sub el, ușa de la intrare, din lemn; în partea superioară au ochiuri de geam. Ambele turle au și acum crăpături provenite din cauza cutremurului din noembrie 1940. Deasupra naosului, turla cea mare, de asemenea în formă octogonală, cu opt ferestre, dintre care patru sînt astupate. În cele opt colțuri ale cupolei, cite un turnuleț mic. Și această turlă are urmele cutremurului, ca și corpul bisericii în citeva locuri, mai ales la altar.

Zidul de cărămidă are grosimea de 80 cm. În sinuri — căci biserica e în formă de cruce — cite două ferestre spre miază-noapte și miază-zi; în pronoas tot cite două, iar în altar una mare și alta mică de tot, la proscomidie. În partea opusă, o ușă. Invelișul de tablă de fier groasă, la turla cea mare avînd forma de solzi; de asemenea și la cele două turle mici din față. În spatele altarului, o piatră pe care e scris: «aci este pus actul de fundația bisericii, cine-l caută îl va găsi. 1895 Mai. 14».

Se vede apoi o deschizătură în zid. Nu se mai păstrează copie de pe acest act și, lucru curios, biserica nu are nici o inscripție în față. Pardoseala din interior de mozaic. Tinda sau amvonul, foarte mică. Acolo încep treptele ce duc la clopotniță. Naosul și pronaosul în continuare, fără despărțituri și foarte încăpătoare, avînd lărgimea de aproape 10 m., iar lungimea peste dublu. Cele două sinuri foarte încăpătoare, putînd avea loc în ele pînă la 300 bărbați. În pronoas, cafas sau sală pentru cor, sprijinit pe doi stîlpi de lemn îmbrăcați; candelabru de alamă. Insa podoba cea mai de seamă a bisericii e timpla, provenită de la fosta biserică Sărindar din București. Cînd s-a construit această biserică, sătenii, în

frunte cu Gh. Năstăsescu, fost deputat, și ginerele său, Iosif Moldoveanu, au cerut de la Sfânta Mitropolie această timplă ce se afla depozitată acolo și au așezat-o la noua lor biserică. Nu știi ce să admiri mai mult : finețea sculpturii, frumoasele împletituri, figurile și tot felul de ornamente, cum la puține alte biserici din țară se mai găesc !

Sfânta Mitropolie, cu ordinul nr. 3001 din 3 iulie 1897, a comunicat la protoieria de Muscel următoarele : «Vă invit să puneți în vedere episcopiei noiului biserici din comuna Rucăr, că în urma cererii ce a făcut, s-a aprobat atit de Chiriarchie, cit și de Ministerul Culte'or, de a se dăruî pentru acea biserică următoarele obiecte : una timplă completă a bisericii Sărindar, 2 sfeșnice mari și 2 mici, un jeț domnesc sau episcopal, un iconostas, două icoanostase pentru străni și una cruce pentru altar. Aceste obiecte aflându-se la Mitropolie, d-nii epitropi ai zisei biserici vor regula ridicarea și transportarea lor.

p. Mitropolit primat, NIFON PLOEȘTEANU».

Pictura a fost făcută de pictorul Blendovschi și e acum în unele locuri cojită. În partea dinspre miază-noapte, la mijlocul bisericii, e un amvon pentru predici, iar în partea de miază-zi, unde începe sinul drept, sînt două străni pentru arhieriei.

Cu nr. 4 din 16 octombrie 1902, preotul bisericii, Nicolae Mușetescu sachelarie anunță că biserica e terminată cu desăvîrșire și gata de sfințire, iar cu nr. 335 din aceeași zi, protopopul raportează Sfintei Mitropolii că s-a convins personal despre aceasta, venind însuși în localitate. Cere apoi înaltă permisiune pentru efectuarea sfințirii în duminica de la 27 octombrie, în care scop parohul N. Mușetescu se prezintă personal, pentru a obține de la înalta Chiriarchie cantitatea de Sfînt Mir Mare și sfințele moaște necesare, iar cu nr. 4430 din 23 octombrie, Sfînta Mitropolie anunță că s-a autorizat P. S. Arhieriu Nifon Ploeșteanu, Vicarul Sfintei Mitropolii, să săvîrșească sfințirea noii biserici.

Aceasta s-a făcut cu mare fast, rămînînd ca un eveniment cu totul deosebit în viața satului, de care și acum amintesc unii bătrîni care atunci erau în fragedă copilărie.

Știri privitoare la preoți. S-a văzut că în 1744, cînd s-a construit biserica veche, au contribuit la zidirea ei și preoții : Ion Ochi, Bran Baștea și Stoica Vlădăoiu. Ei au păstorit-o și în a doua jumătate a veacului XVIII, avînd fiecare și feciori care s-au făcut preoți. Stoica Vlădăoiu a avut pe popa Stan Vlădăoiu, iar popa Pantelimon a fost fiul popii Ion Ochi. Popa Bran Baștea a avut pe popa Ion Bran Baștea. În catagrafia din 1810, sînt arătați preoții de atunci, cu multe referințe asupra lor, după cum se constată în cele de mai jos : biserica de zid bună, cu hramul Adormirea Precistii cu trei rînduri de veșminte, unul bun și două ponosite, cărțile deplin, fără a avea lipsă.

1. Preot «popa Ion sin popa Ion, 50 ani dela naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției, cu soția Maria, fete : Maria, Sava și Stanca, feciori : Bran învăță psaltire și Radu învăță ceaslov de neam

preot, preoțit ot leat 1787 Ghenarie 10, ziua Marți, cu carte dela răposatul mitropolit Grigore, orinduut la ac. sf. biserică».

2. Preot «popa Nicolae sin popa Niculae 45 ani dela naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției, cu soția Safta fete: Maria, Safta, fecior Ion de 15 ani, învață ceaslov și Bran de 6 ani, de neam preot...».

3. Preot «popa Coman sin popa Radu 30 ani dela naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției, cu soția Maria fete: Ana și Stana de neam preot, preoțit ot leat 1804 Oct. 26 ziua Miercuri cu carte dela proin mitropolit Dositie, orinduut la această sfîntă biserică».

4. Preot «popa Ion sin popa Mihai 45 ani dela naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției, cu soția Maria fată Stanca, de neam preot, preoțit ot leat 1785 Iulie 30 ziua Luni, cu carte dela răposatul mitropolit Grigore. Are și 2 feciori: Gheorghe de 10 ani învață ceaslov și Bran de 3 ani».

5. Preot «popa Gheorghe sin popa Radu 40 ani dela naștere, bun, învățat, cîntăreț, neglobit, fără patima beției, cu soția Dobra, fete: Maria și Stana, de neam preot, preoțit ot leat 1787 aprilie 13, ziua Duminecă cu carte dela răposatul mitropolit Grigore, orinduut la această sfîntă biserică».

72 case cu 90 suflete de parte bărbătească și 125 de parte femeiască, peste tot 215 suflete. Iată deci 5 preoți numai la 72 familii!

Primul preot Ion, cu numele de familie Baștea a trăit peste 80 ani și a fost cea mai distinsă personalitate a satului din acel timp.

În 1841, enoriașii bisericii au trimis protoieriei această interesantă jalbă: «Fiindcă la biserica din satul nostru Rucăr, adică la cea din mijlocul satului la care se cinstește și se prăznuște hramul Adormirii Maicii Domnului la care ne aflăm peste 100 de enoriași, aicia în plaiul Dimboviței, județul Muscel și deși avem astăzi în ființă și în viață 3 preoți, dar ca și cînd nu i-am avea, pentrucă doi dintre ei anume popa Ion Baștea și popa Simon Ochi sînt biruiți și cu totul căzuți de bătrînețe, fără de vedere, fără de auzire și fără simțire de pipăire, precum sunt văzuți, care singuri ei cunoscîndu-se, au dat și în scris paretis (demisie) precum și cel de al treilea popa Ion, văduv de mulți ani fiind și dărîmat de alte neputințe și întru totul s-au slăbit și în sfîrșit cu un cuvînt zicem că sîntem în tot ceasul fără preoți.

De aceea găsind acum pe acest țircovnic anume Mihai sin popa Nicolae Lupu tot dintr'acest sat cu știință de carte și cu bună purtare, am dat această adevărîță a noastră a tuturor enoriașilor supt ale noastre iscălituri și cu pecetea satului spre a li știută și crezută unde se cuvine, că i-am dat voe, măcar că n-au fost și nici nu este înclinat cu nici un fel de dajdie cu noi pînă acum și cerem de a ni se hirotonisi de preot pe numele arătatei biserici și pentru a noastră trebuință, pentru care ne și îndatorăm printr-acest înscris al nostru că-i vom răspunde toate pravilniceștile drepturi cîte în organicescul regulament se coprînd, fără nici o împiedicare și pe lîngă aceasta încă ne mai îndatorăm cu a noastră bună voe ca să mai dăm și de toată familia cîte lei 2 pe an și din a'tele

ori dăm ce vom avea și pe cum ne va fi puterea fieștecărui. Asemenea ne legăm printr-acest înscris ca să-l ajutăm toți pentru ca să-l avem cu dorire și tragere de inimă către sufletele noastre totdeauna, ziua și noaptea, pentru care fierbinte rugăm cinstita Ocirmuire pentru ca să ne îndrepteze cu deslegarea deslușită această a noastră sufletească trebuință, unde va socoti că trebuiește a cere, precum Duhul Sfânt va lumina mai bine asupra sufletelor noastre, pentru ca să nu ne pierdem sufletește și să petrecem dobitoceste, neavînd preoți destoinci, de a putea sluji și a lua cele sfinte ale sfințeniei preoției, după cum îi vedem căzuți cu totul pe preoții ce-i avem acum. 1841 Ghenarie 23».

Iscălesc peste 50 enoriași.

La scurt timp după aceasta, Mihai Lupu a fost hirotonit, după cum se poate vedea din următoarea poruncă a protopopului: «Preote Ioane duhovnice Baștea, fiindcă acest nou hirotonit, preotul Mihai sin popa Nicolae Lupu care au venit cu pitacul cinstitei Eclesiarhii prin care îl arată că s-au hirotonit chiar pe numele bisericii de aci din mijloc de aceea îi se poruncește ca să-l îmbrățișezi cu toată dragostea și să-i arăți cu blindețe toate lucrările cele sfinte ale preoției întocmai după povățuirea tuturor tipicurilor cele din liturghie și din molitfenic și întocmai după cum arată și nu într-alt chip, ca să nu greșească. 1841 Mai 10. Protopop N. Ghermănescu».

Iată și cuprinsul pitacului dat de Eclesiarhia Sfintei Mitropolii:

«Cu cea în Hristos frățească dragoste.

Părinte protopoape Nicolae, aducătorul acestui pitac anume Mihai sin popa Nicolae ot satul Rucăr ce acum s-au hirotonit preot, îl vei orindui la acea biserică ca să slujească cele preoțești și după ce se va deprinde bine la slujirea celor sfinte, iarăși îl vei trimite la Sf. Mitropolie să-și primească și cartea de preoție.

Al frăției tale în Hristos frate Ioachim ecl(esiarhul) Sf. Mitropolii».

La 1 mai 1851, Teodorit, eclesiarhul Sfintei Mitropolii, a dat acestui preot Mihai pitacul nr. 83, din care se constată că a primit darul duhovniciei. În a doua jumătate a veacului XIX au mai slujit la această biserică preoții: Bran, Nicolae Machidon, Nică Năstase și Nicolae Mușetescu, care s-a ostenit mult la construirea actualei biserici. El a fost căsătorit cu Paraschiva, fiica preotului Nicolae Machidon. Mai înainte a fost trei ani învățător, s-a hirotonit în 1879 și a păstorit pînă în mai 1920, fiind unul din cei mai distinși păstori ai Rucărului. Impunător ca înfățișare, foarte bun muzicant și îndemînat ec predicator. Cuvintele sale zguduiau mulțimea și adesea umpleau de lacrimi ochii enoriașilor. Plăcut la vorbă și îndatoritor cu toată lumea, iar copiilor le arăta atîta dragoste și bună voință, încît adesea ei nu se mai îndurau să plece de lingă dînsul. A fost urmat apoi de preotul Gh. Arnăuțescu, decedat în 1938, iar preoții actuali sînt: Spiridon Nișescu, ginerele său, și Zaharia Petrescu, ambii buni muzicanți.

Cărțile vechi. Unele din ele s-au instrăinat. Dintre acestea, un Evhologhion cumpărat de popa Bran Baștea, pe la 1750, de la popa Ghețarie

din Dragoslavele, unde a revenit după 100 ani, păstrându-se la biserică cu hramul Adormirea Maicii Domnului. La pg. 174, are următoarea însemnare: «Iulie 1838. S-au făcut călugăr popa Bran de ieromonah Bonifatie dela schitul Ciocan din Bughea. Popa Baștea am scris, ca să se țină minte».

Un molitfenic din secolul XVIII, pe care e o însemnare a lui Gheorghe lohofăt din 1771.

Chiriacodromion sau Evanghelie învățătoare, tipărită la București în 1732, — în însemnările de pe ea numită și Mărgărit. Foarte interesantă însemnarea: «În luna Iulie 1 zile leat 7245 (1737) au venit Nemții în țară și au mers pînă la București, după aceea au venit și s-au așezat în mînăstirea Cimpulungului și au șezut pînă... și au venit Turcii la Cimpulung și au scos Nemții și fugind ei la Țara Ungurească, numai au început a face jegmăanii și a prăda pe unde ce au găsit...». Mai departe, spune despre preotul Bran că a fugit și el, iar biserică a fost prădată de sfințele vase: potirul, dișcul, zvezda, rucavițele toate cu aerul, antimisul cu sfințele moaște, mesele de mătase de pe prestol, mineiul, mărgăritul, liturghia și octoihul, o sfiță, 1 stihar, 2 perechi rocavițe, dverele, toate poalele de la sfințele icoane.

(Preotul fugit, Bran Baștea, nu a rămas în Ardeal, ci s-a dus mai departe în Cașinul Moldovei, unde s-au așezat și alți rucăreni fugiți tot atunci, formînd acolo o colonie de rucăreni, care și mai departe a păstrat legătura cu metropola din Muscel. La un rucărean fugit în Cașin a slujit trei ani tînărul Pantelimon Ochi din Rucăr, în a doua jumătate a secolului XVIII, care după ce s-a întors la Rucăr, s-a făcut preot, după ce primise ca simbrie o parte din locurile pe care alt rucărean le avea în Rucăr).

Pe un molitfenic tipărit cu blagoslovenia preaslînției sale părintelui Ocîrmuitorului Sfintei Mitropolii și marele cavalier al ordinului Sfintei Ana, chir Neofit, la București în tipografia lui Eliade, în 1832, se află însemnat: «Această sîntă carte ce să chiamă molitfenic l-am cumpărat noi preoții din Rucăr dela biserică din mijloc Adormirea Precistii, anume: popa Ion Baștea duhovnicu i popa Simon i popa Ion sin popa Ion, i popa Bran (așadar patru preoți) cu taleri 32 dela preotul Elefteroe (protopopul de atunci al județului și am dat pe larg taleri 12 pol (și jumătate) și am zis să fie al sfintei biserici în veci neclătît. Împărat Nicolae Pavlovici și Grigore mitropolit. Leat 1833 Dec. 24. Și am scris eu popa Ion duhovnicu ca să se țină minte».

În arhiva bisericii se mai păstrează colecția întregă de minee tipărită la Neamț în 1845-1847, în zilele lui Mihai Sturza, cu blagoslovenia mitropolitului Meletie, după originalul îndreptat de episcopul Iosif al Argeșului. Cele mai vechi dintre ele au fost cumpărate în 1850 de preotul Ion Nastase și dăruite de el bisericii, altele au fost dăruite de unii credincioși.

Frumoasele biserici actuale, zidite la finele secolului trecut numai din contribuția credincioșilor din localitate, sînt mărturii grăitoare a dra-

gostei față de sfintele locașuri, cum puține altele se mai găsesc în împrejurimi.

În prezent, centrul comunei a fost complet refăcut, casele fiind construite după planuri tip, avînd toate învelișul de țiglă. S-a construit apoi și un mare magazin universal, cu două etaje și diferite secții, băi populare și un impunător cămin cultural. Toate aceste realizări contribuie ca Rucărul să fie acum mult mai frumos decît în trecut. An de an numărul vizitatorilor și al turiștilor crește. Ei găsesc aci nu numai o regiune pitorească, plină de tainice frumuseți, dar și un centru însemnat forestier și economic, o bogată activitate culturală în cadrul căminului, un cor evidențiat la concursurile pe raion și regiune format din peste 100 persoane și un port național de toată frumusețea, recunoscut ca atare în toată țara.

Pr. ION RAUȚESCU
Dragoslavele

ȘCOALA DOMNEASCĂ DE SLOVENIE DE LA BISERICA SF. GHEORGHE-VECHI DIN BUCUREȘTI

INTRODUCERE

Noțiunea de școală, cu înțelesul său de instituție publică de învățămînt, apare destul de tîrziu în trecutul țării noastre. Abia către jumătatea secolului al XVIII-lea se întemeiază în București, ca și în unele orașe ale țării, școli de învățămînt public, unde se adunau copiii ca să deprindă scris-cititul și să-și însușească unele cunoștințe de cultură generală sau de limbi străine.

Cu toate acestea, încă din primele timpuri ale consolidării Țării Românești, ca stat feudal de sine stătător, în marile mînăstiri cu trecut istoric, cum au fost: Vodița, Tismana, Cozia, Cotmeana și altele, au existat centre de cultură și începuturi de școală. Ele au fost întemeiate, desigur, după ce viața monahală a fost organizată cu concursul învățatului călugăr Nicodim, venit din sudul Dunării. În acea vreme, în cancelaria domnească limba documentelor, precum și slujba religioasă se făceau în limba slavonă, care s-a impus ca limbă oficială și care a avut o durată destul de lungă, în ambele principate.

În mînăstirile mai sus amintite au existat, deci, foarte de timpuriu, unele începuturi de școală, unde tinerii închinăți vieții preoțești și monale învățau scris-cititul slovenesc care avea în vedere slujbele religioase, scrierea pomelnicilor și a letopisețelor în care se însemnau evenimentele mai importante din țară. Și tot acolo, călugării cu știință de carte pregăteau pe acei tineri care trebuiau să fie grămățici în cancelaria voievodului pentru întocmirea hrisoavelor și în general a tuturor actelor domnești în care invocațiile și blestemele arătau puternica influență a Bisericii care, ca un auxiliar prețios al domnitorului, avea un rol important în conducerea statului feudal.

În mînăstirile de mai sus și în multe altele de mai tîrziu s-au predat primele învățături de slovenie, timp de sute de ani, la zeci și zeci de generații. Și cu toate că aceste centre de cultură n-au avut caracterul de mai tîrziu, de școli oficiale, cu un program de învățămînt, manuale și dascăli anume salariați pentru această muncă și pricepere.

ele au fost acelea care au contribuit atît de mult la cultura, atîta cît a fost, a clasei stăpînitoare, precum și la cunoașterea istoriografiei din acele vremuri.

Apariția tiparului și înființarea tipografiilor la cîteva din minăstirile din Țara Romînească și Moldova au impus ca viitorii tipografi-călugări să cunoască nu numai meșteșugul tiparului, dar priceperea scris-cititului slovenesc în care se făceau tipăriturile. Astfel, în cadrul acestor minăstiri, numărul celor care învățau limba slavonă și mai tîrziu limba greacă, începu să crească, cu un scop bine determinat, iar școlile să dobîndească aspectul unui învățămînt organizat, care își puteau schimba între ele atît pe dascăli ce predau cursurile, cît și pe ucenicii care primeau învățătura și meșteșugul tiparului. Cu timpul se simți nevoia ca alături de buchisirea și învățarea limbii slavone să se adauge cunoștințe de cultură generală în domeniul teologic și practic-ritual, ca din aceste școli să iasă alături de dieci și logofeți chiar preoți pentru bisericile din țară. Apăru astfel un învățămînt teologic cu școli din ce în ce mai multe și mai bine organizate, care corespundeau cererilor din ce în ce mai numeroase de preoți și de dascăli. Conducerea bisericilor și minăstirilor din Țara Romînească și din Moldova începu astfel să se intereseze de aceste școli și să le ia sub controlul și ocrotirea lor. O dată cu începutul secolului al XVIII-lea, se poate vorbi în Țara Romînească și mai ales în București de un învățămînt teologic slovenesc și grecesc.

După 1700, dar mai ales în a doua jumătate a acestui secol, se dezvoltă și un învățămînt laic în cele două principate. Contactul tot mai activ cu Rusia, care își întindea influența spre sud-estul Europei, dar mai ales războaiele dintre ruși și turci, din a doua jumătate a secolului, grăbiră dezvoltarea unei culturi de caracter umanist și de limba franceză și greacă în clasa boierească. Olișerii ruși, pe care evenimentele politice de după 1750 îi aduseseră în București, și care vorbeau limbile franceză și germană, impuseră o dată cu manierismul de aspect apusean, care se răspîndise în aristocrația rusească încă de la Petru cel Mare, chiar limba și literatura franceză. Mai mult decît atît, după 1750, dar mai ales după izbucnirea revoluției burgheze din Franța, începură să pătrundă în Principatele Romîne un număr din ce în ce mai mare de «profesori» francezi și greci, care își găsiră repede plasament în casele boierești, pentru odraslele care trebuiau să adopte *moda vremii* de a învăța limbile franceză și greacă. Dezvoltarea forțelor de producție către sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, care schimbă aspectul feudal al relațiilor de producție, trezi la viață clasa burgheză, spori și mai mult nevoia acestui «învățămînt de familie» și impuse înființarea unor școli în afara curților boierești. Încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea se poate vorbi în București de un învățămînt public către care începu să se îndrepte tot mai stăruitor grija și interesul statului, cu toată efemera stăpînire a domnitorilor. Școlile care se înființară în București după 1820, și la care participau un număr tot mai mare de odrasle ale boiernașilor și orășenilor (slujitori ai domniei, negustori și meșteșugari),

impuseră limba românească ca limbă de predare, împotriva limbilor grecești și franceze, care se mențineau încă în «învățămîntul de familie» al protipendadei. Limba romînă se angajă într-o luptă surdă, dar acerbă, pentru a se impune ca limbă oficială de învățămînt public în cele două Principate Romîne.

*

Școala domnească de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi din București, avînd un caracter special și răspunzînd unor nevoi de organizare bisericească și de cancelarie, și-a păstrat de-a lungul întregului secol al XVII-lea și al XVIII-lea misiunea și aspectul său și a reușit să existe pînă către 1850, cu toate însușirile și defectele sale. Este adevărat că această școală a fost silită să cedeze vremii și să accepte unele modificări de program și de metodă didactică, cînd limba romînă începuse să devină o necesitate în viața de stat și cînd începură să apară «școli de rumînie» în București și în județele țării. Reforma lui Alexandru Ipsilant, care i-a adus chiar unele modificări de structură didactică, i-a păstrat totuși caracterul său de școală specială și i-a menținut faima în sud-estul european, de unde veneau elevi să învețe carte slavonească. Acest caracter de școală specială, care a fixat linia acestei școli, s-a păstrat de-a lungul celor trei veacuri de existență, ea rămînînd totdeauna o «școală de slovenie». Promoțiile sale au rămas să răspundă în țară nevoii de preoți și diaconi, dar mai ales aceleia de grămăticii și logofeți ce se făcea puternic simțită în cancelariile domnești, în administrație și în diferite instituții ale țării.

DE CIND DATEAZĂ ȘCOALA DE LA SF. GHEORGHE ?

Despre biserica Sf. Gheorghe-Vechi din București nu avem date precise și istoricul ei este înfășurat în legendă și nesiguranță. Se știe numai că pînă pe la 1660, această biserică cu clădirile sale anexe a fost loc de așezare și scaun mitropolitan al Țării Romînești; era deci pînă la această vreme cea mai mare și mai arătoasă biserică din București. Ceea ce se știe sigur este că această biserică a fost refăcută la 1724 de către chiurciubașa Iamandi Dragul și soția sa Smaranda¹, și că a ars aproape complet în focul cel mare din 1847. Se pare că refacerea bisericii s-a început imediat după incendiu, în factura cea nouă în care se vede și astăzi, fiindcă pisania actuală datează din 1849. Această pisanie conține însă date fanteziste cu privire la trecutul ei, făcînd din vornicul Nedelcu Bălăceanu și jupîneasa sa Anca, ctitori ai bisericii încă din 1492. Lucrul nu era posibil, așa cum o spune lămurit George Florescu, fiindcă acest Nedelcu este mare vornic în domnia lui Petru cel Tânăr, fiul lui Mircea Ciobașul, care domnește în București din septembrie 1558 pînă în iunie 1568.

Faptul că biserica Sf. Gheorghe-Vechi a fost scaun mitropolitan, explică importanța ei față de celelalte biserici din București și lămurește

1. George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935, p. 99.

de ce prima școală domnească din capitala țării a fost găzduită între zidurile ei.

Fără să avem o precizare documentară, presupunem că o școală de slovenie a existat în București chiar din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Presunția aceasta apare cu totul plauzibilă dacă luăm în considerație faptul că bisericile din București și restul țării aveau nevoie de preoți și diaconi care să cunoască scris-cititul slavon, iar Divanului domnesc îi trebuia dieci și grămăticii care să știe să redacteze și să traducă actele de cancelarie scrise în limba slavonă. Acest fapt ne este confirmat oarecum de numărul preoților, grămăticilor și logofeților din București, din sec. XV și XVI, când documentele nu ne amintesc nimic de existența acestei școli, dar pe care totuși o bănuim că funcționa în această vreme. Și ca loc de funcționare al acestei școli nu era altul mai nimerit decât acela de pe lângă Mitropolie, care-și avea sediu în biserica Sf. Gheorghe-Vechi. Rămâne ca documentele să confirme această presupunție a noastră, precizând începuturile primei școli de slovenie din București.

Mărturiile mai noi amintesc că această școală data din secolul al XVII-lea, fără să înlăture posibilitatea că ea avea o existență mult mai veche și funcționa într-o construcție de lemn, pe locul căreia, de bună seamă, s-a clădit alta mai mare și mai durabilă.

Într-o anafora din 1803, martie 7, înaintată domnitorului, mitropolitul țării spune că școala de slovenie este «foarte veche, zidită din zilele răposatului întru fericire Grigorie vodă Ghica (1660-1664, 1672-1674)»². Desigur că mitropolitul, când făcea o astfel de afirmare, se baza pe o oarecare documentare sau în cazul cel mai rău pe o tradiție orală care trecuse din generație în generație pînă la el.

Cițiva ani mai târziu, într-o jalbă din 1819, un dascăl al școlii, Chiriță, spune că școala «este așezată pe locul sfintei Mitropolii, din vechime, încă din zilele răposatului întru fericire Șerban Vodă Cantacuzino»³ (1678-1688). Dascălul Chiriță reproduce și el, desigur, o tradiție orală cu oarecare teme istoric. Probabil că Șerban Cantacuzino a reorganizat această școală și de aceea tradiția a rămas legată de numele lui, socotindu-se a fi el întemeietorul.

Dar în afară de această școală domnească de slovenie ce exista în București, între 1678 și 1680 Șerban Cantacuzino întemeiază «Academia» de la Mînăstirea Sf. Sava⁴, școală cu limba de predare greacă veche și cu dascăli aleși și bine plătiți, sub direcția lui Sevastos Kymenites, un dascăl învățat și cu multă reputație în vremea lui. Pe lângă aceste două școli amintite: «Academia» de la Sf. Sava, o școală superioară de cultură grecească și școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi, spătarul Mihai Cantacuzino înființează, în primii ani ai secolului al XVIII-lea, o

2. Arhiv. Stat. București, *Archizii noi*, CLXX-11.

3. Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, OGXLV-11; 1819, iunie 28.

4. Mihai Popescu, *Colegiul Național «Sf. Sava»*, București, 1944, în care autorul arată data întemeierii propuse de Dionisie Fotino, Frații Tunusli, D. A. Xenopol, N. Bănescu și N. Iorga.

nouă școală la biserica Colțea⁵, zidită de el, la care vornicul Șerban Cantacuzino construiește locuințe pentru dascăli și un «paraclis»⁶ pentru școlari.

O dată cu înființarea «Academiei» de către Șerban Cantacuzino, vechea școală de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi își pierde din importanță. Ea devine o școală de rang secundar pentru învățarea limbii slavone, întrucât «Academia» de la Sf. Sava — unde se învățau logica, retorica, fizica, astronomia, metalizica, gramatica și unde se făceau lecturi din Xenofon, Plutarh și Tucidide —, devenise școală de cultură superioară în limba greacă. Această întințate se menține și în domnia lui Constantin Brîncoveanu, mai ales după ce spătarul Cantacuzino înființează școala de la biserica Colțea, unde pe lângă cunoștințele de cultură generală se predă și un curs de muzică bisericească.

*

Din documentele studiate cu privire la școala domnească de slovenie, reiese că istoricul său se poate împărți în două părți distincte, hotărnicite de anul 1775. Prima parte cuprinde activitatea școlii de la începuturile sale pînă la cel de al patrulea sfert al veacului al XVIII-lea, cînd informațiile documentare sînt mai numeroase și cînd școala cunoaște o perioadă de in-

Biserica Sf. Gheorghe-Vechi, 1937, în curtea căreia se afla școala de slovenie — vedere laterală

5. I. Ionașcu, *Școala de la Colțea*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 11-12, pp. 810-822. În acest articol autorul se ocupă, documentat, de dascălii Lucin, Gheorghe, Dima și Ioan, care au funcționat între 1732 și 1781.

6. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 342; I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 815.

tenă activitate. A doua parte începe la 1775, cînd școala este reorganizată de Alexandru Ipsilant și ține pînă la 1847, cînd biserica Sf. Gheorghe-Vechi și anexele sale sînt distruse pînă în temelie de marele incendiu care prefăce în scrum și cenușă o mare parte din București.

Vom face din aceste două părți ale istoricului școlii de la Sf. Gheorghe-Vechi două capitole deosebite ale acestei lucrări.

II. ORAGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA ȘCOLII PINA LA 1775

Școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi s-a bucurat de multă faimă în tot cursul secolului al XVII-lea, dar mai ales în primele trei sferturi ale acestui veac. Mitropoliții Țării Românești din această vreme i-au acordat sprijin bănesc și i-au controlat activitatea, îndrumînd-o să răspundă nevoilor pe care le aveau Biserica și Statul în acea vreme.

a) *Scopul școlii de slovenie.* Nevoile la care trebuia să răspundă școala de slovenie se refereau mai întîi la pregătirea viitorilor preoți de mir și călugări din București și din eparhia Bucureștilor. Limba slavonă era limba cărților bisericești și a slujbelor religioase din biserică; ea trebuia cunoscută de cei care executau ritul, ca textele religioase să fie exact prezentate și interpretate. Școala era astfel instituția de pregătire și de formare a viitorilor preoți, cărora le revenea în primul rînd conducerea bisericilor din București. Este adevărat că școli de slovenie pentru preoți începuseră să ia ființă încă din secolul XVII pe lîngă unele biserici și minăstiri, în cadrul fiecărei episcopii din țară. La sfîrșitul acestui secol existau asemenea școli de slovenie cu cîte un dascăl nu numai la Buzău și la Rîmnic, pe lîngă episcopiile respective, dar chiar la Tîrgoviște (poate vechea școală de slovenie a fostei Mitropolii din acest oraș), la Slatina și la Cîmpulung.

O altă nevoie la care trebuia să răspundă școala de slovenie din București era în legătură cu pregătirea și formarea logofeților și diecilor de care avea nevoie cancelaria domnească. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în prima jumătate, cînd actele importante emise de domn se redactau în limba slavonă, logofeții și diecii din cancelariile domnești trebuiau să cunoască perfect această limbă. Acești logofeți și dieci nu dispar totuși cînd limba slavonă este înlocuită cu limba romînă în cancelaria domnească; apare nevoia de a se traduce vechile documente slavonești, mai ales în procesele pe care le judecau domni și Divanul domnesc. Din această pricină, școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, ca și alte școli de slovenie din țară, rămîn încă în plină activitate de-a lungul secolului al XVIII-lea și chiar în prima jumătate a celui următor.

Înmulțirea școlilor de slovenie din țară, alături de sprijinul larg pe care mitropoliții l-au dat școlii din București, au făcut ca școala de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi să dobîndească autoritate didactică față de celelalte și să devină față de acestea o școală de rang superior. Faima

acestei școli se menține nu numai în țară, ci trece chiar peste hotarele ei. Așa se explică de ce încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea au venit în București, să învețe slovenia, mulți elevi din sud-estul balcanic.

b) *Bugetul școlii de slovenie*. Prin reorganizarea dată de Șerban Cantacuzino, școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, ca școală domnească, intră în subvenția vistieriei, asigurându-se astfel plata simbriei dascălilor, a întreținerii lor și a elevilor și diferitelor cheltuieli necesare funcționării ei. Este sigur că și pînă atunci tot vistieria plătea simbriile dascălilor, plata se făcea însă neregulat, după cum vistieria dispunea de fonduri. Șerban Cantacuzino a statornicit modalitatea ca vistieria să execute plățile pentru școală, și această modalitate s-a menținut și în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714), și a lui Ștefan Cantacuzino (1714-1716).

Urcarea pe tron a lui Nicolae Mavrocordat și începuturile epocii fanarioșilor creează condiții mai grele de existență pentru școala de slovenie. Între acestea plata neregulată, cu întârzieri mari, a simbriei dascălilor era una din marile greutăți cu care se lupta școala de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi. Într-o însemnare din 1741, septembrie 1, despre lefurile ce se dădeau dascălilor de la școlile domnești din București și din celelalte orașe din Țara Românească⁷, se vede că cei «doi dascăli de carte slovenească» de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi erau plătiți cu cîte 10 taleri pe lună, pe cînd dascălul slovenesc de la Buzău «înlăuntru la episcopie» numai cu 5 taleri pe lună, iar ceilalți dascăli slovenești de la Rîmnic, Tîrgoviște, Cîmpulung și Slatina numai cu cîte 3 taleri. În document se menționează și suma de 400 taleri care trebuia să se dea pentru 12 elevi ce erau «orînduiți pentru preoție cu toată cheltuiala lor peste an», fără să se precizeze dacă aceștia sînt din «Academia» de la Sf. Sava sau de la școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi.

Dat fiind că «Academia grecească» avea ca programă didactică discipline neînrudite și uneori opozabile pregătirii teologice, cum erau logica, psihologia, metafizica, gramatica, retorica și științele fizico-matematice, înclinăm să credem că suma de 400 de taleri acordată de vistierie pentru cei 12 școlari destinați a deveni preoți, privea școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi.

Vistieria plătea anevoios și cu mare întârziere simbria dascălilor, iar faptul prilejuia numeroase jalbe către domnie din partea acestora. Ca să pună capăt acestei triste situații, Grigore Ghica⁸ hotărăște, în 1749, ianuarie 17, ca plata dascălilor să nu se mai facă de către vistierie. Hrisovul spune: «Pre lîngă alte griji ale noastre, multă purtare de grijă avem și pentru școale care vîzîndu-le că sîntu cu orînduială nestatornică și fără îndreptare și cunoșcînd domnia mea grija didascălilor care au spre a cere și a-și lua plata lor cea rînduită, pentru ca să ușurăm și pre didascalii cei duple vreami de această grije turburătoare și zătioni-

7. Arhiv. Stat. București, Ms. 139, f. 175.

8. Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 21.

toare lucrului lor și ca să așezăm cuviincioasă bună rînduială și stare [a] școalelor, am socotit a li cu cale să rînduim asupra lor ispravnic și purătoriu de grij[ă] vrednic ca să le poarte lor de grijă pentru toate câte ar avea trebuință și să împartă fieșcăruia din didascăli plata ce i s-ar cădea despre potriva lor». Domnul numește astfel ca ispravnic al școlilor pe mitropolitul țării, la acea dată Neofit, căruia îi dă ca sarcină «ca de acum înainte să aibă arhierească purtare de grijă a școalelor, stringînd de la preoții țării darea cea duple an care s-au orănduit lor și dintr-aceia să împartă didascărilor simbriile ceale tocmite».

Reforma lui Grigore Ghica nu rezolva totuși problema unui buget fix și real al școlilor domnești din București și nu înlătura în întregime necazurile de care se plîngeau dascălii. Și pînă atunci vistieria plătea lefurile dascălilor din încasările realizate din darea pe care o plăteau preoții, și pe care tot mitropolitul o încasa și o vărsa la vistierie. Reforma aducea ca lucru nou numai faptul că mitropolitul administra singur încasările din darea preoților și plătea direct salariile dascălilor. Încasările din acest impozit pus pe preoți nu acopereau însă bugetul de cheltuieli al celor două școli domnești din București.

Întirzierea plății simbriilor la cei doi dascăli de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi se menține și după reforma lui Grigore Ghica, fiindcă darea preoților nu asigura plata salariilor. Astfel, din condica Mitropoliei, care cuprinde acte și însemnări dintre 1739 și 1805, se vede că dascăli de slovenie primeau salariile cu șase luni întirziere: «Luat-am noi amîndoi dascăli slovenești simbriia noastră de șase luni, de [pe] lună cite taleri 10 de om..., și acești bani i-am luat de la sfinția sa părintele mitropolitul 9. Octomvrie 20 dni, leat 7259».

Matei Ghica și Constantin Racoviță, urmașii la domnie ai lui Grigore Ghica Voievod, întăresc hrisovul din 1749, primul în 1752, octombrie 23¹⁰, și al doilea în 1753, octombrie 18¹¹. În a doua domnie a sa (1763-1764), Constantin Racoviță dă un alt hrisov la 1763, iunie 26¹², prin care întărește dispozițiile luate de domniile dintre cele două domnii ale sale cu privire la bugetul școlilor domnești din București. Se pare că mitropolitul Filaret sau Grigore, constatînd că încasările din darea preoților nu acoperă simbriile dascălilor și cheltuielile de întreținere ale celor două școli, cer lui Constantin Mavrocordat sporirea veniturilor și acesta aprobă ca veniturile Mînăstirii Glavacioc, scutită de dările pentru domnie, să se verse la fondul școlilor domnești, redus pînă atunci numai la încasările din dajdia preoților. «Deci — spune hrisovul lui Constantin Racoviță —, de vream ce din voia atotputernicului Dumnezeu viindu al doilea rind domn Țării Romînești și înștiințându-ne cu anafora dumnealor cinstiții și credincioșii boiarii cei mari ai divanului domniei mele, cum că fiind mai nainte obiceiul de să da plata dascălilor de la vistierie și fiindcă vistieria are multe și deosebite cheltuieli, de multe ori nu le-au

9. Arhiv. Stat. București, Ms. 139, ff. 179-180,

10. Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 25.

11. Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 26.

12. Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 34.

fost viind rînd dascăliilor a-și lua plata cîte patru-cinci luni, au fost găsit dumnealor cu cale ca să scoată de la bir mănăstirea Glavaciocul și să dea asupra prea sf. părintelui mitropolitului țării și sfinția sa, din venitul minăstirii, să dea lefile dascăliilor și cheltuiala bisericii domnești. Care așezămînt s-au fost întărit și de domnia sa Constatin vodă Mavroordat».

Prin acest hrisov se ridică bugetul școlilor la 1500 taleri pe an, fiindcă din acest buget se acoperea și «cheltuiala bisericii domnești pentru untdelemn, ceară i tămăe, pe lună taleri 20». De asemenea se mărise și leafa celor doi dascăli ai școlii de slovenie: întiiul dascăl slovenesc primea 15 taleri și al doilea 10 taleri. Hrisovul atrăgea atenția beneficiarilor: «Însă atăta dascălii să se aple cu priveghiare pentru procopseala învățaturii ucenicilor, căt și preoții beseरिकी domnești să aibă purtare de grijă pentru podoaba slintei beserici».

Dar nici cu veniturile Minăstirii Glavacioc nu s-a rezolvat definitiv problema salariilor. Dascălii de la «Academia» de la Sfîntul Sava au cerut sporirea salariilor, amenințînd cu părăsirea școlii. În această situație, Ștefan Racoviță (1764-1765) încearcă să rezolve cererile dascăliilor, sporind bugetul școlilor cu veniturile Minăstirii Tuturor Sfinților¹³, pe care o scoate de la bir. Mărirea de salarii realizată ca urmare a adăugirii

Biserica Sf. Gheorghe-Vechi, 1937, în curtea căreia se afla școala de slovenie — vedere din față

13. Arhiv., Stat. București, *Diplomatice*, 36; 1764, mai 30.

veniurilor Minăstirii Tuturor Sfinților nu cuprinde și pe cei doi dascăli de la școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, aceștia rămânând cu vechile lor salarii.

Ștefan Racoviță constată în curînd că veniturile celor două minăstiri nu pot acoperi cheltuielile celor două școli domnești din București, și că dascălii sînt încă nemulțumiți din pricină că nu primesc regulat lefurile. Pentru acest motiv, el dă un nou hrisov¹⁴ la 10 iunie 1765, prin care scoate de la bir și Minăstirea Dealu, ca veniturile sale să se verse la bugetul școlilor, în locul Minăstirii Tuturor Sfinților.

Se pare că veniturile celor două minăstiri — Glavacioc și Dealu — au putut acoperi cheltuielile celor două școli domnești, fiindcă pînă la reforma realizată de Alexandru Ipsilant nu se mai găsesc plîngerii din partea dascălilor pentru neplata salariilor. Minăstirea Dealu era dotată cu averi frumoase și veniturile sale erau îndestulătoare.

În afară de simbriile lunare, dascălii de la școala grecească din București mai primeau o alocație de hrană, plătită în bani sau în natură, luînd masa în comun cu elevii, și aveau și diferite scutiri de dări și privilegii. Alocația de hrană în bani care se adăuga la salariu a fost introdusă de Șerban Cantacuzino la «Academia» de la Sf. Sava și menținută de Constantin Brîncoveanu; mai tîrziu, sub Grigore Ghica, a fost introdusă în salariu și nu se mai făcea mențiune aparte despre această sumă. Motivarea alocației de hrană în bani se datorește faptului că dascălii de la Sf. Sava fiind greci, aduși din Constantinopol sau din alte centre de cultură grecească din sud, li s-au oferit condiții de salarizare și de existență cît mai bune, ca să fie ispitiți să vină în București. Chiar salarizarea lor era mult mai mare decît a dascălilor de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, pentru că ei aveau o oarecare faimă în epoca lor. Dascălii de slovenie fiind autohtoni, uneori chiar preoți la biserica pe lângă care funcționa școala, cum este cazul lui popa Florea, nu prețindeau alocație de hrană, ci cel mult să ia masa în comun cu elevii; au primit în schimb, mai ales după 1750, scutiri de dări pe produsele agricole, pe vii, vite și circiumi.

c) *Elevii școlii de slovenie.* Numărul elevilor care urmau școala de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi n-a fost niciodată prea mare, mai ales că cheltuielile au fost rău văzute și de domni și de boieri, iar sumele se acordau cu mare greutate. Din această pricină se primeau în școală elevi puțini, ca să nu sporească cheltuielile. Astfel, în 1741, școala avea numai «12 ucenici, carii sînt orănduiți pentru preoție»¹⁵.

Elevii nu erau numai pămînteni, din București sau din țară, ci erau și străini, mai ales din sudul Dunării, atrași aici de faima pe care o dobîndise școala în secolul al XVII-lea: «Nu numai din copii pămîntești să află la această școală, ci și alții, streini, dupren alte țări sînt veniți»¹⁶.

14. Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 39.

15. Arhiv. Stat. București, *Ms. 139*, f. 175.

16. Arhiv. Stat. București, *Ms. 3*, ff. 122 v-124; *Ms. 26*, ff. 56-57.

Presupunem, făcînd o analogie cu regimul școlii de la Sf. Sava, că școala domnească de slovenie punea și ea la dispoziția școlarilor toate cele necesare pentru viață (locuință, hrană, îmbrăcăminte): «cu toată cheltuiala lor peste an»¹⁷. În jurul bisericii Sf. Gheorghe-Vechi erau construite chilia pentru locuința ucenicilor, precum și bucătării și săli de masă. Se pare că această organizare a școlii a început din primul an de domnie a lui Șerban Cantacuzino, după ce a înființat «Academia» de la Sf. Sava. Se pare că, după modelul acestei școli domnești de limbă elenă, a fost organizată și școala de slovenie. Această situație se menține, cu lipsurile inerente domniilor scurte și nesigure din secolul al XVIII-lea, pînă la reforma lui Alexandru Ipsilant.

III. ȘCOALA DE SLOVENIE ÎN PRIMA DOMNIE A LUI ALEXANDRU IPSILANT

Între domnii care s-au perindat pe tronul Țării Românești în epoca fanariotă, mai ales în cea de a doua parte a acestei epoci, Alexandru Ipsilant este o figură aparte. Grec din Fanar, deștept și abil, el urcă repede treptele demnităților funcționărești ale Porții otomane și ajunge mare dragoman, o funcție și un titlu foarte rîvnit la Constantinopol, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea. Foarte învățat, destul de înțelept ca să se strecoare prin țesătura de intrigi din conducerea imperiului turcesc, și, mai presus de orice, bun gospodar, el este numit domn în București, la 26 septembrie 1774, și cîrmuiește țara mai bine de șapte ani, pînă la 16 februarie 1782, cînd ceru singur să fie mazilit. El făcu această cerere ca să scape cu fața curată din situația în care-l puseseră feciorii săi, Constantin și Dumitru, ce fugiseră din țară și trecuseră în Austria, într-o vreme cînd era încă mare tensiune între cele două imperii. Revine totuși ca domn în București, într-o scurtă domnie (august 1796—decembrie 1797).

Alexandru Ipsilant era un om cult și iubitor de școală. La puțină vreme după urcarea în scaunul Țării Românești, el se interesează de școlile existente în București și în țară, și își propune să le dea o nouă organizare. Interesul său se îndreaptă mai ales spre Academia grecească de la Mînăstirea Sf. Sava, care avusese oarecare faimă în lumea grecească, mai ales în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Această școală întemeiată de Șerban Cantacuzino și sprijinită de Constantin Brîncoveanu, avusese dascăli greci renumiți sub Mavrocordați, dar neajutorată de nimeni, fusese părăsită, după 1750. Alexandru Ipsilant își îndreaptă către această Academie grecească tot interesul și toată pasiunea sa de mare iubitor al cărții și al școlii. La 1 februarie 1775 el cere mitropolitului¹⁸, care din timpul domniei lui Grigore Ghica este purtătorul de grijă al școlilor, să cerceteze «ce rînduială avea școala elinească, adică căți dascăli era[u], căți ucenici avea, ce mathimate le pardosea,

17. Arhiv. Stat. București, Ms. 3, f. 175.

18. Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 51.

câte clase, câte câtă leafă avea dascăli și de unde anume li să da». El arată scopul pentru care cere aceste informații: «Dorind domnia mea a vedea școala elinească la starea cea mai bună care poate fi, cu dascăli buni și cu ucenici mulți, cari prin silința dascălilor să se procopsească, atât feciorii dă boeri, cât și alți de mai jos».

Bunele intenții ale noului domn nu se mărgineau numai la școala elinească; el știa că în București există și școala slovenească de la Mănăstirea Sf. Gheorghe-Vechi, cu un trecut strălucit de peste două sute de ani și cu o faimă bine cunoscută în sud-estul european. El cere deci informații și despre această școală: «Asemenea și pentru școala slovenească, câți dascăli era[u], până la câți ucenici avea, ce învățatură le da, și leafa dascălilor, de unde și câte cât li se da».

Cercetarea mitropolitului pe care o cerea Alexandru Ipsilant trebuia să se refere și la starea prezentă a celor două școli. «După aceasta să faci prea sfinția ta cercetare dă starea de acum la ce rânduială să află, atât elineasca, cât și sloveneasca: câți dascăli sânt și dă sânt buni învățați și dă să silesc spre procopseala ucenicilor; câți ucenici au și ce învățaturi le paradosec anume, cum am zis mai sus, câte câtă leafă să dă dascălilor, de unde anume și de au școale, la ce locuri anume».

Din ordinul lui Alexandru Ipsilant se vede că domnul cunoștea problema învățămîntului și știa ce anume informații trebuia să pretindă ca să poată avea o vedere de ansamblu exactă despre cele două școli din București. Din cele pretinse reiese și intenția unei adevărate reforme a școlilor pe care o urmărea Ipsilant, chiar de la începutul domniei sale. La 22 decembrie 1775 fusese numită *obșteasca epitropie a școlilor*, compusă din următorii boieri epistați: biv-vel serdar Ianache Lehliu, biv-vel medelnicer Dumitrache, biv-vel medelnicer Ianache Vilara, biv-vel clucer de arie Lupu, biv-vel vtorii logofăt Constantin, biv-logofăt de vistierie Neacșu Piteșteanu, postelnicul Ștefan Greceanu și grămăticul Mihalache. Se cuvine să menționăm că biv-vel medelnicer Dumitrache este autorul unei cronici în care sînt povestite evenimentele din 1769 și 1775, și că Neacșu Piteșteanu¹⁹ este copistul acestei cronici. Totuși, Alexandru Ipsilant nu cere acestor epitropi informațiile despre școală, ci se adresează mitropolitului Grigore care, fiind supraveghetorul școlilor, era cel mai în drept să dea informații precise și complete despre ele.

Nu cunoaștem anafora mitropolitului Grigore, pe care trebuia să-și fi pus semnătura și episcopii din Buzău și din Rimnic, avem însă la îndemînă hotărîrea²⁰ lui Alexandru Ipsilant din 17 martie 1775, urmare la această anafora. «Nici un lucru nu iaste care să pricinuiască podoaba cea de apururea la *politile* (orașele) cele mai deosebite — începe hri-sovul —, decît învățatura și aflarea științelor, de vreme ce aceasta iaste podoaba cea adevărată a sufletului, aceasta luminează mintea cu cunoștința și privirea ființelor». Apoi se motivează măsura de reorganizare

19. V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, p. 153.

20. Arhiv. Stat. București, *Suluri*, 36.

a celor două școli «cum că mulți neînvățați și lipsiți de cunoștința sfințelor scripturi să înalță la vrednicia sfințenii și a preoții, care în loc de folos pricinuiesc stricăciune la norodul cel bine credincios, căzînd din neștiință în lucruri netrebnice, care nu să cuvîne nici a le zice».

Hrisovul expune apoi planul de organizare a mai multor școli, începînd cu aceea de la Mînăstirea Sf. Sava, pe care «să o arătăm în cil va fi prin puțință ca o Academie, pentru ca să să învețe într-însa neîncetatu și cu toată silința atātu mathimile cele încercuite ale gramaticii, loghicii, retoricii, căt și ale filosofiei, mathematicii și bogoslovii, theologhie și dialectnile (*sic*) grecească, latinească, franțozească, slovenească și rumânească», apoi «alte doao școale de mathimi grecești și rumânești, una la Craiova în episcopia Rîmnecului și alta în episcopia Buzăului, la Buzău» și, în fine, «la *politile* județelor să întemeiem școale deosebite de limba slovenească și rumânească». Se fixează în hrisov două grade deosebite de școli: cele din București deveneau școli de gradul al doilea, iar cele din provincie erau școli de gradul întii, «la carele pedepsindu-să (învățîndu-se) ucenicii și făcîndu-șă din dăstul la ale gramaticii, să să mute de acolo la școlile de aici din București, la învățăturile științei, adică a celor epistimonicești și altor dialiecte».

Chestiunea cea mai importantă, de care depindea realizarea proiectului schițat mai sus, era însă bugetul. În această privință Alexandru Ipsilant găsi sursa de alimentarea fondurilor pentru școli în veniturile mînăstirilor. El văzu că acest buget, care trebuia să ajungă «ca la treizeci de pungi de bani pe lieștecarele an», nu se putea realiza din veniturile statului, adunate la vistierie. Ipsilant însă voia să realizeze, alături de fondul școlilor, și fondul milosteniilor «pentru mila de obște, carele este să se facă pururea la scăpătate obraze și persoane ce au trebuință». El a făcut o singură problemă din școli și din milostenie: «deci, de vreme ce aceste două de obște folositoare lucruri, atît cesti [acesta] pentru școale, căt și cel pentru milostenie, fără de nici un fel de îndoială, sântu nu numai dăruite de Dumnezeu, ci și dumnezeeste am găsit cu cale ca să orînduim cele ce sântu trebuincioase pentru sistima și așezămintul lor». El hotări deci ca cele două fonduri să se scoată din veniturile mînăstirilor, atît de la cele închinăte, cit și de la cele libere: «Cu acest scopos am hotărit ca să facem toate aceste sîinte mănăstiri cu totul nedajnice și fără de cerere de orice dare spre partea domneștii noastre vistierii și slobode de orice slujbă domnească».

Pentru punerea în practică a acestei hotăriri, Alexandru Ipsilant numește o comisie sub conducerea mitropolitului, compusă din cei doi episcopi și veliți boieri, «de la dumnealui vel ban pân la dumnealui vel vistier», care să cerceteze «cu amăruntul starea fieștecării mănăstiri» și să orînduiască suma pe care s-o verse în scopul hotărit. El recomandă comisiei să examineze hrisovul de milostenie dat de Ștefan Racoviță Voievod, pentru ca să se strîngă cele treizeci de pungi cu bani pentru școli, iar «ce va prisosi din datul mănăstirilor să se orînduiască la cutiia de milostenii»; cere însă comisiei să facă anafora (raport) în

scris de orânduiala ce va face: «dar fără de zăbavă să avem domnia mea prin anafora arătare pre larg de toate».

Alcătuirea acestei comisii se pare că anulase *obşteasca epitropie* numită prin hrisovul din 22 decembrie 1775²¹. Astfel problema şcolilor rămîne în mîna mitropolitului, a celor doi episcopi şi a marilor boieri de Divan, care înaintează lui Alexandru Ipsilant anaforaua din 2 aprilie 1776.

Anaforaua arată că suma pe care o plăteau mînaştirile «pînă acum la răzmeriţă», adică pînă la începutul războiului care se încheie prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), era de 9000 de taleri. Se arată de asemenea că mînaştirile au datorii mari, «încît şi-au pus casele lor pe la datornici»; că cele închinat nu mai pot «să ajute scaunele patrierşăşti şi mînaştirile unde este legat ajutor prisosului lor», şi că cele mai multe sînt dărăpănate, aşa că «este trebuinţă a începe din anul acesta a să drege şi a să preînnoi». Avînd în vedere această situaţie, suma de 9575 taleri care trebuia să se strîngă de la mînaştiri pentru ajutorul şcolilor, era destul de mare. «Şi neputînd mai mult apăsa şi a cere ajutor de la mînaştiri, am socotit, acum în anul acesta, să să ia această sumă şi fiindcă într-acest an vor isprăvi şi socotelile mînaştirilor să va vedea unde puindu-să şi darea aceasta ce vor să facă mînaştirile la şcoale, să va arăta cit le rămîne prisosul, care acela tot iarăşi să va adăogi la această faptă bună pentru shoale». Comisia cere însă lui Alexandru Ipsilant să înnoiască mînaştirilor toate hrisoavele lor de danii şi privilegiu, ceea ce domnul face imediat.

Comisia propune: «Să să plătească dascălilor dupe cum să vor tocni»; «să să chivernisească ucenicii dupe cum să va socoti»; «să să dregă şi oareşicare chilli pentru ucenici»; şi să se orînduiască şcolilor din Bucureşti «purători de grijă şi grămăţici», care «pentru oste-neala lor, din venitul casii shoalelor şi a cutii să aibă a lua câte taleri 30 fieştecarele pe lună, afară de privileghiurile ce le vei face măria ta».

Alexandru Ipsilant aprobă şi întăreşte anaforaua la 28 aprilie 1775. El hotărăşte însă ca «banii să se adune la Mitropolie şi făcându-se de către noi orânduiala pentru dregerea shoalelor şi plata dascălilor, iar luatul şi datul să se lucreze prin mîna orînduiţilor purtători de grijă, după alegerea prea sfinţii sale părintele mitropolitul, a iubitorilor de Dumnezeu episcopi şi a cinstiţilor blagorodnicilor şi a credincioşilor boierii domnii mele, epitropilor». El hotărăşte de asemenea ca după primul an, după ce se va stabili venitul fiecărei mînaştiri, «să să îplinească celelalte cheltuieli ale shoalelor». Abia atunci, după ce bugetul se va stabili definitiv, se va începe zidirea şi repararea şcolilor. Cît priveşte simbria dascălilor, «învăţătura a fieştecăroră chip de mathime şi pentru hrana ucenicilor celor scăpătaţi, vom orîndui anume în cinstitul domnes-cul nostru hrisov, ce să va da pentru aceasta».

Am văzut însă că Alexandru Ipsilant făgăduieşte un nou hrisov în care să desăvirşească organizarea didactică şi administrativă a şcolilor.

21. Arhiv. Stat. Bucureşti, *Suluri*, 36.

Acest hrisov²², care este fără îndoială foarte interesant, apare abia în ianuarie 1776, și se referă numai la școala de la Sf. Sava, către care domnitorul își concentrează toată atenția și grija.

O problemă importantă de care se ocupă hrisovul este aceea a bugetului școlilor. Veniturile care alimentau acest buget proveneau din trei surse: 6000 taleri de la mînăstirile locale, chiar dacă au fost declarate libere, adică să nu mai plătească bir vistieriei domnești, 4000 taleri de la mînăstirile închinată; 5250 taleri din darea celor 3500 preoți, adică jumătate din cei 3 taleri pe an cît plătea fiecare, fiindcă cealaltă jumătate mergea la cutia milosteniilor, deci în total 15.250 taleri alcătuia întregul buget destinat școlilor. «Socoteala tuturor acestora se va face anual — poruncește Domnul — și se va trece într-o condică particulară, atît veniturile cît și cheltuielile, și se va sigila cu domnescul nostru sigiliu».

În fine hrisovul hotărăște și din cine se compune eforia școlilor: mitropolitul, cei doi episcopi și boierii cei mari de la marele ban pînă la marele postelnic.

Hrisovul din ianuarie 1776, deși se referea la Academia de la Sf. Sava, pe care o viza în primul rînd Alexandru Ipsilant, avea totuși un caracter normativ în ceea ce privește organizarea școlară și dispozițiile lui se aplicau și celorlalte școli din București și din țară. Mai ales dispozițiile cu privire la recrutarea elevilor și la viața de internat și administrația școlară nu puteau fi trecute cu vederea de conducerea școlii de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi, mai ales cînd supraveghetor direct și administrator al veniturilor acestei școli era însuși mitropolitul țării, capul eforiei școlare numite de Alexandru Ipsilant. Este de prevăzut deci că și școala de slovenie, după pilda Academiei de la Sf. Sava, avea ipistați și pedagogi, care supravegheau permanent disciplina școlară în internat și în clasă. Astfel, în a doua domnie a lui Alexandru Ipsilant, școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi avea un vâtaf, echivalent poate cu un intendent sau pedagog, plătit cu o treime din simbria pe care o primea ipodidascăul: «ca din tot venitul ce are școala să ia dascălul două părți și ipodidascăul a treia parte și din aceasta a treia parte să ia ipodidascăul două părți și să dea a treia parte vâtafului»²³. (1797, iulie 21).

Interesul și sprijinul pe care Alexandru Ipsilant le-a acordat școlii de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi se vede și din hrisovul²⁴ din 13 august 1775, prin care acordă celor doi dascăli slovenești scutiri de dăjdi și alte privilegii. «De vreme ce școala slovenească domnească — spune hrisovul — ce este așezată în orașul domniei mele în București, la sfete Gheorghe cel Vechi, care este de învățătura cărți[i] slovenești, unde nu numai din copii pămîntești să află la această școală, ci și alți streini dupren altă țări sânt veniți, care școală este foarte trebuincioasă

22. V. A. Urechia, *Ist. rom.*, vol. III, pp. 154-161.

23. V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 30.

24. Arhiv. Stat. București, Ms. 3, ff. 122 v-124; V. A. Urechia, *Ist. rom.*, III, pp. 168-169.

la toată opștea acestii țări pentru învățătură, fiind *metaherisit* tot norodul cu această învățătură la toate trebuințele, spre a cărora dare de învățătură de vechii și bătrînii răposaii domni sântu orânduți cu plată domnească doi dascăli, ca să să alle în toată vremea să învețe copii[i]». Se recunoaște astfel în hrisov nu numai folosul școlii de slovenie, din care ieșeau preoți și mai ales logofeți și pisari, dar și faptul că tot norodul era *metaherisit* cu această învățătură. Spre deosebire deci de Academia de la Sf. Sava, rezervată numai boierilor, la școala de la Sf. Gheorghe-Vechi puteau pătrunde și copiii oamenilor din clasele de jos; așa cel puțin mărturisește acest hrisov.

În realitate însă, școala în regimul feudal, și în special învățămîntul superior, era un apanaj al clasei conducătoare, interzisă categoric celorlalte clase. Alexandru Ipsilant nu putea să treacă peste această regulă de bază a orînduirii feudale, el este un apărător al clasei boierești și o spune dirz în hrisovul din ianuarie 1776, cînd interzice categoric copiilor de țărani să apuce drumul școlii de la Sf. Sava, și cînd îngăduie negustorilor și meseriașilor să-și dea odraslele numai pentru învățatul scris-cititului și apoi să se reîntoarcă la ocupația lor. Această interdicție a școlii pentru țărani, negustori și meseriași este o regulă peste care nu se putea trece în epoca feudală.

Afirmarea se face în hrisovul din 13 august 1775, că în școala de slovenie putea intra oricine, «fiind *metaherisit* tot norodul cu această învățătură», este numai o frază gratuită, fiindcă interdicția era o regulă esențială în orînduirea feudală. Reforma școlară a lui Alexandru Ipsilant trebuie privită prin prisma luptei de clasă, așa cum toată viața socială și economică a fost stăpînită de boieri în epoca feudală; opera lui școlară a fost pusă direct și nemijlocit în slujba clasei boierești.

IV. ULTIMII ANI DIN ACTIVITATEA ȘCOLII DE SLOVENIE

După Alexandru Ipsilant, activitatea școlii domnești de slovenie este din ce în ce mai lipsită de strălucire; epoca sa de faimă din secolul al XVII-lea se uitase de mult și noi școli de slovenie se înființează în București și în multe orașe din țară. Situația aceasta nu se datora faptului că au lipsit în acel timp dascăli pricepuți și activi, fiindcă popa Florea și dascălul Chiriță, care au condus școala mai bine de treizeci de ani, fiecare, s-au bucurat de multă faimă în specialitatea lor. Altele au fost cauzele care au făcut ca această școală de slovenie să nu mai strălucească ca altădată și între acestea mai ales două trebuie luate în considerație. Mai întii epoca domnilor fanarioți era către sfîrșitul ei; domniile care urmară în ultimii treizeci de ani au fost foarte scurte, iar domni, stăpîniți de gîndul și de dorința de a strînge cit mai mulți bani din dările ce le puneau pe popor, nu s-au mai interesat de școli — și mai ales de școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi —, ci puținul lor interes s-a îndreptat către școala grecească de la Sf. Sava. Apoi se ridicase în acest timp școala de la biserica Doamna Bălașa, care deși a

avut dascăli străluciți de limba grecească, a păstrat totuși slovenia între obiectele care se predau în școală. În fine mai erau și alte școli în București, cum era școala de la biserica Colțea, unde se învăța slovenia, alături de cursurile de limba română. Aceste pricini au contribuit ca școala domnească de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi să-și restrângă din ce în ce mai mult activitatea și să slirșească prin a dispărea din București.

Între cele două domnii ale lui Alexandru Ipsilant (1782-1796) intilnim rareori știri despre această școală în documentele vremii. La 25 mai 1784, Mihai Șuțu dă un pitac prin care orînduiește «pe prea sfinția sa mitropolitul, pe dumnealui vel-ban Ghica, pe dumnealui vel-logofăt de Țara de Sus și pe dumnealui vel postelnic, ca adunîndu-se la un loc să citească hrisovul domnesc al școalelor, să vadă și orînduiala ce se urmează acum la școală și să socotească nizamul cela ce este a fi mai temeinic și mai stăpînitor, spre bine următoriu, să mi se arate în scris»²⁵. Domnul orînduise această anchetă cu gîndul de a interveni în activitatea greoaie și nerodnică a școlilor.

Nicolae Mavrogheni, la 24 septembrie 1786, reinnoiește și întărește dascălului Constantin și ipodidascălului său milile și privilegiile avute mai înainte. «De vreme ce — spune hrisovul — Costandin dascălul cu un ipodidascăl al său aflîndu-să în toată vremea cu sîrguință *napristan* spre învățatura și procopseala copiilor sholastici, și streini și pămănteni, fostu-i-au miluit frații noștri domni, de mai naintea noastră prin hrisoavele domniilor sale, care ni s-au arătat de le-am văzut... ne-am milostivit domnia mea de le-am înnoit și le-am întărit...»²⁶.

În timpul războiului ruso-turc-austriac, ca și după pacea de la Șiștov (1791), cînd în București fusese numit domn a doua oară Mihai Șuțu (1791-1793), școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi și-a continuat activitatea. Războiul însă adusese ciuma în București și ravagiile sale au impus întreruperea cursurilor cît a ținut toilul molimei. În această vreme, Mihai Șuțu întărește hrisovul de scutiri și privilegii acordat de inaintașii săi, dascălilor de la școala de slovenie. «La care școală — spune hrisovul — se află Constantin dascălu slovenesc cu un ipodidascăl al său, care fiind pămînteni, cu case, socotit-am domnia mea trebuința ce ar avea și nu i-am lăsat să fie cu totul lipsiți, a nu li atinși de oareșice milă domnească, mai virtos că fiind în liniște apururea să fie cu mintea slobodă și să poată pune toată nevoința a se sîrgui și a sta neprestan spre învățatura și procopseala copiilor școlari»²⁷.

Din pricina războiului și a evenimentelor din țară, preoții și daconii nu și-au mai plătit regulat darea de trei galbeni pentru cutia de milostenii și a școlilor. Mihai Șuțu, în pitacul din 11 iunie 1792, poruncește²⁸ să se încaseze sumele restante și hotărăște ca pe viitor dajdia preoților să fie plătită jumătate la Sf. Gheorghe și jumătate la Sf. Dumitru. «Din

25. V. A. Urechia, *Ist. rom.*, I, p. 382.

26. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-1.

27. V. A. Urechia, *op. cit.*, II, pp. 118-119: 1792, ianuarie 22.

28. V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 461.

suma preoților și diaconilor ce se află în cîte trele eparhiile, după catagrafia ce s-a făcut la noemvrie trecut, facem măria-mea, *musaadea* la plata banilor cutiei de milostenie și ai școalelor și scăzînd cu analoghie zeciuiala fieșcăreia eparhie, rămîne bani la hrisov 5000 tocmai; adecă Mitropoila București 2430, episcopia Râmnic 2020 și episcopia Buzău 530». Se dau de asemenea porunci episcopilor să trimită banii școlilor la epitropie. Faptul care determinase pe Mihai Șuțu să poruncească încasarea restanțelor a fost reclamația dascălului Constantin de la școala de slovenie, care se plinge că n-a primit leafa «de la stricarea veniturilor școalelor de către Mavrogheni». Anaforaua boierilor confirmă faptul, iar domnul poruncește a se da «de la cutie dascălului Constantin slovan căte 25 taleri pe lună, urmîndu-i-se de la zi întăi septemvrie²⁹, adică pe șase luni în urmă.

Dar nici mînăstirile nu plătiseră regulat darea școlilor în timpul acesta, ceea ce face pe Alexandru Moruzi să poruncească mitropolitului ca, de acord cu episcopii, să fixeze suma ce trebuia să plătească pentru școli fiecare mînăstire. În pitacul său din 2 mai 1793, spune: «Scriem prea sfinții tale ca ajungându-te [înțelegîndu-te] și cu părinții episcopi și făcînd dreaptă analoghie a banilor după hrisov, pă starea fieșcăreia mînăstiri, să orânduiești mumbașir ca să-i și îplinească, atăt de la mînăstirile eparhii prea sfinții tale, căt și de la mînăstirile eparhiilor episcopești, spre a se da epitropiei făr de zăbavă, fiind știință prea sfinții tale trebuința ce este»³⁰. De asemenea Alexandru Moruzi, la 15 mai 1793, scutește pe Constantin, dascăl slovenesc, și pe ipodidascălul său de toate odăjdiile și orînduielile vistieriei și cămării domnești și le acordă o serie de privilegii. «Hotărîm — scrie hrisovul — ca ei și toată casa lor, în toată vremea, să fie apărată în tot felul de dăjdii, de nimic, nici odinioară val și supărare să nu aibă. Așijderea și drepte bucatele lor încă să fie scutite și dă tot nedajnice: stupi i rămători dă dijmărit și vinu dă vinărici. Și să ție și cîte o pivniță aici în București, apărată de fumărit, dă căminărit, de vamă, de vinu domnesc i agiesc, de ortul vătălului dă cărciumari și de toate orice alte angarii vor ieși pe pivnițe... Asemenea pentru ajutoru casii lor să aibă și liude cinci, streini, scutiți și apărați... Cum și la vremea oeritului să aibă a scuti oi una sută cincizeci; încă să aibă pe tot anul a lua cîte oca una mie sare de la ocna Telega din sud Prahova. Deosebit să fie casa numitului dascăl apărată de orice fel de musafiri și de toate alte beilicuri»³¹.

Cu toate aceste porunci pe care le dă Alexandru Moruzi să se strîngă bani pentru școli, lefurile rămîn totuși în restanță cu plata. Dascălii se plîng domnului și acesta poruncește³² mitropolitului, la 26 februarie 1794, ca «din banii școalelor ce sânt, să să dea leafa dascălilor începîndu-să de la luna lui ghenar ot leat 1794». Se pare însă că banii se adunau anevoios, și lefurile dascălilor rămăseseră tot neplătite. Domnul porun-

29. Arhiv. Stat. București, Ms. 19, f. 180: 1792, februarie 21.

30. Arhiv. Stat. București, Ms. 23, f. 46 verso; Urechia, *op. cit.*, vol. VII, p. 261.

31. Arhiv. Stat. București, Ms. 26, ff. 56-57; V. A. Urechia, *op. cit.*, V, pp. 56-57.

32. Arhiv. Stat. București, Ms. 23, f. 210.

cește³³, la 23 aprilie 1794, ca mitropolitul să strângă de la toate minăstirile banii ce urmau să se dea pentru școli și «fără de zăbavă să se facă teslim la epitropie». Trecuseră abia două luni de la această poruncă și Alexandru Moruzi, după câte se pare, în urma jalbelor adresate de dascăli, poruncește din nou mitropolitului, la 24 iunie 1794, să strângă banii școlilor, «fiindcă au trecut și vremea sorocului»³⁴ și «epitropia are mare trebuință dă bani pentru darea lefilor dascălilor». El cere mitropolitului: «ca negreșit să apuci pă egumeni după la mănăstiri să împlinească banii și până în două zile, negreșit, să-i faci prea sfinte teslim la epitropie». Bănuind totuși că egumenii nu vor plăti darea, el amenință: «iar care din egumeni nu să vor supune a da banii, să-l înștiințezi domnii mele cu anafora». Contribuția mănăstirilor continuă a se strânge anevoios, fiindcă, în octombrie 1795, mitropolitul Dositei arată lui Alexandru Moruzi că unele mănăstiri din București n-au plătit darea școlilor; și anume Mănăstirea Sf. Gheorghe-Nou are 55 taleri restanță, Mănăstirea Văcărești 195 taleri, Mănăstirea Radu Vodă 35 taleri și Mănăstirea Stavropoleos 38 taleri. Domnul însărcinează atunci un logofăt de Divan să adune banii și să-i depună la epitropia școlilor³⁵.

*

În cea de a doua domnie a lui Alexandru Ipsilant (1796-1797), școlile dobîndesc o nouă înviore, mai ales prin aceea că domnul caută să stabilească un buget sigur, care să acopere toate cheltuielile învățămîntului. Astfel, la începutul anului 1797, veniturile pentru cutia școlilor se adunau din sumele date de mănăstiri 8510 taleri și 14.000 taleri din darea preoților, plătită în două rate: la Sf. Gheorghe și la Sf. Dumitru, adică în total 22.510 taleri. Din această sumă se plăteau lefurile dascălilor de la școlile domnești din București și din țară, *emilicul* (întreținerea) dascălilor greci de la Academia grecească, reparatul școlii slovenești de la Sf. Gheorghe-Vechi, întreținerea școlarilor de la școala elinească, și alte mici cheltuieli. Pentru școala domnească de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi cheltuielile însumau 610 taleri, din care salariul dascălului, ipodidascălului și vâtafului, 360 taleri, câte 30 taleri pe lună și reparațiile 250 taleri³⁶.

Mitropolitul Dositei propune lui Alexandru Ipsilant înființarea unei școli la Mănăstirea Tuturor Sfinților (Antim), din București, zidită de mitropolitul Antim, metoh al Episcopiei Argeșului. Destinația acestei școli era «să fie școală de învățătură pentru cei ce vor fi ca să între în treapta preoției din toate eparhiile țării»³⁷.

Egumenii mănăstirilor începură să se arate nemulțumiți de dajdia pe care trebuiau s-o plătească la cutia școlilor. Din pricina acestor nemulțumiri ei șovăiau și întârziu cu plata sumelor, pînă ce dascălii s-au

33. Arhiv. Stat. București, Ms. 23, f. 235 v.

34. Arhiv. Stat. București, Ms. 23, f. 258.

35. V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, pp. 261-262.

36. V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, pp. 39-43.

37. V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, pp. 26-27

jeluiu lui Alexandru Ipsilant, chiar de la începutul domniei lui. Domnul scrisese un pitac pe care îl adresă mitropolitului, lui C. Ghica, fost mare vornic, Golescu, mare vornic al obștirilor și lui Filipescu, mare logofăt de Țara de Sus, poruncindu-le să se întrunească și să cerceteze împreună cum s-au stabilit contribuțiile fiecărei mînăstiri. Li se atrage însă atenția: «din care întocmire ce veți face cu dreptate, nădăduim, a spori și a se mai adăuga suma banilor școalelor, iar a nu scădea. Și să ne arătați în scris, prin catastih, cu anafora, întocmirea și îndreptarea ce veți face»³⁸. Ipsilant a înțeles spiritul de zgîrcenie al egumenilor față de școli, și pentru aceasta sîrșește pitacul cu recomandarea pe care am văzut-o. A fost un mod de a închide gura egumenilor.

La 3 octombrie 1797, Alexandru Ipsilant dă un hrisov³⁹ în care acordă privilegiu și scutiri de dări celor doi dascăli de la școala slovenească de la biserica Sf. Gherghhe-Vechi. Cei doi dascăli sînt Isaiia singhel Ierochirica, dascălul slovenesc, și ipodidascălul său, «carii fiind pămînteni, socotitu-le-am domnia mea trebuința ce ar avea și nu i-am lăsat să fie de tot lipsiți a nu li atînși de oareșice milă domnească».

În acest hrisov de privilegiu dat de Alexandru Ipsilant se repetă conținutul stereotip al documentelor anterioare, așa cum vom întîlni și în documentele ulterioare date de alți domnitori⁴⁰.

*

Se pare că reparațiile ce s-au făcut la școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi în 1797, sub Alexandru Ipsilant, și care au costat 250 taleri, n-au reușit să refacă zidurile vechi ale acestei construcții. Așa se explică de ce în 1801, din îndemnul și contribuția mitropolitului Dositei, a lui Alexandru Moruzi, a episcopilor și a cîtorva boieri și negustori, se reface din temelie vechea școală de slovenie. Cei care au supravegheat lucrările au fost Dimitrie Ghizdăvăț și dascălul Ioniță, numit de curînd la această școală.

Dascălul Ioniță fusese numit după retragerea din slujbă a dascălului Isaiia; el fusese elev al școlii de slovenie și se distinsese prin priceperea și stăruința la învățătură. El este însă repede înlocuit cu dascălul Chiriță, fost logofăt de Divan. Această schimbare dă loc la un proces pe care-l vom vedea mai jos.

Între domnii fanarioți, din primele două decenii ale secolului al XIX-lea, Constantin Ipsilant este o figură deosebită. Este fiul lui Alexandru Ipsilant, care organizează școlile în 1775, și moștenește de la acesta spiritul gospodăresc și interesul pentru școli. Domnia lui destul de scurtă (1802-1806) începe cu marele cutremur de la 26 octombrie 1802, întîmplat în prima zi cînd a intrat în țară și care distruge un număr mare de locuințe și alte clădiri în București și în alte orașe. Aproape doi ani mai tîrziu, la 6 septembrie 1804, izbucnește în București un incendiu

38. V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 36: 1797, mai 6.

39. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-4: 1797, octombrie 3.

40. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-7: 1798, iulie 1; V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, pp. 172, 453.

foarte puternic, care arde palatul domnesc și întregul centru comercial, iar în primăvara anului 1805 se revarsă Dimbovița, încercând și distrugând nenumărate case de pe malurile sale și din întreaga luncă a riului. Astfel scurta domnie a lui Constantin Ipsilant este zguduită de aceste trei calamități.

Totuși acest domn a fost bine intenționat. După prima lună de la urcarea sa în Scaun el cere boierilor o situație a școlilor. În anaforaua din 4 decembrie 1802, aceștia arată că nu s-au putut plăti lefurile dascălilor din pricină că minăstirile n-au achitat sumele datorate și că epitropia are de încasat de la minăstiri, pe anul în curs, patru mii o sută de taleri. «Deci — spune anaforaua — fiindcă aceste *iraturi* sunt cano-nisite, cum și școalele se află deschise învățînd copiii, atît cele afară de prin județe, cît și cele de aicea din București, adică cea elinească și cea ot sf. Gheorghe-Vechi, a căror dascăli își cer dreptul lor și epitropia nu are de unde le răspunde, să fie luminată porunca mării tale către prea sfinția sa părintele mitropolit ca să rinduiască *mumbașir*... ca să strîngă aceste rămășițe de bani și să-i facă *teslim* la *sameșul* (casierul) epitropiei». Domnul aprobă propunerea și poruncește, la 6 ianuarie 1803, să se rinduiască *mumbașir* «ca deîmpreună cu orînduitul epitropiei ce este la cutia școalelor să împlinească acești bani și să ne aducă orînduitul epitropiei răspuns cum că s-au făcut *teslim*, carele nu are a primi sau a cere vreo zeciuială de la acești bani ai școalelor obștești»⁴¹. Se pare că sumele restante sînt încasate fiindcă, la 30 ianuarie 1803, Constantin Ipsilant poruncește să se plătească lefurile «atît pre luna trecută pînă acum ce vor fi avînd a lua, cît și de-acum înainte pre toată luna»⁴².

Activitatea școlilor este foarte mult stînjinită de faptul că sumele prevăzute a se încasa pentru cutia școlilor nu se puteau realiza niciodată. Mai ales după cutremurul din 1802, care a șubrezit mult minăstirile, s-a invocat de către egumeni că trebuie făcute reparații urgente și că nu mai pot plăti dările pentru școli. În fața acestei situații, Constantin Ipsilant, la 10 iulie 1804, hotărăște⁴³ ca darea preoților și a diaconilor să se mărească de la 4 la 5 taleri pe an, plătin-du-se jumătate la Sf. Gheorghe și jumătate la Sf. Dumitru, iar din această sumă cîte 3 taleri să meargă la cutia școlilor.

Între timp, la școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi revenise în mod definitiv dascălul Chiriță, care fusese multă vreme logofăt de Divan, și apoi dascăl la școala de la biserica Colțea. Acesta dobîndește din partea lui Constantin Ipsilant, la 21 iulie 1804, un hrisov de scutiri și privilegii, care nu este decît reproducerea textului vechilor hrisoave dobîndite de înaintașii săi. Se menționează totuși în hrisov că Chiriță este «dascăl slovenesc și rumînesc»⁴⁴, ceea ce confirmă în scris un fapt existent cu mulți ani înainte la această școală: introducerea învățaturii limbii romine. Școala de slovenie adăugase în programa sa di-

41. V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VIII, pp. 430-431.

42. *Ibidem*, VIII, p. 436.

43. V. A. Urechia, *op. cit.*, VIII, pp. 437-438.

44. *Ibidem*, VIII, pp. 438-439.

dactică, ca o necesitate a vremii, și cursuri de limba română, ceea ce înseamnă că școala pierduse caracterul său special de școală slovenească. Faptul se confirmă documentar din reclamația pe care o fac lui Constantin Ipsilant mahalagii din jurul bisericii Sf. Gheorghe-Vechi împotriva dascălului Chiriță. Se pare că acesta a încercat să redea școlii caracterul său special de școală slovenească și a neglijat limba română, iar pe de altă parte a neglijat supravegherea elevilor, ceea ce a provocat jalba părinților. Ei spun în reclamație că pînă atunci copiii învățau «numai romînește», iar după sosirea lui Chiriță nu au «un dascăl destoinic și cu osîrdie pentru învățarea limbii romînești a copiilor, care este și limba țării, căci rămîn copiii noștri ca niște boi, deoarece nici în altă parte a orașului acestuia nu se află dascăl bun de limba romînească»⁴⁵.

Dascălul Chiriță, ajuns după oarecare frămîntare conducător al școlii de la Sf. Gheorghe-Vechi, se plînge mitropolitului Dositei că preoții și dascălii de la biserică pe lângă care se afla școala, nu împart cum se cuvine veniturile bisericii cu dascălii școlii. Mitropolitul însărcinează pe protopopul Ioan cu facerea cercetărilor, apoi dă o hotărîre dreaptă în această privință: «Drept aceia hotărîm ca dascălul, din toate celelalte venituri ce vor intra pe ușa bisericii, să ia parte popească, afară de masluri și din sărindare. Iar din sărindarele ce va aduce însuși dascălul să i se dea câte taleri doi. Și poruncim moliftii tale, cucernice protopop al plășii, ca după această hotărîre să faci împlinire de la preoți părții dascălului pe vremea ce nu i s-a dat. Și de acum înainte împărțirea dascălului așa să se urmeze, precum mai sus am hotărît»⁴⁶.

Între avantajele pe care le aveau dascălii școlii de la Sf. Gheorghe-Vechi, confirmate în hrisoavele domnești, erau și 4 liude scutelnici. În 1810 acești scutelnici nu se găseau în București și atunci marele vistier, care ținea evidența lor, se adresează ispravnicului din județul Saac să caute acolo patru scutelnici și «găsindu-i dumneavoastră să-i cercetați și, fiind fără pricină, să le dați adeverință dă numele și chipul lor, ca să li se dea și pecetluri»⁴⁷.

Domnitorul Ion Caragea, continuînd tradiția la școala de la Sf. Gheorghe-Vechi, «care este de învățatura cărții slovenești i rumănești», reinnoiește și întărește dascălului Chiriță și ipodidascălului său hrisovul cu scutiri și privilegii pe care îl acordase Constantin Ipsilant. Textul hrisovului este același, fără nici o modificare de conținut»⁴⁸.

Chestiunea bugetului școlilor devine iarăși dificilă sub Caragea. Veniturile, care se încasau anevoios și uneori numai prin delegat trimis anume la mînăstiri, nu se mai ajung să acopere cheltuielile. Domnitorul însărcinează atunci pe Grigorie Brincoveanu, fost mare ban, să cerceteze

45. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-11 : 1803, februarie 22.

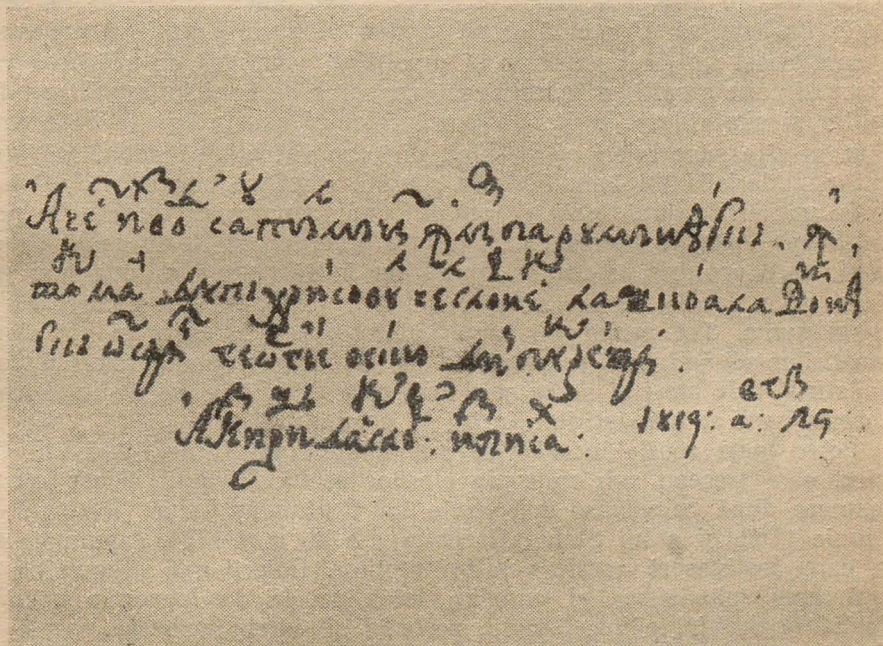
46. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-15 : 1808, martie 8.

47. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-16 : 1810, septembrie 13.

48. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-18 : 1813, martie 6.

problema sporirii veniturilor pentru școli, și să refere. Propunerile boierului sînt interesante, dar Ion Caragea trimite anafora în discuția Divanului, cerîndu-i să examineze propunerile. La 20 noiembrie 1815⁴⁹ se redactează anafora Divanului, pe care o semnează 19 mari boieri, în acord cu «boierii efori ai școlii». Obiectul propunerilor ce face Divanul este arătat lămurit în anafora: «sporirea veniturilor școlii cu analoghia cea cuvîncioasă după vremea de acum și scumpetea lucrurilor

Dascălul Chiriță arată că a tălmăcit din limba slavonă în cea românească hrisovul din 1639 — 1819, august 25

și plata greilor simbrii, ca să se găsească mijloacele cele cu cale spre împlinirea lipsii ce s-au dovedit că are casa școlii estimp, a să îndăstula dascăli i ucenicii cei săraci, și a să întîmpina și alte cheltuieli trebuincioase». Boierii s-au adunat la Curte și «au cercetat mai întăi socoteala *lipsodosii* și din catastihu ce ni s-au arătat de către *sameșu* (casierul) casii școlii» au constatat că din ianuarie s-au încasat 51.007 taleri «din ajutoru ce ai rânduie măriia ta de s-au luat de la preoții i diaconii din toată țara». Se fixează bugetul la 55.000 taleri pe an, care urmează să se îplinească din darea preoților și a diaconilor, care se ridicase la 8 taleri pe an, de fiecare. Se constată că «prețu lucrurilor

49. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-19: 1815, noiembrie 20.

s-au înălțat și simbriile s-au mai mărit, cum și numărul preoților și diaconilor s-au descoperit atât din catagrafiile județelor ce sânt în domneasca vistierie și să văd peste 9000 de preoți și diaconi».

Divanul apreciază însă că dacă ar plăti toți preoții și diaconii câte 8 taleri pe an, ar mai rămâne chiar prisos peste acoperirea bugetului, astfel că propune: «Ca să mai ușurăm pă preoți și diaconi a cunoaște milă și ajutor de acum înainte, am găsit cu cale din taleri opt ce dă lies-care într-un an, să plătească numai câte șase taleri și un zlot, bani noi, din cap în cap fără a scădea vreun preot sau diacon cu nume de scutit, ci toți deobște să răspundă acest ajutor al școlii, veri al cui va fi. Cu care acest mijloc cuviincios și preoții să ușurează cu scăderea ce li se face și casa școlii se îndestulează cu suma de bani întâmplătoare cheltuielilor și simbriilor». Boieri făcuseră calculul exact: «de la 8138 preoți și diaconi câte șase taleri și un zlot, din cap în cap, să adună pă an în sumă de taleri 54.931 bani 60»; la această sumă se adăuga 12.000 taleri «de la mănăstiri după *cisla* ce am întocmit acum supt iscăliturile noastre». Se propune de asemenea ca dajdia preoților să fie încasată de protopopi, care «pentru osteneala lor să nu îndrăznească a lua mai mult de cât zece parale de un răvaș», adică o chitanță doveditoare, că s-a încasat suma. Tot protopopii erau îndatorați să încaseze și contribuția mănăstirilor «luând pentru osteneala sa de un răvaș câte taleri 5 de la mănăstirile cele mari și de la cele mici câte taleri 2 și să teslimatisească și acești bani ai mănăstirilor iarăși la casa școlii».

Peste toate aceste încasări se mai adăuga veniturile Mănăstirii Glavacioc, care treceau sub epitropia eforilor școlii. Divanul făcuse această propunere după ce văzuse hrisoavele lui Costandin Cehan Racoviță din 26 iunie 1763, și a lui Ștefan Racoviță din 30 mai 1764, examinate mai sus, care destinaseră aceste venituri școlilor. Boierii mai propun ca «să aducă apoi mănăstirea și oareșice folos școlii la economia casii cu îndestulare de vin, pâine, legumi, pește și alte trebuincioase».

Divanul cere ca domnul Ion Caragea să aprobe aceste propuneri: «și aceste legături să să întărească și prin deosebit luminat hrisovu mării tale, poruncindu-să și dumnealor boierilor efori ca să privegheze asupra dreptăților școlii și întocmai să le săvârșească după hotărîrea mării tale».

*

În calitatea sa de conducător al școlii de slovenie și ruminie, de la Mănăstirea Sf. Gheorghe-Vechi, dascălul Chiriță se plînge lui Alexandru Șuțu, la 28 iunie 1819, că după ce curtea aceștii școale s-au coprins cu binale care să stăpănesc astăzi de sînta Mitropolie, rămăind nu prea puțin loc al curții, apoi și în dos se întinsese vecinii de coprinsese cu împresurare ca un stîinjen și jumătate». Dascălul arată în jalba sa, că «acei vecini după ce aveau atîta loc împresurat, apoi au început a pune și *havatele* cu înălțări de uluci și grajduri astupînd cu totul lumina feștilor școlii, precum iaste văzut». Dascălul Chiriță, autorizat de Mitropolie, a început proces cu vecinii școlii, dar n-a ajuns la capăt «fiîndcă

au dat iarna și n-au mai fost mijloc a mai face cercare cu sforile locului, după cererea vecinilor împresurători». El se plînge și împotriva mitropolitului Nectarie, care a închiriat o parte din terenul școlii, că «în loc să mai facă ajutor acestii obștești școale, prea slinția sa s-au vîrît și la acel puțin loc ce prin osteneala și cheltuiala robului mării tale s-au descoperit, ca să-l înstrăineze de la această școală domnească». Și jalba sfîrșește cu această cerere: «Mă rog mării tale, fiindcă noul cumpărător s-au apucat să zidească binală dă zid pã numitu loc, pînã nu-și pune temelie, să fie luminată poruncã către dumnealor veliții vornici, ca de o parte să-l *embodisească* (oprească) din lucru, dă altã parte să vie dumnealor în fața locului la școală să vadã cu ochii stricãciunea ce aduce școalei, havalelele ce au rădicat cu uluci și cu grajduri, ca să nu se isterisească școala de locul acela fiind trebuincios pentru mutarea umblãtorilor și pusul lemnilor, fiind cu totul strîmtorat»⁵⁰.

Jalba dascãlului Chiriță este trimisã de Alexandru Șuțu în cercetarea mitropolitului Dionisie și a vel-vornicului Istrate Crețulescu, care aratã rezultatul cercetãrilor într-o lungã anafora⁵¹ din 3 august 1819. Se constată că Anastase Roșu, lipțcan, a intrat în locul școlii cu un stîngen și jumãtate, «pe care cãlcare să aflã și grajd făcut de uluce egreti (*sic*), cu care se închide lumina ferestrelor școalei». De asemenea se constată că și Ioan Dumitriu Pashali împresurase un stîngen și jumãtate, împresurare «doveditã încã din leat [1]817 maiu 12, de dumnealui vornic Bãleanu, prin anafora». Se mai constată că «cu greșalã s-au închiriat dã prea slinția sa proin mitropolit Nectarie, cãci un loc ce au apucat de s-au afierosit odatã în trebuința obștii nu mai poate alt nimeni să-l dezlipească și să-l închirieze». Astfel, jalba dascãlului Chiriță s-a dovedit într-un tot adevãratã și anaforaua propune ca locurile împresurate să fie redete școlii.

*

La 20 noiembrie 1819, Alexandru Șuțu acordã scutiri dascãlilor de la școala domnească de pe lîngã biserica Sf. Gheorghe-Vechi⁵². Hrisovul este reproducerea aproape servilã a vechilor hrisoave acordate de domni în decursul vremii. Se menționeazã: «Casa lor în toatã vremea să fie apãratã de tot felul de dajdi[i]»; «așijderea și dreptã bucatele lor să fie scutite și nedajnice (stupi, rîmãtori și vinul)», «sã fie și cite o pivniță aici în București»; «asemenea pentru ajutorul casii lor să aibã și liude cinci, streini, scutiți și apãrați de tot felul de dajdii și orîndueli»; «sã aibã a scuti oi una sutã cincizeci», și hrisovul dubleazã la douã mii de oca dreptul la sare din ocna Slãnic.

În 1821, în timpul rãșcoalei populare de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, școala de slovenie ca și toate celelalte școli din București, își înterupe cursurile. Activitatea lor nu va fi reluatã decît după ce lucrurile se vor liniști prin venirea la tron a domnilor pãmînteni. Cîțiva ani

50. Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, CCXLVI-11: 1819, iunie 28.

51. Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, CCXLII-11: 1819, august 3.

52. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-21: 1819, noiembrie 20.

de-a rîndul nu cunoaştem nimic din existenţa acestei şcoli. De-abia în noiembrie 1824, putem relua firul întrerupt. La această dată dascălul Chiriţă şi ipodidascălul său obţin de la Grigore Ghica un nou hrisov⁵³ de scutiri şi privilegii, care reproduce aproape cuvînt cu cuvînt pe cel de mai sus. În fine, la 25 aprilie 1832, generalul Kiseleff, în calitatea sa de «deplin imputernicit prezident al Divanurilor», numeşte o comisie compusă din leitanant colonel Fonton de Veraion, Şuţu asesor al colegiului, Dendrino sfeinic onorar şi pe doctorul Picoło, «ca să cerceteze deosebitele clasuri de învăţătură a Casii Şcoalelor, cum şi întocmirile ce se urmează înlăuntru» şi cere marii logofeţii «a lua trebuincioasele măsuri spre înlesnirea băgărilor dă samă comisii dă mai sus»⁵⁴.

Şcoala domnească de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, după 1832 are din ce în ce mai puţină strălucire şi activitate. Slovenia nu mai interesa prea mult, şi prea puţini elevi se îndreptau spre această şcoală ca să înveţe meseria de logofăt de cancelarie. Limba romină se impusese din ce în ce mai mult după 1821 şi învăţătura ei devenise o necesitate de stat. Faptul acesta a făcut ca, în ultimii ani de activitate, şcoala de la Sf. Gheorghe-Vechi să devină o şcoală de învăţătură românească. Activitatea ei însă nu va continua prea multă vreme fiindcă marele incendiu din 1847, care a distrus tot centrul comercial al oraşului Bucureşti, în care se afla şi fosta şcoală de slovenie, a nimicuit construcţia ei şi a făcut-o să dispară pentru totdeauna.

V. ŞIRUL ŞI ACTIVITATEA DASCALILOR DE LA ŞCOALA DOMNEASCA DE SLOVENIE

Am văzut mai sus că şcoala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi din Bucureşti se bucura de multă faimă în secolul al XVII-lea, fapt care a avut ca urmare atragerea multor tineri din alara hotarelor ţării, care veneau să urmeze cursurile acestei şcoli. Faima aceasta s-a menţinut şi în secolul al XVIII-lea şi chiar în primele decenii din secolul al XIX-lea. Aşa se explică de ce mai toate hrisoavele domneşti, în legătură cu această şcoală, amintesc că elevii erau nu numai pămînteni, ci şi străini, «carii vin pentru dragostea învăţăturii».

Ştim de asemenea, după tradiţia menţionată în documentele secolului al XIX-lea, că şcoala domnească de slovenie a fost reorganizată de Şerban Cantacuzino, care era un mare iubitor al învăţămîntului public; el înfiinţează şi şcoala elinească de la Minăstirea Sf. Sava, care dobîndeşte mai tîrziu o mare faimă în lumea grecească. Cele două şcoli n-au fost în concurenţă cît timp pe tronul Ţării Romîneşti au fost domni pămînteni. O dată însă cu începutul epocii în care domnii erau greci din Fanar, care cumpărau pe bani tronul din mîinile hrăpăreţe ale marilor demnitari turci, şcoala elinească s-a bucurat de tot sprijinul domnitorilor, iar cea slovenească a rămas în umbră. Totuşi această şcoală a continuat

53. Arhiv. Stat. Bucureşti, Ms. 103, pp. 273-274.

54. Arhiv. Stat. Bucureşti, *Achiziţii noi*, CLXX-25: 1832, aprilie 25.

să funcționeze sprijinită numai de Mitropolie și să atragă tineri studioși în slovenie, atît din țară cit și de peste hotare. În secolul al XVIII-lea simbria dascărilor slovenești de la această școală a rămas numai de zece taleri pe lună, pe cînd a dascărilor greci de la Sf. Sava a crescut de la 30 taleri leafă și 15 taleri mîncare, cit era la 1 septembrie 1741⁵⁵, la 333 taleri cit primea la 20 noiembrie 1815⁵⁶.

Cu toată faima de care se bucura școala domnească de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, nu cunoaștem pină acum nici un nume de dascăl, la această școală, în secolul al XVII-lea. Este foarte sigur că

Semnătura lui Lupp, dascăl slovenesc — 1750, martie 30
(Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, CCVIII—11)

cei mai mulți dintre pisarii și logofeții care scriau și copiau hrisoavele domnești sau alte documente ce ieșeau din cancelariile domnitorilor erau opera dascărilor și ucenicilor de la școala de slovenie. Cu toate acestea, nici un nume de acești scriitori de acte domnești, din secolul al XVII-lea și prima jumătate a celui următor, nu se poate pune în legătură cu școala domnească de slovenie din București.

Cel dintîi dascăl de slovenie care apare documentar este *Stanco*, despre care ne amintește cartea⁵⁷ mitropolitului Neofit, din 13 iunie 1749, prin care dă cu chirie lui popa Teodor⁵⁸ de la Sf. Gheorghe-Vechi «locul unde a fost școala (deci construcția, la acea dată, nu mai era pe locul cel vechi), și casa dascălului Stanco. Acesta, probabil, ocupase mulți ani funcția de dascăl la școala domnească de slovenie și căutase din timp să-și apropie un ginere căruia să-i lase frumoasa și cinstita slujbă în care el îmbătrînise. Stanco nu fusese însă singurul dascăl al școlii, fiindcă, după cum ne spun documentele, alături de el funcționa și Lupu,

57. Arhiv. Stat. București, *Ms. 131*, f. 156.

55. Arhiv. Stat. București, *Ms. 139*, f. 175.

56. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-19: 1815, noiembrie 20.

58. Sanda preoteasa, văduva lui popa Theodor, în 1789 vinde casa pe care o făcuse soțul său pe locul școlii și al casei dascălului Stanco (*Ms. 131*, ff. 156-156 verso). Postelnicul Antonie, cumpărătorul casei, nu poate beneficia însă de cumpărare, fiindcă Mitropolia invocă dreptul de protomis și-i restituie banii (*Ms. 139*, ff. 179-180).

pe care-l găsim însemnat ca martor pe un zapis⁵⁹ de vânzare din 21 iunie 1736.

De la această dată pînă la 1755, dascălul Lupu are o activitate rodnică și frumoasă. Nenumărate sînt documentele care au la sfîrșitul lor însemnarea că au fost tălmăcite din limba slovenească în cea romînească de dascălul Lupu. Unele au și anul cînd au fost traduse⁶⁰ și transcrise, iar altele numai însemnarea fără dată⁶¹.

La 13 iunie 1749, cînd mitropolitul Neofit dă cu chirie casa dascălului Stanco, după cum am spus mai sus, se pare că dascălul Stanco nu mai era în viață, dar se menționează în act numele lui popa Florea care era ginerele lui Stanco: «Iar leamnele ceale vechi dovedindu-să că au fost ale dascălului Stanco, le-am dat popei Florei gineri-său»⁶², spune mitropolitul.

Popa Florea a fost un bun cunoscător întru cele duhovnicești și chiar al limbii grecești. Se pare că el era preot la biserica Sf. Gheorghe-Vechi încă din timpul vieții socrului său, iar după moartea acestuia înfîmplată în 1748 sau 1749, pentru deosebita lui pricepere și învățătură este numit dascăl la școala de slovenie. Într-o condică a Mitropoliei, din acea vreme, se află cîteva însemnări despre popa Florea ca dascăl slovenesc, care confirmă primirea leii, alături de colegul său Lupu, dascăl slovenesc încă de pe vremea socrului său. Prima însemnare care amintește de acești doi dascăli nu are dată, dar este de presupus că ea se fereă cel mai tîrziu la anul 1749, dacă nu chiar la 1748. O altă mențiune, din 31 august 1749, spune următoarele: «Am luat eu popa Florea i Lupu dascalii slovenești, de la sfinția sa părintele mitropolitul, leafă de șase luni, de lună po taleri 10, însă de la luna lui martie pînă la sfîrșitul lui august, taleri 120»; semnează amîndoi. Celelalte mențiuni⁶³

59. Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, CCIII-4; George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, București, 1961, p. 350.

60. 1741 (1543, martie 7), I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 19; 1742 (1491, februarie 23), D.I.R., veacurile XIII-XV, p. 206; 1743 (1630 iunie 14), N. Iorga, *St. și doc.*, vol. I, p. 227; 1743 (1588, iunie 12), D.I.R., veacul XVI, vol. V, p. 364; 1743 (1618, martie 22), D.I.R., veacul XVII, vol. III, p. 203; 1745 (1624, ian. 24), D.I.R., veacul XVII, vol. IV, p. 378; 1746 (1544, febr. 9), D.I.R., veacul XVI, vol. II, p. 312; 1749 (1610, ian. 4), D.I.R., veacul XVII, vol. I, p. 423; 1751 (1581, iunie 4), D.I.R., veacul XVI, vol. V, p. 28; 1753 (1564, iunie 28), D.I.R., veacul XVI, vol. III, p. 181; 1755 (1607, aug. 3), D.I.R., veacul XVII, vol. I, p. 274.

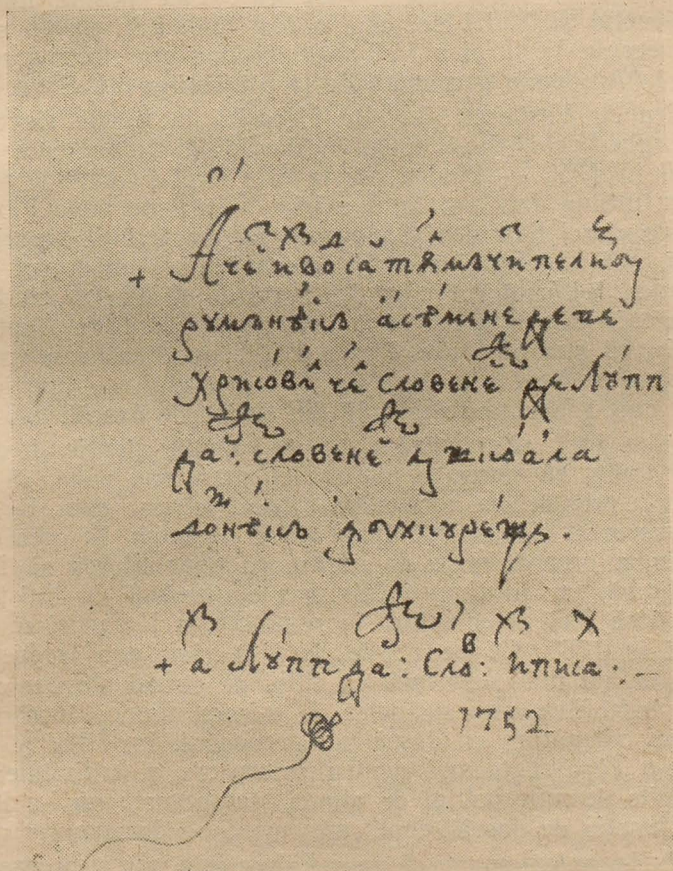
61. 1437, aug. 10, D.I.R., veacurile XIII-XV, p. 102; 1526, aug. 29, D.I.R., veacul XVI, vol. II, p. 30; 1567, aprilie 22, D.I.R., veacul XVI, vol. III, p. 237; 1573, mai 14, D.I.R., veacul XVI, vol. IV, p. 106; 1579, aprilie 26, D.I.R., veacul XVI, vol. IV, p. 377; 1580, martie 12, D.I.R., veacul XVI, vol. IV, p. 462; 1590, august, 29, D.I.R., veacul XVI, vol. V, p. 476; 1592, iunie 12, D.I.R., veacul XVI, vol. VI, p. 51; 1603, iunie 26, D.I.R., veacul XVII, vol. I, p. 96; 1606, mai 12, D.I.R., veacul XVII, vol. I, p. 215; 1614, august 19, D.I.R., veacul XVII, vol. II, p. 320; 1619, mai 8, D.I.R., veacul XVII, vol. III, p. 362; 1619, sept. 3, D.I.R., veacul XVII, vol. III, p. 630; 1623, iunie 8, D.I.R., veacul XVII, vol. IV, p. 287; 1630, iunie 14, N. Iorga, *St. și doc.*, vol. I, p. 227.

62. Arhiv. Stat. București, Ms. 131, f. 156.

63. Arhiv. Stat. București, Ms. 139, ff. 179-180.

sînt din 12 iunie 1750, 20 octombrie 1751 și 27 mai 1751. Mențiuni documentare despre popa Florea ca dascăl slovenesc sînt multe, în care se atestă că a scris sau a tradus nenumărate hrisoave⁶⁴; ultimul hrisov scris de popa Florea e din 30 mai 1768.

Insemnarea descălului Luppū că a tradus documentul
«pe limba rumânească» — 1752
(Arhiv. Stat. București, *M-rea Glavacioc*, XXXIV—124)

64. 1752, oct. 23, Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 25; 1753, oct. 18, *ibidem*, 26; 1759 (1618, dec. 8), D.I.R., veacul XVII, vol. III, p. 276; 1762 (1575, ian. 13), D.I.R., veacul XVI, vol. IV, p. 159; 1763, iunie, 4, George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, București, 1961, p. 456, doc. 364; 1763, iunie 26, Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 34; 1764, mai 30, *ibidem*, 36; 1764, iulie 14, *Doc. p. ist. orașului București*, M.I.O.B., doc. 65, pp. 110-112; 1765, iulie 10, Arhiv. Stat. București, *Diplomatice*, 39; 1768, mai 12, George Potra, *op. cit.*, pp. 475-478, doc. 385; 1768, mai 30, Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, XXVII-7.

Popa Florea este unul din cei mai pricepuți meșteri ai scrisului slovenesc din secolul al XVIII-lea. Lui i se atribuie⁶⁵ și cele 177 de articole ale unei cronologii a Țării Românești care începe de la 1215 și se oprește la 1666, deși în unele versiuni merge pînă la 1765, considerată de unii învățați ca operă a stolnicului Constantin Cantacuzino și cunoscută sub numele de «Cronologia Tabelară». Este primul manual⁶⁶ de istorie din secolul al XVIII-lea, care a fost folosit în școala slovenească de la Sf. Gheorghe-Vechi și a fost alcătuit după modelul manualelor manuscrise de la Academia grecească de la Minăstirea Sf. Sava.

Alexandru A. Vasilescu⁶⁷ emite ideea că la școala slovenească de la Sf. Gheorghe-Vechi, după moartea dascălului Lupu, care s-a întimplat probabil în 1755 — fiindcă acesta este anul în care îl găsim menționat pentru ultima dată —, ar fi existat alături de popa Florea un alt dascăl, anume «ierei Flor dascăl slovenesc», care trebuie separat cu totul de cel dintîi, nefiind una și aceeași persoană, cum au crezut unii cercetători dinaintea lui. Autorul citat își sprijină afirmarea, că «ierei Flor dascăl slovenesc» este altă persoană decît popa Florea, pe faptul că Flor era și «ierei», că știa bine limba greacă din care tradusese în românește lucrarea *Despre credință* a lui Ioan Cariofil și că obținuse funcția de hartofilax⁶⁸, fapt care-l face să se retragă din slujba de dascăl.

Dacă stăm însă să analizăm cu mai multă atenție, toate cele de mai sus, observăm că «ierei» e tot una cu preot sau popă, că Flor nu e altceva decît o prescurtare a numelui Florea, tot așa cum, de atîtea ori, semnează prescurtat și dascălul Lupp în loc de Lupu. În ceea ce privește știința de limba greacă, nu e de mirare ca popa Florea să fi cunoscut și această limbă, iar în timp îndelungat să traducă în liniște lucrarea menționată și să facă și corectura în românește a *Voroavei* ce s-a tipărit la București în 1765. Că pe aceste două lucrări, una tradusă iar alta corectată de el, nu mai semnează cu titlul de dascăl slovenesc ci numai cu acela de hartofilax, nu este deloc de mirare, fiindcă lucrările în sine nu aveau nici o legătură cu dascălia slovenească. Iar titlul și funcția de hartofilax le-a căpătat tocmai pentru priceperea și activitatea lui care au fost prețuite de mitropolitul de atunci, dar aceasta nu l-a făcut să se retragă din funcția de dascăl, fapt care nu reiese documentar de nicăieri.

În concluzie, putem spune că popa Florea este una și aceeași persoană cu ierei Flor, iar ambele nume se suprapun cu totul timpului de funcționare. Ba, din contra, pe un manuscris din 1764, numit *Titulul Evangheliilor*, se află o însemnare din care rezultă că popa Florea folosea ambele titluri ale celor două slujbe ce îndeplinea: «prin usîrdia și nevoița popei Floru dasc.[ă]l slovenesc, hartofilax»⁶⁹.

65. Alexandru A. Vasilescu, *Cronologia Tabelară, data alcătuirii și autorul ei*, în «Rev. Ist. Rom.», III (1933), pp. 54-77.

66. *Ibidem*, p. 73.

67. Alexandru A. Vasilescu, *op. cit.*, pp. 71-72.

68. *Hartofilax*: arhivar, bibliotecar al unei biserici sau minăstiri.

69. Acad. R.P.R., Ms. 2592; Ms. 457.

Destul de cult pentru vremea lui, superior multor boieri divaniți, popa Florea a fost un neobosit traducător din slovenește și elinește, precum și un copist de frunte a nenumărate manuscrise religioase foarte căutate în lumea celor bogați. Probabil că, în afară de satisfacerea pasiunii, prin scrierea acestor manuscrise, el a izbutit să obțină un oarecare venit în plus care se adăuga la simbria lui de dascăl slovenesc, fiindcă pentru slujba de bibliotecar (hartofilax) nu găsim nici o însemnare că a primit ceva.

Amintim în notă⁷⁰ manuscrisele care s-au păstrat de la el și presupunem că au fost mult mai multe, dar s-au distrus cu timpul.

Ultimul manuscris al lui popa Florea, datat 1765, precum și *Vo-roava*⁷⁰ bis tipărită în același an, ne arată pînă la ce dată s-a întins ac-

Semnătura lui popa Florea, dascăl slovenesc 1750, martie 30
(Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, CCVIII—11)

tivitatea lui. Cu toate acestea el a mai trăit pînă în anul 1768, cînd găsim un hrisov⁷¹ scris de el, și o însemnare că un manuscris, *Miscelaneu religios*⁷², l-a dăruit unui oarecare postelnic Radu.

Dar cu mult înainte de a se prăpădi, el a căutat să fie ajutat de un al doilea (vtori) dascăl, care a fost găsit în persoana fratelui său Constantin, după cum se vede din notița de pe manuscrisul⁷³ din 20 august 1755 și din documentul din 26 ianuarie 1786, unde spune că actul a fost «tălmăcit și scris de frate-meu popa Florea, dascăl slovenesc la școala slovenească la sîntu Gheorghe-Vechiū din București»⁷⁴.

Dascălul *Constantin*, poreclit și Slovanu, după numele funcției ce îndeplinea, este deci al patrulea dascăl cunoscut al școlii de slovenie de

70. Popa Floru, dascăl slovenesc, hartofilax, a copiat și tradus: *Psaltire cu titl.*, 1754, Acad. R.P.R., Ms. 2711; *Cazania întâi*, 1759, Acad. R.P.R., Ms. 2103; *Seferteitim*, adică cartea laudelor, ce să numește *Psaltir*, carea s-au tălmăcit de pre limba slovenească pre limbă rumănească. 1759, Acad. R.P.R., Ms. 937.

70 bis. *Bibl. Rom. Veche*, vol. II, p. 170.

71. Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, XXVII-7: 1768, mai 30.

72. Acad. R.P.R., Ms. 457.

73. Acad. R.P.R., Ms. 2711.

74. D.I.R., veacul XVI, vol. IV, p. 27.

la biserica Sf. Gheorghe-Vechi. El a urmat în locul răposatului Lupu, poate chiar în anul 1753, cu toate acestea prima mențiune despre el, după cum am văzut mai sus, e din 20 august 1755. Mențiuni documentare, de activitate particulară avem din 8 martie 1764, când scrie actul prin care Tudora, cu fiul ei Ghinea, vînd lui Tudor bogasierul și jupînesii lui Stanca o prăvălie din mahalaua Sf. Gheorghe-Vechi, construită pe locul Mitropoliei. A doua mențiune e din 23 aprilie 1765, când întocmește zăpisiul prin care jupîneasă Maria dăruiește mitropolitului Grigore casele ce avea în mahalaua Stelei. Desigur că în afară de cele de mai sus amintite, mai sînt încă multe altele⁷⁵ pe care nu le cunoaștem încă pe toate.

Constantin, dascălul slovenesc, ca și ceilalți dinaintea lui sau după el, — în afară de treburile lor profesionale —, copiau anumite manuscrise⁷⁶, concepeau și scriau acte particulare de vînzare, cumpărare, schimb sau danie. Ei întocmeau aceste acte «cu zisa dumneelor», adică a acelor care erau interesați în vreo tranzacție oarecare. De cele mai multe ori, tot ei erau aceia care chiar semnau în locul vînzătorilor sau martorilor care nu știau carte, rămînînd ca aceștia să-și pună numai degetul peste semnul crucii făcut cu cerneală. Formalitatea aceasta e dovada autenticității documentului, sau cum spun ei, în partea finală: «Am întărit zăpisiul acesta cu iscălitura numelui nostru puindu-ne și deagetele în loc de peceți, ca să să crează»⁷⁷.

La 13 august 1775, dascălul Constantin cîștigă bunăvoința domnitorului Alexandru Ipsilant care, prin hrisov⁷⁸, îi acordă scutiri de dări și privilegii.

În acest document, dascălul Constantin este menționat ca «întăiul dascăl», iar Dragomir, ca «al doilea dascăl», acesta fiind numit de curînd, ca unul «ce era eșit cu procopseala învățaturii din școală». În scurtă vreme însă, între cei doi dascăli se ivește neînțelegere, deoarece Dragomir căsătorindu-se și neavînd unde locui, obține îngăduiala de la mitropolit să refacă o casă ce se afla pe pivnița din fața școlii și pe care o folosise Constantin și alți dascăli dinaintea lui. Învoiala îi fusese dată lui Dragomir cu condiția ca numai el să locuiască în casă, iar unele încăperi să servească și ca «școală pentru învățat copiilor»⁷⁹, probabil

75. 1764, martie 8, Acad. R.P.R., CXXIII-17; 1779 (1624-1625), aprilie 16, D.I.R., veacul XVII, vol. IV, p. 461; 1786 (1571, iunie 5), D.I.R., veacul XVI, vol. IV, p. 27; 1791 (1617, iunie 15), D.I.R., veacul XVII, vol. III, p. 156; 1793 (1624, aprilie 12), D.I.R., veacul XVII, vol. IV, p. 397. Secolul XVIII, nedatat (1620, ian.-mart. 11), veacul XVII, vol. III, p. 459. Secolul XVIII, nedatat (1624, iunie-august), veacul XVII, vol. IV, p. 424.

76. Costandin dascălul a copiat: *Patericul Pecerscâi*, 1759, Acad. R.P.R., Ms. 1388; *Miscelaneu teologic*: Cîntări bisericești, Rugăciuni, Catehism ș.a, 1761, ianuarie 1. Acad. R.P.R., Ms. 3803; *Rînduiala tîrnosirii bisericii*, 1769, ianuarie 26. Acad. R.P.R., Ms. 2167; *Rînduiala tîrnosirii bisericii*, 1774, iunie 28. Acad. R.P.R., Ms. 5491; *Cronici moldovenești: Nicolae și Miron Costin* (sec. XVIII, a doua jumătate). Acad. R.P.R., Ms. 266.

77. Acad. R.P.R., CXXIII-117.

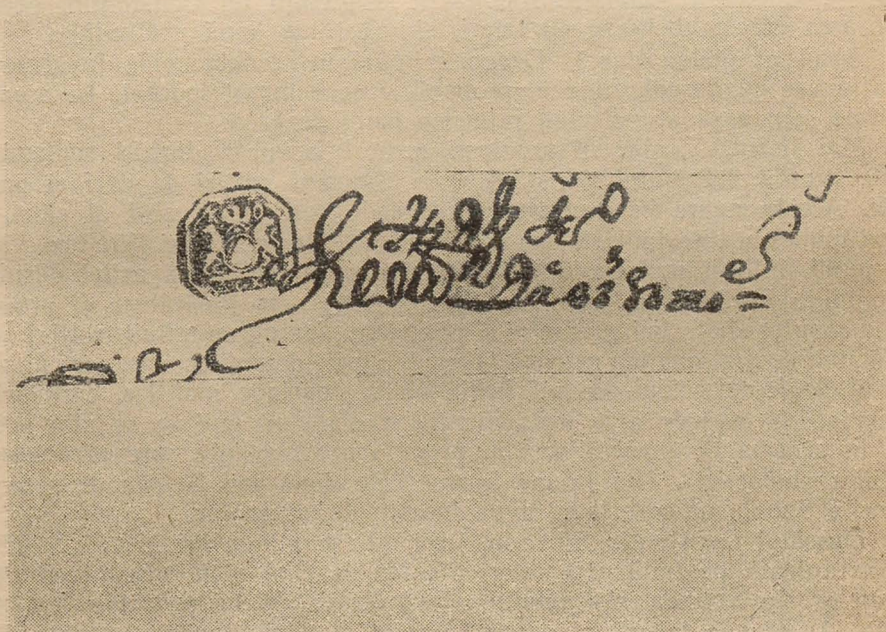
78. Arhiv. Stat. București, Ms. 3, ff. 122 v-124; V. A. Ureche, *Ist. rom.*, III, pp. 168-169.

79. Arhiv. Stat. București, *Mitrop. Buc.*, CCXLVI-7.

fiindcă vechiul local devenise neîncăpător pentru toți elevii. Dacă va fi obligat să plece din școală nu avea «volnicie» s-o dea cu chirie la alții și nici nu putea fi vîndută la persoane străine, atît de el sau de urmașii lui.

Dascălul Dragomir însă, după cum se vede din documentul din 28 februarie 1780, nu respectă condițiile învoielii, căci «neurmind celor cuviincioase trebi dascălești, ci abătîndu-să la neșcolărești lucruri, s-au

Semnătura și pecetea dascălului Costandin, 1778, febr. 8

lipsit (a fost înlăturat) din școală și caută a da cu chirie acea casă ce este pe pivnița și locul Mitropoliei»⁸⁰.

În urma celor de mai sus, dascălul Constantin «vrând să ocrotească numitele case, după hotărîrea» mitropolitului, a atras atenția lui Dragomir «vtori» (al doilea) dascăl, numit în unele documente «dascăleț» și vătășel la școală, dar acesta în loc să înțeleagă cele cuvinte, «cu ocări l-ar fi și necinstit». Neputînd suporta această jignire și abatere a lui Dragomir, dascălul Constantin se jeluiește domnitorului și mitropolitului. Mitropolitul Grigore, la rîndul său, cere lui Alexandru Ipsilant să aprobă ca «dumnealor veliții dvornici să orânduiască vataf de zidari, de lemnari, să prețuiască cheltuiala ce va fi făcut (Dragomir) pe casă, și căți

80. Idem, CCXLVI-6; copie în Ms. 131, f. 148; Gh. Nedioglu, *Cea mai veche școală romînească cu caracter statornic*, București, 1913, pp. 16, 18.

bani va ieși, să-i întoarcă Mitropolia înapoi, sau dascălul ce va fi la școală»⁸¹. Domnul aprobă propunerea.

Drept urmare, marele vornic Badea poruncește lui Radu și Necula vtorii vornici, ca împreună cu vătaful de lemnari și vătaful de zidari să prețuiască casa «după cum să va fi aflând acum, iar nu dupe cum va arăta acest Dragomir că a cheltuit cînd au făcut-o noaă», ca Mitropolia să-i restituie banii la valoarea actuală⁸². Experții apreciază la 293 taleri prețul casei⁸³ și Dragomir dă zapis Mitropoliei că a primit toți banii⁸⁴. Cu acest prilej, Mitropolia ia și pivnița lui Constantin, pentru repararea căreia cheltuisse 40 taleri, și-i restituie banii cheltuiți⁸⁵.

Acest al doilea dascăl Dragomir părăsise școala unde învățase și funcționase ca dascăl, fiindcă, probabil, fusese numit logofăt. În această calitate semnează atunci cînd primește banii pe casă.

Mai tîrziu, Nicolae Mavrogheni, prin hrisovul⁸⁶ din 24 septembrie 1786, acordă dascălului Constantin zis Slovanu scutiri de dări și privilegii. Acesta apare în document alături de «un ipodidascăl al său», al cărui nume nu este indicat, dar care credem că este același Dimitrie, vătaful școlii, întîlnit mai tîrziu, în 1797. Hrisovul motivează astfel dărnicia domnului: «Aflîndu-să napristan (permanent) spre învățătura și procopseala copiilor școlastici, și streini și pămînteni, fostu-i-au miluit frați[i] noștri domni de mai nainte noastră prin hrisoavele domniilor sale, care ni s-au arătat de le-am văzut, cu privilegiu ce se cuprinde mai jos, care privilegiuri fiind cu cale a le avea numiții dascăli, ca unii ce se află nelipsiți la această domnească școală, puînd toată nevoința spre procopseala copiilor școlastici». Din hrisov lipsesc cele două mii de oca de sare de la ocna Slănic, pe care le-au avut dascălii dinaintea lor.

Dascălul Constantin Slovanu, în 1792, se plînge lui Mihail Șuțu că «a avut leafă pe lună câte taleri 25, iar de cînd s-au stricat veniturile școalelor, în vremea răposatului Mavrogheni, de la epitropie n-a mai luat». Anaforaua boierilor confirmă faptul și domnul poruncește să i se completeze leafa pe trecut⁸⁷. Mihai Șuțu, la 22 ianuarie 1792, întărește celor doi dascăli de la școala slovenească și rumânească de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, privilegiile înscrise în hrisovul lui Nicolae Mavrogheni⁸⁸. Alexandru Moruzi, la 13 mai 1793, înnoiește și întărește dascălului Constantin Slovanu și ipodidascălului său hrisovul pe care aceștia îl dobîndiseră cu un an mai înainte; în hrisov se adaugă: «Pe tot anu a lua câte oca una mie sare de la ocna Telega sud Prahova», ceea ce nu li se acordase prin cele două hrisoave amintite.

81. Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, CCXLVI-6: 1780, februarie 28.

82. Arhiv. Stat. București, idem, CCXLVI-7: 1780, iulie 30.

83. Arhiv. Stat. București, idem, CCXLVI-8: 1780, august 21.

84. Arhiv. Stat. București, idem, CCXLVI-9: 1780, sept. 14.

85. Arhiv. Stat. București, idem, CCXLVI-10: 1780, sept. 16.

86. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-1: 1786, sept. 24.

87. Arhiv. Stat. București, Ms. 19, f. 180: 1792, februarie 21.

88. V. A. Urechia, *Ist. rom.*, II, pp. 118-119.

În ultimii ani ai vieții sale, între 1793 și 1796, probabil la cererea mitropolitului, dascălul Constantin transcrie toate actele Episcopiei Buzăului în trei condici mari, care cuprind cam 600 de foi fiecare. Colaționarea actelor a fost încredințată de mitropolitul Dositei Filitti, cronicarului Dumitrache, «un desăvârșit cunoscător al limbei documentelor slavonești»⁸⁹. La sfârșitul fiecărui volum se află cuprinsul unei anaforate de

The image shows a handwritten document in Cyrillic script, likely a receipt or certificate. The text is written in a cursive hand and includes the name 'Costandin' and the year '1780'. The document is dated 1780 and mentions 'Costandin' as the issuer. The text is somewhat difficult to read due to the cursive and some ink bleed-through.

Adeverință de primirea unor bani de către Costandin, dascăl slovenesc — 1780
(Arhiv. Stat. București, Mitropolia București, CCXLVI—10)

mai târziu (2 iulie 1801) — cind s-au protocolit —, în care se arată că aceste condici au fost «scrise și făcute» de dascălul Costandin slovenesc, ce au murit, fiind și multe din sineturi sârbești, care s-au tălmăcit de numitul dascăl», iar toate actele «s-au probăluit, cu condica, de răposatul clucer Dumitrache».

La 1796, în virstă înaintată și bolnav, după o slujbă destul de îndelungată, dascălul Constantin Slovanu moare. Urmașul lui este bătrînul călugăr Isaiia, recomandat de mitropolitul țării și numit de Alexandru Moruzi în 1796, printr-un hrisov, fără indicarea completă a datei: «Ne-au arătat prea sfinția sa părintele mitropolit pă Isaiia, ieromonah singhel

89. I. Ionașcu, *Lucruri noi despre cronicarul Dumitrache*, în «Rev. Ist. Rom.», 1939, vol. IX, pp. 259-260.

și ne-au dat încredințare că este vrednic cu învățătura dascălii pă deplin, spre a să orândui dascal la numita școală»⁹⁰. Alexandru Ipsilant, la 3 octombrie 1797, acordă⁹¹ dascălului Isaiia și ipodidascălului său vechile privilegii ce s-au dat dascălilor de la școala de slovenie; hrisovul său este reproducerea vechilor scutiri și privilegii acordate de Alexandru Moruzi. Dascălul Isaiia are un conflict cu Dimitrie, vătaful școlii, pentru neplata corectă a simbriei, și acesta se plinge domnitorului, care poruncește să se cerceteze plingerea și apoi, văzînd că vătaful are dreptate, dă poruncă să i se achite din urmă simbria cuvenită⁹². Hrisovul lui Alexandru Ipsilant este înnoit și întărit de Constantin Hangerli⁹³ la 11 iunie 1798. În 1802 era dascăl la școala de slovenie tot călugărul Isaiia, care «fiind trecut de vîrsta bătrînețelor, neputincios și cu lipsa de vederea ochilor», nu mai putea să ducă înainte treburile școlii. El nu avea nici ipodidascăl, ci ducea școala numai cu vătaful Dimitrie, care «fiind fără de putere la învățătură nu numai slovenească, precum este rînduiala de a fi la această școală, care se zice și se numește școala slovenească, ci nici la cele rumînești desăvîrșit, precum și fără de fire și glas la ale cîntărilor bisericesti, nu să pot alege copii[i] mahalagiilor și ai altor streini cu nici un folos de învățătură și procopseală». În această situație, părinții ucenicilor se plîng lui Mihai Șuțu, și cer numirea dascălului Chiriță în locul bătrînului și neputinciosului Isaiia.

Astfel *dascălul Chiriță*, cunoscut sub numele de Chiriță Gheorghe Domușciul Drăstorean⁹⁴, urmează la conducerea școlii de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, începînd de la 24 martie 1802⁹⁵. Noul dascăl era un caligraf priceput și bine cunoscut în București; el ținea la zi, cu toate însemnările, condicile diferitelor familii boierești, cum e a paharnicului Ianache Lehliu⁹⁶ și a cluceresei Marghioala Rosetti (Rusetoaia) unde trecea, într-o scriere frumoasă, copiile actelor de vînzare, cumpărare, diatele, foile de zestre și cheltuielile gospodăriei. Dascălul Chiriță fusese multă vreme logofăt în cancelaria domnească și se bucurase de aprecierea și bunăvoința domnilor, care îi acordaseră scutiri și privilegii printr-o serie întregă de hrisoave. Astfel: Alexandru Moruzi, în 1793, martie 18, «pentru că aflîndu-să numitu logofăt în slujba logofeții în divanu domni mele»⁹⁷; Alexandru Ipsilant, 1796, noiembrie 8: «Chiriță logofăt carele aflîndu-se slujind Curtii domnești între logofeții divanului»⁹⁸; Constantin Hangerli, 1798, aprilie [fără zi]⁹⁹; Constantin Moruzi, 1799, aprilie 25¹⁰⁰. Cînd a fost numit la școala de la Sf. Gheorghe,

90. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-3: 1796 [fără lună și zi].

91. Arhiv. Stat. București, idem, CLXX-4: 1797, octombrie 3.

92. V. A. Urechia, *Ist. rom.*, VII, p. 30: 1797, iulie 2.

93. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-7: 1798, iunie 11.

94. În 1794 a scris Condica de documente a Mînăstirii Radu Vodă.

95. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-9.

96. Arhiv. Stat. București, *Ms. 1125*, f. 128 verso.

97. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-28.

98. Arhiv. Stat. București, idem, CLXX-2.

99. Arhiv. Stat. București, idem, CLXX-6.

100. Arhiv. Stat. București, idem, CLXX-8.

el se găsea ca dascăl la școala de la biserica Colțea. Despre el mersese vestea că «e destoinic, cu știință, desăvârșit la ale slovenești și ruminești, avînd citanie curată, cu condei bun și cu știința cîntărilor bisericesti, fiind și ipochimen în vîrsta ce să cade unui dascăl, și cu fire i petrecere plăcută, carele iarăși la această domnească școală de la sîntul Gheorghie au învățat în copilăria lui». În cartea lui Mihai Șuțu se continuă cu laude pentru Chiriță: «pentru carele fiindcă și de la alte obzave mari dintre dumnealor cinstiții boierii domnii mele ne-am pliroforisit de vrednicia acestui Chiriță dascăl, carele la multe întîmplări de trebuință ce s-au întîmplat la judecățile ce caută dumnealor veliții boieri și departimenturile de talmăcirii a hrisoave și cărți vechi slovenești, fiind acest Chiriță dascălul orinduit, au săvîrșit talmăcirile acelea cu deplină lor înțelegere. Și, osebit, fiindu-ne și noao cunoscut condeii său de curat din hrisoavele și alte sineturi ce să dau de la divanul domnii mele scrise de dînsul, pentru acestea dar toate, cu cale fiind cererea și rugăciunea

Stan Stanovici Lupescu (1791-1870)
(foto colecția autorului)

ce de obște ne-au făcut-o mahalagii și cîtorii, am și primit-ô și am făcut domina mea dascăl domnesc la sloveneasca școală domnească, *ot* sîfete Gheorghie-Vechiu, pe Chiriță dascălul, căruia îi dăm acest domnescul senet prin care poruncim tuturor școlerilor și ucenicilor de la numita școală să cunoască pă numitul Chiriță de dascăl, dîndu-i căzută ascultare»¹⁰¹.

Nu se împlinise însă un an, și o altă jalbă vine pe masa domnului. De data aceasta nu mai era domn Mihai Șuțu, care făcuse numirea lui Chiriță atît de elogios, ci de cîteva luni se urcase pe tronul țării, Constantin Ipsilant. Plîngerea era semnată de 15 mahalagii, cei mai mulți neguțatori și meșteșugari (bărbieri, plăpumari, boiangii, cavali, șalvaragii, cojocari), care se plîng domnitorului împotriva lui Chiriță. Cauzele

101. Arhiv. Stat. București, idem, CLXX-9: 1802, martie 24.

plingerii le-am analizat mai sus și petiționarii cer să fie adus la școală, în locul lui Chiriță, dascălul Ioniță. Acesta fusese un tinăr absolvent al școlii, care în vremea din urmă ajutase bătrînului călugăr Isaiia să-și facă cursul; el nu fusese niciodată numit dascăl al școlii. Vina cea mare care i se găsea lui Chiriță era că el «își vede de trebile logofeției, iar copiii rămîn fără învățătură». Plingerea este trimisă mitropolitului și marelui logofăt de Țara de Sus, ca să refere.

Înainte de a se rezolva definitiv înlocuirea, Chiriță încearcă salvarea postului de dascăl slovenesc prin mijlocirea egumenilor de la mănăstirile Sf. Gheorghe, Văcărești, Radu Vodă și Cotroceni din București. Aceștia fac o jalbă către domn, în care acuză pe Ioniță că e tinăr, nepricepăt și mai mult înclinat treburilor neguțătoarești. În același timp iau apărarea lui Chiriță, invocînd mai multe motive: la școala de slovenie trebuie să fie dascăli pricepuți în talmăcirea hrisoavelor slovenești pentru reinnoirea condicilor mănăstirești; dascălul Chiriță cunoaște limba slovenească și cît a stat dascăl la Colțea a făcut traducerea vechilor acte slovenești; școala a înflorit din ce în ce mai mult sub el. Dar plingerea egumenilor arată «dedesubturile înlocuirii lui Chiriță»: «un preot numit Nicolae (carele este și protopop în județ, afară), vrînd să facă cumnat pe un oarecare Ioniță, vătăful de altădată al școlii, după ce anul trecut s-a îndeletnicit cu tot felul de tulburări, nelegiuri și încercări de a fi orînduit dascăl numitul Ioniță, nu se liniștește nici acuma». Acest preot Nicolae s-a slujit de ajutorul neguțătorului Hagi Ilea, care a semnat jalba împotriva lui Chiriță, care «s-a dus la prea sfinția sa mitropolitul și la unul din veliții boieri, punînd în lucrare toate meșteșugurile lui», el a falsificat și semnăturile mai multor mahalagii de pe jalbă. Egumenii cer să fie repus Chiriță în postul de dascăl.

Constantin Ipsilant respinge cererea și muștră pe egumeni spunînd: «Nu este treaba cuvioșilor voastre a face alegere dă dascăl la școala slovenească, ci a domnii, fiind școală domnească. Iar de faceți aceasta pentru trebuința ce ziceți că aveți dă talmăcilul hrisoavelor și altor seneturi mănăstirești, trebuie să plătiți la acela ce va avea știința talmăcirii, ca să vă împlinească trebuința»¹⁰².

În acest timp mitropolitul și marele logofăt cercetînd plingerea mahalagiilor, trimisă de domnitor să refere, înaintează cuvenita anafora în care țin partea lui Ioniță, arătînd că școala de slovenie fusese reparată din temelie cu ajutorul cîtorva boieri și negustori, dar mai mult cu bani de la Mitropolie, iar lucrările au fost supravegheate de «acest Ioniță, carele din mica lui vîrstă s-au aflat învățînd la această școală pînă cînd au răposat dascălul Costandin». La moartea acestuia «am orînduit noi, mitropolitu, pre Isaiia ieromonahu dascăl procopsit la învățătură, în locul răposatului Costandin, carele au șezut pînă ce s-au isprăvit zidirea școlii». Bătrîn și bolnav, Isaiia «au făcut paratesis asupra acestui Ioniță (care să va vedea și de către măriia ta) de care paratesis simțînd Chiriță logofăt prin mijlocirea unora din mahalagii (sau și a altora, nu

102. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-10: 1803, martie 24.

știu) s-au așezat el cu cartea mării sale Mihail Vodă Șutu, care carte, după buna sosirea mării tale aici în scaun, s-au și înnoit de către măriia ta». O lămurire interesantă — spune documentul — este că mahalagii care au cerut numirea lui Chiriță «nu au nici unul copii de învățătură la această școală, nici n-au făcut vreun ajutor la zidirea ei», pe cînd cei care cer pe Ioniță, «toți au copii la învățătură și se mulțumesc de a-l avea pre dînsul». În încheiere, anaforaua propune: «Cu luminată poruncă să se așeze dascăl acest Ioniță pe al căruia nume să te milostivești măriia ta a să și înoi hrisovul școlii». Constantin Ipsilant aprobă propunerea și numește pe Ioniță dascăl de slovenie în locul lui Chiriță¹⁰³.

Înlăturat de la școala de slovenie, Chiriță se întoarce la logofeția Divanului, unde slujise din 1793 și, în calitate de logofăt, cere lui Constantin Ipsilant reinnoirea hrisovului de scutiri și privilegii. Domnul poruncește Divanului să facă anaforaua în legătură cu această cerere; acesta arată dreptatea lui Chiriță și propune să se dea scutire după vechiul obicei; se dă hrisovul respectiv.

S-a întîmplat însă un fapt care a restabilit adevărul și dreptatea. În primul an după înlocuirea lui Chiriță, se primește la Curtea domnească niște acte în limba sîrbă-slavonă. Pentru tălmăcirea lor au fost chemați atît Ioniță cit și Chiriță. Acesta din urmă a dat o traducere exactă și clară în limba romînească, fapt care a dat speranță lui Chiriță că va fi reintegrat dascăl la școala de slovenie. După oarecare așteptare, el face o nouă jalbă în care spune: «Cu o lună înainte stăpinirea avînd trebuința pentru tălmăcirea unor scrisori sîrbești, venite de peste Dunăre, au fost tălmăcite de mine și astfel întrecînd pe înlocuitorul meu, precum prin deamănuntă încercare s-a arătat făgăduința sîrguinței mele întru aceasta și neștiința numitului, despre care lucru înălțimea ta fiind înștiințată a poruncit de s-a luat din mina lui sinetul, după care eu sluga ta am avut și am neclintita nădejde că voi fi orînduiat (dascăl) iarăși eu».

În rezoluția sa, Constantin Ipsilant recunoaște că a fost greșit informat de către mitropolit și marele logofăt Isaac Ralet, dar că «viinduse oareșicare scrisori sîrbești dă peste Dunăre, am poruncit ca atît Ioniță cum și Chiriță jăluitorul să tălmăcească acele scrisori slovenești, la a căroră tălmăcire cu toate că Ioniță s-au muncit cu lexicon în multe ceasuri, dar nimica n-au putut cathordisi, căci nici o înțelegere nu mi s-au dat dintr-aceia tălmăcire a lui. Iar jăluitoriul Chiriță, neavînd lexica (dicționar), fără trecere de ceasuri, le-au tălmăcit cu atîta de bună înțelegere încât din tălmăcirea sa am luat în întregă *plioforie*. «Iar ca încheiere, domnul hotărăște: «Drept aceia dar, cunoscută fiind în adevăr vrednicia, procopseala și știința ce are jăluitorul Chiriță de această limbă, îl orînduim iarăși pă el a fi dascăl la școala slovenească ot sfîntui Gheorghe-Vechiu»¹⁰⁴.

103. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-11: 1803, iunie 3.

104. Arhiv. Stat. București, *idem*, CLXX-13: 1804, iulie 14.

Reinstalat în funcția de dascăl și de conducător al școlii de la biserica Sf. Gheorghe-Vechiu, dascălul Chiriță duce o activitate spornică¹⁰⁵ scriind și traducând nenumărate documente și se afirmă ca un adevărat maestru al scrisului slovenesc. La 6 martie 1813 el și ipodidascălul său obțin de la Ioan Caragea un hrisov de scutire¹⁰⁶ și privilegii, cu întregul conținut al vechilor hrisoave. Un asemenea hrisov¹⁰⁷ dă și Alexandru Șutu, la 20 noiembrie 1819, întărind lui Chiriță și ipodidascălului său vechile scutiri și privilegii. Și, în fine, alt hrisov¹⁰⁸ de scutire și privilegii îl obține dascălul Chiriță de la Grigore Ghica, la 20 noiembrie 1824.

Dascălul Chiriță a condus școala de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi aproape un sfert de veac. Credem că la începutul anului 1825 Chiriță renunță la postul de dascăl de la școala slovenească și se reîntoarce ca logofăt de Divan. În această calitate îl găsim în 1825-1826 când scrie o serie de documente¹⁰⁹.

În ultimii ani de dascălie, el a avut ca ipodidascăl pe Stan Stanovici, care și-a păstrat această calitate și sub Vasile N. Nenovici, urmașul lui Chiriță. După 1830, Stan Stanovici trece dascăl la școala de la biserica Colțea unde rămâne pînă la 1836, iar de la această dată și pînă la 1870 el conduce școala sa proprie în mahalaua Olteni (Crucea de Piatră)¹¹⁰.

Ultimul dascăl al vechii școli de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi este *Vasilie N. Nenovici*¹¹¹. El ia conducerea școlii, probabil, la retragerea lui Chiriță, și se pare că o duce pînă la 1847, cînd școala arde pînă în temelie în marele incendiu care distruge centrul comercial al Bucureștilor. În orice caz, alt dascăl după Vasilie N. Nenovici, pînă acum nu se atestă documentar la această școală.

INCHEIERE

Școala domnească de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi a fost una dintre cele mai vechi instituții de învățămînt public din Țara Românească. Existența ei dovedește că ea a răspuns nu numai unor tendințe de cultură pe care le urmărea clasa stăpînitoare din Țara Românească, dar chiar unor nevoi reale pe care le avea Biserica și cancelaria

105. G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, (1594-1821), București, 1961; 1803, febr. 20, pp. 635-637; doc. 514; 1805, aprilie 19, pp. 655-656; doc. 259; 1812, august 12, pp. 675-676, doc. 550; 1814, mai 4, pp. 686-687, doc. 559; 1815, septembrie 25, p. 708, doc. 577.

106. Arhiv. Stat. București, *Achiziții noi*, CLXX-18.

107. Arhiv. Stat. București, idem, CLXX-21.

108. Arhiv. Stat. București, *Ms. 103*, pp. 273-274.

109. Arhiv. Stat. București, *Ms. 103*, pp. 299-300; 1825, februarie 8; Acad. R.P.R., CLVI-9; 1826, aprilie 4; Arhiv. Stat. București, *Ms. 103*, pp. 562-264; 1826, aprilie 10.

110. General P. V. Năsturel, *Dascălul Stan Stanovici Lupescu*, în revista «Albina». 111. În 1827, noiembrie 19 traduce doc. din 1617, oct. 13, D.I.R., veacul XVII, vol. III, p. 171; în 1830, iulie 20, traduce doc. din 1579, august 3, D.I.R., veacul XVI, vol. IV, p. 412; în 1833, mai 29, traduce doc. din 1562, iunie, D.I.R., veacul XVI, vol. III, p. 165.

domnească în epoca în care limba slavonă era instrumentul de relații diplomatice în estul și sud-estul Europei. Mai târziu, când limba grecească începuse să devină o limbă diplomatică în relațiile cu imperiul turcesc și când în Principatele Române încep domniile grecilor din Fanar, școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi s-a dovedit a fi încă necesară pentru pregătirea diecilor, logofeților și grămăticilor cu cunoștințe de slovenie pentru traducerea documentelor slavone necesare Divanului domnesc și celorlalte instanțe judecătorești.

Istoricul școlii de slovenie, prezentat în paginile acestea și întocmit pe baza documentelor inedite și publicate, ne îngăduie să rezumăm unele concluzii :

a) Școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi din București s-a afirmat de la început ca o instituție de învățămînt special chiar dincolo de hotarele țării, în sudul Dunării; prezența elevilor străini la această școală, veniți să învețe slovenia alături de ucenicii români, confirmă cu prisosință nu numai caracterul său internațional, dar chiar acela de instituție de învățămînt special, care nu se găsea în sud-estul balcanic.

b) Obiectul de învățămînt al școlii era cunoștința limbii slavone; propriu zis, scris-cititul slavon, atît cît era necesar pentru lucrările de cancelarie domnească. Nu se făceau studii de aprofundare slovenească, deși unii dintre dascăli, cum au fost vestitul popa Florea, Constantin Slovanu și chiar Chiriță, erau meșteri necontestăți în cunoașterea limbii pe care o predau în țară. De altfel, pentru diecii și logofeții pe care-i promova școala de slovenie de la Sf. Gheorghe-Vechi nici n-ar fi fost nevoie; cunoștința citorva formule slovenești, necesare în orice document ieșit din cancelaria domnească, era de ajuns pentru ceea ce trebuia să știe un scriitor de hrisoave, mai ales în secolul al XVIII-lea.

Ceea ce era însă specialitatea școlii și într-o mare măsură mîndria ei, era scrierea documentelor, caligrafierea lor, în care logofeții români din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea erau neîntrecuți. Scrisul ornamental, cu desene și înflorituri în culori și aur, cu acea artă desăvîrșită de a împodobi documentele era poate latura cea mai expresivă, cea mai dificilă și cea mai de laudă pe care o posedau diecii și caligrafii români din cancelaria domnească. Fără îndoială că în această latură de preocupare a școlii de slovenie din București ea a dat meșteri neîntrecuți și de mare faimă locală în arta scrisului slovenesc.

c) În cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când slovenia nu mai era o necesitate absolută în cancelariile domnești și mînăstirești și când limba romînă își cucerea treptat-treptat locul legitim în viața statului, dascălii de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi începură să predea și cursuri romînești. În hrisoavele de scutiri și privilegii de după 1780 se face mai totdeauna mențiunea: «de învățătura cărții slovenești i rumînești», care se păstrează pînă după 1824. Totuși, scris-cititul slovenesc n-a fost părăsit pînă în ultimul an de activitate a școlii, fiindcă, în fața Divanului veneau hrisoave și sineturi vechi scrise în această limbă, care trebuiau tălmăcite. Limba romînească însă începuse să devină obiect principal de învățămînt în această școală.

d) Iniințarea școlii (Academiei) grecești de la Mănăstirea Sf. Sava de către Șerban Cantacuzino și reorganizarea acesteia sub Alexandru Ipsilant au influențat fără îndoială și școala de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi. Această influență s-a putut resimți în organizarea vieții școlarești a ucenicilor, în disciplina didactică și în controlul activității dascălești. În puterea exemplului, poate, s-a introdus la această școală viața de internat, controlul didactic asupra activității ucenicilor și chiar uniforma școlară. Școala a rămas însă totdeauna numai cu un dascăl și un ipodidascăl, la care s-a adăugat, după reforma lui Alexandru Ipsilant, un vâtaf care nu era altceva decât intendent și pedagog, după pilda școlii grecești de la Sf. Sava. Salariile dascălilor de slovenie au fost totdeauna mai mici, variind de la 10 taleri pînă la cel mult 25 taleri pentru dascăl. La acesta însă se adăugau scutițiile și privilegiile acordate prin hrisoave domnești, care le procurau noi venituri.

e) În fine, școala de slovenie a păstrat de-a lungul existenței sale, aproape trei veacuri, caracterul școlii de clasă. În orînduirea feudală școala nu era un instrument de luminare a maselor populare.

Prin această «alegere» a ucenicilor, dar mai ales prin interdicția formală a intrării copiilor de țărani, școala de slovenie a fost tot timpul un instrument de care s-a slujit clasa conducătoare să stăpînească și să exploateze masele. Această școală nu s-a abătut cu nimic de la linia generală a stăpînirii feudale care a dăinuit în Țara Romînească pînă la Revoluția de la 1848.

GEORGE POTRA

CIRCULAȚIA VECHII CĂRȚI BISERICEȘTI DE BUCUREȘTI 1508 — 1830

Tipografia Țării Românești era acolo unde se afla domnul și vladica, adică la: Cîmpulung, Tîrgoviște și București.

Pe cînd primele sînt de scurtă durată și îndeplinesc un rol limitat, ultima devine cu timpul cea mai de seamă tiparniță, împlinind țelurile înalte ale culturii rominești.

Pornită la drum în 1678, cu «Cheia înțelesului», prin strădania mitropolitului Varlaam, din teascurile sale au văzut lumina peste 320 cărți, cifră nedepășită de o alta în cursul vechii culturii rominești, adică între 1508-1830.

Pe atunci, tiparnița era un centru de cultură, conducătorii fiind cărturarii cei mai de seamă ai țării, iar lucrătorii, nu arareori, sînt chiar episcopi, ca Mitrofan de Buzău, sau cărturari de mare prestigiu, bunăoară Antim Ivireanu și chiar diaconul Coresi.

Tipografia Țării Românești atinge în decursul anilor culmi și are fluctuații care corespund ciclurilor culturii muntene. Au fost epoci cînd cultura era exprimată în limba slavă, iar tiparnița oficială a statului valah dă începuturilor sale ultimele cărți liturgice în limba sîntă a credinței ortodoxe. Prin Brincoveanu la început, apoi prin Domnii fanarioți, cultura e supusă penetrației elenice, datorită căreia tipografia publică o serie de lucrări în grecește de înalte principii și dogme creștine, nu numai pentru noi, ci și pentru celelalte Biserici.

Dusă pe un drum glorios încă sub Șerban Cantacuzino, «caracterul acesta al tipografiei muntene se menține, mai cu seamă după ce, sub noul domn Constantin Brincoveanu, nepotul lui Șerban, principatul lucrează neconținut la rîspîndirea cărților rominești pe toată întinderea teritoriului locuit de romîni, al celor slavone dintr-un capăt la altul al Peninsulei Balcanice, a celor grecești pentru întreaga grecime, a celor arabe pentru Siria, împrumutînd chiar artiști Georgiei, regelui Waktank»¹.

Intr-adevăr, în aceste perioade de slavo-bizantinism și elinichie mai nimeni nu îndrăznea să dea cărți în rominește puse la îndemîna între-

1. N. Iorga, *Tipografia la romîni*, în «*Almanahul grațicî romine*», 1931, pp. 40-41.

gului popor român. Chiar și la 1680 Mitropolitul Teodosie al Țării Românești, tipărind Liturghia, spunea în prefața cărții, că «nici nu am vrut, nici nu am cutezat» a o da în românește. Tradiția era hotărâtoare și nu putea fi înfrântă nici chiar de Mitropolit.

Nu aceste cărți de elinichie au dat prestigiu tipografiei din București. Vom vedea că nici una dintre ele nu a pătruns în popor, nu a avut o circulație largă și nici chiar nu s-a păstrat pînă în zilele noastre, decît cu totul ocazional, și într-un număr restrîns de exemplare. Mai exact, problema are mai multe aspecte. Cărțile de mare răspindire sînt cele de slujbă, în primul rînd cele în românește și apoi în slavonește. Acestea din urmă erau căutate mai puțin la noi și cu înțietate la popoarele slave de credință ortodoxă. Donnitorii romîni care le-au patronat au avut în vedere întreaga creștinătate ortodoxă. Tipăriturile grecești ale tipografiei bucureștene, în parte cercetate în Bibliografia lui Legrand, au luat drumul Athosului, la marii cărturari ai Ortodoxiei, la patriarhiile Orientului. În paginile lor stau închise înalte înțelepciuni, dar nu sînt ale poporului, ci aparțin turnului de fildeș. Nu e în gîndul nostru a diminua pe unele în favoarea altora, ci căutăm a stabili o ierarhie pe treaptă de egalitate: unele reprezintă un mare avînt de ideologie creștină, utilă claselor de sus, din care cărturarii și ierarhii de frunte ai Ortodoxiei își făureau arme de luptă față de catolicism; celelalte se adresau poporului, în limba sa.

A venit o vreme cînd acestea din urmă au fost în atenția tuturor, cînd s-a trecut la opera de romînire a liturgiei, și atunci cărturarii din jurul tipăriturii bucureștene au publicat toate cărțile de slujbă. În secolul al XVIII-lea, strădaniile se cheltuiesc cu succes pe acest drum de făurire a unei limbi literare. Cele două tipografii ale Țării Românești au împînzit pămîntul românesc, încît și astăzi în biserici domină ca număr și valoare.

Pe aceste tipărituri, cu o largă circulație pînă în cătunele maramureșene ori bănățene, le vom urmări prin sate și biserici, în unele case de cărturari, prin biblioteci, oriunde, după puteri. Ceea ce facem e un început, fiindcă izvoarele folosite sînt reduse. Sînt părți din țară, mai cu seamă în Oltenia și Muntenia, pentru care avem puține cunoștințe și aceste relative.

Scopul nostru este de a dovedi că tipăritura din București, fiind prezentă în toate provinciile țării, prin această largă circulație a impus rostirea muntenească. Urmărind circulația cărților de București, întîlnim unele ediții de tipărituri liturgice necunoscute, adică ele nu au fost cuprinse în Bibliografia Romînească Veche. Ne vom bucura că în acest chip contribuim la îmbogățirea, adică la reconstituirea patrimoniului vechii culturi. Încă mai sînt numeroase cărți neștiute și a le aduce la lumină e o necesitate, cit și o obligație culturală.

Cărțile de București au ajuns pînă în depărtatul Maramureș, unde Pr. Ion Bîrlea află în 1908 nu mai puțin de 75 de exemplare². Numărul

2. Ion Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 245, apărut ca supliment la colecția lui N. Iorga, de *Studii și Documente*.

lor a fost mult mai mare, dar, fie că harnicul-preot nu a izbutit a le cuprinde pe toate, fie că altele s-au pierdut în decursul anilor, iar un număr bun a fost distrus prin ordinul Mariei Tereza și al altor factori politici austriaci, care nu vedeau favorabil pătrunderea cărților ortodoxe în biserica unită a acestei părți din țară. Într-adevăr, din cele peste 700 de cărți, ce se găseau atunci în Maramureș, cele mai multe sînt de la Blaj, adică 217 cărți de liturgică. Tipăriturile bucureștene își fac loc aici mai cu seamă pînă la 1750, apoi încep lucrările din tiparnița Blajului. Astfel aflăm 10 Trioade din 1747 și nici unul după, fiind înlocuite de alte 14 din 1771 tipărite însă la Blaj, urmate de ediții din 1780, 1800 (4 ex.), 1804 și 1813. Un alt exemplu îl oferă Penticostarul din București din 1743 (11 exemplare), 1747, 1749 și 1769, continuat de cel al Blajului din anii 1768 (12 ex.), 1769 și 1808 (4 ex.). De remarcat că nu întîlnim nici o Biblie din 1688, deși această carte a pătruns peste munți, pe cînd din Biblia din 1795 a lui Clain se cunosc 13 exemplare.

Cele mai frecvente cărți bucureștene sînt: Penticostarul din 1743 (11 ex.), Triodul din 1747 (10 ex.), Evanghelia din 1742, Liturghierul din 1746 și Octoiul din 1720 și 1746. Proporția tipăriturilor bucureștene față de producția celorlalte tiparnițe românești e remarcabilă, deoarece ele sînt mult mai numeroase decît cărțile de la Sibiu. Adică, aflăm în Maramureș 217 cărți de Blaj, 74 de București, 60 de Rîmnic, 57 de Iași, 27 de Sibiu, 12 de Rădăuți, 9 de Bălgrad, 8 de Tirgoviște, 7 de Buda, ș. a., precum și un număr de 120 de tipărituri cărora Birlea nu a putut să le identifice anul și locul de tipărire. Din cele neidentificate se pare că cele mai multe provin din București, Rîmnic, Iași și alte tipografii din țară, mai puține aparținînd Ardealului. Deducția noastră se întemeiază pe însemnările făcute pe cărți și a căror datare e anterioară începutului tipografiilor de la Blaj și Sibiu.

Tipăriturile de București sînt păstrate — la 1908 — în următoarele localități:

Antologhion, 1766: Dragomirești, Leordina; 1767: Berbești și Glod; 1777: Sat-Șugatag; 1782: Botiza.

Apostol, 1683: Borșa, Moiseiul; 1743: Slatina; 1782: Botiza.

Catavasier, 1724: Strîmtura; 1782: Văleni.

Evhologhion, 1722: Văleni; 1741: Ferești.

Evanghelia, 1693: Săpînța; 1742: Băcicoiel, Borșa, Dosești, Dragomirești, Ieud, Mănești, Rozavlea, Vișăul de Jos; 1743: Săliște; 1746: Cuhea; 1750: Biserica din Moiseni; 1760: Budești, Cuhea, Vișăul de mijloc; 1761: Slătioara; 1766: Glod; fără an: Poieni.

Liturghier, 1741: Sîrbi; 1746: Călinești, Săpînța, Sîrbi; 1747: Valea Porcului; 1754: Dosești; 1759: Mănești; 1787: Poieni.

Octoih, 1709: Mănești; 1720: Giulești; 1746: Borșa, Călinești, Cornești, Strîmtura, Valea Porcului, Văleni.

Penticostar, 1743: Bîrsana, Borșa, Botiza, Breb, Cornești, Ieud, Mănești, Oancești, Pătrova, Rozavlea, Săliște, Sat-Șugatag, Seieu, Sărbi; 1747: Borșa; fără an: Borșa.

Triod, 1747 : Berbești, Borșa, Budești, Dragomirești, Ieud ; Săliște (2 ex.), Săpînța, Văleni și Vișăul de Sus.

Cele mai multe cărți sînt aduse de țărani, în colectiv, și donate bisericii. Astfel, *Evanghelia* din 1742 e cumpărată de Radu Toader, la 17 noiembrie 1743, de la diacul Dumitru, și dăruită bisericii din Băcicoiel, pentru pomenirea neamului și părinților săi. Se trece pe carte pomelnicul, precum și precizarea că nici un urmaș nu mai e slobod de a o cere înapoi, în schimb au obligația de a-i «purta de grijă». Spre a nu fi furată se recurge la cuvenitul blestem : «...iar ci s-ar ailla a o vinde au străina de la besearica aceasta, să fie alurisit de 318 părinții sînți de la soborul de la Niceea»³.

Cărțile se vindeau direct și de tipograf. Așa precum familia de tipografi de la Rimnic umbla prin țară, trimiși chiar de episcopi și Strasnicul din Birsana⁴ fusese vîndut de popa Stoica Iacovici tipograful ot București, ostenitoriu serisoarei numelui omului celui ce a cumpărat cartea aceasta, iaste cucernicul între preoți : preot popa Ionaș, parohușul satului Birsani, din neamul birsănesc ; în a 17-a luni lui Martie, anii de la Mîntuirea Lumii 1778». Un *Penticostar* provine de la «jupanu Cinaire dascălul, bogasieril din București»⁵, cumpărat «în bani gata» cu 5 taleri, împreună cu un *Octoih*, *Ostmoğlasnic*, *Psaltire* și o «*Liturghie romînească veiche*». Cărțile sînt în biserica din jos, comuna Borșa, unde se găsesc numeroase tipărituri, și anume : *Apostol*, București 1683 ; *Apostol*, Blaj, 1878, *Apostol* manuscris ; *Ceaslov de Rădăuți*, 1745 ; *Catavasier*, Blaj, 1793 ; *Evanghelia* 1742, *Evanghelia* manuscris ; *Evhologhion*, *Minologhion*, 1701 ; *Octoih de București*, 1746 ; *Octoih de Buda*, 1846 ; *Octoih slavon manuscris* ; *Penticostar de Buzău*, 1764 ; *Penticostar de Blaj*, 1818 ; *Strasnic* ; *Triod de București*, 1747 ; *Triod slav manuscris*, și *Cazania lui Varlaam*. *Penticostarul* din 1743 e dăruit bisericii din Breb⁶ de către săteni, contribuind fiecare după puteri, cu cite 2 «potori», 1 «pătac», 1 «nărieș». *Triodul* din 1747 e cumpărat la 5 februarie 1748 pentru biserica din Budești de Mariuca Toma, pentru iertarea leciiorului său Onța, de 20 de ani, înecat de «un puhoi mare». Și nefiind spovedit și cuminecat, preoții satului «am iertat și l-am provodit și i-am citit dezlegarea ; și am ertat toate, ca să ne cumpere cartea aceasta»⁷.

Cărțile se dăruiesc uneori de hramul bisericii, cum e cazul *Octoihului* din 1746 aflat în Cornești⁸. *Liturgiherul* din 1754, spre a nu dispere din comuna Desești⁹, și unde a fost dat de «pomană, pentru păcatele a tot rodul său», e «trăclet, procler, alurisit, anatema, nime să o smentească de la slinta beserică». Fiindcă biserica din Dragomirești¹⁰ nu avea *Evanghelia* romînească, popa Samoilă au plătit de «o au scris de la ucina lui

3. *Ibidem*, p. 10.

4. *Ibidem*, p. 25.

5. *Ibidem*, p. 31.

6. *Ibidem*, p. 52.

7. *Ibidem*, p. 53.

8. *Ibidem*, p. 78.

9. *Ibidem*, pp. 87-88.

10. *Ibidem*, pp. 94-95.

Nicolai dascăl din Țara Montenegro» pentru 12 florinți. Același preot mai cumpără cu banii săi și Triodul din 1747. Evanghelia din 1766 e cumpărată «pre boeri satului» Glod cu «8 florinți, un patac, o ducă», în urma stăruinței preotului¹². Octoihul din 1720 e cumpărat pentru biserica din Valeni de la «Dimitru ot Sibiel», care, la rindul său, îl luase în 1722 «de la legătoriul de cărți din Colța din siinta mănăstire a Spătarului Mihai»¹³. Prin atari legături, București, capitala Țării Românești, era prezent în îndepărtatul Maramureș.

*

Ardealul reprezintă pentru vechea cultură românească cea mai bună sursă de informare, fiindcă aici s-au păstrat, ca într-un tezaur, mii de exemplare, aparținând tuturor tipăriturilor țării. Izvorul principal de cunoașterea lor e dat de N. Iorga în volumul XIII din *Studii și Documente*. În vara anului 1905, cu prilejul inaugurării localului celui nou al «Astrei», Iorga vizitează o parte din bisericile ardelenene, cu scopul stringerii de inscripții și însemnări aflate pe biserici, odoare și cărți. Cu acest prilej, Iorga află 300 de tipărituri bucureștene, dar numărul lor e mult mai mare, fiindcă, după mărturisirea sa, nu izbutise să vadă decît zece la sută din bogatul tezaur ardelean¹⁴. Iată lista lor :

Antologhion, 1736 : Sas-Sebeș, 1766 ; Abrud-Sat ; Alba Iulia ; Biserica din Maieri, Becleanul, Bistrița, Cunța, Dridif, Hațeg, Hurez, Inidvoara, Lura, Petridul de Sus, Săscior, Seghești, Timișoara, Vidra. 1767 : Voivodeni-Mari¹⁵. 1777 : Arpașul de Jos, Berivoiul Mare, Petridul de Sus, Tor-dași, Valea Dosului. 1786 : Berivoiul Mare, Mediaș, Miercurea, Perjani, Teleki, Recea, Streiu. *Antologhion slav brincovenesc* : Orăștie, Săscior.

Acatist, 1823 : Săliște.

Apostol, 1683 : Deva, Drăguș, Geoagiul de Jos, Rucăr, Simbăta de Sus, Turda, Tordaș, 1704. *Apostol brincovenesc* : Nicula. 1743 : Abrud-Sat, Alba Iulia, Bucium, Calborn, Corbi, Geoagiul-Fredău, Lozna. 1774 : Berivoiul Mare, Cluj, Cunta, Geoagiul de Sus, biserica din Suseni, Pojorta, Viștea de Jos. 1784 : Băsești, Berivoiul Mare (2 ex.), Letca.

Biblia 1688 : Deva, Poiana, Săliște, Sas-Sebeș, Simbăta de Sus.

Cazania, 1732 : Orăștie. 1742 : Bistrița, Cîmpeni, Răhău, Sighișoara. 1768 : Berivoiul Mic, Calborn, Corabia, Corbi, biserica din Suseni, Lisa, Săliște, Seghești, Turda, Valea Dosului, Viștea de Jos.

Catavasier, 1742 : Streiu. 1793 : Teiuș, Geoagiul de Jos, Petridul de Sus, Ponorel, Turda, Zlatna ; fără an, slavo-romin : Valea Dosului.

Ceaslov, 1748 : Lisa, Săliște. 1750 : Lanerăm. 1767 : Sibiu, Seghești. 1777 : Turda. 1778 : Petroșani. 1783 : Valea Dosului. 1806 : Someș, Falău.

11. *Ibidem*, pp. 99-100.

12. *Ibidem*, pp. 109-110.

13. *Ibidem*, p. 203.

14. N. Iorga, *Scrieri și inscripții ardelenene și maramureșene*, vol. II, *Inscripții și însemnări*, București, 1906, 336 pp. (*Studii și Documente cu privire la Istoria Romînilor*, vol. XIII). În prefața lucrării se precizează că autorul a fost «peste multe în august-octombrie 1905» și că nu a văzut decît o parte din bisericile mai vechi din Ardeal.

15. Deoarece toate localitățile sînt orînduite alfabetic, am crezut că nu mai e necesar a indica pagina unde se afla în lucrarea lui Iorga.

Cheia înțelesului, 1678 : Porcești.

Chriacodromion, 1732 : Apoldul de Jos, Drăguș, Ocna, Ohaba, Săscior, Sebeș, Șercăița, Simbăta de Jos, Ucea de Sus, Voivodenii Mari.

Evanghelia, 1682 : Drăguș, Feleac, Pojorta, Veștem. 1693 : Făgăraș. 1697 : Simbăta de Sus. 1723 : Arpașul de Jos, Beiuș, Geoagiul de Jos, Ibașfalău, Orăștie, Răhău, Săghești, Sibiu, Sincel, Sint' Imbre, Ucea de Jos, Vidra. 1742 : Berivoiul Mare, Bistrița, Boholț, Geoagiul de Jos, Gura Riului, Hodoș, Nicula, Rucăr, Șercăița, Viștea de Sus. 1750 : Amiaș, Boholț, Făgăraș, Sas-Sebeș. 1760 : Alba Iulia, Cetatea de Baltă, Dobra, Biserica din Suseni, Inidioara, Letca, Luduș, Săliște. 1775 : Berivoiul Mare, Berivoiul Mic.

Evhologhiu, 1722 : Simbăta de Sus.

Liturghier, 1680 : Poplaca. 1788 : Drăguș, Inidioara, Timișoara. 1729 : Sas-Sebeș. 1741 : Dobirca, Ludișor, Viștea de Sus. 1747 : Calborn, Petridul de Sus. 1756 : Zlatna. 1759 : Alba-Iulia, Deva, Feldioara, Geoagiul de Sus, Lisa, Rodna, Săliște. 1797 : Teleki, Recea.

Mărgăritar, 1746 : Gura Riului, Orăștie ; *Brâncovenesc* : Simbăta de Sus.

Molitvelnic, 1683 : Beșimbav. 1741 : Abrud-Sat, Băsești. 1747 : Cetatea de Baltă, Geoagiu, Ferădău, Sas Sebeș (2 ex.). 1764 : Biserica din Maieri. *Brincovenesc* : Ludișor, Rucăr.

Noul Testament, 1703 : Feleac.

Octoih, 1709 : Arpașul de Jos, Letca. 1720 : Dobirca, Geoagiu-Ferădău, Lozna, Șalimbăr, Someș-Falău. 1736 : Feldioara. 1746 : Bucium, Geoagiul de Jos, Voila. 1752 : Ludișor. 1774 : Alba-Iulia, Răhău, Turda. 1792 : Cetatea de Baltă, Cîmpeni, Corabia, Ponor, Sas-Sebeș, Zlatna.

Penticostar, 1743 : Abrud-Sat, Alba-Iulia, Biserica din Maieri, Apoldul de Jos, Beșimbav, Bucium, Bungard, Corbi, Criscior, Deva, Dridif, Făgăraș, Gura Sadului, Hirseni, Ibașfalău, Inidioara (2 ex.), Luduș, Năsăud, Orăștie, Petridul de Sus, Pojorta, Rucăr (2 ex.), Șercăița, Simbăta de Sus, Stremț, Tebea, Tilișca, Ucea de Sus, Ucea de Jos. 1747 : Teiuș. 1768 : Biserica din Maieri, Becleanul Bistriței, Bistrița, Calborn, Feleac, Geoagiu-Ferădău, Gherla, Inidioara, Luduș, Luta, Nicula, Ohaba, Orăștie, Petridul de Sus, Rodna, Săliște, Sas-Sebeș, Seghești, Sincel, Vad, Vidra, Voila, Vișeu de Sus, Zlatna. 1782 : Boholț. 1800 : Berivoiul Mic, Teleki, Recea, Voila.

Triod, 1726 : Calborn, Cîmpeni, Biserica din Suseni, Turda. 1746 : Ileni. 1747 : Teiuș, Vișeu de Sus. 1769 : Berivoiul Mare, Feldioara, Teleki Recea. 1782 : Biserica din Maieri, Cîmpeni, Biserica din Suseni, Turda. 1800 : Beiuș, Cetatea de Baltă, Cluj, Gherla, Gura Sadului, Letca, Rodna, Zlada. *Triod brincovenesc* : Rucăr.

Psaltire, 1756 : Drăguș, Lancrăn, Săliște, Sas-Sebeș. 1780 : Porcești, Someș, Falău. 1820 : Alba-Iulia.

Strastnic, 1767 : Beiuș.

În Bihor, T. L. Roșu¹⁶ afla în 1941 următoarele tipărituri : *Antolo-*

16. T. L. Roșu, *Insemnări și inscripții bihorene*, vol. I, Beiuș, 1941.

ghion, 1765 : Sohodol. *Apostol*, 1704 : Vascău. 1743 : Căbești, Remetea. *Cazania*, 1732 : Lebeceni, Sustin. 1733 : Copăceni. 1768 : Vașcău, Cimp. 1742 : Josani. *Evanghelia*, 1682 : Vărășeni. 1723 : Beiuș, Bursa. 1750 : Seliște de Vașcău. 1760 : Meziad, Drăgoteni, fără an : Drăgănești. *Octoih*, 1792 : Cojdeni. *Penticostar*, 1743 : Șoimuș, Petreasa. 1768 : Remetea. 1800 : Săliște. *Triod*, 1800 : Căbești, Săliște.

În *Satu-Mare*, Darius Pop¹⁷ culege cu mare dragoste toate mărturiile trecutului, printre care se găsesc și cărțile : *Antologhion*, 1776, în Calțirea. *Cazania*, 1732, în Bușag și Merișor, și *Chiriacodromion*, 1732 : Bicău. *Evanghelia*, 1742 : Boghiș și Seini. 1723 : Chilia. 1760 (2 ex.) : Stina. *Octoih*, 1746 : Aciura, Baia Sprie. *Penticostar*, 1743 : Sătmărel și Tăuții de Jos, și *Triod*, 1747.

Valeriu Literat¹⁸ cunoaște în Țara Oltului : *Antologhion*, 1762 : Veneția de Jos. 1766 : Părău, Riușor. 1777 : Netotu. *Apostol*, 1683 : Dejani, Recile. 1743 : Breaza, Iași, Netotu. 1774 : Grid, Piriu. 1784 : Riușor. *Cazania*, 1768 : Verivooi Mici, Cîrda, Noul Român, Piriu. *Chiriacodromion*, 1732 : Dejani, Iași, Netotu, Riușor. *Ceaslov*, 1777 : Piriu. *Evanghelia*, 1723 : Berivooi Mici, Iași, Săvăstreni, Toderiță. 1683 : Dejani, Netotu, Șercaia. 1742 : Grid, Netotu, Riușor. 1775 : Berivooi Mici. *Evhologhion*, 1732 : Veneția de Jos. 1741 : Iași. *Liturghier*, 1728 : Șercaia. 1729 : Grid. 1741 : Grid, Recile (2 ex.). 1797 : Recile. *Mărgăritare*, 1691 : Luța. *Octoih*, 1746 : Breaza. 1774 : Piriu. 1792 : Riușor. *Penticostar*, 1743 : Breaza, Săvăstreni, Toderiță. 1768 : Recile. *Slujba de obște a tuturor sfinților*, 1720 : Toderiță. *Triod*, 1726 : Veneția de Jos, Netotu. 1747 : Luța, Toderiță. 1798 : Mărgineni.

În Biblioteca mitropolitană din Sibiu¹⁹ se păstrează 50 de cărți bucureștene strînse din bisericile ardelenе : *Antologhion*, 1737, 1777. *Apostol*, 1683, 1745, 1774. *Biblia*, 1688. *Carte sau lumină*, 1699. *Catavasier*, 1724, 1784. *Carte șolositoare de suflet*, 1799. *Ceaslov*, 1767. *Chiriacodromion*, 1732. *Cazaniile lui Ilie Miniat*, 1742, 1768. *Evanghelia*, 1682, 1693, 1723. *Liturghierul slavo-romîn*, 1680, 1728, 1745. *Mărgăritare*, 1691, 1746. *Molitfelnic*, 1699, 1764, 1782. *Noul Testament*, 1703. *Omiliile lui Macarie Egipteanul*, 1775. *Octoih*, 1736. *Pravoslavnică Mărturisire*, 1745, 1749. *Psaltirea*, 1735, 1780. *Triod*, 1726, 1769, 1782. *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos de Simion al Tesalonicului*, 1765.

Brașovul a primit în decursul anilor mai toate tipăriturile din București, multe dăruite chiar de domni țării. În catalogul bibliotecii bisericii Sf. Nicolae din Schei sînt prinse o parte din ele, dar nu au date suficiente spre a fi identificate prin loc de tipărire și an de apariție. Cu date certe, *Mușlea*²⁰ citează *Evanghelia* din 1682, 1723, 1742 și 1750, precum

17. Darius Pop, *Mărturiile strămoșești. Note paleografice pe margini de cărți bisericești, Satu-Mare*, 1948, 158 pp.

18. Valeriu Literat, *Din Țara Oltului*, Brașov, 1938, 43 pp. (Extras din Țara Birsei), C (1938), nr. 2 (martie-aprilie), pp. 119-127.

19. Ion Beju, «Biblioteca Mitropolitană», *Omagiu Mitropolitului Bălan*, 1956, pp. 116-131.

20. C. C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului*, București, 1943-1946, 2 volume.

și un Penticostar din 1701, Cheia Înțeleșului, 1678, și Biblia lui Șerban, dată de Constantin Brincoveanu.

În *Steii-Beiuș*²¹ se află Liturghiere din 1728 și 1729, precum și un Ceaslov, 1767. La Școala Normală din Arad²² este un Liturghier, 1728. Biserica din Deal-Cluj²³ are un Penticostar, 1767. *Atanasie Popa*²⁴ afirmă că în bisericile de lemn din Ardeal a găsit un Antoloughion, 1776, în Copăceni-Turda, Cazania, 1778, în Apahida, precum și un Chiriacodromion, 1732, Octoih, 1720, și un Triod, 1726. Evanghelia, 1723, e în Cornești și cea din 1742 în *Mărtinești-Turda*. Ediția din 1750 se păstrează în Lunca de Sus, Cluj, împreună cu un Moltivelnic, 1741. Octoihul, 1746, este în Gilgău-Someș și Cuhea-Maramureș. În biserica greco-romină din Oradea Mare, *N. Firu*²⁵ pomenește în 1909 două Evanghelii din 1723 și alta din 1775, un Ceaslov, 1748, și un Triod. Tot *N. Firu* avea în 1894 un Octoih din 1790²⁶. Roșu vorbește de un Penticostar, 1768, și un Triod. *A. Filimon*²⁷, fără a arăta locul, scrie în «Dacoromania», despre: Moltivelnic, 1722, 1741, 1764; Triod, 1747 și 1768. Antoloughion, 1766 și 1777. Liturghier, 1728 și 1746. În *Bihor*²⁸ e un Ceaslov, 1767, Antoloughion, 1766, și Liturghier din 1728 și 1741. În *Bunea*, sint: Octoih, 1746, Evangheliar, 1708, și Chiriacodromion, 1732. În *Pinocța*²⁹ avem un Moltivelnic, 1819, Antoloughion, 1736, Evangheliie, 1742, Octoih, 1750, și Penticostar, 1743. *Barru-Balincz*³⁰ posedă Ceaslovul, 1767, Noptile lui Yung, 1830, și Simion Marcovici, 1830. În *Sin-Mărtin-Măciș*³¹ se găsește Triodul din 1726. În *Alămor*³² avem: Antoloughion, 1766, Apostol, 1683, și Evanghelia, 1750. *Giurgiona* are Octoihul, 1823.

Cunoaștem cărțile a citorva intelectuali ardeleni. *Harion Pușcariu*³³ aducea la cunoștință lui Ion Bianu că are Liturghia din 1680, și Evanghelia din 1682; *Pr. Gavril Hangu*³⁴ din Gherla păstra Triodul, 1726; Mărgăritar, 1746; Voroavă de întrebări și răspunsuri, 1765 și Prăvilioara.

21. Șt. Lupșa, *Istoria parohiei Steii, Beiuș*, 1942.

22. Dr. T. Boteș, *Istoria Școlii Normale, Arad*, 1922.

23. D. Mureșanu, *Biserica din deal sau vechea biserică ortodoxă romină din Kolozar-Cluj*, 1942, Cluj, pp. 33-47.

24. At. Popa, *Biserici vechi de lemn rominești în Ardeal*, în «Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice», Transilvania, 1932, pp. 161-314. Și o ediție din 1937; de același autor: *Biserici vechi de lemn rominești din Ardeal*, III (Iernut, Apahida, Colțirea), Cluj, 1933, p. 39, se dau cărțile din Apahida: Cazania, 1778; Penticostar, 1743; Triod, 1726, toate de București; p. 61: cărțile din Colțirea: Antoloughion, 1777.

25. Nicolae Firu, *Note și documente cu privire la istoria ortodoxă romină din Kolozar-Cluj*, Cluj, 1942, pp. 33-47.

26. Augustin Z. N. Pop, *Bibliografia rominească veche, operă de colaborare națională. Studii și Cercetări de Bibliologie*, București, 1960, p. 239.

27. Aurel Filimon, *Nouă contribuțiuni la Bibliografia rominească veche*, în «Dacoromania», VI (1931), pp. 374-397.

28. *Op. cit.*, nota 26, p. 237.

29. *Ibidem*, p. 246.

30. *Ibidem*, p. 241.

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*, p. 237.

33. *Ibidem*, p. 229.

34. *Ibidem*, p. 231.

1781. La un învățător din Măderat se găseau Catavasierile din 1715 și 1724, Evanghelia, 1723, Strastnic, 1726, Penticostar, 1741, și Psaltirea, 1756.

*Moise Popovici*³⁵ de la biserica Hirsăști-Bihor are: Octoih, 1720; Liturghier, 1726; Antologhion, 1766; Cazanie, 1768, și Ceaslov, 1767. În Maidan-Oravița este un Octoih, 1746. În biserica *Riușor-Făgăraș*³⁶ sînt: Evanghelie, 1723, Liturghie, 1741, Antologhion, 1766. *Pr. Emilian Micu din Chisoda*³⁷ are: Liturghierul, 1748, Octoihul, 1709, Psaltirea, 1796, și Evanghelia, 1750. Tot Ilarion Pușcariu precizează³⁸ că se află în biblioteca arhiepiscopoească: Liturghier, 1680 și 1741, Catavasier, 1724, Ceaslov, 1767, Psaltirea, 1790, și Evanghelia, 1742. *Parohul din Pincota*³⁹ avea: Cazania, 1732, Antologhion, 1736, Evanghelia, 1723 și 1724, Penticostar, 1743, Octoih, 1750, și Molitvelnic, 1819.

Mai întîlnim o Evanghelie din 1770 în biserica din comuna *Cioara*⁴⁰; un Mărgăritar, 1746, adus de preotul bisericii din *Riureți*⁴¹, care se slințise în Țara Romînească, și un Apostol în biserica din *Mărgineni*.

Ardealul procura cărți din Țara Romînească cu mult mai înainte de secolul al XVIII-lea. Pe Biblia slavonă din 1581 s-a păstrat însemnarea: «Să se știe că această Biblie-i adosă dîn Țara muntenească ot București»⁴², scrisă de Stoica, feciorul papei Stancul ot Brașov. Manuscrisul Molitvelnicului slavon e cumpărat în 1695 de la diacul Iosif din Țara Romînească. Penticostarul slavo-romin din 1701 e dăruit bisericii din Schei de Brincoveanu, «să fie pomană neclătit în veaci».

Semnificativă este scrisoarea mitropolitului Daniil din 1 septembrie 1722 de către preotul Radu din Schei. Fiind lipsă la Brașov de cărți liturgice, popa Radu ceruse 12 Molitvelnice și 2 Octoihuri. I se trimit 14 Molitvelnice «de care s-au tipărit acuma», socotindu-le cu cîte trei taleri bucata. Octoihurile, deși apăruse o ediție în 1720, nu s-au expediat, fiindcă nu se află nici măcar unul. În ce privește Molitvelnicul, se cere pe 14 exemplare 83 de taleri, adică aproape șase taleri de fiecare, dar mitropolitul e gata să le lase și cu trei taleri, dacă se vind mai greu.

În Ardeal sînt unele biserici în care domină cărțile bucureștene. Astfel, în Abrud-Sat⁴³, din nouă cărți, șase sînt din București: Antologhion, 1766, Apostol, 1743, Evanghelie, 1760, Molitvelnic, 1741, și Penticostar, 1743. Pe cea din urmă tipăritură, se înseamnă că «la anul 1848 preste vară mare împărăchiare s-a făcut întră națiile țărilor și mare irică

35. *Ibidem*, p. 237.

36. *Ibidem*, p. 239.

37. *Ibidem*, p. 240.

38. *Ibidem*, pp. 243-245.

39. *Ibidem*, p. 246.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*.

42. Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul Romînilor din Schei (1700-1785)*, I, Brașov, 1901, pp. 64-65. St. Mețes, *Relațiile Bisericii romînești ortodoxe din Ardeal în Principatele Romîne în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 31.

43. N. Iorga, *Studii și Documente*, XIII, pp. 30-31.

purta una de alta». Și la Alba-Iulia⁴⁴, domină numeric tipografia bucu-reșteană; într-o biserică fiind 7 din 13 cărți. Chiar în bisericile unite; la 1905, cu toată vechea opoziție făcută de către vechii conducători de la Viena, cărțile de București și de Rîmnic sînt cele mai numeroase. Astfel, în Arpașul de Jos⁴⁵ se găsește: un Antologhion, 1745, Penticostar, 1758, și Triod, 1761, toate de Rîmnic, și o Eevanghelie din 1742 de la Bucu-rești, la care se adaugă și un Apostol fără loc și dată. Nu găsim nici o altă carte de la Blaj sau Sibiu.

Un Molitfelnic e cumpărat «din București» în 1684, pe «zece bani buni de argint», și e dăruit bisericii din Beșimbac⁴⁶. Un Apostol din 1743 e cumpărat de «Isaia ermonahul dela părintele Vlădica de la Mitropolia Bucureștilor», pe opt florinți: pentru biserica din Bucium⁴⁷. Iana-che Theodoran Cincu dă «de pomană» bisericii din Bungard⁴⁸ un Penti-costar din 1743. Ioan Grămăticul cumpără un Triod din 1726 de la «Sa-moil Iermonah al Siintii Mitropolii», unde era paracliser în 1854.

Biserica din Deva⁴⁹ avea ctitor pe «Măria Sa Gheorghē Cantacu-zino», din banii căruia se cumpără un Apostol din 1683. Biserica mai are Liturghierul din 1759, 1743 și Biblia lui Șerban⁵⁰.

În Dragomirești⁵¹ se află un potir dăruit la 1716 de voievodul Ște-fan Cantacuzino. În biserica din Drăguș⁵² a fost adus înapoi un Evan-gheliar din 1782, după ce «s-a prins de furat în sat în Fofeldea, și au venit după ea de au prins, și au adevărat pe ea, și o au dat iarăși să o ducă la mănăstirea de la Drăguș. Evanghelia din 1682 e cumpărată de Macabei și Toma din Feleac, de la Popa Iosif tipograf, Rus, pentru 23 de florinți, și o dat în mină lui popa Toader din Feliag»⁵³.

Preoții cumpărau și vindeau cărțile de slujbă, mai cu seamă preo-tesele, la moartea soților, vindeau tipăriturile moștenite. Astfel, Apostolul din 1863 e cumpărat la «preoteasa popii Anghel din Sibîșin, pentru bi-serica din Geoagiul de Jos⁵⁴. Un Apostol de București din 1743 e cum-părat, mai întîi de la jupîn Bratul postovariu și drigator», apoi de Balin Lupu de la Ciascai Șofronie, spre a fi dată «pe sama bisericii» din Lozna⁵⁵.

În biserica din Luța⁵⁶ se găsesc două cărți din București, una din ele — Penticostar, 1768 — e cumpărat de: «Ion Bandrea a dat 3 duce și 2 creițari, Nica Crețu a dat un măriaș, Tomeaci a dat 3 duce și 2 crei-

44. *Ibidem*, pp. 33-34.

45. *Ibidem*, pp. 42-44.

46. *Ibidem*, pp. 54-55.

47. *Ibidem*, p. 70.

48. *Ibidem*, pp. 71-72.

49. *Ibidem*, pp. 86-88.

50. *Ibidem*, p. 87.

51. *Ibidem*, p. 91.

52. *Ibidem*, p. 92.

53. *Ibidem*.

54. *Ibidem*, pp. 101-102.

55. *Ibidem*, p. 125.

56. *Ibidem*, p. 131.

țari, Samoil Crețu a dat 4 florint, Mișu Stan a dat 4 duce, Dumitru Ludă a dat 3 duce, Ioji a dat 2 duce, Ana Tomae a dat 1 petac; peste tăți 13 florinți s-a dat pe această carte să fie în lipsa besearici». A doua carte e Triodul din 1798, cumpărat cu «bani adunați de la credincioși din București» și dat la Cheia-Teleajen în 1799, unde se afla și în 1831⁵⁶ bis. Și biserica din Nicula⁵⁷ are două cărți de București, una de Buzău, și un Liturghier de Tîrgoviște. Pe un Antologhion de București și allat în biserica din Orăștie⁵⁸ sînt trecuți mai mulți credincioși, ce au contribuit la cumpărare, printre care întilnim și un «Petică». L-am evidențiat aici cu gîndul la scriitorul Ștefan Petică⁵⁹.

În «Biserica din centru» din comuna Poiana⁶⁰, aflăm Biblia din 1688, pe care stă scris următoarea prețioasă însemnare: «Această dumnezeiască carte ce se cheamă Biblie iaste dată de părintele Vlădica Teodosie mie robul lui Dumnezeu Stoica Log. Liudescul, vliat, 1692». Poiana are numai cărți din Țara Romînească, adică de la București și Rîmnic. În biserica din Teleki-Recea se află Antologhionul din 1796, ce a fost cumpărat în 1792 «tocmai din Sfînta Mitropolie a Bucureștiului» de către Ion Zamfir sin David. Pe una din cărțile bisericii din Rucăr — cele mai multe venind din tiparnița de București, întilnim o prețioasă însemnare privind Revoluția din 1848, făcută la 15 mai 1849 de către Ghenadie Bogdan, «dascăl sătesc».

La Săliște⁶¹, în Biserica din Jos, se găsesc 22 de cărți provenind: șase de la București, șase de la Rîmnic, una de la Buzău, una de la Iași, două de la Neamțu, două de la Sibiu, una de la Brașov, una de la Bălgrad și una de la Tîrgoviște. Frumoasă împerechere de cărți venite din atîtea tipografii, dominînd peste toate cele de la București și Rîmnic. În 1797, Biblia din 1688 e cumpărată cu 30 de zloți de mai mulți săteni pentru biserica din Sas Sebeș⁶².

Antologhionul din 1736 ajunge în același an, la 19 decembrie, în Sas-Sebeș, plătindu-se pe el 20 de florinți⁶³. În Sîmbăta de Sus⁶⁴ se primește în dar Evanghelia din 1697 chiar de la «bun stăpîn nostru Io Constantin Basarab Brîncoveanu». Tot Brîncoveanu mai dăruiește și un Octoih. Mai găsim în Sîmbăta răsăriteană și Biblia lui Șerban, legată în 1800 de Boiteanu Daniil.

Pe Evanghelia lui Șerban, din biserica Tilișca⁶⁵, întilnim această inscripție voievodală: «Din mila lui Dumnezeu Șerban Vodă Cantacuzino am dat această sfîntă evanghelie în sat în Tilișca besearicii care au făcut

56 bis. Valeriu Literat, *op. cit.*, p. 219.

57. *Ibidem*, nota 56, p. 118.

58. *Ibidem*, pp. 141-142.

59. Izvorul nu a fost folosit pentru originea poetului Ștefan Petică. S-ar putea ca unul din înaintașii lui să fi fost din Orăștie.

60. *Ibidem*, p. 145.

61. *Ibidem*, pp. 165-166.

62. *Ibidem*, p. 173.

63. *Ibidem*.

64. *Ibidem*, p. 184.

65. *Ibidem*, p. 193.

Vlădica Sava, să fie de pomană, iar de s-ar afla un nebun a o vinde sau alt nebun a o cumpăra, sau a o face zolog. Aceasta s-a dat cînd am fost în Țara Muntenescă pentru vlădici și s-a dat cînd au sfințit besereca, luni, octombrie 16, lt. 1684». Tot la Tilișca e un Evhologhion luat direct din București. În Ulcea de Sus se află un Liturghier «dres» de Constantin Logofăt, dascălul Mitropoliei Bucureștilor⁶⁶. Biserica din Valea Dosului⁶⁷ are un Molitvelnic din 1758, care a fost al «popii Calin ot București din mahalaua Căpitan Iancului». În comuna Veștem⁶⁸ este un Octoih din 1750, vindut de Gheorghe grămăticul din Țara Muntenescă, precum și Evanghelia din 1682, dăruită, așa cum se arată în însemnarea pe care o transcriem în întregime :

«Cu blagoslovenia arhieriloru. Dăn mina prea luminatului și milos-tiv Domnului nostru Șerban Cantacuzino, trimis-am această sfință și dum-nezeiască Evanghelie la sfînta biserică din Scaunul Sibiului, în sat la Veștem ; care preot va ceti dintr-însa și nu va pomeni la Sfînta Liturghie pre stăpînitori dă cari s-a tipărit această sfință Evanghelie și pre smerit rugătoriul Măriilor Sale răposatul Sava Mitropolitul Ardialului, împreună cu tot niamul și rudenie aceluș Mitropolit, oricît s-a petrecut dă pre aciasă lume și cit au mai rămas cu viață pre fața pămîntului, acel preot să aibă a da semă înaintea înfricoșatului județ. Datu-s-au în București în luna lui mai 1 zi, în anul Mîntuitorului Hristos, 1683. Gheorghe Bîncoveanu».

O altă inscripție pe aceeași tipăritură :

«Să se știe și aci au pus pomana Mării Sale, de s-au dat pomenă la beserica Veștimului : pentru aceea să se pomenească numele acelu Domn, anume Io Șerban Voevod, de toți preoții ce vor fi la besereca Veștemului ; scris-am, smerit al tuturor fraților, popa Ilie». Cartea se leagă la Sibiu cu plata aceluiași «popa Ilie» și a lui popa Stan Vasile. Și în satul Recea e un Octoih⁶⁹, 1706, de Rîmnic, dat de stolnicul Constantin Cantacuzino. Tot acolo e și Triodul din 1741, venit de la Păuna, văouva lui Ștefan Cantacuzino.

Penticostarul din 1768, aflat la Vișeu de Sus⁷⁰, e legat la 1777 de cantorul Poppu Janu. În Viștea de Sus⁷¹ sînt trei cărți, două de București și un Ceaslov de Rîmnic, 1781. Ion Turcul și Necula din Zărnești s-au grăbit a lua pentru biserică lor un Penticostar din 1743, la 14 aprilie, același an. La 1905, în biserică unită din Zlatna⁷², peste opreliștile Vienei, s-au așezat în altar cărțile mai multor tiparnițe și anume : Cătăvasier, 1793, Liturghia din 1756, Octoihul din 1792, Penticostarul din 1768 și Triodul din 1800, toate cinci fiind din București, apoi Antologhionul din 1737 și Triodul din 1731, ambele din Rîmnic ; Octoihul de

66. *Ibidem*, p. 199.

67. *Ibidem*, p. 200.

68. *Ibidem*, p. 202.

69. *Ibidem*, p. 157.

70. *Ibidem*, pp. 203-204.

71. *Ibidem*, pp. 205-206.

72. *Ibidem*.

Tirgoviște din 1712 ; Penticostarul anului 1701 al Buzăului ; Evanghelia de la 1697 din Iași, Chiriadromionul, 1699, al Bălgradului, precum și patru cărți de Blaj : Apostol, 1767, Liturgia lui Bob, 1807, Octoih, 1760, și Strastnicul din 1753. Unul din Trioduri îl leagă Buciuman Gheorghe.

Cărțile se dau și de zestre, ca Triodul din 1747, aflat în comuna Fericea : «Și s-a dat mie popa Lupu, de la soacra în făgădaș, când m-am însurat»⁷³. Ca să nu se fure, în afară de blestemele cunoscute cu sfinții de la Niceea, pe un Antologhion, din 1776, cumpărat cu 20 de florinți, scrie popa David afurisenia «să i se verse mațele ca a lui Arie, necredinciosul, și să le fie prînzul cu plînsu, gustare fără stare, cină fără lumină, Amin». Sau cum scrie Isaia călugărul pe Apostolul din 1683 : «Să i se risipească casa lui ca Sodomu și Gomoru, fiii lui să rămîie săraci și să îmble în țări străine». Protopopul Const. Ivanoviciu al Viniții de Jos⁷⁴ scrie pe Evanghelia din 1692 și păstrată în comuna Dejani, că cel ce o va lua «va rămînea supt legătura și aforisania Sf. săboare adecă în veac nedeslegat». La Dejani se află și un Apostol din 1683, cumpărat din Lisa, un Chiriadromion din 1732, vîndut pe 17 florinți lui «popa Ion ot Dejani», precum și Evangheliarul din 1682, adus aici de jupînul Stroe Grecu din Făgăraș la 1719. Un Triod din 1726 e cumpărat de popa Ion Vișoiul din Netotul la 1742, de la «Constantin Herescu din București^{74 bis}. Afurisenia o îndreaptă «Isaia ieromonah Hagi» pe Penticostarul 1743, din comuna Toderița⁷⁵, și împotriva acelu «preot sau grămăticul care va sluji pre această carte și nu o ar purta ca pre un odor sfînt și lucru dumnezeiesc ce este, că văz pre mulți din cei bisericesti că umblă cu sfintele cărți ca cu un lucru prost și lumesc».

Domnitorii romîni avînd legături cu Ardealul, au dăruit bisericilor de acolo bani, odăjdii, cărți, sprijinindu-le cu tot ce puteau. Constantin Brîncoveanu a zidit o biserică la Făgăraș⁷⁶, dar nu-i cunoaștem cărțile dăruite. Biserica din Scheii Brașovului păstrează încă numeroase cărți de slujbă cu însemnarea voievodală a donatorilor. Mitropolia din Bălgrad primea anual cite 6000 de aspri de la voievodul Țării Romînești, Șerban Vodă Cantacuzino, care a fost unul din marii protectori ai Bisericii ardelene⁷⁷. Alegîndu-se în 1682 Sava, ca vlădică de Bălgrad, voievodul Șerban scria lui Apaffy : «Să dai libertate și putere acestui vlădică, ca să aibă putere asupra creștinilor de religia noastră și să fie învățătorul și dregătorul tuturor lucrurilor și regulilor lor și toate să depindă de

73. *Ibidem*.

74. Valeriu Literat, *Din Țara Oltului*. Însemnări din biserici noi. Țara Birsei, V (1938), nr. 2 (martie-aprilie), pp. 119-127.

74 bis. *Ibidem*, pp. 126, 127, și nr. 3 (mai), p. 219, și nr. 4-6 (iulie-decembrie), p. 317.

75. Valeriu Literat, *op. cit.*, p. 38.

76. Valeriu Literat, *op. cit.*, p. 41.

77. Ștefan Mețes, *Șerban Vodă Cantacuzino și Biserica romînească din Ardeal*. Studiu istoric, Vălenii de Munte, 1915, p. 41. A se vedea și Ștefan Mețes, *Relațiile Bisericii romînești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Romine, în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, la pp. 56-57 : cumpărături de cărți între Ardeal și Țările Romîne. Șt. Mețes, *Viața bisericească a Romînilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930, 144 pp.

el»⁷⁸. După slințirea în țară, mitropolitul Bălgradului pleacă acasă încărcat cu daruri, printre care și cu tipăriturile bucureștene, ce se răspîndiseră din belșug în tot Ardealul. Numele voievodului Țării Românești e poménit cu pietate și cu recunoștință din altarele ardelene, cînd preotul ieșea cu fintele daruri, iar lumea îngenunchiată lua act de mărinimia față de ea, a celor de un sînge ce se aflau în țara liberă⁷⁹. Așa se face strigare pe Evanghelia din 1682, aflată în biserica din Streja (Comitatul Albei de Jos): «Aceste două cărți romînești evanghelia și aplu trimisule-au prealuminatul și milostivul Domn Io Șerban Voevod Domnul Țării Romînești, prin mîna preaosfintului Părinte Sava Veștemeanul și le-au dat Bisericii în *Daia* să fie Măriei Sale pomană neuitată în veci și pe nime pe bani să nu le vînză au de la biserică să le înstrăineze această pomană la biserică în veci»⁸⁰.

Cartea se vindea cu martori, care se însemnau ca față cu acest prilej. Prețul cărților e variat dar destul de mare, de vreme ce, pentru cumpărarea unei cărți contribuie mai multe persoane. După cum am văzut, Biblia lui Șerban e luată pe 30 de florinți, în timp ce Cazania lui Varlaam costa în 1687, 24 florinți, sau în 1678, 3,50 lei «bătuți»⁸¹. Psaltirea în versuri a lui Dosoffei se dă cu 6 florinți⁸². Apostolul de București din 1683 valora în 1695, un taler și 2 oboroace de griu și o feredelă de meu de sămînță»⁸³. Toma Făgărășeanul a cumpărat în 1684 din București un Molitvelnic cu 10 costande, bani buni de argint⁸⁴. Evanghelia din 1782 e prețlăuită la 23 de florinți⁸⁵. Cheia înțelesului din 1678 s-a cumpărat în secolul al XVIII-lea «pe bani un florint și jumătate, poate să se de și o feredelă de mălai după seceră»⁸⁶. Aceeași Evangheliie din 1682 se vindea și la 13 florinți⁸⁷. Cazania din 1768 costa 13 florinți, iar Chiriadromionul din 1732 era 16 florinți, tot atît ca și Triodul de Rîmnic din 1731⁸⁸.

Cărțile de București sînt folosite la Blaj chiar de vlădica Petru Pavel Aaron, care este cunoscut pentru acea dată, ca un hotărît apărător al catolicismului. În cartea sa, Păstoriceasca poslanie sau Dogmatica învățătura, din 1760, Aaron citează în cărțile folosite, cele de București fiind

78. N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brîncoveanu și scopurile Academiei Romîne*, București, 1914, 17 pp., precum și *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, București, 1914, 215 pp.

79. Emil și Ion Vîrtosu, *Așezămîntele Brîncovenesti. O sută de ani de la înființare, 1838—1938*, București, 1938, pp. 427-431.

80. A se vedea și catalogul cărților dăruite de Grigore Brîncoveanu bisericii grecești din Brașov.

81. Șt. Meteș, *Relațiile comerciale ale Țării Romînești cu Ardealul pînă în veacul al XVIII-lea*, Sighișoara, 1921, p. 198.

82. *Ibidem*.

83. *Ibidem*.

84. *Ibidem*.

85. *Ibidem*.

86. *Ibidem*.

87. *Ibidem*.

88. *Ibidem*, pp. 26, și 11, 14.

următoarele: Carte sau lumină, 1699; Triod, 1747; Cazanii, 1732 și 1742; Penticostar, 1743; Clinciul, 1678; Mărgărit, 1691 și Octoih, 1746⁸⁹.

Mai mult, când la 1773, în Colegiul croat din Viena are loc o consfătuire în care trebuia să se stabilească anume ce cărți de ritual trebuie tipărite pentru românii uniți din Ardeal, drept modele de întrebuițat, se dau trei Liturghiere românești, printre care cel de București, 1747, provenind din Tăuții de Sus, cum și cel de Iași, 1759, luat de la Baia Mare⁹⁰. Cărțile din Moldova și Țara Românească circulau în Ardeal peste ordinul Mariei Tereza, «ținînd trează curata credință ortodoxă»⁹¹.

Dar cîți dintre preoții ardeleni nu se sfințeau la Rîmnic și București, de unde, la întoarcerea acasă, duceau cu ei cartea de slujbă? O purtau pe aceasta în desagă și ciobanii în drumul lor, cînd porneau cu oile la iernat. Vara veneau în sat, nu arareori și cu o Evanghelie sau Apostol pentru biserica satului. Prin astfel de strădanii, Ardealul secolului al XVIII-lea, mai cu seamă, ajunge o comoară de cărți păstrîndu-se acolo, ca într'un tezaur, mai în siguranță decît în cele două Principate, trecute prin atîtea războaie și vicisitudini istorice. De aceea ele apar acolo în număr de mii, uimind și umplîndu-ți sufletul de admirație pentru strădania înaintașilor în lupta lor de a crea unitatea sufletească.

Tipăriturile brîncovenești erau dăruite, adică, «să se dea la pravoslavnici în dar», fiindcă erau «al rodului nostru românesc, atîta de scăzut și lipsit de multe, și «ales den învățătură». Năvala aceasta de cărți românești, căzută ca o ploaie binefăcătoare asupra Ardealului, a fost la «început o bucurie», apoi a devenit o datorie confesională «spre a apăra Ortodoxia față de catolicismul care era din ce în ce mai activ».

*

Banatul a cunoscut îndeaproape tipăriturile din Țara Românească, în primul rînd pe cele de Rîmnic, avînd legături directe cu Episcopia de aici precum și prin vecinătatea dintre cele două provincii. Sînt biserici în care cărțile de Rîmnic domină. Astfel, în satul Buchin aillăm trei cărți de Rîmnic, două de Blaj și una de Buda⁹². În Cornereva găsim un Apostol, 1683, și un Penticostar, 1766, ambele de București, două de Blaj, una de Rîmnic, alta de Viena și ultima fără loc de apariție⁹³. În Bolvașnița sînt două tipărituri de Blaj și două de București⁹⁴. Comuna Iablanița are două cărți de Blaj și o Evanghelie, 1775, din București⁹⁵. Biserica din Pîrvova are aceeași Evanghelie și Liturghiile tipărite la Sibiu în 1814⁹⁶.

89. *Bibliografia rominească veche*, vol. II, p. 149.

90. Pr. prof. dr. Ioan Moga, *Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisecești în veacul al XVIII-lea, pentru Românii din Transilvania și Ungaria*, în *Omagiu Mitropolitului Nicolae Bălan*, Sibiu, 1940, pp. 584-593.

91. *Ibidem*.

92. N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 72.

93. *Ibidem*, pp. 72-73.

94. *Ibidem*, pp. 69-70.

95. *Ibidem*, p. 77.

96. *Ibidem*, pp. 88.

În Teregova sînt două cărți de București, Mineele de Rîmnic și Cazania tipărită tot aici în 1748⁹⁷.

Din aceste cîteva exemple luate la întîmplare, se constată că bănărenii nu făceau deosebiri, nu aveau predilecții pentru anumite tipografii, ci urmăreau numai cartea de slujbă de care aveau trebuință. Astfel, Ceaslovul de Sibiu e cumpărat de la Cerneți pentru biserica din Topleț⁹⁸.

Cărțile fiind rare și scumpe se păstrau cu multă grijă, iar cînd se stricau erau reparate sau legate din nou. Un caz interesant îl oferea Apostolul tipărit în București la 1683, care de trei ori a fost legat, și se recomanda celor care-l folosesc să-l aibă în bună grijă. Reproduc însemnarea făcută în acest sens la 1863 :

«Această sfîntă carte Sfinților Apostoli s-au cumpărat de bătrîni noștri la anul 1805 cu 10 f. și a doa oară s-au prilegat iarăși cu 10 f. și iată acum a 3-a oară me-am dat eu trudă de abea l-am prochitit, fiind tot rupt și cinos. Acestea lucruri s-au făcut prin ispașa cetitorilor, care nu cetesc numai cu ochii, ci cu minele tot să rupă și să minjească, ba încă și copcile de aramă li-au scos. Pentru aceea, rog acum pe tot cetitoriul ca mai departe pagubă să nu mai facă. Că acela va fi vinovat lui Dumnezeu și Stăpînirilor. Și învățători să facă bunătate, cea mai mare grijă să aibă pruncilor care au de-a învăța, să li se dea dictandu a scrie, și în mîinile lor numai la cetire în sfînta besărică să se încredințează»⁹⁹. Se vede cum orice carte de slujbă folosea și drept carte de învățătură, de școală, chiar în 1863, cînd, deși aveau manuale școlare, ele nu îndestulau nevoile de pe atunci.

În 1857, Ștefan Moldovan, vicarul Țării Hațegului, întocmește o listă a tuturor cărților religioase cuprinse în inventarele a 78 de biserici unite din acest ținut. Lista a fost întocmită special pentru Timotei Cipariu, care a folosit-o la *Analectele literare* din 1858. Nu cunoaștem lista cărților, dar din analiza ei de către Liviu Pataky¹⁰⁰, rezultă că în ea sînt trecute 745 de cărți și manuscrise religioase. Din Țările Romîne ajunseseră în ținutul Hațegului 134 de cărți și anume : 128 de la Rîmnic și București, iar 6 aparțineau Iașului. Acestea din urmă, patru, erau din secolul al XVII-lea, iar două din veacul următor. Din cărțile Țării Romînești, cinci sînt din secolul al XVII-lea, trei din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, iar 120 sînt din a doua jumătate a aceluiași secol. Privită lista din punctul de vedere al «cărții religioase indispensabile», se arată că 47 de cărți veneau de la Rîmnic, 40 din București, 10 din Tirgoviște, 6 din Buzău și tot altele de la Iași. Cărțile mai des întîlnite sînt : Liturghierul aflat în 84 de biserici și 83 de exemplare din Octoih. La Prislop se aflau 17 cărți de slujbă, dintre care 10 veneau de la Blaj, două de la Bălgrad, și cinci din Principate. Cărțile care domină sînt cele din Blaj,

97. *Ibidem*, pp. 93-94.

98. *Ibidem*, p. 94.

99. *Ibidem*, p. 72.

100. Liviu Patachi, *Cărți vechi religioase din Țara Hațegului, de pe o listă din 1857*, în «*Mitropolia Ardealului*», 1959, nr. 7-8 (iulie-august), pp. 522-539.

fiindcă ele au fost protejate, iar cele din Țara Românească de multe ori sînt chiar distruse, sau interzise de a pătrunde.

Autorul articolului constată că «atît limba romînească a acestor scrieri calvine și ortodoxe, scrieri în care s-a impus graiul popular vorbit în Țara Romînească și în sudul Transilvaniei, și care au circulat în cele două veacuri în cele trei țări locuite de romîni, cît și străduința traducătorilor de a o face cît mai înțeleasă, au contribuit la unitatea sufletească a romînilor pe cale culturală, la formarea și întărirea conștiinței naționale, la îmbogățirea, consolidarea, dezvoltarea și unificarea limbii și la întemeierea unei vieți literare a tuturor romînilor».

Liviu Patacki nu a publicat lista, dar extrage din ea 26 de cărți ce nu s-ar afla în Bibliografia romînească veche, din care cinci aparțin tipar-niței bucureștene¹⁰¹: *Strastnic*, 1726, *Octoih*, 1732, *Evanghelie*, 1748, *Penticostar*, 1763 și *Octoih*, 1793. *Strastnicul* se afla în 2 exemplare și *Octoihul* din 1732, în cinci exemplare, în bisericile hațegane. În afară de acestea se mai dă o *Evanghelie* grecească din 1690, fără localitatea, pe care noi o bănuim ca fiind București, fiindcă între 1685 și 1694, Iașul, care tipărea în grecește, nu a lucrat. Rămîne deci numai tipografia din București, care la această dată era în plină activitate, mai cu seamă în domeniul literaturii grecești.

Astfel vom vedea îndată că tipăriturile bucureștene ajung în Banat, umblînd din biserică în biserică, în mai toate satele bănățene, lăsînd pretutîndeni urme de limbă muntenească, cuvinte de aici ce se vor contopi cu cele de acolo, modelînd în acest chip o limbă unitară. Fenomenul nu e orînduit, ci el țîșnește din vitalitatea poporului în tot cursul secolului al XVIII-lea, ducînd și în Banat fărîme de simțire din valul cel mare al Țării Romînești, fiindcă chiar și o traducere ascunde în filele cărților ce o cuprind sufletul celui care a făcut-o.

Trecînd la cărțile știute că vin din București în Banat, încercăm a da următoarea listă :

Andrei Ghidin afla, în 1899, în jurul Caransebeșului¹⁰² : *Antologhion*, 1766 : Cirpa și Mărul ; *Chiriacodromion*, 1732 : Rueni ; *Ceaslov*, 1767 : Borlova și Feneș ; *Liturghierul*, 1747 : Feneș și Mutnicul ; *Octoih*, 1720 : Iași, Poiana și Ruginos ; *Penticostar*, 1786 : Vîrciorova.

*Pr. N. M. Popescu*¹⁰³, într-o călătorie întreprinsă în vara anului 1909, întocmește această listă : *Antologhion*, 1736 : Petrovoselo ; *Apostol*, 1784 : Teregova ; *Cazania*, 1768 : Boldur ; *Ceaslov*, 1769 : Cilnic ; *Chiriacodromion*, 1732 : Răcăjdia ; *Evanghelie*, 1682 : Gornia ; 1723 : Boldur ; 1742 : Cacova, Vucova ; 1750 : Cilnic ; 1760 : Hitieș, Hodoș ; 1775 : R. țîșor ; *Liturghier*, 1729 : Rîtișor ; *Octoih*, 1746 : Bocșa Montană ; 1774 : Hodoș ; *Penticostar*, 1768 : Buziaș ; 1783 : Hitieș ; *Triod*, 1747 : Hitieș, Teregova.

101. Liviu Patachi, *ibidem*, precum și *Studii și cercetări de bibliologie*, III (1960), pagina 286.

102. Augustin Z. N. Pop, *Bibliografia romînească veche, operă de colaborare națională*, în «*Studii și cercetări de bibliologie*», III (1960), p. 230.

103. Diacon Nicolae M. Popescu, *Prin Banatul Timișoarei*, București, 1919. 78 pp.

Intr-o monografie a eparhiei Caransebeşului, întocmită de *Pr. Cornean*¹⁰⁴, se dau aceste cărţi de Bucureşti : *Antologhion*, 1736 : Forotic ; 1776 : Biniş ; Luncaviţa ; 1786 : Forotic ; *Apostol*, 1743 : Cebza, Logojel, Mărul ; 1774 : Marginea ; 1784 : Bozovici, Ilova, Mărul, Pecerisca, Virag ; *Biblia*, 1688 ; Lugoş ; *Catavasier*, 1746 : Biserica Albă ; 1793 : Jdioara ; *Cazania*, 1768 : Bănia, Gilişti ; 1732 : Ruscova Veche ; 1742 : Partoş ; *Ceaslov*, 1777 : Remetea ; 1785 : Glogani ; *Chiriacodromion*, 1732 : Cebza, Petrovoselo ; *Evangelhia*, 1672 : Brăneşti ; 1682 : Gornia ; 1706 : Luncaviţa ; 1723 : Agadici, Cebza, Gherntemiş, Pădureni, Povirgina, Remetea ; 1742 : Cacova, Iabuca, Partoş, Sacosul Turcesc, Unip, Varadia, Zăgujeni ; 1743 : Doman ; 1750 : Bichigi, Băseşti, Ruscova Nouă ; 1760 : Birda, Jupineşti, Obreja, Pogineşti, Voivodina ; 1775 : Binişi, Logoş, Romineşti, Bănia ; 1780 : Cilnic ; 1794 : Vucova ; fără an : Jebel ; *Liturghier*, 1728 : Romineşti ; 1729 : Fărăseşti ; 1759 : Petroman, Sacoşul Mare ; 1741 : Firilig ; *Molitvelnic*, 1729 : Biniş ; 1786 : Girbovăţ ; 1819 : Buceşniţa ; *Octoih*, 1709 : Cebza, Duboş (2 ex.) ; 1701 : Jdioara ; 1720 : Poiana ; 1736 : Forotic ; 1746 : Birna (2 ex.) ; Ruscova Nouă, Varadia ; 1751 : Agadici ; 1774 : Brăneşti, Povirgina, Sacoşul Mare ; *Penticostar*, 1743 : Bivola, Cacova, Ghilod, Logoş, Macedonia ; 1768 : Duboş, Gătaia, Cornereva, Povirgina ; 1782 : Biniş, Băseşti ; *Triod*, 1717 : Ghilod ; 1726 : Jdioara (2 ex.) ; 1746 : Sacoşul Mare, Vişag, Pădureni ; 1747 : Logoşel, Varadia, Voiteg ; 1800 : Birna, Petricul ; 1829 : M. Ivor.

Cotoşman, în lucrarea intitulată «Din trecutul bănăţean»¹⁰⁵, prezintă câteva cărţi : *Evangelhia*, 1742, şi *Triodul*, 1747, în Sinnicolaul Mare. În Comloşul Mare şi Lunga : *Evangelhia*, 1750, *Mărgăritare* ; 1691 : *Triod*, 1747 ; *Octoihul Mare*, f. an. În Giridava-Morisena-Ghend : *Evhologhion*, 1764. În Nerău : *Evangelhia*, 1742, *Mărgărit*, 1691 şi *Molitvelnic*, 1832.

În «Observaţii şi probleme bănăţene»¹⁰⁶, *Nicolae Iorga* copiază însemnări după următoarele cărţi : *Antologhion*, 1766 : Bolvaşniţa ; 1786 : Tufări ; *Apostol*, 1683 : Ogradina, Cornereva ; 1784 : Bozovici, Pecinişca, Teregova ; *Octoih*, 1792 : Orşova. *Penticostar*, 1768 : Cornereva ; *Prăvilioara*, 1781 : Sasca-Montană ; *Triod*, 1800 : Jupalnic, Tufări ; *Evangelhia*, 1760 : Corni, Globul Craiovei ; 1775 : Iablaşiţa, Pirovova ; *Liturghier*, 1787 : Bolvaşniţa, Teregova.

Cărţile sînt mai multe decît cele citate aici, fiindcă nu au fost cercetate toate satele şi nici nu au fost strinse toate cărţile din bisericile mai sus menţionate. Totuşi, chiar şi puţinul cunoscut dă putinţa de judecată asupra circulaţiei tipăriturilor bucureştene : 16 cărţi de slujbă bisericească, unele în mai multe ediţii, sînt prezente la graniţa de vest a ţării. Ele au fost căutate cu înfrigurare, păstrate şi folosite peste două secole şi jumătate.

104. Nicolae Corneanu, *Monografia eparhiei Caransebeş*, 1940, 663 pp.

105. Gh. Cotoşman, *Din trecutul Banatului* ; 3 broşuri, Timişoara, 1934.

106. Bucureşti, 1940, 120 pp.

Cărțile tiparniței din București se găsesc, cum e și firesc, în număr mare în Țara Românească și în Moldova. În ordine, în cele două Principate, tipografiile ca însemnătate se orinduesc astfel: București, Rîmnic, Iași. Spre a documenta afirmația, dăm o statistică folosind o listă de cărți întocmită în 1898 pentru județul Tecuci¹⁰⁷. Din circa 600 de cărți, 13 aparțin Bucureștiului, 103 Iașului și 96 Rîmnicului. Urmează: 35 Neamțu, 40 Buda și Pesta, 26 Sibiu, 24 Brașov, 12 Blaj, 6 Buzău, 58 neidentificate, iar restul privesc celelalte tipografii. Puterea de circulație a tipăriturilor din capitala Țării Românești biruie chiar lângă cetatea tipografică a Moldovei. Iată acum cărțile tipărite la București și aflate în județul Tecuci la acea dată: Acatist, 1823; Antologhion, 1766, 1777 (2 ex.), 1786 (3 ex.), 1826; Apostol, 1704, 1734, 1743 (2 ex.), 1786 (6 ex.), 1794 (2 ex.), 1800, 1802, 1820 (4 ex.); Biblia, 1688; Catavasier, 1742, 1793; Cazania, 1828; Cuvintele lui Ioan Gură de Aur, 1691; Evanghelia, 1674, 1708 (2 ex.), 1742 (5 ex.), 1747, 1750 (3 ex.), 1753, 1760 (2 ex.), 1795 (2 ex.); Evhologhion, 1741, 1808; Legiuirea lui Caragea; Liturghierul, 1741, 1797 (4 ex.); Mineele 1686, 1717, 1736, 1766, 1777; Molitvelnicul, 1764, 1808, 1819; Octoihul, 1674, 1736, 1746 (3 ex.), 1752, 1774 (5 ex.), 1783, 1792 (8 ex.), fără an; Penticostarul, 1741, 1743 (5 ex.), 1768 (4 ex.), 1782, 1783 (2 ex.), 1800 (3 ex.), 1820 (2 ex.); Simion Tesalonicul, 1765 (2 ex.); Triodul, 1738, 1747, 1758, 1759, 1769 (5 ex.), 1798 (14 ex.), 1800.

Vom arăta mai jos unele citiri eronate în ce privește data de apariție.

Multe din cărțile de București sînt dăruite de domnia țării, mai cu seamă ctitoriilor voievodale, precum și de boierii mari. Astfel, pe Evanghelia din 1742 stă scris:

«Io Matei Ghica Voevod, bojiu, miloștiiu gospodar zempli moldav-scoi. Această Sfîntă Evanghelie s-a afirosit de Domnie Mé la schimbulu otu Sîanca, otu Jijie, unde se cinstește hramul Adormirii Preacuratei Născătoare de Dumnezeu, pentru a noastră și părinților Domniei Mele vecinica pomenire 1755 februarie»¹⁰⁸. Pe aceeași Evanghelie e o notă din 1743, arătîndu-se că fusese cumpărată de ispravnicul Ion Dediulescu pe 12 lei, «pentru a noastră și a părinților noștri vrednică pomenire». Dar cum popa Enache a dat răvaș Măriei Sale Matei Grigore Ghica Vodă că nu are Evanghelie și ar fi găsit această Evanghelie de vîndut, domnul restituie banii lui Dediulescu și o dăruiește bisericii Aron Vodă.

Tot o Evanghelie, dar ediția din 1682, e dăruită bisericii din Măgureani de voievodul Șerban, iar mai tirziu, ««robul lui Dumnezeu Tudor» o leagă pentru 40 de bani. Cartea fusese la început «ferecată» de Pană Filipescu vel Dvornic¹⁰⁹. Un biv vel Dvornic Neculae Filipescu dăruiește Triodul din 1798 bisericii Drajna-Prahova¹¹⁰. Biserica avea patru cărți de București și trei de Rîmnic. Una din cărți — Cazania din 1768 — e pusă zălog pentru suma de 40 de taleri.

107. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, pp. 232-236.

108. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, vol. II, București, 1908, p. 180.

109. *Ibidem*, pp. 257-258.

110. *Ibidem*, pp. 267-268.

Biserica din Ludești păstrează o Evanghelie cu următoarea inscripție domnească :

«Această Sfântă Evanghelie data-o-a io creștinul Io Șerban Cantacuzino Basarab Voevod, Domnul Țării Românești, la sfânta și dumnezeasca biserică ot Liudești den Potop, ot sud Dimbovița ; care biserică iaste făcută den temelie ei de Stoica logofăt Liudescu, însă cu ajutorul Măriei Sale Domnul creștin Io Șerban Cantacuzino Voevod, ca să fie Mării Sale pomeană în veac». 14 aprilie 1686.

Minăstirea Iazer primește în dar Evanghelia de București din 1682 de la Ilarion, episcopul Rîmniceului, și Apostolul din 1683 e dăruit unei biserici de Șerban Voevod Cantacuzino, leat 7193, «pentru ca să fie de pomană la sfânta și dumnezeiasca...»¹¹¹.

Tot un Apostol, 1683, e cumpărat în 1695 de popa Voinea de la cumnatul Manasia pe un taler, două oboroace de grâu, socotind un oboroc de 50 de bani și un ferde meu de sămință, care face 88 de bani¹¹².

Biserica Domnească din Tirgoviște trebuie să fi avut multe daruri voievodale în cărți. Cunoaștem numai Evanghelia din 1693, dăruită — așa cum făcuse și Vladislav, Voditei, în secolul al XIV-lea, de domn :

«Această Sfântă Evanghelie împodobitu-o-au cu argint cum se vede pe den afară, iară, luminatul Domn Io Constantin Basarab Voevod, și o au închinat sfintei Besearci Domnești den Tirgoviște, ce iaste hramul Uspeniie bogorodițe»¹¹³.

Mult interes reprezintă și cumpărarea Liturghierului din 1797 al bisericii Banu, ce are loc între tipografi. Cred că e unica informație ce o avem în acest domeniu, de aceea o reproducem în întregime : «Această Sfântă carte, ce să numește Liturghie, ieste cumpărată de mine, popa Ionniță sinu popei Constantin tipograf Bucureșteanul, în noao lei, părale 9, de la Simioanu tipografu, trătaș, și de la Ioan tipografulu, Vistiernicul tipografiei, alu Sfintei Mitropolii Bucureștii ce au... întâi tipografiia, bine răsunind organu bogoslovi cu cîntări, hrana celor duhovnicoși, lucruri de cîntări și în psalmi, seara și dimineața, lăudînd pre Domnul ; carile la anii Domnului 1808, Mai — Ierei Ion Tipografu»¹¹⁴.

Gheorghe Velescu clucer dăruiește bisericii Bucov un Apostol din 1820, împreună cu Liturghia din 1823, Psaltirea și Molitvelnicul, ultimele două ne mai fiind în această biserică. Bucovul avea trei cărți de București (Penticostar, 1800 ; Apostol, 1820 și Liturghia, 1823), trei de Buzău (Liturghie, 1835 ; Apostol, 1836 și Evanghelia, 1857), trei de Sibiu (Catavasier, 1803 ; Liturghie, 1827, și Evanghelia, 1806), un Antologhion de Rîmnic și Triodul de la Neamțu, din 1833¹¹⁵.

Gheorghe Andrei Turnavitu dăruiește în 1799 bisericii din Drajna un Octoih de la 1792¹¹⁶. În biserica din Lungani-Iași este îngropat vornicul

111. *Ibidem*, pp. 274-275.

112. Șt. Meș, *Relațiile comerciale ale Țării Românești*, Sighișoara, 1920, p. 198.

113. N. Iorga, *Inscripții...*, p. 367.

114. *Ibidem*, p. 192.

115. *Ibidem*, pp. 256-262.

116. *Ibidem*, p. 269.

Iordache Drăghici, străbunul istoricului N. Iorga. Biserica are o Evanghelie de București din 1723, care a fost a lui Ecaterina, Mihail Mavrudi, în 1856, cel care a stăpinit moșia Drăghiceștilor. Biserica mai are un Apostol din București, 1784, precum și un Penticostar de Rîmnic, 7275, acesta fiind cumpărat de Catrina Năculeasa, care e bunica soției lui Iordache Drăghici, Maria; mama acesteia se chema Ileana. Tot aici e un Triod de Buda, 1816, donat de Maria Drăghici, adică soția lui Iordache Drăghici și «stăpîna moșiei Lungani»¹¹⁷.

Octoiul din București, 7272, ce se află în Minăstirea Galata, e păzit cu strășnicie, după cum se arată pe o inscripție pusă pe filele cărții. Octoiul nu e slobod la vânzare, să iasă din biserică, «nici din slugile vlădicești să nu aibă voie să o ia pentru dajde preuților». Iară cine ar îndrăzni să calce instrucțiile acestea să fie blestemați și afurisiți, «fierul, lemnele, pietrele să ruginească și să putrezească, iar trupurile lor să stea întregi, și să aibe parte cu Iuda vinzătorul și cu trecetul Arie, și să-i lovească bubele lui Gheizi și cutremurul lui Cain și procopseală în toată viața lor să nu aibă»¹¹⁸.

Evanghelia de București, 1682, a Minăstirii Galata, a fost cumpărată cu 4 lei «bătuți»; iar un leu a fost scăzut, ca să-l pomenească la biserică¹¹⁹. Biserica Filip din Vălenii de Munte are Cazania din București, 1828, cumpărată de Filip Mirza, Mihai Măcelaru, Tudosie Cismar, Ion Zet Constantin, potcovar, Ștefan sin Sandul, potcovar, Voica potcovărița, Rada lui Ioan Măcelaru, și alții¹²⁰.

Și cumpărarea Apostolului de București din 1683 pentru Greci este o dovadă singulară ce merită a fi cunoscută: «Acest sfînt Apostol l-am cumpărat eu, Barbul, pîrcălabul ot sat Greci, ot sud Romanăți, și l-am cumpărat de la feciorul popei Albului, umblînd cu el feciorul popei Albului, ca să-l vinză în tîrg, în Caracal, i-am dat eu, Barbulu pîrcălabul, fl. 1 pl. pă dînsul, cu tocmeală în mijlocul tîrgului domnesc, fiind mulți oameni marfiori, care au fost cînd l-am cumpărat: părintele Popa Tudor ot Greci, Radu Ciortacu, Radu Budulai și alți oameni au fost martori... Eu Preda sintu popa Albulu... la luna lui Aprilie în 2, la leatu 1759»¹²¹.

Tot un Apostol de București, din 1683, e socotit la 1796 cu 3,40 lei, dar în loc de bani se dau două ferestre de geam mari cu sticle^{121 bis}.

Volumul de «Inscripții» al lui Iorga, privind și circulația vechii cărți românești în cele două Principate, cuprinde un număr redus de tipărituri, fiindcă istoricul a dat întîietate inscripțiilor de pe piatra de la intrarea în biserică, în care se cuprinde anul de zidire și numele ctitorilor. Numeroasele biserici modeste de sat, cît și cele mai mari de prin tîrguri și orașe, abundau în cărți liturgice. Cărțile încă se mai păstrează, dar un

117. *Ibidem*, pp. 286-289.

118. *Ibidem*, p. 299.

119. *Ibidem*, p. 301.

120. *Ibidem*, pp. 241-242.

121. *Ibidem*, p. 326.

121 bis. Pr. Ion Răuțescu, *Cîmpulung, Mușcel-Cîmpulung*, 1943, p. 256.

recensămînt al lor nu s-a făcut. Chiar în anul acesta am văzut o listă la un preot de sat, în care erau trecute cinci cărți de București, trei de Rîmnic și una de Buzău. Satul era la 40 km de București, spre Dunăre. La altă biserică de pe lângă Roșieni, se mai păstrează un număr de 25 de cărți, mai toate de București. Ce putem strînge din articole răzlețe și studii e prea puțin față de bogatul tezaur care mai dănuie pînă în zilele noastre, deși cărțile nu mai sînt folosite de zeci de ani.

În afară de Văcărești, Mărgineni și Neamțu, cele mai multe biblioteci se aflau în Oltenia, la Tismana, Hurezi, Bistrița, Brîncoveni, Cozia etc. Ctitorii domnești fiind, ele trăiau din belșugul dăruit de voievod; printre altele, erau înzestrate și cu cărți. Mai mult, colecția de cărți de la Hurezi, cuprindea chiar biblioteca personală a lui Brîncoveanu. Brîncovenii-Romanați se pare că a reprezentat un centru de cultură grecească, deoarece aici află Tocilescu 81 de cărți grecești față de 41 românești. Bistrița s-a bucurat de toate avantajele bogățiilor și influenței boierilor Craiovești și de aci a ridicat Odobescu¹²² și Tocilescu¹²³ cele mai multe și mai de preț cărți ale trecutului cultural. Prin Odobescu și Tocilescu au fost puse în lumină comorile nebănuite ale vechii culturi, pe care cei doi cărturari le-au adus la Biblioteca Academiei, cît și la Muzeul de Antichități, de unde, în parte, au revenit tot la Academie. Din nefericire cei doi oameni de știință nu le enumeră pe fiecare în parte, ci le trece global. Astfel, de la Hurezi, Tocilescu ridică în 1886 393 volume, adică 228 grecești, 15 slavone, 89 românești etc. O parte din aceste cărți au aparținut lui C. Brîncoveanu¹²⁴. Bănuim că între aceste cărți s-au aflat toate tipăriturile bucureștene, cel puțin atîtea cite au apărut în timpul vieții domnitorului, și nu am înțelege să nu fi venit și după aceea. Într-un catalog, Tocilescu trece ca aparținînd Hurezului următoarele tipărituri: Evanghelia greco-romînă, 1696, cu legătura în catifea roșie și ornamente de argint aurite aplicate; Răstignirea și Sfinții Constantin și Elena, marca artistului, G. H.; un alt exemplar din aceeași carte, ferecat în argint aurit; pe o față: Învierea; pe cealaltă: Sfinții împărați Constantin și Elena sprijinind crucea, și Sf. Procopie; alte 14 figuri mai mici de sfinți. Inscricție slavonă din 1698 a lui Constantin Brîncoveanu și doamna sa, Maria. Din nou un alt exemplar al Evangheliei, cu legăturile în argint aurit¹²⁵.

Din Evanghelia greco-romînă, ediția 1693, cu legături de mare valoare artistică, Tocilescu citează exemplare la: Zlătari (cu legătura de argint aurit, din 1698, dăruită de Radu Beizadea bisericii din Tunari); Stavropoleos (cu legătura cu plăci de argint aurit pe catifea roșie, dăruită de postelnicul Radu și Maria Cantacuzino); Cozia (îmbrăcată în argint suflat cu aur); Sfîntul Gheorghe Nou din București (legată peste tot în

122. Al. Odobescu, *Despre odoarele, monumentele și cărțile aflate în Minăstirea Bistrița*, în «Revista Romînă», 1861-1862, și în *Opere*, vol. III, 1908, pp. 1-8.

123. Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtoroa minăstiri, schituri și biserici din țară*, București, 1887.

124. *Ibidem*.

125. Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtoroa minăstiri și biserici din țară*, București, 1888.

argint aurit; pe o față: Învierea, într-un cadru format din 18 medalioane mici tratând diferite subiecte; pe cealaltă: Constantin Vodă Brîncoveanu și doamna Maria în genunchiați — datat 1707); Hanu Grecii (legată cu catifea roșie, plăci de argint aurit. Răstignirea și Învierea, cu simbolurile Evangheliștilor); Văcărești (legătură nouă peste tot cu argint aurit, cu medalioane aurite: Răstignirea și Învierea)¹²⁶.

Revenind la Hurezi, în 1791 se aflau acolo 115 cărți românești, 110 grecești și 39 slavone etc. Ionașcu¹²⁷, care s-a ocupat cu biblioteca aceasta, repartizează cărțile, pe cele liturgice în 91 românești, 41 grecești, 1 slavonă, 1 arabă și 1 georgiană. Cifrele arată că la Hurezi au fost toate cărțile de Rîmnic și București, ce s-au tipărit pînă la data arătată. Că se aflau aici cărțile de Rîmnic nu încapă nici o îndoială, fiindcă Hurezi a fost pepiniera intelectuală a cărturarilor ajunși episcopi de Rîmnic sau conducători ai tipografiei ca Lavrenție și Rafailă. Că pe lângă tipăriturile de Rîmnic au fost și toate cele de București, nu mai încapă îndoială, fiindcă, în primul rînd, ctitoriile voievodale primeau cărțile de la Mitropolie.

Din păcate, catalogul bibliotecii Hurezi e cu totul sumar întocmit, încît nu avea sorți de izbîndă în identificarea cărților. Evangheliile citate mai sus sînt descrise în chipul următor: «1. căptușită cu aur peste tot, grea, poleită, lucrată foarte frumos, greco i valahice; 1 căptușită cu argint peste tot, grea, poleită, lucrată frumos, grecească; 1 îmbrăcată cu catifea roșie, ferecată cu argint, greco i valahice; 1 îmbrăcată cu catifea verde, ferecată cu argint, poleită, rumînească; 1 îmbrăcată cu catifea roșie, împrejur ferecată cu aramă poleită, sîrbească, îmbrăcată cu catifea roșie, ferecată cu argint poleit, rumînească»¹²⁸.

Cu ușurință ne putem da seama care aparțin tiparînei bucureștene. În lista cărților românești putem identifica: Cheia înțelesului, Biblia lui Șerban în trei exemplare, apoi Noul Testament, Octoihuri, Antologhioane, Cazanii etc., care nu sînt însă nici dateate, nici localizate etc.

De la Bistrița, Tocilescu ridică 267 cărți, dintre care 53 romîne, 131 slavone, 30 slavo-romîne, 50 grecești și 2 greco-romîne¹²⁹. Sigur că între aceste cărți, multe aparțin Bucureștiului. De la Tismana¹³⁰ sînt aduse 77 de cărți. Brîncovenii-Romanați¹³¹ au avut 134 de cărți: 41 romîne, și 81 grecești. De la Bisericiani¹³² erau 16 cărți slavone și romîne. La Cozia, Odobescu află: Biblia, 1688, Evanghelia, 1682 și 1693, Liturghia, 1702, Noul Testament, 1703. La alte mînăstiri Odobescu specifică existența următoarelor cărți de București: Biblia, 1688, Evanghelia, 1693, Evange-

126. *Ibidem*.

127. I. Ionașcu, *Istoricul mînăstirii Hurezi după documente inedite din arhiva Eforiei Spitalului Civil*, în «Arhivele Olteniei», XIV (1935), mai-decembrie, pp. 339-344, despre cărțile din bibliotecă, precum și anexa doc. nr. 5 și 33.

128. *Ibidem*, pp. 428-439.

129. Gr. G. Tocilescu, *Raporturi*, op. cit., nr. 23, p. 52.

130. *Ibidem*, p. 75.

131. *Ibidem*, p. 84.

132. *Ibidem*, p. 89.

lia, 1682, Istoria erei judaice, 1715, Noul Testament, 1703, Liturghia lui Serban^{132 bis}.

Dincolo de acest bogat tezaur cunoscut atât de superficial, întâlnim unele cărți de București, fără a ști cui au aparținut. Astfel, «Dovedirea împotriva eresului Armenilor», din 1724, tălmăcitorul, care e chiar mitropolitul Grigore, îl dăruiește la 10 februarie același an monahului Gherontie. «Cheia înțelesului» din 1678 costa 5 taleri. Aceeași carte are însemnarea că «este a preotesei popii lui Vasilie din Bodu și este de vânzare, cui va fi de trebuință poate să cumpere». Cazania din 1768 e cumpărată de popa Dumitrașcul la 1775¹³³.

Izvoarele de informare pentru Țara Românească în domeniul circulației cărților liturgice sînt puține, iar unele chiar nesigure sau confuze. În bisericile din Craiova¹³⁴ avem: două Antologhioane din 1777; Apostol, 1777; Evhologhion, 1720, 1808. În comuna Călărași-Dolj¹³⁵ e un Penticostar, 1742. Biserica din Cirna-Dolj¹³⁶ are un Triod, 1798; Cazania, 1828, și un Penticostar, 1783. Coziel¹³⁷ îi mai rămăsese Apostolul, 1683, și o Evanghelie din 1697, de care pomeniște Tocilescu. La Cătui¹³⁸ este Apostolul, 1774. Ocna are Evanghelia, 1682. La Greci e un Apostol, 1683, și la Iazer¹³⁹, Evanghelia 1688. Odobescu vorbește de o Evanghelie, 1697, de la Beștelei. În Vilcea mai e un Apostol, 1683. În comuna Bălcești-Vilcea¹⁴⁰ se găsește un Triod, 1782. La Comănești-Mehedinți¹⁴¹ sînt: Antologhion, 1797, Chriacodromion, 1730, și Irmologhion, 1823.

În Muntenia, cărțile de București fiind în casa lor, erau pretutindeni. Prin aceasta nu înțelegem că celelalte tipărituri lipseau; din contra, le aflăm cu pietate așezate lângă cele locale. Dăm cîteva exemple: Învățătorul Moise Alexandrescu din Policiori-Buzău, comunică lui Ion Bianu în 1899 că are următoarele cărți: Liturghia, 1741; Pateric, București, 1828; Viața Sfîntului Vasile cel Nou, București, 1819; apoi un Acatist, tocmai de la Buda, 1807, și o altă Liturghie din 1807 de la Sibiu. Biserica Spîrea Nouă din București, la aceeași dată, stăpînea patru cărți de București și una de la Neamțu. Parohia Precupeții Vechi, tot din București, avea numai cărți de București și Rimnic. Aici nu se cunoștea nici una din cărțile tipărite la Blaj.

Iorga afla în 1905 următoarele cărți vechi în Muntenia: Vălenii de Munte¹⁴²; Cazania, 1828; Psaltirea, 1780; Slujba Sfintei Filofteia, 1831;

132 bis. Aurelian Sacerdoțeanu, *Cercetări istorice și pitorești prin minăstrile noastre acum optzeci de ani*, în «Arhiva Românească», VII (1941), pp. 327-331.

133. O. Lușoianu, *Insemnări din bătrîni*, în revista «Tinerimea Romînă», București, 1899, pp. 118-128.

134. N. Iorga, *Inscripții...*, pp. 60-71.

135. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 237.

136. *Ibidem*, p. 240.

137. N. Iorga, *Inscripții...*, p. 324.

138. *Ibidem*.

139. *Ibidem*, p. 327.

140. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 240.

141. *Ibidem*, p. 241.

142. N. Iorga, *Inscripții*, pp. 232-245.

Penticostar, 1768. *Suzana*¹⁴³: Chiriadromion, 1801; Viețile Sfinților, 1836; *Cheia*¹⁴⁴: Liturghia, 1748; Evhologhion, 1808; Molitvelnicul, 1819, și Orolughion, 1825. *Homoricu*¹⁴⁵: Evanghelia, 1682; Apostolul, 1743; Triodul, 1747; Octoihul, 1792; Cazania, 1828. *Drajna*¹⁴⁶: Cazania, 1768; Liturghia, 1780; Penticostarul, 1800; Chiriadromionul, 1801. *Călinești*¹⁴⁷: Panihida, 1809. *Zamfira*¹⁴⁸: Evanghelia, 1856; Ceaslov, 1830; Liturghier, 1853; Molitvelnic, 1854; Penticostar, 1782, și Triod, 1856. *Măgurele*¹⁴⁹-*Prahova*: Cazania, 1742. *Vărbila*¹⁵⁰: Cazania, 1742; Molitvelnic, 1794. *Bucov*¹⁵¹: Evanghelia, 1682; Liturghier, 1823; Penticostar, 1800. *Lculețe-Dimbovița*¹⁵²: Evangheliar, 1682, și un alt exemplar în *Ludești*¹⁵³. *Urlați*¹⁵⁴: Psaltirea, 1820. *Turbați*¹⁵⁵: Apostol, 1683; Evangheliie, 1682, și Cazanie, 1742. *Cimpulung*¹⁵⁶: Apostol, 1683, și 1743; Antolughion, 1736; Cazania, 1768. *Brădești*¹⁵⁷: Apostol, 1683. *Brinceni*¹⁵⁸: Apostol, 1683, și Penticostar, 1743. *Țigănești*: Octoih. Biserica de *Văcărești de Răstoacă*¹⁵⁹: Evanghelia, 1760, și Triod, 1800. În *Corbi-Ciungi*¹⁶⁰: Penticostar, 1820, și Liturghier, 1746.

Județul *Olt* a fost cercetat de I. Ionașcu¹⁶¹, dar nu a dat prea mare atenție cărților vechi. De aceea vom afla în studiul său numai un Apostol, 1683, în Dobrotineț: un Antolughion, 1786, în *Dienci*, unde se mai află și un Evangheliar; iar în comuna *Făget* e un Triod, 1765.

Preotul Răuțescu are în monografia sa asupra *Cimpulungului*¹⁶² o listă de cărți aflate în numeroasele biserici din acest vechi oraș: Evangheliie, 1682; Apostol, 1683 (2 ex.); Penticostar, 1768; Liturghier, 1747; Apostol, 1784; Antolughion, Psaltire, 1780; Penticostar, 1820; Penticostar, 1743 (2 ex.); Psaltire, 1820. La *Aninoasa*¹⁶³ sînt: Cazania, 1742; Evanghelia, 1750, 1760; Ceaslov, 1785; Penticostar, 1780; Liturghier, 1797. La *Dragoslavele*¹⁶⁴: Apostol, 1743; Triod, 1747; altul fără

143. *Ibidem*, p. 246.

144. *Ibidem*, p. 247.

145. *Ibidem*, p. 250.

146. *Ibidem*, pp. 266-270.

147. *Ibidem*, p. 265.

148. *Ibidem*, pp. 76-80.

149. *Ibidem*, p. 251.

150. *Ibidem*, p. 252.

151. *Ibidem*, p. 256.

152. *Ibidem*, p. 279.

153. *Ibidem*, p. 274.

154. *Ibidem*, p. 255.

155. *Ibidem*, p. 230.

156. *Ibidem*, pp. 102-103.

157. *Ibidem*, p. 40.

158. *Ibidem*, p. 52.

159. *Ibidem*, p. 45.

160. *Ibidem*.

161. I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, Craiova, 1934.

162. Pr. I. Răuțescu, *Cimpulung-Muşcel, Cimpulung*, 1943.

163. Pr. I. Răuțescu, *Minăstirea Aninoasa din județul Muşcel, Cimpulung*, 1933, paginile 41-46.

164. Pr. I. Răuțescu, *Dragoslavele, Cimpulung*, 1937, pp. 320-324 și 350-353.

an; Tipic, 1851; Apostol, Evanghelia și Triod, 1856, precum și Liturghier 1858.

Din diferite lucrări mai întilnim tipărituri de București în: *Policiori-Buzău*¹⁶⁵: Liturghier, 1741; Pateric, 1828; Viața Sfintului Vasile cel Nou, 1819. *Gherăseni-Buzău*¹⁶⁶: Octoih, 1692; Penticostar, 1800; Cazană, 1828. *Glodeni-Siliștea-Buzău*¹⁶⁷: Triod, 1747. *Mănești-Buzău*¹⁶⁸: Penticostar, 1764. *Tătărani*¹⁶⁹: Antolohion, 1777. *Poeni-Prundu-Vlăsca*¹⁷⁰: Apostol, 1820. *Moroeni*¹⁷¹-*Dimbovița*: Acatistier, 1823; Triod, fără an. *Suta Dimbovița*¹⁷²: Antolohion, 1777; Octoih, 1746; Penticostar, 1800. În eparhia *Argeșului*¹⁷³: Evanghelie, 1742; Penticostar, 1745. *Oești*¹⁷⁴: Liturghie și Apostol, fără an. *Robaia*¹⁷⁵: Evanghelie, 1697; Omilar, 1775; Ceaslov, 1785; Enchiridion, 1798. *Cochinești*¹⁷⁶: Evanghelie, 1760; Apostol, 1743; Octoih, 1792. *Mușteni*¹⁷⁷: Penticostar, 1783; Evanghelie, 1742; Ceaslov, 1767. *Ianca-Brăila*¹⁷⁸: Antolohion, 1747; Catavasier, 1828. *Tonia-Ialomîța*¹⁷⁹: Antolohion, 1786. *Ciocănești-Mărgineni-Ialomîța*¹⁸⁰: Ceaslov, 1828; Prăvilioară, 1781; Acatistier, 1828. *Spirea Nouă-București*¹⁸¹: Penticostar, 1768, 1800; Legiuirea lui Caragea, 1818; Cuvinte puține, 1827. *Precupeții Vechi*¹⁸³ *București*: Triod, 1747; Penticostar, 1743; Evanghelie, fără an. La *Lăpoșel*¹⁸⁴ sînt: Evanghelie, 1723, și Ceaslovul, 1830. Biserica Sf. *Voevozi din Poenii de Sus*¹⁸⁵, are: Penticostar, 1800, și Cazană, 1828. În *Poenii de Jos*¹⁸⁶: Catavasier, 1783; Moltivelnic, 1794 și Ceaslov, 1830. În *Biscenii de Sus* e un Penticostar, 1800.

O. Lugoșianu¹⁸⁷ se ocupă de «Apologhia», 1819, pe care se află pecetea episcopului Chesarie de Buzău, anul 1825; Apostol, 1784, cumpărat

165. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 236.

166. *Ibidem*.

167. *Ibidem*, p. 241.

168. *Ibidem*, p. 237.

169. *Ibidem*, p. 238.

170. *Ibidem*, p. 240.

171. *Ibidem*, p. 240.

172. *Ibidem*, p. 241.

173. *Ibidem*, p. 238.

174. *Ibidem*, p. 238.

175. *Ibidem*, p. 240.

176. *Ibidem*, p. 246.

177. *Ibidem*, p. 236.

178. *Ibidem*, p. 241.

179. *Ibidem*, p. 240.

180. *Ibidem*, p. 240.

181. *Ibidem*, p. 237.

183. Dumitru L. Ioniță, *Biserica cu sfinți din București*. Pr G. Negulescu-Batiște, *Biserica Enei*, în «Amvonul», 1916, nr. 2-3.

184. «Ingerul» (X), 1938, nr. 12, p. 1120.

185. Horia Constantinescu, *Biserica Sf. Voevozi din Poenii de Sus*, în «Ingerul» X (1938), nr. 12, pr. 1124.

186. Horia Constantinescu, *Biserica Sf. Nicolae din Poenii de Jos*, în «Ingerul», X (1938), nr. 12, p. 1129.

187. O. Lugoșianu, *Insemnări din bătrîni*, în «Revista Tinerimii», 1899, pp. 178-195. (1939), nr. 7-8 (iulie-august), pp. 415-445.

de preotul Anania pentru Corunet, la 1784; Molitvelnicul, 1741, cumpărat de la popa Stoica din București cu 5,10 lei, pentru Bălțați. În *Pecineaga-Tulcea*: Antologhion, 1786; Evanghelia din 1750. În *Biserica cu Sfinți din București*, se găsește: Evanghelia, 1760, și Octoihul din 1774 (2 ex.). În biserica din *Oleșești*¹⁸⁸-*Buzău* se găsesc: Apostol, 1743; Octoih, 1778; Penticostar, 1768, și Triod, 1769. Pr. Gr. Rășcanu citează în *Singeru-Prahova*¹⁸⁹: Antologhion, 1786 (2 ex.); Cazanie, 1858; Evanghelie, 1680, și 2 exemplare din ediția 1750; Octoih, 1792 și 1752. Penticostar, 1743 și 1783, Triod, 1798, Liturghier, 1863. În comuna *Lespezi-Prahova*¹⁹⁰, Apostol, 1784; Octoih, 1792, și Penticostar, 1800. Iorga¹⁹¹ remarcă în *Prahova*: Cazanie, 1828; Evanghelie, 1775. La *Brăila*¹⁹²: Antologhion, 1736; Apostol, 1774; Liturghier, 1759, și Triod, 1782. La *Schitul Zimbrului*¹⁹³, Evanghelia, 1742, 1810 și Octoih, 1773.

În Moldova, după cum am evidențiat, cărțile de București sînt mai numeroase decît cele de Neamțu. Cu toate acestea cunoaștem foarte puține din ele, lipsindu-ne studiile necesare. Iorga, în «Inscripțiile bisericilor din România», află următoarele cărți: biserica *Scheie-lingă Siret*¹⁹⁴: Cazanii muntene ale mitropolitului Neofit. Biserica *Sf. Nicolae Bordeie-Piatra Neamț*¹⁹⁵: Apostol, 1774; Penticostar, 1782. *Bacău*¹⁹⁶: Evanghelie, 1760; Tipic, 1851. Biserica din *Subești*: Apostol, 1785 și 1743; Cazanie, 1768; Penticostar, 1768. Biserica *Sf. Gheorghe-Cimpulung*¹⁹⁷: Antologhion, 1736; Apostol, 1743; Octoih, fără an. *Vatra Dornei*¹⁹⁸: Apostol, 1743. *Tazlău*¹⁹⁹: Penticostar, 1800. *Neamțu*²⁰⁰: Evanghelia, 1750; Slujba Sfintului Basarabov, 1801. *Războeni*²⁰¹: Cazanii Mitropolitului Grigorie. În bisericile din *Iași*²⁰² se cunosc: Chiriadromion, 1801; Triod, 1782; Cazanie, 1792; Cuvinte puține pentru Ioan Gură de Aur, 1827; Octoih, 1792; Ceaslov, 1828; Evanghelia, 1750; Evanghelia, 1762; Chiriadromion, 1801; Penticostar, 1800; Molitvelnicul lui Brincoveanu; Chiriadromion, 1801; Evanghelie, 1775; Apostol, 1820; Evanghelie,

188. Ion Potlogea, *Biserica din Oleșești*, în «Ingerul», XII (1940), nr. 7-8 (iulie-august), pp. 499-511.

189. Pr. Gr. Rășcanu, *Bisericile din Singerii Prahova*, în «Ingerul», XI (1939), nr. 1-2 (ianuarie-februarie), pp. 59-85.

190. Pr. D. Bădiceanu, *Schitul Lespezi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVII (1939), nr. 7-8 (iulie-august), pp. 415-445.

111. N. Iorga, *Bisericile prahovene*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», XXX (1937), fasc. 92.

192. N. Iorga, *Insemnări de pe cărțile vechi ale bisericii Sf. Arhangheli din Brăila*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice a României», 1930, pp. 141-146.

193. Gh. Birsanu, *Schitul Zimbrului-Covurlui*, Galați, 1944, p. 49.

194. N. Iorga, *Inscripții...*, p. 24.

195. *Ibidem*, p. 24.

196. *Ibidem*, pp. 25-27.

197. *Ibidem*, p. 35.

198. *Ibidem*, pp. 220-222.

199. *Ibidem*, pp. 215-218.

200. *Ibidem*, p. 24.

201. *Ibidem*, p. 230.

202. *Ibidem*, pp. 113-203, și *Inscripții și Insemnări din bisericile Iașului*, București, 1907.

1742 (3 ex.); Triod, 1726; Evanghelie, 1751 (7259); Slujba Sfintului Dimitrie Basarabov, 1801; Cuvintele lui Teodor Studitul, 1784; Cuvinte puține oarecare, 1827; Penticostar, 1783 (7291); Liturghier, 1797; Antoloughion, 1786; Evanghelie, 1750; Penticostar, 1774 și 1792. *Tg. Frumos*²⁰³: Chiriadromion, 1792; Molitvelnic, 1819. *Bacău*: Slujba Sfintului Dumitru Basarabov, 1801. În *Belcești-Iași*: Evanghelia, 1742, și Octoih, 1760.

Se mai găsește apoi în *Strunga-Roman*²⁰⁴: Penticostar, 1800, 1820; Chiriadromion, 1801. *Ciuturești-Roman*²⁰⁵: Evanghelia, 1742 (2 ex.); Molitvelnic, 1794. *Sagna-Roman*²⁰⁶: Evanghelie, 1785; Octoih, 1792; Triod, 1179. *Oniceni-Roman*²⁰⁷: Penticostar, 1768. *Cașin-Bacău*²⁰⁸: Chiriadromion, 1732, 1742; Cazanie, 1768; Evanghelie, 1750; Octoih, 1774, 1776; Penticostar, 1743. *Dărmănești-Bacău*²⁰⁹: Apostol, 1784; Evanghelie, 1742. *Curtești-Botoșani*²¹⁰: Slujba Sfintului Dumitru Basarabov, 1801; Intrebare teologică, 1825. *Berbiuceni-Bacău*²¹¹: Penticostar, 1776. *Sascut*²¹²: Penticostar, 1800; Octoih, 1774. *Belcești-Iași*²¹³: Evanghelie, 1742; Octoih, 1760. *Seminarul Central-Iași*²¹⁴: Chiriadromion, 1801. *Gălu-Neamț*²¹⁵: Apostol, 1784, 1820; Catavasier, 1793; Penticostar, 1821. *Putna Tichiriș*²¹⁶: Antoloughion, 1796 (2 ex.); Cazanie, 1828; Antoloughion, 1777; Molitvelnic, 1741. *Tichiriș-Putna*²¹⁷: Antoloughion, 1784 (2 ex.); Molitvelnic, 1741; Penticostar, 1768 și 1820; Apostol, 1820; Triod, 1798; Ceaslov Mare, 1830; Apostol, 1784²¹⁸. *Minzați-Tătova*: Psaltirea, 1754²¹⁹.

În comunele din județul Tecuci²²⁰. *Diecheni-Bucești*: Evanghelie, 1760; Apostol, 1784; Octoih Mare, 1792; Triod, 1798 și Penticostar, 1762. *Siliștea-Ubrăvești*: Molitvelnic, 1819; Evanghelie, 1750. *Grioița*: Octoih, 1792; Triod, 1798. *Fundeni*: Evanghelie, 1723 și 1742; Octoih, 1792; Liturghie, 1797; Triod, 1798; Penticostar, 1800. *Ivești*: Penticostar, 1800. *Buciumești*: Antoloughion, 1786; Evanghelie, 1742, 1775; Penticostar, 1800; Mărgăritare sau Cuvintele lui Ioan Gură de Aur, 1691. *Hontești-Visurești*: Antoloughion, 1766; Penticostar, 1782; Triod, 1798. *Visurești*: Antoloughion, 1786; Triod, 1798; Penticostar, 1800; Evanghelie, 1795. *Brănești-Vizurești*: Penticostar, 1741; Triod, 1759; Apostol, 1704. *Blinzi*:

203. *Ibidem*, pp. 292-294.

204. *Ibidem*, *op. cit.*, p. 241.

205. *Ibidem*, p. 242.

206. *Ibidem*, p. 240.

207. *Ibidem*, p. 247.

208. *Ibidem*, p. 242.

209. *Ibidem*, p. 246.

210. *Ibidem*, p. 241.

211. *Ibidem*, p. 241.

212. *Ibidem*, p. 246.

213. *Ibidem*, p. 246.

214. *Ibidem*, p. 246.

215. *Ibidem*, p. 238.

216. *Ibidem*, p. 240.

217. *Ibidem*, p. 241.

218. *Ibidem*, pp. 240-241.

219. *Ibidem*, pp. 240-241.

220. *Ibidem*, pp. 232-236.

Triod, 1769, 1798; Apostol, 1820; Penticostar, 1820. *Cosmești*: Octoih, 1792. *Tilpigi-Negrilești*: Evanghelie, 1694, *Dobrinești-Nicorești*: Evanghelie, 1708; Apostol, 1784; Octoih, 1774; Triod, 1798; Psaltire, 1775. *Nicorești*: Triod, 1769; Octoih, 1792. *Finfinele-Nicorești*: Octoih, 1774, 1792; Biblia, 1688. *Puteni*: Evanghelie, 1750; Triod, 1798; Penticostar, 1800. *Țigănești*: Evanghelie, 1723; Triod, 1758; Evhologhion, 1808. *Condurăchești*: Evanghelie, 1723, 1747; Octoih, 1752, 1792; Penticostar, 1800; Triod, 1798. *Corbasca*: Apostol, 1734, 1784; Liturghie, 1797; Evanghelie, 1742 și fără an; Triod, 1738; Catavasier, 1742; Penticostar, 1800. *Tătărești*: Apostol, 1784; Triod, 1769; Penticostar, 1768; Antologhion, 1777; Octoih, 1774. *Corni*: Octoih Mare, 1792; Triod, 1798; Penticostar, 1800. *Godinești*: Apostol, 1820; Catavasier, 1793; Octoih, 1736. *Găiceana*: Liturghier, 1741; Apostol, 1800; Triod, 1798. *Huruești*: Penticostar, 1743, 1768, 1800; Octoih, 1783, 1746; Triod, 1746, 1798; Evanghelie, 1760. *Blaga*: Triod, 1698; Evangheliar, 1753; Octoih, 1674; Apostol, 1774. *Vulturani*: Molitvelnic, 1764; Evangheliar, 1775; Acatist, 1823. *Bălănești*: Molitvelnic, 1808. *Brăhăsești*: Antologhion, 1777; Triod, 1798; Penticostar, 1768; Octoih Mare, 1774; Octoih, 1746; Penticostar, 1743. *Boghești*: Antologhion, 1786; Penticostar, 1800; Psaltire, 1732; Apostol, 1794; Tesalonic, 1765. *Giurgiuona*: Liturghier, 1797; Cazanie, 1828; Octoih, 1792; Apostol, 1784, 1820; Triod, 1798; Evengheliar, 1775. *Călimăneasca*: Apostol, 1892. *Mușcel*: Apostol, 1743; Octoih, fără an; Penticostar, 1743. *Frumușel*: Evangheliar, 1742; Triod, 1769; Apostol, 1784; Penticostar, 1783; Octoih, 1746; Legiuirea lui Caragea, 1818; Penticostar, 1768. *Ruda*: Evanghelie, 1806; Apostol, 1820; Penticostar, 1800, 1820. *Săvinești*: Evanghelie, 1795; Apostol, 1794.

La *Minăstirea Stănișoara*, Pr. Gr. Urîtescu²²¹ găsește: 2 exemplare din Penticostar, 1743; Evanghelie, 1768; Liturghier, 1797; Triod, 1798; Carte folositoare, 1800; Chiriadromion, 1801; Molitvelnic, fără an; Penticostar, 1802; Sf. Grigorie de Nazianz, 1821; 2 exemplare din Sf. Ioan Gură de Aur, 1826, precum și o serie bogată de cărți apărute după 1830 sau în slavonește și grecește, dar nedatate. La *Focșani*²²² sînt: Evanghelie, 1693, dată de Mihail Cantacuzino la 1694 episcopului Lavrentie de Rădăuți; Antologhion, 1827, precum și alte numeroase cărți, dar nu au putut fi identificate. Biblioteca parohiei *Sf. Atanasie și Chiril din Iași*²²³ avea în 1934 peste 350 de cărți, dar nu reținem decît Ceaslovul din 1828. *Minăstirea Poiana*²²⁴ are un singur Octoih, 1774, și alte cărți ti-

221. *Minăstirea Stănișoara*, București, 1943, p. 109.

222. Al. P. Arbore, *Insemnări culese de pe marginea cărților bisericești din orașul Focșani*, în «Milcovia», 1931, vol. I, pp. 237-247, și vol. II, pp. 237-247; vol. III, pp. 53-66; vol. IV, pp. 54-64.

223. N. V. Hodoroabă, *Monografia parohiei Sf. Atanasie și Kiril cu biserica jilială Vulpe din Iași*, Iași, 1934, p. 44.

224. Pr. Dimitrie Bădiceanu, *Minăstirea Poiana*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 5-6 (mai-iunie), pp. 205-229.

părite după 1830. De la *Neamțu*²²⁵ reținem pentru moment numai cinci Biblii de București: Chiriadromion, Lavseicon, Evanghelie, Mărgăritar, Pravoslavnică mărturisire, Maxim. Biserica din *Doljăști*²²⁶ are un Octoih, 1774; Antologhion, 1777; Evanghelie, 1760, și un Penticostar nedatat, care a aparținut la 1781 lui Chiril Bucureșteanul. O Cazanie din 1768 o arată S. Fl. Marin în bisericile Cîmpulungului Moldovenesc.

C. Solomon²²⁷ dă un Triod, 1746, și un altul, 1768.

O. Lușoianu²²⁸ se ocupă de Biblie, 1688, care a fost la 1803 a Aniței Gosăniasa, fiica logofătului Toader Nacul. Apostolul, 1683, cumpărat la 1720 de Ursul sin Stratul Iurașul. Antologhionul, 1777, cumpărat de Moise Mocanu în același an. Triodul din 1798 a fost dăruit bisericii din Miclăușani de episcopul Romanului, Veniamin.

Șirul cărților bisericești tipărite la București îl oprim aici, fără a crede că am izbutit să cuprindem tot ce a dăinuit pînă în zilele noastre și a fost semnalat în studii bibliografice sau în simple note răspindite prin reviste. Abundența materialului documentar impune să lăsăm pentru un viitor articol aducerea unor noi contribuții.

În volumul XIII din «Studii și Documente», N. Iorga afirmă că a văzut circa a zecea parte din tezaurele vechii culturi românești, aflat în Ardeal. Ne putem închipui cu ușurință proporția dintre realitate și cele înfățișate de noi în cadrul articolului de față, dacă ținem seama de aprecierea istoricului român față de cartea sa, care reprezintă în domeniul circulației cărții vechi românești, izvorul cel mai de preț. Un alt mijloc de control ni-l oferă inventarul cărților vechi românești aflate la 1898 în județul Tecuci.

Fiind un inventar mai conștiincios întocmit, găsim acolo 136 de tipăriri bucureștene, cifră pe care dacă o raportăm la cele aproape 2000 de cărți enumerate de noi pentru întreaga țară, scoatem în evidență relativitatea materialului prezentat acum. Cu siguranță că au rezistat intemperiilor istorice, cu mult peste o sută de mii de cărți tipărite între 1508 și 1830. În afara bibliotecilor modeste ale fiecărei biserici, multe exemplare se mai află la particulari, la unii cărturari, bibliofili, simpli îndrăgostiți de operele de cultură ale trecutului românesc. Nu de mult, Anticariatul de Stat a făcut o interesantă expoziție cu astfel de cărți, unde au apărut: un Zbornic al lui Coresi, Cazania lui Varlaam, Pravila de la Govora, precum și nu mai puțin de 3 exemplare din Biblia lui Șerban²²⁹.

Dar cîte mii de cărți se găsesc în bibliotecile de stat? Cele mai multe din producțiile teascurilor din secolele trecute, aflate la Bistrița, Tismana,

225. Pr. D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise și cărți ale bibliotecii Mănăstirii Neamțului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIX (1941), nr. 7-8 (iulie-august), pp. 414-443.

226. «Revista Istorică», XI (1925), nr. 5-9 (iulie-septembrie), pp. 228-229.

227. C. Solomon, *Contribuții la cunoașterea vechilor tipăriri românești. Cărți aflate la biserici din Moldova*, în «Arhiva Românească», VI (1941), pp. 395-411.

228. *Op. cit.*, nota 187.

229. Astfel, Pr. I. Răușescu, în monografia asupra Cîmpulungului, afirmă că dr. Gh. Macaroviici și Teodor Nicolau din acest oraș au bogate colecții de cărți vechi (pp. 236-237).

Cozia, Mărgineni, Neamțu și multe altele, au fost aduse la Academia Română de Odobescu, Tocilescu, Melchisedec, Sturdza. «Au venit în dar una după alta, câteva biblioteci întregi de la răposatul Costaforu, episcopul Ghenadie de la Buzău, generalul Pencovici, Sturdza-Scheianu, G. Em. Filipescu»²³⁰. Afirmatia lui Ion Bianu nu cuprinde și fondurile ardeleni, el însuși fiind ardelean sprijinit de Moldovănuț și cîți alți intelectuali ai acestui colț de țară. Prin strădania unor astfel de cărturari, Biblioteca Academiei are un fond de aproape 5000 de cărți vechi, dintre care cele de București trec de 1084 exemplare, multe din ele fiind unicate. Dăm aici lista lor: Acatist 1823=3, 1828=1; Antologhion 1736=8, 1766=1, 1777=6, 1786=3; Apostol 1683=15, 1743=4, 1774=5, 1784=5, 1820=2; Biblia 1688=7; Catavasier 1742=1, 1761=1, 1793=4; Cazanie 1742=13, 1768=1, 1765=1, 1828=3; Ceaslov 1748=1, 1767=2, 1777=5, 1778=1, 1785=5, 1801=1, 1828=1, 1806=6, 1825=4, 1826=1, 1830=2; Chriacodromion 1732=3, 1801=8; Evanghelia 1682=16, 1693=12, 1723=5, 1750=5, 1760=6, 1775=6; Evhologhion 1722=3, 1808=3; Liturghier 1680=4, 1728=1, 1729=1, 1741=2, 1746=1, 1746=6, 1797=2; Mărgăritar 1746=2; Molitvelnic 1729=1, 1742=2, 1764=1, 1794=3, 1819=6; Noul Testament 1828=2, 1703=10; Octoih 1720=3, 1730=1, 1731=1, 1736=8, 1746=4, 1774=4, 1792=4; Penticostar 1743=6, 1768=1, 1782=4, 1800=7, 1820=5; Psaltirea 1694=5, 1735=1, 1748=1, 1745=3, 1756=3, 1775=5, 1780=5, 1796=3, 1806=3, 1820=4, 1820=1, 1827=3, 1829=1, 1830=1; Strastnic; Triod 1726=4, 1746=8, 1769=5, 1798=5.

Biblioteca V. A. Urechia din Galați a servit ca sursă de informare pentru unele publicații la alcătuirea Bibliografiei românești vechi²³¹. Biblioteca din Turnu Severin²³² pe lângă alte cărți bucureștene, are și Evangheliile din 1682 și 1693. Biblioteca Universității din Iași, la conducerea căreia a luat parte Hasdeu și Eminescu, are un bogat fond de cărți, unele aduse de cărturarii ardeleni, altele venind din fondul vechii Mitropolii, printre care se găsesc și 2 Biblii din 1688²³³.

Biblioteca Universității din Cluj își are fondul său impresionant provenit de la atîți cărturari de la Sibiu, Blaj, Arad, cît și din donația Sion, atingînd în 1935 cifra de 700 de cărți, dintre care peste 100 tipărituri bucureștene. Colecția de atunci și pînă astăzi s-a mărit considerabil. Printre altele, sînt acolo: Evanghelia lui Șerban Cantacuzino de la 1682, Biblia lui Șerban de la 1688, Octoihul din 1730, Liturghierul anului 1746, Triodul din 1746, Molitvelnicul 1764, Antologhionul din 1766, Psaltirea, 1806 etc.²³⁴.

Muzeul Bruckenthal din Sibiu²³⁵, printre multe tipărituri vechi, are

230. I. Bianu, *Academia Română*, în «Boabe de Griu», I, 1930, nr. 1, p. 8.

231. Lucia Borș, *Bibl. V. A. Urechia*, în «Boabe de Griu», III, 1932, pp. 348-367.

232. Paul Costescu, *Palatul cultural din T. Severin*, în «Boabe de Griu», IV, 1933, pp. 724-745.

233. *Bibl. Univ. din Iași*, în «Boabe de Griu», V, 1934, pp. 257-283.

234. Eugen Barbul, *Bibl. Univ. din Cluj*, Cluj, 1935, pp. 95-118.

235. Veturia Jugăreanu, *Bibl. Muz. Bruckenthal din Sibiu*, București, 1957, pp. 22-23.

Biblia lui Șerban, Liturghierul din 1741 și altele din secolul XVIII. Bathyaneum din Alba-Iulia²³⁶ păstrează și Octoihul din 1720²³⁷.

Dintre cărturari, primul care s-a ocupat de cărțile vechi românești e Vasile Pop, în «Disertație despre tipografiile românești», apărută la Sibiu în 1838. Autorul era preocupat în primul rând de istoricul fiecărei tipografii, iar cu acest prilej dă și o listă a cărților ce le aparțineau. Cuprinde 24 tipografii și 234 cărți din totalul de 2113 cunoscute astăzi. Cele mai multe aparțin Sibiului, 53 din 187 cite au apărut în realitate. Tipăriturile bucu-reștene sînt în număr de 23, și anume: Cheia înțelesului, 1678; Biblia, 1688; Mărgărit, 1691; Evanghelia, 1693; Molitvelnicul, 1729; Cazania, 1732 și 1742; Liturghier, 1742; Penticostarul, 1742; Octoihul, 1746; Liturghier, 1747; Triodul, 1747; Evanghelia, 1750; Simion Arhiepiscopul, 1765; Omilia, 1775; Ceaslov, 1777; Chiriacodromion, 1801; Apologia, 1819; Sf. Ioan Gură de Aur, 1820; Dovedire, 1825; Oștirea franțuzilor, 1826; Cuvinte, 1826; Elementuri, 1827; Meditații poetice, 1830. Datarea cărților e corectă. Deci prima deștelenire a cîmpului vechii culturi, destul de meritorie pentru epoca în care a avut loc operația, aduce la cunoș-tință 25 de cărți din totalul de 318²³⁸.

La cițiva ani distanță, Genilie publică un Catalog al cărților din biblioteca Colegiului Național din București²³⁹, în care sînt trecute numai cîteva lucrări ce aparțin tiparniței bucu-reștene: Biblia lui Șerban, 1688; Sf. Hrisostom, oarecare cuvinte, 1827; Mărgăritar, 1799; Mina lui Damaskin; Noul Testament, 1793; Pentru începutul obiceiului de a se în-trebuința în zilele Sf. Paști ouă roșii, 1827; Sf. Simeon Tesalonicul, 1703; Teodorite, Cuvinte zece pentru dumnezeiasca pronie, 1828; Sf. Vasilie cel Mare și Sf. Grigorie cuvîntătorul de Dumnezeu, Ooarecare cuvinte, 1827; Lamartine, Meditații, 1830; Paris Mumuleanu, Caracteruri, 1825; Văcă-rescu, Poezii; Dion Filozoful, Cuvinte, 1825; Sf. Ioan Damaschin, Logica, 1827; Darvari, Culegere de învățături, 1827; Oștirea franțuzilor în Ru-sia, 1826; Prescurtarea istoriei universale, 1826; Hrisov din condica Sf. Mitropolii, 1830; Episcopescu, Oglinda sănătății, 1828; Povățuiri pentru curățirea gurii, 1828.

Cezar Cătănescu²⁴⁰ cuprinde la 1868, în Catalogul Bibliotecii din Iași și cîteva cărți bucu-reștene, toate provenind din Biblioteca Mitropoliei mol-dovene: Acatist, 1823; Biblia, 1688; Cheia înțelesului, 1678; Evanghe-lia, 1682; R. Golescu, Atlas grec, 1800, 4 vol. Cartea — dacă anul citat de Cătănescu este exact — nu e cunoscută de Bibliografia rominească veche.

Cele mai multe cărți de București sînt în Bibliografia lui Dimitrie Iarcu²⁴¹ din 1783. Incepe cu Cheia înțelesului, din care dă o ediție și

236. *Bibl. Bathyaneum din Alba Iulia*, București, 1957, pp. 38-39.

237. *Bibl. Bethlen din Aiud*, București, 1957, p. 31.

238. In pp. 62-69 la Biblia din 1688 se spune că se află și în Biblioteca împără-tească din Viena.

239. București, 2 volume, 1847.

240. *Catalogul general al Bibliotecii Centrale din Iași*, Iași, 1868.

241. *Analele bibliografice romine*, București, 1873.

în 1675. Urmează Liturghia, 1680, Apostolul, 1682, și Evanghelia din același an, trecînd la ambele cărți specificația «a se da în dar la biserică». Evanghelia o arată în Biblioteca Muzeului de Antichități, în Arg. Băbana (?), Săpata și Vitomirești. Apostolul din 1682 e în biblioteca Seminarului, Arg. Căzăn și Susana; Evanghelia 1683 și Biblia, 1688. Biblia se găsește, după Iarcu, în Biblioteca Mitropoliei; Biblioteca Soc. Academice; Biblioteca Seminarului din Curtea de Argeș și la Viena. Învățăturile creștinești, 1689. Cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur, Mărgăritare, 1691 (=7199), ce s-ar afla în Biblioteca «M. Șoim». Evanghelie, 1693, în Biblioteca Academiei, Minist. Cultelor, legată în aur, și Biblioteca Seminarului, Psaltirea, 1695, în biblioteca minăstirii din Sinaia și la Curtea de Argeș. Noul Testament, 1699 (?), Catavasier, 1700 (?), Voroavă, 1703; Noul Testament, 1703, din Biblioteca Centrală; Evanghelia, 1723, cunoscută de Iarcu la Sinaia, Arg. Stoileș și Slătioarele, Triodul, 1726, la Arg. Zagon; Liturghier, 1728, în Biblioteca Academiei; Molitvele, 1729; Chiriadromion, 1732; Antologhion, 1736, în Biblioteca Centrală; Cazania, 1742; Evanghelia, 1742, la Ar. Cazan, Apostol, 1743; la Arg. Birs., Pravoslavnică mărturisire, 1745; Octoih, 1746; Triod, 1746, în biserica Precesta-Pitești; Liturghier, 1747; Triod, 1747; Triologhion, 1747; Psaltirea, 1751, la Academie; Psaltire, 1752; Multă învățătură, 1753; Cazania, 1757; Evanghelia, 1760, la Arg. Goran și Arg. Racoviță; Catavasier, 1761; Învățături pentru ispovedanie, 1764; Cazanie, 1765; Simeon, Cuvinte, 1765; Cazanie, 1768, la Arg. Corbi; Penticostar, 1768; Triod, 1769, la Arg. Ionești; Octoih, 1772; Învățătură creștinească, 1774; Apostol, 1774, la Arg. Căzăn și Luminele octoih, 1774; Omiliar, 1775, la Arg. Lumine; Evanghelia, 1775, la Blid. Bleici; Psaltire, 1775, la Tigveni; Ceaslov, 1777; Antologhion, 1777, la Colțea; Psaltirea, 1778; Penticostar, 1780; Apostol, 1781, la Arg. Ionice; Apostol, 1782, la Ar. Budești; Evanghelia, 1782, la Biblioteca Centrală; Penticostar, 1782, la Arg. Pitești; Penticostar, 1783; Apostol, 1784, la Valea Iasmeni; Ceaslov, 1785; Minei, 1786, la Alim. Sus; Penticostar, 1786; Triod, 1790; Octoih, 1792, la Arg. Dedules; Gromovnic, 1795; Învățături, 1795; Văcărescu, Poesii, 1796, la Arg. Sălătrucu și la Racoviță; Pilde filosoficești, 1796, la Bibl. Acad.; Secreturi ale lucrării pămîntului, 1796, la Arg. Copăceni; Mărgăritar, 1799; Penticostar, 1800, la Arg. Sălătrucu; Slujba Sf. Dumitru, 1801; Acatistier, 1801; Ceaslov, 1806; Psaltire, 1806; Catechism, 1809; Mumuleanu, Poesii, 1817; Caragea, Pravila Țării, 1818; Cuvinte Sf. Ion, 1820; Apostol, 1820; Penticostar, 1820; Rîndială Psaltirii, 1828; Cuvintele Sf. Grigore, 1821; Pentru tăierea capului Sf. Ion, 1822; Întrebări și răspunsuri, 1821, la Bibl. Centrală; Th. Paładi, Către iubitorii de lumină, 1828, în bibl. personală a sa; Dr. St. Episcopescu, Mijloace, 1824, în Bibl. Centrală; Gr. Pleșoianu, Abecedar, 1824; Mumuleanu, Caractere, 1825; Învățătură, 1825; Două cuvinte, 1825; Cuvintele lui Dion, 1825, în Bibl. Centrală; Dovedire, 1825; Poteca, Discursuri, 1825, în bibl. lui Iarcu; Istoria universală, 1826, în Bibl. Centrală; Oștirea franțuzilor, 1825 etc.

Concentrind toate exemplarele aflate în țară din cartea veche bucu-reșteană, ele se string în jurul a 19 cărți de liturgică, apărute în mai multe ediții între 1678 și 1830. Iată tabloul, respectind datele de apariție, așa cum au fost descifrate de cercetătorii acestui vechi și important fond cultural român: Acatist, 1825=5; 1828=2, total 7; Antologhion, 1736=16, 1737=1, 1747=1, 1762=1, 1765=1, 1766=39, 1767=3, 1775=15, 1776=4, 1777=24; 1782=1, 1786=22, 1797=1, 1826=1, 1827=1, f. an.=1, total 132; Apostol, 1683=41, 1704=3, 1734=2, 1743=37, 1745=1, 1764=1, 1774=35, 1775=1, 1782=1, 1784=35, 1786=7, 1794=2, 1800=1, 1802=1, 1820=13, f. an.=2, total. 183; Biblia, 1688=34; Catavasier, 1715=1, 1724=5, 1742=4, 1746=1, 1761=1, 1766=1, 1783=1, 1784=1, 1793=14, 1828=1, f. an.=1, total 31; Cazania, 1732=7, 1733=1, 1742=27, 1765=1, 1768=35, 1792=1, 1828=13, total 85; Ceaslov, 1748=4, 1750=1, 1767=13, 1769=1, 1777=8, 1778=2, 1783=1, 1785=8, 1801=1, 1806=7, 1825=5, 1826=1, 1828=4, 1830=9, total 64; Chiriacodromion, 1730=1, 1732=26, 1742=1, 1792=1, 1801=24, f. an.=1, total 54; Evan-ghelie, 1672=1, 1680=1, 1682=44, 1693=29, 1694=1, 1697=4, 1706=1, 1708=2, 1723=47, 1742=64, 1743=2, 1746=1, 1747=1, 1748=1, 1750=32, 1751=1, 1753=1, 1760=43, 1761=1, 1762=1, 1766=1, 1768=1, 1770=1, 1775=35, 1780=1, 1785=1, 1794=2, 1795=2, 1806=1, 1810=1, f. an.=5, total 329; Evhologhion, 1720=1, 1722=5, 1732=1, 1741=3, 1808=7, total 17; Liturghier, 1680=9, 1702=1, 1726=1, 1728=12, 1729=6, 1741=15, 1745=1, 1746=7, 1747=6, 1748=2, 1754=1, 1756=1, 1759=11, 1780=1, 1787=3, 1794=11, 1797=12, 1823=1, f. an.=1, total 94; Mărgăritar, 1691=5, 1746=7, 1801=1, total 13; Molitvelnic, 1699=6, 1722=15, 1729=2, 1741=8, 1742=2, 1747=4, 1764=5, 1782=1, 1786=1, 1793=2, 1794=6, 1808=1, 1819=12, f. an.=1, total 66; Noul Testament, 1703=15, 1828=2, total 17; Octoih, 1674=1, 1692=1, 1701=1, 1709=7, 1720=16, 1730=2, 1731=2, 1732=1, 1736=10, 1746=30, 1750=2, 1751=1, 1752=3, 1760=2, 1773=1, 1774=47, 1776=1, 1778=1, 1783=1, 1790=1, 1792=38, 1793=1, 1823=1, f. an.=4, total 175; Penticostar, 1701=1, 1741=1, 1742=1, 1743=85, 1745=1, 1747=2, 1767=1, 1768=60, 1774=1, 1776=1, 1780=2, 1782=13, 1783=19, 1786=1, 1792=1, 1800=46, 1802=1, 1820=13, 1821=1, f. an.=2, total 253; Psaltire, 1694=6, 1735=2, 1745=3, 1748=1, 1756=8, 1775=5, 1780=10, 1790=1, 1794=4, 1806=6, 1820=7, 1820=1, 1827=4, 1829=1, 1830=1, total 60; Strast-nic, 1726=1, 1767=1, total 2; Triod, 1717=2, 1726=17, 1738=1, 1746=14, 1747=33, 1758=1, 1759=1, 1765=1, 1768=2, 1769=27, 1779=1, 1782=8, 1798=45, 1800=16, f. an.=4, total. 173.

Tabloul e grăitor din mai multe puncte de vedere, atât în ce privește circulația cărților de ritual pe tot parcursul țării, cât și pentru completa-rea și corectarea unor erori și lipsuri din Bibliografia românească veche. Totodată, demonstrează cât de greșite sînt descifrarea anilor de apariție a multora din cercetători, fiindcă erorile abundă din această privință. Căr-țile cu cea mai largă răspindire sînt: Evanghelia, Penticostarul, Triodul, Apostolul și Octoihul. Se urmează la oarecare distanță Antologhionul, Li-

turghierul, Cazania, Chiriadromionul, Ceaslovul, Molitvelnicul. La urmă se așează Biblia, Psaltirea, Evhologhionul, Mărgăritarul și Orologhiul.

Numai câteva exemplare găsim din Acatist, Strastnic și Noul Testament. E surprinzător că Psaltirea, care s-a tipărit în cele mai multe ediții din țară, ating peste 90, iar în București mai multe decât Evanghelia, o aflăm în atît de puține exemplare, 60, față de cele 328 ale Evangheliei. O explicație ar fi că Evanghelia s-a adresat Bisericii în primul rînd, și a fost mai bine păstrată decît Psaltirea, care era mai cu seamă operă literară și carte de școală. Acestea din urmă, fie că s-au uzat și deci au dispărut mai curînd ca Evanghelia, fie că aflîndu-se la cetățeni, țărani și cărturarii vechii culturi, nu au fost prinse în studii.

De asemenea, e surprinzător că nu găsim în biserici decît 34 exemplare din Biblia lui Șerban a anului 1688. S-ar putea spune că Biblia lui Șerban și Cazania lui Varlaam sînt cele mai de seamă monumente de limbă romînească, sînt cărțile care la vremea lor au caracterizat a epocă, precum și valoroase ca operă de înalt nivel grafic. Se știe că Biblia lui Șerban dăinuiește și azi în multe din bisericile romînești, ca și la numeroși cărturari mai vîrstnici, la bibliofili sau specialiști în cultura veche romînească. Dincolo de aceste păreri îndătinate, prin stastistici, rezultă că Evanghelia e cea mai răspîdită carte de cult în țară și că tipăriturile de Rîmnicele ale lui Damaschin au fost cu mult mai mult citite decît Cazania lui Varlaam și Psaltirea lui Dosoftei.

Cartea ce s-a păstrat în mai multe exemplare e Penticostarul din 1743, tipărit de mitropolitul Neofit, adică, știm azi, 85 cărți, aflate pretutindeni. S-ar putea ca numărul real să fie mai mic, confundîndu-se cu Penticostarul de Rîmnicele, tipărit în același an. În orice caz, ambele Penticostare au pătruns cu iuteală în toate bisericile celor trei provincii. Era de altfel primul Penticostar dat în limba romînă. E mult grăitoare Predoslovia semnată de mitropolitul Neofit, care recunoaște întîietatea lui Damaschin, episcopul de Rîmnicele, în traducerea Penticostarului în limba poporului, fiindcă «fiind pre limba slovenească, prea puținței atîta din preoții cît și din mireni să aîlă înțelegîndu-l, iar la cealaltă obștime să vede ca o grădină închisă și ca o întînă pecetluită, care iubitoriul de Dumnezeu și întocmai fratele nostru răposatul Damaschin Episcopul Rîmnicele, socotind a-l aduce la lumină ca să înțelegă toți și să se folosească sufletește, l-au tălmăcit de pre slovenie pre limba romînească»²⁴². Spre o mai corectă redare a Penticostarului, afirmă mitropolitul, i se dă sarcină lui «Dumnealui Ianachie Vtorit Postelnicul ca să-l îndrepteze mai cu dinadinsul de pre limba cea elinească».

Inseamnă că Penticostarul lui Damaschin, apărut în 20 martie 1743, nu a plăcut cărturarilor de la Mitropolie și i-au dat pe acesta sau o copie scrisă de mînă, spre a fi îndreptat. A tipări aceeași carte în anul cînd apăruse dincolo la Rîmnicele, presupune o anumită stare de spirit ce trebuie lămurită. De altfel, sînt cazuri de rivalitate între cele două tipografii, care reprezentau două centre culturale deosebite și trebuie să recunoaștem

că, pentru o anumită epocă, Rîmnicul domina. Cu atît surpriza e mai mare cu cît argumentul invocat de Neofit nu rezistă, fiindcă e bine știut că episcopul Damaschin a transpus cărțile de ritual după originalul grecesc. O mărturisește și învățatul diortositor Lavrentie în prefața cărții lui Damaschin, la 20 martie 1743 : «Lăsînd alte izvoade ale limbii latinești și slovenești, au urmat mai mult și au tîlmăcit și au îndreptat drept de pre cel grecesc Penticostariu, ca să nu să facă sminteală mîntuului grecești și zăticneală limbii ruminești, ca să poată da folos la cei ce nevoesc să facă roadă după învățătura ca niște înțelepți mulțămitori»²⁴³.

Ediția Penticostarului din 1768 e tot atît de răsîndită, de vreme ce au dăinuit pînă la noi 44 exemplare, fără a mai ține seama de cele necunoscute nouă și care trebuie să depășească această cifră cu mult. Toate edițiile din Evanghelie au fost căutate, în special cea din 1742. Ele sînt urmate de Antologhionul din 1766 (29 ex.), Triodul din 1747 (28 ex.), Cazania din 1768 (24 ex.), Apostolul din 1743 (23 ex.), și Chiriadromionul anului 1732 (23 ex.).

S-ar părea că cele mai răsîndite sînt acele cărți care nu întîmpină concurența și rezistența atît a tipografiei din Blaj, cît și a hotărîrilor imperiale din Viena. În adevăr, pînă după 1760/1770, tipografiile din București și Rîmnic au dat cărți pentru Țările Romînești, ele umplînd golul din acest domeniu, din Ardeal și Banat.

Dar tabloul de mai sus, în care se reflectă circulația cărților de București, ridică și o altă problemă, încă nelămurită definitiv pînă în prezent. Se știe că Bibliografia romînească veche nu cuprinde toate tipăriturile apărute între 1508 și 1830 pe întreg cuprinsul țării. Continuu apare cite o carte sau mai multe ce lipsesc, fiindcă nu a fost studiat temeinic întregul fond de cărți vechi, atît de risipite și chiar lăcătuite unde nici nu te aștepți. Eu însumi am arătat că în ce privește Blajul, lipsesc circa 25 de tipărituri găsite numai în două izvoare, din 1902 și 1934.

Înainte de a trece la cercetarea fondului ce ne stă la îndemînă prin cărțile enumerate mai sus, cred că e util a întocmi următorul tabel al tipăriturilor de București, avînd ca bază Bibliografia romînească veche. Aca-tist, 1703, 1823 ; Antologhion, 1736, 1766, 1776, 1777, 1782, 1786, 1827 ; Apostol, 1683, 1743, 1764, 1774, 1784, 1820 ; Biblia, 1688 ; Catavasier, 1724, 1742, 1761, 1781, 1793 ; Cazanie, 1742, 1765, 1768, 1778, 1828 ; Ceaslov, 1702, 1703, 1731, 1747, 1748, 1749, 1759, 1767, 1777, 1780, 1783, 1785, 1806, 1825, 1828, 1829 ; Chiriadromion, 1732, 1801, 1803 ; Evanghelie, 1682, 1693, 1723, 1742, 1743, 1750, 1753, 1760, 1761, 1775 ; Evhologhion, 1722, 1808 ; Liturghier, 1680, 1728, 1729, 1741, 1742, 1746, 1747, 1754, 1759, 1780, 1787, 1796, 1797 ; Gromovnic, 1795, 1817 ; Mărgăritar, 1691, 1746 ; Minologhion, 1767 ; Noul Testament, 1703 ; Molitvelnic, 1680, 1729, 1741, 1747, 1764, 1794, 1819 ; Octoih, 1709, 1720, 1726, 1730, 1731, 1732, 1736, 1746, 1752, 1774, 1792 ; Penticostar, 1743, 1747, 1768, 1780, 1782, 1800, 1820 ; Psaltire, 1694, 1735, 1745, 1748, 1754, 1756, 1758,

243. *Ibidem*, p. 76.

1775, 1780, 1796, 1806; Strastnic, 1742, 1767; Triod, 1726, 1742, 1746, 1747, 1768, 1769, 1780, 1782, 1798, 1800, 1820.

Confruntind cele două tablouri, constatăm pentru fiecare carte în parte cele ce urmează: *Acatistul*, prima ediție din 1703, nu-l găsim nicăieri, nici măcar în Biblioteca Academiei. Ediția din 1823 se păstrează în 2 exemplare la Academie și cite 1 în bisericile din Săliște, Moroeni-Dimbovița, iar cel din 1828 trebuie să prezinte o eroare tipografică. Credem că este exclusă apariția din 1828, adică tot atât de aproape de cea din 1823, pe cînd mai înainte, între primele ediții, avem o scurgere de 120 de ani.

Toate *Antologhioanele* din Bibliografie se confirmă prin prezența lor în număr mai mare în bisericile din țară. Numai din ediția din 1827 nu cunoaștem vreun exemplar, chiar în Biblioteca Academiei. În afară de acestea, rezultă din primul tablou că următoarele ediții nu sînt cunoscute: 1737, 1747, 1762, 1765, 1782 și 1797. Ar fi imposibil ca din cartea aceasta liturgică să fi apărut 13 ediții, adică 7 sigure iar 6 remarcate în cite un exemplar răzleț. Acela din 1737 cred că aparține Rîmnicului, unde a apărut în acest an un *Antologhion*. Ediția din 1767, deoarece îl întilnim în trei biserici diferite, e posibil să însemne un tiraj în continuarea celui din 1766. În orice caz, le evidențiem pe toate, arătîndu-le locul unde sînt păstrate: Biblioteca mitropolitană din Sibiu are exemplarul zis din 1737. În Țara Oltului, în Veneția de Jos, se găsește ediția din 1762. T. L. Roșu află în Biblioteca bihoreană din Sohodal, *Antologhionul* din 1765. Iorga citează un altul din 1767, în Voivodeni Mari-Ardeal, iar altele 2 în Berbești și Glod-Maramureș, după Pr. I. Birlea. Ediția din 1747 e în Botiza-Dimbovița. Ultimele trei sînt în: 1797 — Cozmănești-Mehedinți; 1782 — Botiza-Maramureș, și 1786 — jud. Tecuci, comuna Buciumești.

Nu știm cite din edițiile de mai sus vor fi fost cu adevărat, dar sigur a fost alta pe care nu am întilnit-o nicăieri, dar e confirmată prin titlul *Antologhionului* din 1736, unde stă scris: «acum a doua oară tipărit după izvodul celui dintîi».

Nu se cunosc pînă în prezent exemplare din acest *Antologhion*, deci am avea o carte necunoscută, numai dacă ediția din 1736 reprezintă retipărirea *Antologhionului* din Rîmnic din 1705, care aparține lui Antim Ivioreanul. Avînd în vedere că edițiile se enumeră în cuprînsul aceleiași tipografii, precum și faptul că la 1736 nu e specificată apartenența lui Ivioreanul, inclinăm a crede că a existat la București și o ediție primă, ce urmează a fi descoperită prin vreo biserică sau aiurea.

Catavasier, ediția 1, 1715. Bibliografia rominească veche înregistrează sub nr. 184: «Catavasiariu cu ale trebuincioase cîntări ce să cîntă preste tot anul. Acum a doua oară tipărit în zilele prea luminatului Domn Ioan Nicolae Alexandru Mavrocordat Voevod...», București, 1724. Cartea a fost descrisă de dr. Ilarion Pușcariu după un exemplar din Biblioteca Arhiepiscopescă din Sibiu²⁴⁴. *Catavasierul* se păstrează și azi în același loc, la care noi mai adăugăm pe cele din comunele Strîmtura-Maramureș și Măderat, comitatul Pincota. În titlul cărții se precizează că în 1724 a

244. *Ibidem*, p. 22.

apărut ediția a «doua», dar prima, ca și la Antologhion, nu e cunoscută. Între răspunsurile primite de Ion Bianu la «Apel pentru cărțile vechi», din 1898, este și acela al unui învățător din Măderat, care trimite o listă de 23 de cărți aflate în biserica satului. Cele mai multe, adică 15, din lista pomenită, vin de la București și Rîmnic, restul aparține Aradului. Din grupul cărților de Bucuresți fac parte și «Catavasier, București, 1715; Catavasier, București 1724»²⁴⁵. Cu alte cuvinte, avem în față cele două prime ediții ale Catavasierului bucureștean. Cercetînd cele 23 de cărți enunțate de învățătorul din Măderat, nu am dat peste nici o eroare de localitate sau dată de apariție, încît nu mai încapem îndoială că anul 1715 rămîne ca dată certă a primei ediții a cărții de care ne ocupăm aci. Cu toate acestea, o îndoială ar mai rămîne: în 1714, la Tîrgoviște, a apărut un Catavasier, iar după un an să avem un altul la București? Excluz nu este, din moment ce Catavasierul apar consecutiv trei ediții în trei ani.

În afară de cele șase ediții cunoscute, în diferite biserici de sate, mai apar cîte un exemplar din anii: 1746, 1766, 1783, 1784 și 1828. Ediția din 1784 credem că aparține Rîmnicului, fiind deci o greșeală de localizare. Cum după 1817 nu a mai circulat în toată țara nici un Catavasier, ediția din 1828 e de acceptat. Restul rămîn sub semnul îndoielii. Înălțurarea lor în bloc nu e posibilă, dar nici în sensul contrariu, fiindcă ne lipsesc dovezile respective.

Cazania, 1732. În sec. XVIII, prima Cazanie o dă tiparnița din București. După Bibliografia romînească veche, aceasta s-a tipărit la 1742. Cu toate acestea, avem Cazania din 1732, aparținînd Bucureștiului, găsită în: Orăștie, Lebeceni și Șuștin — ambele în Bihor —, Bușag și Merișor, din Satu Mare, și comuna Pincata. Cazania din 1733 care s-ar afla în comuna Copăceni-Bihor, așa cum afirmă T. L. Roșu²⁴⁶, credem că e o eroare de citire a anului, iar cea din 1792 e a Rîmnicului. Totuși, sînt cazuri cînd aceeași carte apare în același an, atît la București cît și la Rîmnic, deci nu ar fi exclusă o ediție nouă la data pomenită.

Ceasloavele de București, deși s-au tipărit în numeroase ediții, astăzi se cunosc în prea puține exemplare, unele incomplete, — fapt care a dus la comiterea unor erori de stabilire a datelor de apariție. Cîteva s-au păstrat în foaia de titlu, altele sînt lipsite de prima pagină și deci nu pot fi date și localizate, iar ultimele reies ca apărute din «sămile» Mitropoliei, publicate de Ghenadie Enăceanu. În cele ce urmează vom da unele lămuriri cu gîndul de a lîmpezi apele într-o măsură oarecare.

La 1748 a apărut «Ceaslov care cuprinde în sine slujba de zi și de noapte, acum a doua oară tipărit...»²⁴⁷. Biblioteca Academiei posedă un singur exemplar complet, iar altele trei sînt în satele: Lisa și Săliște, biserici din Oradea Mare.

La 1772 s-a tipărit ediția IV din «Ceaslov care cuprinde în sine toată slujba de zi și de noapte, acum a patra oară tipărită»²⁴⁸. Opt exem-

245. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 237.

246. L. I. Roșu, *op. cit.*, nota 16.

247. *Bibliografia romînească veche*, IV, p. 68.

248. *Ibidem*, vol. II, p. 221.

plare se păstrează în bisericile de sat și un altul la Academie. Pornind de la aceste date certe, rămâne a stabili edițiile I și III, în cazul când considerăm ca exacte precizările de ediții făcute în titlul Ceaslovului.

Bibliografia românească veche înregistrează sub nr. 311 «Ceaslov mic din 1759»²⁴⁹, folosind însemnările din condicile Mitropoliei, unde sînt trecute cheltuielile suportate cu tipărirea acestei cărți, la data însă de 1749, nu 1759. Informația din Bibliografie e luată din revista «Biserica Ortodoxă Română», din 1899, unde documentul în cauză e publicat de Erbiceanu, avînd data de 1759²⁵⁰. Același document apare mai întîi la 1897 în «Arhiva» din Iași²⁵¹, unde datarea e 1749. Cu același an îl republică și Iorga în «Scrisori și zapise de meșteri romîni», în 1926²⁵². Deoarece eroarea e evidentă și ar fi superfluu s-o documentăm, rezultă că în 1759 nu s-a tipărit nici un Ceaslov la București. Tot în «sămile» Mitropoliei, se precizează că la 30 sept. 1747, «orologhii s-au tipărit 620, cheltuiala lor a fost toată 520 lei și parale 90, am hotărît să se vîndă deslegate cu lei noi 2. Și diaconul Neofit parale 8, și să rămîi în Mitropolie 60 parale»²⁵³. În Bibliografie, Ceaslovul din 1747 e trecut sub nr. 253 și asupra lui nu e nici un dubiu²⁵⁴. Dacă reținem că ediția a «doua» s-a imprimat în 1748, atunci ediția I e cea specificată mai sus, din 1747. În acest caz, ediția din 1731, cunoscută de M. Gaster și I. Roșu, nu aparține Bucureștiului. I. Roșu, bibliotecar la Cluj, a găsit acolo un Ceaslov fără început și sfîrșit, provenit din biblioteca Crețu. Textul e slav, tipicul în romînește, iar cartea are o însemnare din 1733, făcîndu-l pe Roșu să afirme că acest Ceaslov e același pomenit și de Gaster²⁵⁵. Dar Roșu conchide că nu sînt dovezi de tipărirea lui la București și chiar Gaster are îndoieli. Nesiguranța lor a fost acceptată și de autorii Bibliografiei, punînd locul de tipărire sub semnul întrebării.

În urma precizărilor noastre de mai sus, credem că putem stabili pentru moment: Ceaslovul din 1731 nu s-a tipărit la București, unde în schimb avem ediția primă din 1747 și ediția II-a din 1748. În ce privește ediția din 1731, se va fi tipărit la Rîmnic sau la Iași.

«Sămile» Mitropoliei²⁵⁶ mai cuprind la 1 februarie 1749 «Orologhii mici am tipărit mai bune 25», pentru care s-a cheltuit 216 lei, adăugîndu-se în continuare că în total cheltuiala e de lei 750. Iar la 15 dec. 1749, au «eșit ceasloave 500 ce au costat 154 de taleri»²⁵⁷. Rezultă deci că în februarie 1749 s-a imprimat un Orologhiu mic, ce se vindea cu «un leu», și în decembrie același an, a văzut lumina tiparului un «Ceaslov» care costa «un zlot». Socotelile de la 1 febr. 1749 cu siguranță că sînt ale Ceaslovului din 1748, deoarece nu se putea tipări în ianuarie 548 pa-

249. *Ibidem*, vol. II, p. 144.

250. «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1899), nr. 2 (mai), p. 128.

251. «Arhiva soc. științ. și literare din Iași», VII (1897), nr. 11-12, pp. 708-709.

252. N. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri romîni*, București, 1926, pp. 19-20.

253. Vezi nota 251, pp. 707-708.

254. Vol. II, p. 98.

255. I. Roșu, *Cărți vechi rom. Soc. de mîine*, II (1925), nr. 1-2, p. 24.

256. Nota 251.

257. *Ibidem*.

gini cite are cartea. Prin urmare, în 1749 a apărut ediția III-a a Ceaslovului, din care nu se cunoaște nici un exemplar pînă în prezent, ca și din cea a anului 1747. Rar întîlnim cazul ca din aceeași carte să se tipărească trei ediții în trei ani consecutivi: prima în 620 de exemplare, a doua — în 1887 — cum ar rezulta din costul cărții, iar a treia în 500 de exemplare.

În 1767 apare un nou Ceaslov cunoscut, dar care nu are în titlu nici o specificație de ediție. În schimb, ediția din 1777 poartă lămurirea că e a patra, în realitate fiind a cincea.

Edițiile care urmează nu suscită nici o problemă de rezolvat. În 1825 și 1828 se tipăresc la București două ediții în slavonește, care se găsesc în Biblioteca Națională din Sofia²⁵⁸. Autorii Bibliografiei afirmă că nu cunosc nici un exemplar din cele două ediții slavonești ale Ceaslovului, care bănuim că nu au fost tipărite pentru Țările Române, ci pentru bulgari și alte popoare slav-ortodoxe. În cuprinsul articolului de față sînt 5 Ceasloave din 1825, iar Academia are acum 1 exemplar din 1828.

În 1830 apare un «Ceaslov mare care e acum a doua oară tipărit după venirea armiei a prea puternicului și a toată pravoslavia împărat Nicolae Pavlovici, întîiul împărat a toată Rusia»²⁵⁹. Ne întrebăm dacă ediția I nu e din 1826.

Chiriadromionul e trecut în Bibliografie cu ediții din 1732, 1801 și 1803. În afară de aceste ediții cunoscute, mai întîlnim un exemplar în biserica Cozmănești din 1730, altul din 1742 în Cașin-Bacău și altul din 1792 în Tg. Frumos. Toate sînt acceptabile, dar un singur exemplar găsit răzleț poate fi și o citire eronată. Reținem însă un alt fapt în legătură cu această carte de slujbă. Din ediția din 1732 cunoaștem azi în țară 26 de exemplare; alte 24 din 1801 și nici unul din ediția 1803, care era tipărit în grecește. Nici chiar Biblioteca Academiei nu are vreun exemplar, fiind citat după Bibliografia greacă a lui Erbiceanu. E o dovadă concludentă că el nu reprezenta o necesitate intensă, ci pornea din dărnicia românească pentru bisericile orientale, unde se făcea slujba în această limbă.

Evanghelia e cunoscută într-un număr mare de exemplare pentru anii: 1682, 1693, 1723, 1742, 1750, 1760 și 1775, reprezentînd toate edițiile sigure. Evangheliile din 1743 și 1761 citate de Birlea în bisericile din Săliște și Slătioara, prinse ca atare și în vol. IV al Bibliografiei, sînt o eroare. Nu putem afirma nimic despre celelalte pretinse 21 ediții cunoscute în cite un exemplar, dar admiterea lor în bloc ar fi o eroare. La acestea adăugăm și *Evanghelia* grecească din 1680, aflată în lista lui Ștefan Moldoveanu de la 1857.

Evhologhionul are două ediții din 1722 și 1808, în Bibliografie. Ediția din 1722 se găsește în Biblioteca din Cluj, de unde a fost descrisă de I. Roșu. Autorii Bibliografiei nu au cunoscut-o pînă la această dată,

258. *Bibliografia românească veche*, vol. III, pp. 575 și 577.

259. *Ibidem*, p. 685.

deși se știu 5 exemplare în bisericile : Văleni-Maramureș, Simbăta de Sus, Veneția de Jos etc.

În titlu se spune că la 1722 a fost «acum a treia oară tipărită după rînduiala celei grecești». Probabil că primele două ediții sînt socotite cele de la Tirgoviște, unul cunoscut de Virtosu și tipărit în 1708-1710²⁶⁰, și altul arătat de Sacerdoțeanu în comuna Păpușa²⁶¹ și văzut de Iorga în 1905, la Sibiu²⁶².

Liturghierul e prezent cu 4 ediții posibile care nu sînt cuprinse în Bibliografie, adică : una din 1702, alta din 1787 și 1794, care ar putea fi citirea greșită a Rîmnicului și Iașului, ultima din 1823. Nu ne putem pronunța asupra lor, ci numai atragem atenția, în speranța că cineva le va mai găsi în bisericile indicate.

Peste Bibliografie, din *Mărgăritar* apare un exemplar din 1801, despre care nu putem spune nimic. Se afirmă că în Biblioteca mitropolitană din Sibiu e un Molitvelnic din 1699, precum și în alte cinci biserici din țară, care nu e cunoscut. Ne întrebăm dacă nu e o confuzie cu cel de la Buzău.

Din Strastnicul de București nu a dăinuit pînă azi vreun exemplar cunoscut îndeaproape. Bibliografia romînească veche citează o ediție din 1767, cunoscută de Iorga la 1906 în biserica din Beiuș. Credem posibilă și ediția din 1726 citată de St. Moldoveanu.

Penticostar, București, 1780. E semnalat de episcopul Melchisedec în «Biserica Ortodoxă Romînă», XI (1887-1888), de unde e luată de autorii Bibliografiei²⁶³ și trecută aici sub nr. 439. Locul de apariție nefiind cunoscut, a fost reținută cu îndoială tipografia de București, fiindcă s-a dat indicația că e «tipărit de Mitropolitul Grigorie». D. Șandru, într-un judicios articol privind numeroase erori strecurate în Bibliografie, precizează : «Indicația dată cu oarecare rezerve, de Bibliografia romînească veche, II, p. 269, că Penticostarul din 1780 a fost tipărit la București, trebuie refăcută în sensul că el a apărut la Blaj»²⁶⁴. Temeiul afirmației e că mitropolitul Grigorie nu ar fi altul decît mitropolitul Grigorie Maier de la Blaj, «Vlădica Făgărașului și a toată țara Ardealului».

De astădată, autorul afirmației greșeste, fiindcă în 1780, Blajul nu avea mitropoliți, ci episcopi ; prelații de la Blaj nicodată nu au semnat numai cu numele de monah, ci cu numele întreg : Petru Pavel Aaron, Grigore Maior etc. Numai mitropoliții din Țara Romînească și Moldova se cheamă simplu : Varlaam, Teodosie etc. Deci, avem în Ardeal pe mitropolitul Simon Ștefan și la București pe mitropolitul Grigore. Prin urmare, cînd Melchisedec a spus că Penticostarul din 1780 a fost tipărit

260. Emil și Ion Virtosu, *op. cit.*, p. 258, nota 3.

261. A. Sacerdoțeanu, *Inscripții și însemnări din Costești-Vilcea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1935, fasc. 85 (iulie-sept.), p. 116.

262. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIII.

263. *Op. cit.*, vol. II, p. 269.

264. D. Șandru, *Indreptări la «Bibliografia romînească veche»*, în «Revista istorică romînă», 1947, vol. XVII, pp. 138-156.

de «mitropolitul Grigore», fără drept de apel se precizează că la București s-a tipărit. O dovadă în plus o oferă chiar pagina 269 din vol. II al Bibliografiei, în care se cuprinde descrierea a trei cărți și anume: prima, Penticostarul din prezenta dezbateră, apoi Psaltirea de Blaj, 1780, care are precizarea că s-a tipărit prin «Grigorei Maier, Vlădica Făgărașului și a toată Țara Ardealului»; iar ultima carte e Psaltirea, București, 1780, tipărită cu blagoslovenia și cheltuiala prea sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei Kir Grigorie». Deci, în 1780, era la Blaj Vlădica Grigorie Maier, iar la București mitropolitul Grigorie, cel care a tipărit și Penticostarul din 1780. Toată discuția este iscată de la faptul că în vol. IV al Bibliografiei, sub nr. 168, Dan Simonescu înregistrează un Penticostar, Blaj, 1780, folosind izvorul d-rului Gh. Bran, care la rîndul său recuruse la cartea Pr. I. Birlea. Cum tipografia din Blaj are obiceiul să precizeze în titlu numărul edițiilor, rezultă că ediția primă a Penticostarului din Blaj e din 1768, iar a doua din 1808. Prin urmare, în 1780 nu putea apare la Blaj un Penticostar, ci e vorba de cel de la București. În concluzie, Penticostarul din 1780, trecut în vol. II al Bibliografiei sub nr. 439, aparține tipografiei din București, iar Penticostarul din 1780 apărut la Blaj, așa cum se specifică sub nr. 168 în vol. IV al Bibliografiei, este o eroare, deci se cade a-l radia.

Ajungînd la capătul expunerii acestea, se impune o concluzie. Tipografia Țării Românești din orașul de reședință București a dat cele mai multe cărți, aflîndu-se în fruntea tiparnițelor de la noi, deși a început relativ tîrziu, la 1678. Circulația cea mai mare o au cărțile românești din sec. XVIII, legate de strană, adică literatura de bază a slujbei bisericești: Evanghelia, Penticostarul, Antologhionul, Triodul și Octoiul. Ele sînt prezente în număr mare în toate colțurile țării, deoarece atît slujitorii din biserici cît și ascultătorii căutau cartea de slujbă românească oriunde, fără predilecție, de orice nuanță. Nici chiar măsurile de restricție luate de reprezentanții oficiali ai catolicismului nu au fost stavilă în pătrunderea ei în regiunile Blajului și Maramureșului.

Cărțile teologice, Cheia înțelesului, viețile de sfinți, irmologhioanele etc.²⁶⁵ le întîlnim rar, ici-colo cîte un exemplar. Ele au cunoscut un tiraj limitat și trebuie să fi fost în casele cărturarilor epocii, atît de puțini, sau a unor proeți de cultură superioară. Dar în tipografia țării s-au imprimat numeroase cărți în grecește, circa 50, mai cu seamă în timpul domniei brîncovenești, și după aceea chiar. Din toate aceste cărți grecești nu aflăm nici una în biserici, în biblioteci sau la cărturari. Sînt numai

265. În afară de cărțile liturgice, tipăriturile teologice tipărite la București și din care se găsește cîte un exemplar răzleț, sînt următoarele: Cheia înțelesului, 1678 (4 ex.); Carte sau lumină, 1699; Sf. Ioan Gură de Aur, 1691; Slujbele tuturor sfinților, 1720; Dovedirea, 1724; Pravoslavnică mărturisire, 1745 și 1749; Voroava, 1765; Sf. Simeon Tesalonicul, 1765; Eixologhion, 1764; Omiliile, 1775 (2 ex.); Prăvălioara, 1781 (3 ex.); Istoria erei iudaice, 1715; Enhiridion, 1748; Carte folositoare, 1799; Panahida, 1809; Viața Sf. Basarabov, 1801 (4 ex.); Cuvintele lui Dorotei, 1784 și 1827; Intrebări, 1821; Carte folositoare de suflet, 1800; Apologhia, 1819; Viața Sf. Vasile, 1889; Pateric, 1828 (2 ex.); Irmologhion, 1823; Legiurile lui Caragea (2 ex.); Sf. Grigorie din Nazianz, 1821; Sf. Ioan Gură de Aur, 1826; Noptile lui Young, 1830; S. Marcovici, 1830.

acolo unde era o școală grecească, la Domnița Bălașa din București, de exemplu și în ctitoriile domnești, la Bistrița, Hurezi, Brincoveni sau Mărgineni, unde venea domnul în popasurile sale de țară, însoțit de patriarhul grec, oaspete. Dar aceste biblioteci de mînăstiri nu reprezintă cărțile obișnuite de lectură a monahilor localnici, ci înseși bibliotecile personale ale domnitorilor sau marilor cărturari, ca la Mărgineni, unde erau cărțile stolnicului Constantin Cantacuzino, sau la Hurezi și Brincoveni, ce păstrau colecțiile lui Brîncoveanu.

Și în aceste mari biblioteci ale trecutului, înainte de a găsi cărțile de teologie elinească ale Bucureștiului, aflăm pe cele tipărite la Veneția sau în alte tiparnițe străine, folosite ca izvor științific pentru transpunerea liturgică în românește. Deci nu pentru uzul intern s-au tipărit la București zeci de cărți în grecește, ci erau obiecte de export pornite din dărnicia proverbială a domnitorilor romîni, și — de ce n-am spune-o — în defavoarea culturii locale.

Constatarea aceasta, adică totala absență a literaturii teologice grecești aparținînd tiparniței romînești, are corelație cu întrebarea domnitorului muntean, la 9 mai 1746, către boierime, de ce aceasta avea mai înainte mai multă plecare de a-și da fiii să învețe grecește «și să se pricopsească de cartea elinească, iar acum nu putem pricepe din ce pricină s-au lenevit atîta părinții cit și feciorii lor». Și domnitorul e gata să aplice măsurile de represalii dacă se va continua desconsiderarea culturii și școlii grecești de către boierime. Firește că s-a dat atenția cuvenită și culturii elinești, în măsura nevoii locale, și anume pe tărîmul transunerii în romînește a Liturghiei, folosindu-se originalele grecești. Surprindem grija pe care o avea mitropolitul în predoslovია Penticostarului din 1743, de a se respecta textul grecesc din care se traduce cu multă atenție, spre a nu se cădea în falsificarea dogmei creștine.

Cărțile de București, împreună cu cele de Rîmnic, în tot secolul XVIII, reprezintă cel mai însemnat fenomen popular în cultura romînească. Tipăriturile lor sînt cărți de cult, cărți de lectură, cărți de școală, puse la îndemîna oricui, adică a celor mulți. Prin ele, cuprinzătoare de limbă romînească clară, simplă și mlădioasă, cu filoane puternice izvorite din limba rostită de popor, fiindcă conducătorii de acolo plecau, se cimentează unitatea de limbă și cea sufletească pe întreaga arie romînească. Dacă sus, la Curtea domnului și la 2-3 școli frecventate de fiii boierimii, se predica în limbi mai învățate și se umplea mintea și sufletul cu învățătură mai înaltă și mai luminată, jos, în sate și în tîrguri, pretutindeni, omul era nerăbdător să asculte prin predică o învățătură mai simplă dar mai umană, în limba sa, pe înțelesul său. A fost o cultură vorbită, rostită și ascultată, mai puțin citită, dar cu ecouri puternice peste veacuri, ducînd la viață nouă pe cei mulți și săraci, pe cei fără drepturi dar harnici și însetați de cultură. Acesta a fost rostul tiparniței bucureștene între 1678 și 1830.

BARBU TEODORESCU

GEORGE ENESCU, RESTAURATORUL UNEI CTITORII VOIEVODALE DIN TIRGOVIȘTE

Printre monumentele istorice ale Tîrgoviștei, există și biserica Sfinții Impărați, zidită de Matei Basarab la 15 septembrie 1650¹. A fost biserică favorită a înțeleptului și gospodarului voievod, avînd ca hram pe Sfîntul Nicolae, hramul familiei lui, — așa cum doamna Elena se îngrijea de cealaltă biserică, tot cu același hram, vechea ctitorie a lui Manea vornicul și a jupîniței Vilae (1527), — biserica Sf. Nicolae-Andronești de astăzi, considerată ca biserica personală a doamnei². Se pare însă că această biserică ar fi rezidit-o bătrînul voievod pe temelia alteia mai vechi, ctitoria a lui Radu Paisie și Pătrașcu cel Bun, în care, după susținerile unor istorici, Mihai Viteazul ar fi consfințit prin jurămîntul tratatului cu Rudolf, împăratul Germaniei, de la 9 iunie 1598³.

Constantin Brîncoveanu a reparat-o schimbîndu-i și hramul în Sfinții Impărați. La 1731, jupîn Vasilache din familia Frumușica a șindrilit-o și a dres-o, iar la 1754, fiul acestuia, Dragomir, i-a făcut reparație generală și chiar amvonul de afară.

După uciderea mișelească a lui Tudor Vladimirescu de către Ipsilante și năvala turcilor în Tîrgoviște, la 1821, a fost transformată în geamie turcească și apoi i s-a dat foc. S-a slujit în ea pînă în anul 1848, iar de atunci a fost lăsată în părăsire, ajungînd o adevărată ruină. Cu turlile căzute, fără nici un fel de acoperiș, pe bolțile încă existente creșteau bălării, tot felul de ierburi și chiar arbori, astfel că era sortită dărîmării, cu toată încercarea de reparație din 1880, care n-a fost dusă pînă la sfîrșit. Soarta ei era pecetluită. Chiar ușa de la intrare și ferestrele, afară de două, erau zidite, astfel că nu se putea intra în ea decît cu scara pe fereastră.

1. N. Iorga, *Inscripții I și II*.

2. Virgil Drăghiceanu, *Călăuza Mon. Istorice din jud. Dimbovița*, 1907, p. 17-18.

3. G. Misail, *Epoca lui Vasile Lupu și a lui Matei Basarab*, p. 463-464; Dr.

Mireea B. Ionescu: *Tîrgoviștea*, 1929, p. 32. Majoritatea istoricilor noștri sînt de părere că acest jurămînt a fost depus de Mihai la minăstirea Dealu.

Și totuși, deși ruinată și părăsită, această ctitorie a fost și este și astăzi destul de atrăgătoare prin înălțimea sa masivă, care este unică în felul ei, făcând excepție de la caracteristicile stilului lui Matei Basarab în general. Ceva mai mult, prin cele patru contraforturi de cărămidă care susțin zidăria pe din afară, prin forma bolților ce au susținut turlele, prin profilele ușii și ale ferestrelor, asemenea în mare parte celor de la biserica Stelea, toate sînt «un indiciu prețios care ne arată influența pe care a avut-o clădirea bisericii lui Vasile-vodă Lupu, domnul Moldovei, asupra evoluției arhitecturii bisericești în Țara Românească»⁴.

Cu două rînduri suprapuse de arcaturi oarbe, despărțite printr-un brîu orizontal, în timp ce turnul clopotniței din stînga pronaosului, și el destul de neobișnuit, are trei rînduri suprapuse de asemenea arcaturi, forma exterioară a bisericii este dreptunghiulară, cu absida altarului poligonală pe din afară și semicirculară în interior.

Pronaosul și naosul sînt patrate, despărțirea dintre ele făcîndu-se prin trei arcaturi rezemate pe doi stîlpi octogonali de zid.

Timpla e de zid, iar pentru proscomidie și diaconicon, în altar se află două mici absidiole.

Pronaosul are două ferestre și naosul patru, toate cu glafuri adînci.

Fresca picturală din interior este foarte interesantă și prin poziția tablourilor, în timp ce «zîgrăveala soclului, sub ferestre, imită o draperie atîrnată de-a lungul pereților, după tipicul bizantin, uzitat din timpurile vechi»⁵.

Se menționează că atît la timplă cît și pe pereții laterali mai sînt încă icoane pictate, care se păstrează în bună stare.

Și portretele ctitoricești se mențin destul de bine și sînt foarte interesante. Matei Basarab este redat cu părul alb și barba la fel, cu mantaua tivită cu purpură, cu veșmint de brocard, pe umeri cu margini de purpură și în cap cu coroană voievodală colțuroasă. Doamna Elena, soția sa, are părul negru, coroana pe cap, colan cu pietre scumpe la gît, și e îmbrăcată cu mantie albă. Amîndoi țin biserica în mînă.

Pe pereții laterali sînt redați ctitorii de mai tîrziu: jupin Vasilache, Dragomir sin Vasilache cu soția sa, jupineasa Anca și cu copii, Constantin și Vasilache. Bărbații sînt cu lesuri pe cap, cu antirie albastre îmblănite cu alb și cu caftane roșii. Femeile au mantale roșii, îmblănite pe margini cu alb, iar la gît poartă sălbi.

Iată, pe scurt, importanța istorică și arhitecturală a acestei ctitorii voievodale.

Din această stare de paragină generală, ispititoare ctitorie voievodală, atît de strălucită altădată, devenită o ruină istorică, a fost oprită de la o completă năruire prin ajutorul neprecupețit al maestrului George Enescu.

4. Arh. N. Ghica-Budești, *Bul. Com. Mon. Inst.* An. III, nr. 3 (fasc. 11), iulie-sept. 1910, p. 132.

5. *Idem. op. cit.*, p. 128-129.

«...În toamna anului 1919, luase ființă la Tîrgoviște Asociația Clerului Dimboviței și societatea corală Cîntarea Romîniei, ambele avînd sediul în casa parohială a bisericii Curtea Domnească. Cum făceam parte din comitetele de conducere ale ambelor asociații, luînd parte activă la toate manifestările lor, stam ceasuri întregi printre ruinele palatului domnesc, căutînd să pătrund cît mai adînc în trecutul lui zburciat, așa cum de la început am căutat să cunosc cît mai amănunțit toate monumentele istorice ale Tîrgoviștei. Și astfel, într-una din zile, m-am oprit să cercetez masiva ruină a bisericii Sfinții Împărați⁶.

De la început, am avut o surpriză cu totul neașteptată. În partea stîngă a pronaosului am găsit o vacă, care mîncă lîn dintr-o iesle. Scandalizat că ctitoria lui Matei Basarab ajunsese grajd de vite, împreună cu cîțiva cetățeni, am dat ieslea și vaca afară, am făcut curățenie generală, am pus lacăt la ușă și am lipit un afiș că cine va vrea să viziteze biserica să se adreseze subsemnatului. Cu prima ocazie, m-am prezentat prof. N. Iorga, președintele Comisiei Monumentelor Istorice, căruia i-am adus la cunoștință cele de mai sus, rugîndu-l să ia măsuri și să o acopere.

— «Știu, dragul meu, cunosc importanța acestei biserici dar nu putem face nimic, n-avem fonduri, — mi-a răspuns prof. Iorga. Poate anul viitor dacă vom putea face ceva. În tot cazul, mai treci pe aici».

Și-am trecut de mai multe ori, cu același rezultat: «Nu sînt fonduri...».

În a doua jumătate a lunii aprilie 1919, într-o ședință de comitet a Clerului Dimboviței, am propus să mi se dea delegație de a mă prezenta maestrului George Enescu, pentru ca să-l rog să vină și să dea un concert în folosul bisericii Sf. Împărați. Pe maestru avusesem fericirea de a-l fi cunoscut în Moldova, pe la sfîrșitul lunii ianuarie 1917. Plecasem din Birlad spre Iași, împreună cu doi colegi. Eram studenți. Cum trenurile mergeau în vremea aceea ca vai de lume, fără geamuri la ferestre — cite un ochi ici colo — fără lumină și neîncălzite, călătoria era un adevărat calvar. Ajungînd la Crasna, trenul n-o mai lua din loc. Nemaivînd răbdare, am luat-o pe lîngă vagoane și ajungînd la mecanicul locomotivei, l-am întrebat cînd are de gînd să pornească.

— «Nu depinde de mine, plecăm cînd va da pornirea».

— «Dar bine, omule, nu vezi c-am înghețat...».

— «Ce să vă fac, măi băieți vă cred, dar uite, în tren este și maestrul George Enescu, pe care tare ași vrea să-l duc cît mai repede la Iași, dar n-am ce face».

Așa am aflat că în tren cu noi este și maestrul și cum eram tineri, plini de elan, am început să strigăm pe lîngă fiecare vagon: «maestrul Enescu! maestrul Enescu!». La un moment dat, a apărut el la un ochi de geam.

6. Un vecin scosese zidăria de la ușa de intrare, pusese o ușă de scînduri cu o încuetoare rudimentară și astfel se putea intra direct în biserică. De altfel, cum toți vecinii au căutat să acapareze cît mai mult din curtea bisericii, înăbușînd-o aproape.

— «Maestre, sintem trei studenți, vă rugăm să ne primiți și pe noi la dvs. în compartiment».

Ne-a privit lung... și în sfârșit ne-a făcut semn să venim... I se rezervase un compartiment și era singur, destul de plictisit. De cum am intrat, ne-a întrebat pe fiecare la ce urmă și ce vrem să ajungem în viață.

— «Să știți de la mine, băieți, fiecare generație își are așii săi și indiferent ce cariera ce vei îmbrățișa, să cauți a fi cu adevărat un as. Pentru aceasta, trebuie să muncești fără preget, să faci noaptea zi; în viață nu se reușește decît numai prin muncă...».

Și ne-a povestit din viața lui, din marile lui succese, dîndu-ne sfaturi pe care toată viața le-am avut ca un adevărat memento și pe care acum, după 43 de ani, le am vii în suflet...

A fost o vreme, cînd în aula Universității din Iași, maestrul Enescu pregătea cu un quartet anumite concerte. În fiecare zi, de la 8-12, ieșeam încet din biblioteca Universității în balcoanele care dau în aulă și ascultam fascinați exercițiile muzicale, admirînd puterea de muncă a lui. Întrerupea foarte des, trecea fie la pian, la vioară întîia sau a doua și n-ar fi teminat pentru nimic în lume pînă nu se executa așa cum trebuie.

Eram la Teatrul Național din Iași, la concertul dat de maestru. Pianistul începuse introducerea și el își luase poziția sa celebră, așteptînd intrarea. Deodată, s-a făcut un scurt circuit electric. Imediat s-a adus un sfeșnic cu o luminare aprinsă la pian. Fără nici o întrerupere, maestrul a început să cînte la vioară, în penumbra luminii de la pian. Lumina nu s-a mai reparat și întreg concertul așa a continuat. A fost extraordinar!.. Sala era cuprinsă de nebunie, de delir... Numai bucata «Humoresque», de Dvorjak, a cîntat-o de opt ori...

... astfel că atunci cînd m-am gîndit să apelez la maestrul Enescu, pentru biserica Sf. Împărați, n-a fost ceva împlător, mergînd în necunoscut. Eram convins că nu voi fi refuzat.

Prezentîndu-mă, i-am reamintit de Crasna și m-a recunoscut.

— «Uite, maestre, așa, așa, așa!... Am venit la dvs. să vă rog să dați un concert la Tîrgoviște, pentru o ctitorie veche, pentru o biserică ruînată».

— «Te-ntreb numai atît : merită?».

— «Este ctitoria lui Matei Basarab, lăcașul în care se ruga el».

— «Bine, bine, am înțeles, dar te întreb din nou : merită?».

— «Da, maestre, merită din toate punctele de vedere».

— «Sintem datori să păstrăm comorile neamului și ai făcut bine că te-ai adresat mie. Primesc cu plăcere».

Și mi-a fixat ziua de 4/17 iunie și mi-a dat programul pentru așișaj.

— «Maestre, cu ce tren veniți, ca să vă așteptăm la gară».

— «Vin cu mașina, nu cu trenul. Să-mi oprești trei camere la cel mai bun hotel și dacă se poate, una din ele să fie salon».

— «Vai, maestre, se poate una ca asta? Avem unde să vă primim».

— «Nu, nu, să faci așa cum îți spun eu. Nu trebuie să deranjem pe nimeni».

Și am reținut camerele la hotelul din centru: o cameră mai mare și cu balcon, deasupra cofetăriei, una pentru pianist și alta pentru șofer. În ziua fixată, la orele 16, l-am primit în fața grădinii publice. L-am dus imediat la cameră și după ce s-a spălat, mi-a spus:

— «Du-mă să văd biserica».

I-am dat toate explicațiile și i-a plăcut. La plecare, a observat în partea dreaptă a ușii, pictat pe zid, un sfânt cu capul de capră: Sfântul Hristofor.

— «Dar cu sfântul acesta ce este?»

— «Se zice că era un călugăr tare frumos și toate femeile se țineau lanț după el. Ca să nu mai fie ispită pentru nimeni, și-a luat capra și s-a retras ca schimnic într-o peșteră, dar și aci i s-a aflat urma. Atunci s-a rugat lui Dumnezeu să-i schimbe capul cu al caprei sale și astfel și-a găsit liniștea și mîntuirea... și privindu-l lung și zimbitor, mi-a răspuns: Bine de mine că n-am de ce să mă rog să-mi schimbe capul.

Am plecat apoi spre sala unde trebuia să dea concertul și unde Cîntarea Romîniei îi pregătise un mic concert. În drum spre sală, am trecut pe lângă fosta vale a Brașovului, prin care curgea odinioară apă și care servea de apărare cetății Tirgoviștei, acum secată. Întrebîndu-mă ce-i cu valea aceasta și dîndu-i explicațiile de mai sus, numai ce-l aud:

— «Ce mai teren minunat de stadion!».

Corul Cîntarea Romîniei a executat mai multe bucăți, sub bagheta dirijorului Gh. Rusu, fost elev al maestrului Muzicescu de la Iași, între care și bucata «Lăsați pruncii să vină la Mine». Maestrul, aducîndu-le fclicitări, a făcut această remarcă: «Vocile de sopran mai ales, ar fi foarte bine dacă ar fi de copii».

Seara, concertul a fost mai mult decît un triumf. Preoții, de la munte mai ales, veniseră cu soțiile îmbrăcate în costum național, care mai de care mai frumos și mai sclipitor. Entuziasmul a fost așa de mare, că n-a mai fost vorba de aplauze și bisări, ci maestrul a fost rugat stăruitor să mai dea a doua zi un concert în matineu. Cu firea lui atît de înțelegătoare, cu bunătatea lui atît de desăvîrșită, înțelegînd căldura și sinceritatea cu care era rugat, a primit, neuitînd nici scopul pentru care venise. Și astfel, în loc de unul, a dat două concerte pentru biserica Sf. Împărați, marți 4/17 și miercuri 5/18 iunie 1919.

Pentru tirgovișteni, aceste două zile au fost adevărate sărbători, fiecare țînînd să asculte pe maestru, fiecare căutînd să se apropie de el. Au fost zile de neuitat. Seara, prefectura a dat un banchet, iar a doua zi am vizitat ruinele palatului domnesc, biserica Domnească, ctitorie a lui Petru Cercel de la 1583, biserica Sf. Vineri (1446), cu mormîntul doamnei Bălașa, soția lui Constantin Basarab Cîrnul și mormîntul Matildei Grecescu, fosta logodincă a lui Al. Vlahuța,—unde poetul a scris memorabilele versuri: «Dormi, iubito, dormi în pace, / N-am venit să-ți turbur somnul, Nici să plîng. / La ce-aș mai plînge pe-adormții întru Domnul?».

Am trecut, după aceea, la biserica Stelea, ctitoria lui Vasile Lupu (1646) și am fost și la minăstirea Dealu a lui Radu cel Mare (1500).

Păstrăm atîșele originale, cu programele diferite, atît pentru primul cit și pentru al doilea concert în matineu.

După ultimul concert, preotul Gheorghe Brănișteanu, președintele asociației Clerului Dimboviții, a adus călduroase mulțumiri maestrului și i-am prezentat imediat rețeta realizată: din ambele concerte, 18.500 lei, ceea ce era o sumă enormă pentru vremea aceea și la Tîrgoviște. A fost mulțumit, dar, spre surprinderea noastră, ne-a mai întins 1.500 lei, spunîndu-ne:

— «Depuneți profesorului Iorga douăzeci de mii în cap, ca să fie o sumă rotundă și să știți că am mai depus încă două mii la Prefectură, ca prim fond pentru un stadion».

Țin să menționez că și camerele de la hotel le-a plătit singur, ca să nu se știrbească nici cea mai mică sumă din banii strinși pentru ruina Sf. Impărați.

Cînd am depus suma la Comisia Monumentelor Istorice și ne-am prezentat cu chitanța la profesorul Iorga, ne-a spus:

— «Dacă George Enescu a dat concert pentru Sf. Impărați, nouă nu ne mai rămîne decît să ne apucăm imediat și s-o acoperim».

... și așa s-a împlătit... ctitoria lui iBatei Basarab a fost acoperită cu șindrilă, scăpată deci de ruină și paragină.

Iată cum, în șirul vechilor ctitori, se mai poate adăoga și numele maestrului George Enescu, datorită căruia «biserica a fost direasă și șindrilită».

Se menționează că, în anul 1956, Comitetul de Stat pentru Construcții și Sistematizare — Direcția Monumentelor Istorice a acoperit din nou biserica, tot cu șindrilă, — cea veche începînd să putrezească.

De la vechea Mitropolie, ctitoria lui Neagoe Basarab (1520), a rămas atîtea pietre funerare, stîlpii cu bazele și capitelurile pridvorului mitropolitului Teodosie (1707), bazele de cruci din viriul turlilor, lucrate în formă de turban, cu bulbucătura ornamentată cu diferite floroane sau stele, mormîntul de marmură al Bălasei, fiica lui Ilie Cantacuzino, și soția lui Ștefan, al doilea fiu al lui Constantin Brîncoveanu, ale cărui ornamente ajurate, decorațiunile cu vreji și floarea soarelui, stema Cantacuzinilor, cu vulturul bicefal încoronat, întreaga lucrătură ne face dovada măiestriei în acest domeniu de artă în veacul XVIII, tronuri arhieresti, etc., care păstrează la muzeul istoric raional, care ar putea li aduse ca obiecte de muzeu în această biserică, la care s-ar putea adăoga și altele din vechile ctitorii ale «bătrînei Tîrgoviște»

Pr. Dr. CONST. N. NIȚESCU

CĂILE CE DUC LA VIRTUTE DUPĂ ÎNȚELEPCIUNEA ORIENTALĂ

Continuăm prezentarea unor fragmente din literatura canonică și clasică orientală, pentru a scoate în evidență îndrumările morale pe care această literatură le dă celor care doresc să dobândească virtuți deosebite¹. De data aceasta însă nu facem decît să dăm în traducere românească o parte din fragmentele pe care Alexandra David Neel, fostă profesoară la Universitatea Nouă din Bruxelles, le-a cules din literatura canonică budistă și le-a pus la sfîrșitul cărții sale *Le modernisme bouddhiste et le Bouddhisme du Boudha* (Paris, F. Alcan, 1911), pentru a face mai bine înțeles cuprinsul cărții.

Am ales, desigur, din aceste fragmente pe acelea care ni s-au părut că, într-o frumoasă formă literară, dau învățături morale acceptabile și din punct de vedere creștin ortodox și am lăsat de-o parte pe acelea care cuprindeau doctrine specific budiste.

N-am mai căutat însă, așa cum am făcut în alte dăți, să grupăm fragmentele pe idei morale și nici nu le-am mai însoțit de comentarii mai ample, ci le-am înșirat în ordinea în care le-am găsit în cartea amintită, lăsînd ca înțelepciunea orientală să grăiască ea însăși prin aceste frînturi de texte budiste.

*

Care sînt rădăcinile răului? Lăcomia, iluzia² sînt rădăcinile răului. Și care sînt rădăcinile binelui? A scăpa de lăcomie, de ură, de iluzii sînt rădăcinile binelui.

Majjhima Nikaya

Bună este stăpînirea trupului, bună stăpînirea limbii, bună stăpînirea spiritului, bună desăvîrșita stăpînire de tine însuși. Cel care este stăpîn pe sine însuși este ferit de orice suferință.

Dhammapada

1. A se vedea rev. «Glasul Bisericii», an. XVIII, nr. 3-4, 5-6; an. XIX, nr.1-2, 5-6.

2. Prin «iluzie» se înțelege aici, după învățătura budistă, părerea greșită pe care o avem noi, oamenii, despre realitatea și permanența lumii înconjurătoare, cînd, de fapt, totul este o simplă iluzie (*maya*) și nimic nu durează, totul este impermanent (*asamskṛta*).

O putere binevoitoare păstrează pacea inimii. Prin lipsa de bunăvoință pierе sămînța tuturor virtuților.

(Fo-sho-hing-stan-King)

Bunăcuvința este cel mai de preț dintre giuvaere. Frumusețea căreia nu i se adaugă bunăcuvința este ca o grădină fără flori.

Buddhacarita

A te feri de tovărășia cu cei proști, a fi în legătură cu oamenii înțelepți, a cinsti pe cel care merită cinste este o mare binecuvîntare.

Mahaparinibbana Sutta

Supune minia prin bunăvoință, birue răul prin bine, cucerește pe cel lacom prin dăruire și pe mincinos cu vorbe adevărate.

Dhammapada

Fii neclintii în împlinirea datoriilor voastre mari și mici. Duceți o viață ce nu suferă vreo defăimare, potrivit bunelor învățăminte. Și vorbele voastre să nu lase nimic de dorit.

Mahaparinibbana Sutta

Nu este fercire decit acolo unde este dreptate.

Attanagaluwimsa

Ce este un adevărat dar făcut cuiva? Un dar în schimbul căruia nu se așteaptă nici un fel de răsplată.

Prasnottaramalika

Trăsăturile deosebitoare ale adevăratei religii sînt: bunăvoința, iubirea, adevărul, curăția, noblețea sentimentelor și bunătatea.

Inscripția lui Așoka³

Cel care merge pe calea dreptății este totdeauna aproape de mine, chiar cînd este departe.

Fo-sho-hing-tsan-king

Vreau să mă port față de ceilalți oameni cu o inimă curată, plină de iubire, întocmai cum aș dori ca și ei să se poarte față de mine.

Lalita Vistara

Faptele pe care le-am săvîrșit în trecut ne urmăresc ca propria noastră umbră, spre bine sau spre rău, după cum au fost acele fapte.

Fo-sho-hing-tsan-king

A te feri de orice viciu, a practica toate virtuțile, a-ți curăți inima, aceasta este religia lui Buda.

Dhammapada

3. Așoka a fost unul dintre cei mai de seamă suverani ai Indiei antice (273-232 în. Hs.). A reunit sub stăpînirea sa Afganistanul, regiunea fluviilor Indus și Gange, India actuală, cu excepția părții sudice. A sprijinit răspîndirea budismului nu numai în India, ci și în afara ei, trimițînd misionari în Ceylon și în alți țări. De aceea a fost considerat ca «Sfîntul Constantin cel Mare al budismului».

Pe acela în care nimic nu este rău, așa cum cerul este fără pete și luna fără vreo minjire, pe acela îl socotesc un adevărat călugăr⁴.

Udanaparga

Buda nu prețuiește ofrandele ce i se aduc, ci milosteniile făcute față de cei ce se află în nevoie și suferință.

Milindapanha

Mai bine să mor luptînd împotriva răului decît să rămîn viu fiind învins de rău.

Padhama Sutta

A fi milos, a avea grijă de familie, a nu face fapte rele este o mare binecuvîntare.

Mahamangala Sutta

Lucrurile bune din viața aceasta sînt trecătoare, dar comorile cîștigate printr-o viață plină de dreptate sînt nepieritoare.

Fo-sho-hing-tsan-king

Cum o mină spală pe alta și un picior pe altul, tot așa dreptatea curăță înțelepciunea și înțelepciunea curăță dreptatea. Acolo unde este dreptate este înțelepciune și unde este înțelepciune este dreptate. Înțelepciunea omului drept și dreptatea omului înțelept au în lumea aceasta cel mai mare preț față de orice dreptate și față de orice înțelepciune.

Sonadanda Sutta

La fel cu mine sînt ceilalți. La fel cu ceilalți sînt eu. Socotindu-se astfel una cu semenii săi, omul înțelept nu omoară și nu dă prilej ca cineva să omoare.

Sutta Nipata

Nu faci bine imbiindu-mă la fapte rele. Chiar dacă spui: «Nu va ști nimeni», faptele mele nu vor fi mai puțin rele.

Jatakamala

Pe cel care nu face rău nici unei ființe, fie puternică fie slabă, pe cel care nu omoară și nu îngăduie să se omoare, pe acela îl numesc un adevărat călugăr.

Dhammapada

Nu mîncînd carne devii spurcat⁵, ci fiind asupra, clevețitor, necinstit, fără milă, mîndru, zgîrcit, neîmpărțind nimănui din avutul tău.

Amagandha Sutta

Cuvintele frumoase care nu sînt urmate de faptele corespunzătoare sînt ca niște flori minunate, cu culori strălucitoare, dar fără miros.

Dhammapada

4. Invățătura budistă se adresa la început numai celor care voiau să devină călugări, comunitatea budistă fiind alcătuită numai din călugări.

5. Potrivit primului precept al moralei budiste: a nu omori ființă vie, consumarea cărnii echivalează cu spurcarea.

A da să mănînce unui om de treabă care se află la mare strîmtoare valorează nemăsurat mai mult decît a te deda la studierea unor probleme cu privire la spiritele bune și rele, probleme cu care se ocupă atîția oameni.

Sutra în 42 de articole

În ce constă religia? Ea constă în a face cît mai puțin rău și cît mai mult bine. Ea constă în practicarea iubirii, a milei, a adevărului, a curăției în toate împrejurările vieții.

Inscripția lui Așoka

Nu faptul de a fi mîncat carne îl face pe cineva spurcat, ci minia, necumpătarea, egoismul, ipocrizia, necinstea, pizma, lăudăroșia, mîndria deșartă, orgoliul, a-și găsi plăcerea printre cei care săvîrșesc nedreptatea.

Amagandha Sutta

Purtarea voastră, vorbirea voastră, sufletul vostru, trupul vostru să fie curate. Fiți sinceri, deschiși, cinstiți, neprefăcuți. Totuși nu vă îngîmfați, nu priviți de sus pe alții din pricina curăției voastre.

Majjhima Nikaya

Laicul care urmează doctrina (budistă) nu trebuie să se dedea la băutură îmbătătoare. El nu trebuie să poftască pe altul să bea, nici să aprobe pe cel ce bea, deoarece știe că sfîrșitul necumpătării este nebulia. Prin obiceiul beției, cei nebuni ajung rău și atrag și pe alții la necumpătare. Oamenii trebuie să se ferească de acest cuib al tuturor relelor, acest delir, această nebulie, în care numai oamenii lipsiți de minte își găsesc bucuria.

Dhammika Sutta

Cînd vorbiți cu o femeie, faceți acest lucru cu toată curăția inimii. Dacă este bătrînă, socotiți-o ca bunica voastră; dacă este mai în vîrstă decît voi, socotiți-o ca mamă; dacă este mai tînără, socotiți-o ca soră; dacă este încă o copilă, purtați-va față de ea cu bunătate și respect.

Sutra în 42 de articole

Oricare ar fi cauza suferinței voastre, nu jigniți pe altcineva.

Udanavarga

Urmează calea datoriei; arată bunătate față de frații tăi și nu-i face să sufere.

Avadana Sutta

Acela care caută să devină fericit făcînd rău sau omorînd ființe care și ele tindeau spre fericire, nu va găsi fericirea.

Dhamunapada

Nu practic bunătatea din iubire pentru binele meu propriu, ci iubesc bunătatea fiindcă doresc să contribui la fericirea ființelor.

Jatakamala

Omul într-adevăr virtuos ajută pe cei nenorociți din curat sentiment de milă, fără nici o nădejde de câștig personal, îngrijindu-se prea puțin ca faptele sale bune să fie sau să nu fie cunoscute de cineva.

Jatakamala

Ucenicul⁶ trăiește ca împăciuitor al celor care sînt învrăjbiți, unind mai strîns pe cei care sînt prieteni, stabilind pacea, pregătind pacea, bogat în pace, pronunțînd totdeauna cuvinte de pace.

Tevijja Sutta

Nu trebuie nicidecum împlinite rituri superstițioase. Bunătatea față de inferiori, respectul față de cei care merită respect, controlul de sine unit cu bunăvoința în raporturile cu ființele vii, aceste lucruri și faptele virtuozose asemănătoare sînt, într-adevăr, riturile care trebuie împlinite în toate locurile.

Inscripția lui Așoka

Fericit omul ale cărui simțuri sînt purificate și cu totul sub stăpînire sa.

Udanavarga

Mai presus de orice, fericiți-vă de nechibzuință. Nechibzuința este dușmanul tuturor virtuților.

Fo-sho-hing-tsan-king

Luptați din toate puterile. Nu lăsați ca lenea să pună stăpînire pe inima voastră.

Fo-sho-hing-tsan-king

Socotesc fericirea ființelor ca un scop pentru care trebuie să lupt fără încetare.

Inscripția lui Așoka

Cînd cel care face binele încetează să se mai gîndească la urmările faptei sale, ambiția și mînia se sting în el.

Lalita Vistara

Toate ființele suspină după fericire; de aceea mila ta să se întindă la ele toate.

Mahavamsa

Cel drept socotește suferința sa ca un câștig cînd aceasta poate să sporească fericirea altuia.

Jatakamala

După cum într-o casă cu acoperișul bun nu pătrunde ploaia, tot asemenea în spiritul deprins cu meditația nu pătrunde patima.

Dhammapada

Înțeleptul nu rămîne pe loc, ci merge mereu înainte către o lumină mai mare.

Fo-sho-hing-tsan-king

6. Prin «ucenic» se înțelege aici aici adeptul învățaturii budiste.

Scoală-te, nu îți leneș! Urmează calea cea dreaptă! Cel care merge așa trăiește fericit în lumea aceasta și în celelalte⁷.

Dhammapada

Indeamnă-te tu însuți; călăuzește-te tu însuți; astfel, ocrotit de tine însuți și plin de istețime, vei trăi fericit.

Dhammapada

Cei care răspund relei-voințe cu rea-voință nu vor deveni niciodată curați sufletește. Cei care, dimpotrivă, arată bunăvoință potolesc pe cei a căror inimă este plină de ură.

Udanavarga

Prin hărnicie bărbătească, silință stăruitoare, stăpînire de sine, cumpătare, înțeleptul își poate face o insulă pe care valurile n-o acoperă.

Dhammapada

Adevăratul cult nu constă atît în ofrande de tămîie, flori și alte lucruri materiale, cît în a te sîrgui să urmezi aceeași cale ca acela pe care îl cinstești.

Jatakamala

Hărnicia este calea nemuririi; trîndăvia este drumul morții. Cei care stăruie în hărnicie nu vor muri; trîndavii sînt deja ca și morți.

Dhammapada

Nepăsarea este un beteșug; lenea neîncetată este o pată rușinoasă. Printr-o sforțare puternică, ajutată de ascuțișul minții, vei zmulge această săgeată otrăvită care este nepăsarea.

Uttana Sutta

Cu minte isteată în mijlocul nechibzuiților, treaz în mijlocul adormiților, omul inteligent merge lăsînd pe ceilalți în urma sa, așa cum un armăsar întrece vitele de povară.

Dhammapada

Să veghem la porțile simțurilor noastre. Să fim cumpătați în ce privește hrană. Să fim cu multă luare amînte și să ne înarmăm cu o inteligență neacoperită de nori.

Majjhima Nikaya

Ușurează, o discipole, această luntre grea. Golită, ea va pluti ușor. Cînd vei scăpa de ură și de dorințe nesăbuite vei intra în Nirvana.

Dhammapada

Adevăratul discipol a înlăturat supărarea și lenea, el a scăpat de oboseala trîndavă. Iubind lumina, inteligent și isteț, el își curăță inima de orice trîndăvie și lene.

Majjhima Sutta

7. După învățătura budistă, omul trece prin mai multe vieți succesive, prin mai multe «reîncarnări», pînă cînd, datorită faptelor sale bune, se epuizează *karma* (iapla), adică acțiunea care provoacă reîncarnările, și se intră în *Nirvana*, un fel de rai budist, care are o cu totul altă semnificație decît raiul creștin.

Cel desăvirșit se poartă cum vorbește și vorbește cum se poartă. Și tocmai pentru că vorbește cum se poartă și se poartă cum vorbește este el numit desăvirșit.

Itivuttaka

Vă rog fierbinte, o discipoli, pentru iubirea de voi înșivă, fiți sirguitori. Dați-vă osteneala pentru curățirea propriului vostru spirit. Fiți cu băgare de seamă, fiți stăruitori, fiți atenți, fiți chibzuiți, pentru propria voastră mîntuire.

Mahaparinibbana Sutta

O atenție numai pe jumătate pregătește calea pentru noi greșeli, pentru noi iluzii, și îngăduie ca vechile iluzii să crească. Printr-o atenție încordată, nu îngăduiți nașterea unor noi greșeli și nimiciti pe cele vechi.

Majjhima Nikaya

Fiți propria voastră făclie și propriul vostru sprijin. Luați adevărul ca făclie. Luați adevărul ca sprijin. Nu căutați un sprijin în nimeni altul decît în voi înșivă.

Mahaparinibbana Sutta

Adevărata comoară este aceea care constă în iubire, milă, îngăduință, stăpînire de sine. Această comoară ascunsă și sigură nu pierе. Omul părăsește bogățiile trecătoare ale lumii acesteia, dar duce cu sine acele virtuți ca o comoară a cărei stăpînire nu vatămă nimănui și pe care nici un hoț nu o poate fura.

Nidhikanda Sutta

Nu defăimați celelalte secte⁸, nu le nesocotiți valoarea, ci, dimpotrivă, cinstiți în ele ceea ce este vrednic de cinste.

Inscripția lui Așoka

Bagă bine de seamă, Gotami⁹, o doctrină, ori de unde ar veni ea, dacă duce la vrășmășie și nu la pace, la mîndrie și nu la modestie, la ațîțarea dorințelor și nu la cumpătare, la iubirea petrecerilor și nu la iubirea vieții retrase, la o fire violentă și nu la o fire pașnică, această doctrină nu este Dhamma¹⁰, nu este Vinaya¹¹, nu este învățătura Maestrului¹².

Vinaya Pitaka

Bunăvoința față de toate ființele este adevărata religie.

Duddhacarita

8. Budismul este împărțit în două mari școli, direcțiuni sau «vehicule» (*Hinayana*, micul vehicol, și *Mahayana*, marele vehicol) și numeroase secte ale acestor direcțiuni.

9. *Gotami*, discipol al lui Buda, care se trăgea din familia Gotama.

10. *Dhamma* sau *dharma* (în sanscrită) este învățătura budistă.

11. *Vinaya*, carte canonică budistă ce cuprinde regulile de viață ale călugărilor budiști.

12. Adică învățătura lui Buda.

Hrăniți în inima voastră nemărginită bunăvoință față de tot ce este viu.

Metta Sutta

Cel care este defăimat de oameni să nu păstreze dușmănie împotriva lor.

Sammaparibbajaniya Sutta

Cel care, fiind jignit, nu lasă ura să pună stăpînire pe inima sa, a cîștigat o mare biruință.

Udanavarga

Dacă vreți să vă arătați respectul pentru amintirea lui Buda, urmați pilda de răbdare și îngăduință pe care el v-a dat-o.

Fo-sho-hing-tsan-king

După cum înaltele șiruri de munți rămîn neclintite în mijlocul furtunii, tot astfel adevăratul înțelept rămîne nezdruccinat în fața laudei și a defăimării.

Dhammapada

Prostul, care crede că va birui spunînd cuvinte pline de minie, va fi totdeauna stăpînit de cel care este blînd în cuvinte.

Udanavarga

Cei orbiți la minte nu țin seamă niciodată că fiecare dintre noi va muri într-o zi. Pentru cei care se gîndesc la aceasta, toate neînțelegerile se schimbă în pace.

Dhammapada

Cînd cei drepecți sînt jigniți, ei nu se gîndesc atît la propria lor suferință cît la pierderea fericirii pe care insultătorii lor și-au impus-o loru-și.

Jatakamala

Stăpînește-ți furia. Nu da frîu liber unei inimi răvășite. Acela care este în stare să-și potolească inima în momentul cînd, deodată, patima o aprinde, acela într-adevăr poate fi numit un bun vizitiu.

Fo-sho-hing-tsan-king

Înțeleptul nu se teme de nechibzuință și de grosolanie. Acestea duc la suferință pe omul care, orbit de dorința de-o clipă, nu bagă de seamă prăpastia deschisă la picioarele sale.

Fo-sho-hing-tsan-king

Înainte de a învăța pe altul trebuie să fii tu însuși pătruns de ce este bun și adevărat.

Dhammapada

Regăsindu-se pe sine peste tot și în toate lucrurile, unenicul cuprinde lumea întregă într-un simțămînt de pace, de milă, de iubire largă, adîncă și fără margini, eliberat de toată minia și de toată ura.

Majjhima Nikaya

Un om nu este vrednic de respect pentru că are părul albit de vîrstă. Cel care iubește adevărul și-și face datoria, în sufletul căruia sălășluiește bunătatea, răbdarea și stăpînirea de sine, acela care este hotărît și fără greșeli, acela poate, pe bună dreptate, să fie socotit vrednic de respect.

Dhammapada

Dacă mergem pe calea adevăratei înțelepciuni, ferindu-ne de cele două greșeli (ascetismul, chinuirea trupului prin posturi, și viața dedată plăcerilor simțurilor), vom atinge cea mai înaltă desăvîrșire. Dacă religia ar consta numai în nevoințe și ascetism, ea n-ar putea niciodată să ne ducă la liniște.

Fo-sho-hing-tsan-king

Gîndind mereu la bătrînețe, ce bucurie pot să am cînd anii zboară ca vîntul ?

Fo-sho-hing-tsan-king

Moartea și gîrbovirea sînt în firea lucrurilor. Înțeleptul care cunoaște firea lucrurilor nu se întristează.

Salla Sutta

După cum trupul nostru ajunge repede la gîrbovire, tot asemenea plăcerile lumii ajung repede la sfîrșitul lor. Cel care, văzînd bine lucrul acesta, se lasă tîrît de lăcomie, se poartă ca o ființă lipsită de rațiune.

Fo-sho-hing-tsan-king

Nici în aer, nici în mijlocul oceanului, nici în văgăunile munților, nici nicăieri în lumea mare nu există un loc unde omul să poată să scape de urmările faptelor sale.

Dhammapada

Cel care obișnuiește să cugete adinc și înțelept își găsește de îndată bucuria în tot ce este bun. El vede că bogățiile și frumusețea sînt trecătoare și că înțelepciunea este cel mai prețios giuvaer.

Fo-sho-hing-tsan-king

Diac. prof. EMILIAN VASILESCU

IN LEGĂTURĂ CU UNITATEA CREȘTINA

RĂSPUNSUL PATRIARHIEI DIN MOSCOVA CĂTRE CARDINALUL AUGUSTIN BEA, SECRETARUL COMISIEI PENTRU UNITATEA CREȘTINA

În perioada de doi ani și mai bine de cînd s-a anunțat intenția papei Ioan XXIII de a convoca un Consiliu universal (Sinodul ecumenic), în presa străină s-au exprimat diferite păreri și prezumții cu privire la problemele ce ar cădea în competența acestui Consiliu, componența și atitudinea lui față de actualitate. Mulți autori au scris și despre unele speranțe ce se leagă de convocarea acestui Consiliu, și unii s-au întrebat dacă vor fi invitați și reprezentanții Bisericilor care nu sînt în comuniune cu Biserica Romano-Catolică.

În apelul papei, publicat în oficiosul «Osservatore Romano» la 4 aprilie 1959, s-a accentuat că «pentru frații îndepărtați, acest Consiliu, prin natura lui, va fi un prilej de a se înapoia în staulul oilor», ceea ce este o indicație clară asupra scopului principal al consiliului proiectat, avînd caracter general creștin. Însă pe parcurs s-au produs oarecare modificări în intențiile Vaticanului, deoarece în enciclica papală, «spre catedrala lui Petru» de la 29 iunie 1959, se vorbește despre consiliul proiectat ca despre o problemă internă a Bisericii Romane. Cu toate acestea, în august același an, papa Ioan XXIII a pronunțat următoarele cuvinte: «După ce noi vom înlătura toate obstacolele care ne stau în cale, vom înfățișa Biserica în toată strălucirea ei și vom spune fraților îndepărtați — protestanți, ortodocși și alțora: «Iată, fraților, această este Biserica lui Hristos. Veniți, veniți cu toții; iată calea care duce spre întîmpinare și spre întoarcere. Veniți de luați locul care pentru mulți dintre voi e locul părinților voștri».

Ulterior, mulți dintre conducătorii de vază ai Bisericii Romano-Catolice s-au pronunțat în repetate rînduri în același spirit, exprimîndu-și speranța că va fi posibilă restabilirea unității cu Bisericile Ortodoxe de răsărit.

Patriarhia din Moscova, inițial, n-a avut ocazia să-și exprime atitudinea sa față de această nouă inițiativă a Romei. După ce însă în ziarul italian Tempo a apărut, în mai 1959, o informație despre unele tratative

care ar fi avut loc la Viena, între monseniorul Delle Piagne și reprezentanții Sinodului din Moscova, cu privire la participarea Bisericii Ruse la Consiliul proiectat, — Patriarhia din Moscova a respins această născocire și a declarat că «ea consideră acest Consiliu ca o acțiune internă a Bisericii Romano-Catolice și din partea sa nu are nici o bază și cu atât mai mult nici o intenție de a se amesteca în aceste probleme (vezi «Revista Patriarhiei din Moscova» nr. 7/959, p. 10).

Patriarhia din Moscova și-a fixat această atitudine față de Consiliul proiectat, având convingerea că scaunul papal proclamându-se deținător al «adevărului catolic», (în sens de unic, ecumenic — n. trad.) și centru al unității bisericești, pînă în prezent nu și-a manifestat dorința de a renunța la acele pretențiuni care i-au determinat pe patriarhii orientali în 1869 să respingă invitația papei Pius IX la Sinodul din Vatican. Ori atunci, participarea lor la acel sinod a fost condiționată de recunoașterea indiscutabilă a primatului papal. De aceea și în declarațiile exponenților Bisericii Romano-Catolice despre unitatea creștină, sintem nevoiți să întrezărim nu altceva decît aceeași tendință de a extinde puterea Romei peste Biserica Ortodoxă.

Această tendință se poate urmări atît în apelurile cunoscute nouă, «de a se întoarce în staulul oilor», cît și în noile metode de a atrage Bisericile Ortodoxe la participarea în lucrările consiliului ce se convoacă acum.

Potrivit orînduirii riguroase canonice a Bisericii Romano-Catolice, papa Ioan XXIII nu poate invita la asemenea consiliu pe patriarhii ortodocși, ca pe ierarhi egali în drepturi și în ranguri cu el. Căci în acest caz, ar trebui să recunoască (respectiv Sinodul Ecumenic — n. trad.) «drept un organ suprem de autoritate în Biserică», adică să renunțe la primatul și la dogma infailibilității, adică să se întoarcă la acea situație în care se găsea Biserica de Apus, ca și cea de Răsărit, înainte de despărțire, — ceea ce desigur, este de neconceput pentru Roma.

Totuși Roma, într-un mod vag, își dă seama că fără participarea Bisericilor vechi orientale, nu poate exista un adevărat Sinod ecumenic. Și, deși Consiliul proiectat nu poate fi un Sinod ecumenic, totuși, se iau măsuri pentru atragerea Bisericilor Ortodoxe, prin participarea observatorilor din partea acestora. O astfel de problemă este pusă și în fața celorlalte confesiuni creștine. În acest scop, printre cele zece comisii și două secretariate înființate pentru pregătirea Consiliului, există și o comisiune (specială) pentru Bisericile de răsărit (cardinalul Amleto Ciconiani) și un secretariat pentru problemele unității creștine, în frunte cu cardinalul Augustin Bea. Acest secretariat are competența de a înlesni persoanelor care nu aparțin Bisericii Romano-Catolice să urmărească activitatea Consiliului sus amintit. Acest comitet are și căderea de a ajuta pe creștinii «separații» în stabilirea punctelor comune dintre ei și Biserica Romano-Catolică și statornicirea legăturilor frățești și a relațiilor intercreștine.

După cum se vede din interviul acordat de cardinalul Augustin Bea corespondentului ziarului *Giornale del popolo*, în cursul lunii martie a. c.,

s-a stabilit legătura între Secretariatul pentru problemele unității creștine și Biserica Anglicană, prin intermediul canonicului Pauly (?) («Informations catholiques internationales», nr. 141-1.IV.1961).

Explimindu-și mulțumirea cu prilejul numirii în această funcțiune, cardinalul Augustin Bea a subliniat că e de dorit ca astfel de legături să se stabilească și cu alte Biserici creștine. «Nu este exclus — a declarat el — că unii ierarhi ortodocși își vor trimite observatori la viitorul Congres, și în acest caz, ei vor avea acces la lucrările unor organizații ale Congresului. Dacă Patriarhul Moscovei va voi să-și trimită observatorul la Congres, acesta va fi admis cu multă plăcere » — a adăugat cardinalul, dînd a se înțelege prin aceasta că invitație specială nu se va trimite, însă dacă patriarhul își va manifesta inițiativă proprie în acest sens, atunci Roma cu bucurie o va întîmpina.

Patriarhia din Moscova deja și-a exprimat atitudinea față de Consiliul catolic pe care îl consideră ca o acțiune care privește exclusiv Biserica Catolică. Iar declarațiile cardinalului Bea dovedesc despre pretențiile scaunului papal pentru puterea absolută în lumea creștină, putere care a formulat dogme noi, datorită cărui fapt Biserica Romană s-a separat de Biserica Ecumenică.

În afară de aceasta, nu putem să nu ținem cont de acea împrejurare că este lucru foarte problematic ca acest Consiliu să fie în stare să se ridice deasupra contradicțiilor epocii și să adreseze omenirii cuvîntul aducător de pace. Și mai mult decît aceasta: sînt multe temeuri istorice, politice și psihologice de a prevedea că activitatea acestui Consiliu va lua o astfel de direcție care-l va transforma într-o unealtă îndreptată pentru atingerea unor scopuri politice incompatibile cu duhul creștinismului.

Astfel stînd lucrurile, celebrului «Non possumus» al Bisericii Romano-Catolice i se opune «Non possumus» al Bisericii Ortodoxe. Totuși, «Non possumus» al nostru — al Bisericii Ortodoxe — nu înseamnă nici dușmănie contra catolicilor, nici tendința de a-i subordona nouă, nici indiferență față de ideea unității creștine. Noi nu putem nicidecum să admitem concepția romano-catolică despre această unitate ca unire a tuturor creștinilor sub conducerea papei. N-o putem accepta pentru că Domnul nostru Iisus Hristos, la începutul slujirii Sale pentru neamul omenesc, a respins ispita diavolească a stăpînirii (dominației) (Matei IV, 5-11) și prin opera Sa mîntuitoare, a descoperit lumii dragostea dumnezeiască; și în Biserica Sa El nu stăpînește sufletele credincioșilor, ci le unește în unirea dragostei, făcîndu-i un trup, care este Biserica Sa.

De aceea, pentru noi, baza unității creștine pare incompatibilă, atît cu principiul monarhic al centralizării puterii (autorității) bisericesti, cît și cu dușmănia față de eterodocși. Nu puterea, ci dragostea trebuie să unească pe creștini. Și în virtutea acestei convingeri care exclude orice participare a noastră în lucrările noului «Concilium Vaticanum», Patriarhia din Moscova răspunde cardinalului Augustin Bea: «Non possumus». (Din «Revista Patriarhiei din Moscova» nr. 5/961, p. 73-75).

Pr. AL. SEVERIN

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

STUDII TEOLOGICE, VOL. I, Moscova 1960 pp. 180.

Cu binecuvîntarea S. S. Patriarhului Alexei a început să apară colecții de studii ale teologilor ruși, care se vor publica în volumele anuale, după cum anunță Editura Patriarhiei din Moscova. În prefața primului volum apărut în 1960 se indică scopul acestei publicații, anume: a pune în lumină comorile spirituale ale Ortodoxiei, a informa cercurile teologice ale Bisericilor Ortodoxe frățești despre realizările teologice ortodoxe ruse, a contribui la lărgirea orizontului teologic al elevilor și studenților școlilor teologice și ale clericilor Bisericii Ortodoxe Ruse; a dezvolta (extinde) schimbul de experiență și de cercetări între teologii ortodocși de pretutindeni și de a stimula activitatea teologică creatoare în Biserica Rusă.

Pe paginile acestor volume, sub titlul «Studii teologice», se vor publica lucrările consacrate problemelor teologiei dogmatice și morale, istoriei bisericești, liturgicii și pastoralei, patologiei, artei bisericești și altor probleme, legate de viața Bisericii Ortodoxe și exigențelor conștiinței religioase.

Primul volum, apărut în 1960, are următorul cuprins:

1. Prof. N. Uspensky, Vecerna ortodoxă (schiță istorico-liturgică), p. 5-52;
2. Prof. A. Ivanov, Monumentele textuale ale scrierilor sfinte ale Noului Testament, p. 53-84;
3. Ierom. Pavel Ceremuhin, Sinodul din Constantinopol de la 1157 și Nicolae, episcopul Metoniei, p. 85-110;
4. Protoier. V. Borovoi, Collectio Avellana, ca izvor istoric (cu privire la relațiile dintre Răsărit și Apus la sfîrșitul sec. V și începuturile sec. VI), p. 111-140;
5. Protoier. A. Sergheenco, Pagini din istoria mișcării vechilor catolici, p. 141-174;
6. Bibliografie. «Internationale Kirchliche Zeitschrift», Juli-September 1956, Heft 3, p. 175-180.

I. În primul studiu intitulat «Vecernia ortodoxă», cunoscutul și eruditul liturgist rus, prof. N. Uspensky de la Academia Teologică din Leningrad, face o expunere amănunțită asupra dezvoltării istorice a diferitelor aspecte liturgice din rînduiala vecerniei ortodoxe. Autorul acestui studiu a publicat și alte numeroase articole valoroase în «Revista Patriarhiei» din Moscova, între 1946-1960 și competența sa în domeniul liturgic este cunoscută și teologilor noștri.

Studiul de față despre vecernia ortodoxă se bazează pe cercetarea temeinică a numeroaselor texte vechi liturgice, a literaturii teologice liturgice arhiografice și patristice, a operelor teologilor ruși și străini, a vechilor tipicoane și cărți de slujbe bisericești, grecești și slavone, — unele foarte vechi — ce se păstrează în manuscrise în diferite muzee și biblioteci din U.R.S.S.

La început, autorul arată că istoria n-a păstrat mărturii literare despre existența la primii creștini a unei slujbe bisericești speciale, care ar fi avut o destinație specială de a sfinți și binecuvînta sfîrșitul zilei sau orele de seară, independentă de euharistie sau agapă. E posibil că în Biserica primară n-a existat o astfel de rînduială liturgică specială separată de euharistie și agapă. Însă ar fi injust să tăgăduim că la începutul creștinismului n-a existat nici ideea sfințirii timpului de seară, exprimată în cele mai simple forme liturgice.

Autorul caută originea și nucleul vecerniei creștine în ritualul din Vechiul Testament al tîmțierii și aprinderii candelii după căderea serii, ritual care se săvîrșea în fața perdelei ce despărțea Sfînta de Sfînta Sfîntelor. Această candelă, după cum se arată în cartea Levitic (24, 1-4), ardea înaintea Domnului (sicriului legii) din seară pînă dimineața.

După dărîmarea Ierusalimului, ritualul religios al aprinderii candelii de seară a trecut în viața de toate zilele a evreilor și e prescris și de Talmud.

Cum primii creștini se trăgeau dintre iudei, ritualul acesta s-a îndătinat la ei și e atestat de Tertulian, Justin Filosoful și de alți scriitori bisericești din primele veacuri. Cea mai veche formă liturgică, cu textul respectiv, a aducerii solemne a candelii aprinse în adunarea de seară a creștinilor se găsește în «Instituțiunile Bisericii din Egipt», din sec. III, unde citim: «cînd se lasă seara, diaconul aduce în adunare o candelă aprinsă, iar episcopul salută adunarea cu cuvintele: «Domnul să fie cu voi cu toți». Poporul răspunde: «Și cu duhul Tău»; episcopul: «Să mulțumim Domnului»; poporul: «Cu vrednicie și cu dreptate să-I aducem mărire și slavă». Episcopul zice rugăciunea: «Îți mulțumim Ție, Dumnezeule, prin Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că Tu ne-ai luminat prin descoperirea din fire. Isprăvind lungimea zilei și ajungînd la începutul nopții, săturîndu-ne de lumina zilei pe care Tu ai făcut-o spre îndestularea noastră, acum noi avem îndestulare și de lumina cea de seară după marea mila Ta. Bine Te cuvîntăm și Te preamărim pre Tine prin Unul Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin care îți aducem Ție împreună cu El slava, puterea și cinstea, acum și pururea și în vecii vecilor». Poporul: «Amin».

Un ritual asemănător e amintit și în «Testamentul Domnului nostru Iisus Hristos» (text latin). Aici se mai arată că în fața candelii aprinse se cântă și un imn în cinstea luminii ce se aduce. Prea posibil că acesta era străvechiul imn «Lumină lină», despre care Sf. Vasile cel Mare mărturisește că e foarte vechi.

Astfel, treptat, în cursul sec. III, ritualul aducerii candelii aprinse (luminării) în adunarea de seară a creștinilor, pe temeiul tradiției liturgice împrumutată din Vechiul Testament a luat forma unei slujbe bisericești statornice, care simbolizează preamărirea Fiului lui Dumnezeu, Iisus Hristos, adevărata lumină a lumii, care în chip nevăzut a fost prezent în adunările de rugăciune a creștinilor. Din sec. IV s-au păstrat două descrieri ale slujbei de seară. Prima se găsește în cartea VIII a Constituțiilor Apostolice, care datează din 380. Aici se reproduc și două rugăciuni în formă de ectenii, cu multe cereri, de o rară frumusețe liturgică. În rânduiala vecerniei ortodoxe actuale acestei rugăciuni îi corespund cele două ectenii — cea mare și cea întreită. Se amintește că aducerea solemnă a candelii aprinse, care constituia momentul culminant al slujbei de seară, se însoțea de cântarea diferitelor imne de slavă, printre care probabil și rugăciunea Sfântului Simeon: «Acum slobozește...».

A doua descriere a slujbei de seară din sec. IV aparține unei pelerine apusene, care a făcut călătoria la Ierusalim și alte locuri sfinte din Palestina, în anii 393-394. La biserica Sfântului Mormint, lumina se aducea cu cântări solenne din peștera Învierii, în mijlocul bisericii.

Această pelerină evlavioasă, cu numele Eteria, a descris în mod amănunțit și toată rânduiala vecerniei, așa cum se oficia la Mormintul Domnului, ceea ce dovedește că în acea perioadă slujba vecerniei era bine statornicită și în părțile ei principale era prototipul vecerniei de astăzi.

Rânduiala vecerniei de la Mormintul Domnului era desigur mult mai lungă și mai bogată, cu diferite particularități. De ex.: aducerea solemnă a luminii din peștera Sfântului Mormint, momentul intrării episcopului care asista neapărat la săvârșirea acestei slujbe, în sfârșit procesiunea la încheierea slujbei la locul grădinii Ghetsmani și la Golgota. În rânduiala vecerniei de astăzi, locul acestei procesiuni e luat de litie, cu ieșirea în prealabil a preoților în pronaos.

Mai târziu, în Biserica greacă s-au dezvoltat două tipuri de vecernie. Una descrisă în mod amănunțit de Simeon arhiepiscopul Tesalonicului, numită «vecernia cântată» (ἄσματικός ἔσπερινός), care începea nu în altar, ci în mijlocul bisericii, și îmbogățită cu foarte multe prochime și antifoane întreite, cântate pe rînd de două cete de cântăreți. Acest fel de vecernie se oficia la catedrale și biserici parohiale.

Alt tip de vecernie s-a format în minăstirile din Palestina și Egipt și se numea vecernia minăstirească (κανὼν τῆς ψαλμοδίας). În cadrul acestei rînduiei predomina psaltirea. A fost o rînduială mai sobră și monotonă. Aproximativ în sec. XI, ambele tipuri de vecernie «cântată» (ἄσματικός) și «psalmodiată» (ψαλμοδίας) treptat s-au contopit prin dispariția numărului mare de antifoane, unor ectenii și rugăciuni cântate de

preot, prin introducerea unor elemente noi create de imnografia din perioada mai târzie.

Se arată apoi unele deosebiri în rânduiala vecerniei grecești și slave, începînd din sec. XII. În Biserica Rusă, cîntarea imnului Lumină lină și intrarea soborului de preoți în altar, cu luminile aprinse și cu deschiderea ușilor împărătești în mod solemn, chiar în momentul intrării era punctul culminant al rînduiei vecerniei. Imnul Lumină lină se cînta prelung și solemn, cu împărțirea textului în 8 fragmente, fiecare fragment executîndu-se pe diferite glasuri. În orașe, preoții de parohie erau obligați să officieze vecernia de vreme și să asiste apoi cu toții la intrarea în altar și cîntarea imnului Lumină lină. Cei ce absentau nemotivat se pedepseau aspru. La Moscova, la catedrala patriarhală, în ajun de sărbători și duminici, lua parte la acest moment solemn însuși patriarhul.

În Biserica Rusă s-a îndătinat și privegherea, nu numai în ajunul sărbătorilor ci mai des, în fiecare simbătă seara, — care începe cu căderea întregii biserici de către preot, îmbrăcat în toate veșmintele, și cu luminarea mare. Apoi cîntarea solemnă a psalmului 103, cu ieșirea în mijlocul bisericii la «Hvalitie», uneori citirea evangheliei în mijlocul bisericii, ieșire în pronaos, la începutul litiei și alte momente care transformă privegherea într-o slujbă foarte solemnă și extrem de frumoasă.

În sfîrșit, se arată ramificarea vecerniei contemporane în vecernia mică de toate zilele și cea mare. În încheiere se amintește despre diferite explicații simbolice date slujbei vecerniei de către liturgistii ruși: arhiepiscopul Veniamin, protoiereul Gh. Debolsky, prof. C. Nicolsky.

Autorul subliniază că toate interpretările simbolice date vecerniei suferă de același neajuns, și anume: ele nu vorbesc nimic despre vechea tradiție creștină a mulțumirii de seară, cu aprinderea luminilor, și despre credința legată de această tradiție în petrecerea reală a Mintuitorului Hristos — Lumina cea lină — în mijlocul ucenicilor Săi, pe baza căreia a apărut și s-a dezvoltat slujba vecerniei. E de dorit deci ca interpretării vecerniei să nu se depărteze de sensul avut de vecernia în Biserica veche și să urmeze pilda fericitului Simeon Tesaloniceanul, care atribuia toate momentele din desfășurarea vecerniei nu «umbrei legii ce a trecut», ci «harului care a venit», interpreta momentul vohodului din rânduiala vecerniei ca «pogorirea lui Dumnezeu la plinirea vremii» și spunea că și psalmul «Fericit bărbatul...» se referă în primul rînd la Mintuitorul Iisus Hristos, care cu adevărat a fost «bărbatul cel fericit», cel fără de păcat și adevăratul pom al vieții, care a odrăslit roduri multe — mulțimea multă a celor ce au crezut întru El.

Aceasta este interpretarea cea mai adevărată, pătrunsă de cugetare adincă teologică și de credință caldă.

*

II. «Monumentele textuale ale scrierilor sînte ale Noului Testament» — astfel se intitulează al doilea studiu din acest volum semnat de prof. A. Ivanov de la Academia Teologică din Leningrad. Dintru început, autorul arată importanța stabilirii textului autentic al Bibliei, care constituie

pentru toți creștinii călăuza de bază pe calea mântuirii și de aceea aici are importanță fiecare pasaj, fiecare cuvânt și chiar fiecare literă.

Pînă la noi n-a ajuns în original nici o carte din Sfînta Scriptură. Originalele scrierilor Noului Testament au fost pierdute încă în sec. II și de atunci comunitățile creștine s-au folosit de numeroase copii după originale. Însă pe măsura înmulțirii acestor copii manuscrise, se acumulau și greșelile sau devierile de la originale. Cauzele acestor erori și abateri de la textul original au fost multe. În primul rînd, în cele mai vechi manuscrise grecești care s-au păstrat pînă în vremurile noastre textul biblic se scria compact — «scriptio continua» — fără intervale și fără nici un fel de punctuație și cu multe prescurtări. Așa încît chiar pentru un copist iscusit era dificil să evite greșeli la transcrierea textului. Unii copisti își permiteau să facă unele îndreptări sau schimbări arbitrare, acolo unde li se părea ceva neclar sau nepotrivit. În fine, după cum se știe, uneori textul cărților sînte a fost denaturat de către eretici.

Încă din primele veacuri ale creștinismului s-a simțit nevoia verificării și purificării textului Sfîntei Scripturi și mai mulți scriitori și Părinți bisericești ca: Origen, Isichie, Lucian, Pamfil, Ieronim, s-au ostenit în această direcție. Ulterior, pe măsura răspîndirii creștinismului și a înmulțirii copiilor cărților sînte, diferențele în textele acestor copii se înmulțeau. După ce au trecut multe secole și textul grecesc al Noului Testament a fost supus analizei critice, s-a constatat că în manuscrise textuale există foarte multe variații sau diferențe. În sec. XVI s-a pus din nou problema verificării și purificării textului grecesc al Noului Testament de toate denaturările și suprapunerile de mai tîrziu și restabilirea textului sacru în forma inițială. Problema aceasta a devenit atunci foarte actuală, în legătură cu descoperirea meșteșugului tipografic și acumularea în bibliotecile din apus a unui număr foarte mare de manuscrise grecești.

Astfel a apărut ideea unei ediții critice a textului grecesc al Noului Testament și ca urmare, și-a făcut apariția și o nouă disciplină teologică — care în primul rînd își pune problema restabilirii istoriei textului Noului Testament. În acest scop, ea caută să concentreze manuscrisele existente, să le verifice în mod minuțios și să aprecieze la justa valoare fiecare manuscris și pe calea studierii lor amănunțite și a confruntării atente a textelor, să stabilească cărei perioade aparține fiecare din ele și astfel să reconstituie textul inițial al cărților Noului Testament.

Cercetările asidue îndelungate ale celor mai veridice texte ale cărților Noului Testament au îmbogățit mult aparatul critico-științific și datorită acestui fapt, astăzi știința teologică posedă un număr foarte mare de manuscrise vechi, care-i permit să urmărească starea textului grecesc al Noului Testament aproape pînă la obîrșia lui.

În studiul de față se face terecerea în revistă, pe scurt, a acelor manuscrise cunoscute și cercetate la ora actuală, care au valoare de izvoare și materiale științifice pentru studierea și reconstituirea textului inițial al Noului Testament.

Urmează prezentarea manuscriselor, împărțite în următoarele categorii :

A. *Manuscrise grecești*. Dat fiind numărul mare de manuscrise grecești, se impune clasificarea lor. În ceea ce privește vechimea manuscriselor, cele mai vechi sînt cele scrise cu litere majuscule — «unciales».

În sec. IX s-a introdus și scrierea cărților sfinte cu minuscule sau cursive. Cel mai vechi manuscris minuscul al Noului Testament datează din 835. Cunoscutul cercetător El. Nestle a studiat 4083 manuscrise ale Noului Testament, dintre care numai 170 uncial, 2320 minuscule, apoi 1561 «lectionaria», adică manuscrise cu texte scripturistice selecționate pentru nevoile serviciului liturgic și 32 fragmente scrise pe papirus (vezi El. Nestle, *Einführung in das griech. Nov. Test.*, Göttingen, 1923). În ce privește materialul celor mai vechi manuscrise ale Noului Testament, acesta era de două feluri: pergamentul, care se întrebuița încă înainte de era noastră, fiind fabricat în special în provincia Pergam (Asia-Mică), și papirus, foarte răspîdit în Egipt, pînă la cucerirea acestuia de către arabi (sec. VII).

Pergamentul fiind un material foarte scump, adeseori se întrebuița în repetate rînduri, adică textul unor scrieri învechite sau mai puțin întrebuițate se ștergea prin radiere și peste textul șters se scria altul mai nou. Aceasta se vede și în manuscrisele ce s-au păstrat pe pergament ale Noului Testament. S-au păstrat foarte puține fragmente din Noul Testament scrise pe papirus. În prezent se cunosc în total 66 fragmente de papirus.

Începînd din sec. IX, apar manuscrise sacre pe hîrtia executată din bumbac, în și cînepă, iar în sec. XIV au apărut și manuscrise pe hîrtie de pînă. Un criteriu foarte important pentru aprecierea valorii manuscriselor constă în conținutul lor. S-a păstrat un singur uncial care cuprinde aproape toate cărțile Bibliei. Acesta este «Codex Sinaiticus». Desigur, au fost și altele, însă între timp ele s-au pierdut.

Alte manuscrise unciale, deși cuprind toate cărțile Noului Testament, însă cu multe lacune. Dintre minuscule, 25 manuscrise cuprind întreg Noul Testament. Marea majoritate a manuscriselor vechi grecești cuprind de regulă numai unele părți din Noul Testament sau în orice caz au numeroase lacune.

Ordinea în care sînt așezate în manuscrise textele cărților Noului Testament este variată. Așezarea lor în ordinea uzuală de astăzi (evangeliiile, Faptele Apostolilor, Epistolele sobornicești, Epistolele pauline, Apocalips) se păstrează numai în manuscrise cu destinația liturgică sau în așa-zisele lectionarii. Cu toate că manuscrisele din această ultimă categorie sînt de proveniență mai tîrzie, totuși ele au o valoare deosebită, întrucît ele reprezintă textul oficial care se întrebuița pretutîndeni și se păstra cu cea mai mare grijă, în special la orașe și la centre bisericești.

Intrucît însă critica biblică acordă o atenție deosebită manuscriselor unciale, ca celor mai de seamă în ordinea vechimii, autorul înșiră cele mai importante piese din această grupă:

a) *Unciale*.

1. Primul loc în această grupă îl ocupă «Codex Sinaiticus», descoperit de învățatul bibliolog german Fr. Tischendorf, în 1744, la mînăstirea

Sinai (Arabia). Este scris pe pergament și cuprinde aproape în întregime Vechiul Testament și toate cărțile Noului Testament. În afară de aceasta, la sfârșitul codicelui au fost anexate încă două scrieri patristice care se bucurau de mare autoritate în Biserica veche creștină, și anume: epistola lui Varnava și «Păstorul» lui Herma. În prezent, acest codice rar și prețios se păstrează la Muzeul Britanic din Londra. Vechimea acestui codice se ridică la sec. IV și poate chiar sec. III. Unii învățați presupun că el a fost scris pentru împăratul Constantin cel Mare de către episcopul Eusebie al Cezareei. Valoarea lui e recunoscută unanim de toți cercetătorii.

2. «*Codex Alexandrinus*», scris în sec. V, după tradiție cu mina proprie a Sfintei Mucenițe Tecla — după cum glăsuiește o mențiune în limba arabă din sec. XIII, ce se află pe prima foaie a manuscrisului. Codicele cuprinde aproape în întregime Vechiul și Noul Testament, cu mici lacune. La sfârșit se găsește anexată epistola Sfântului Clement, papa Romei. Acest codice se păstrează de asemenea în Muzeul Britanic.

3. «*Codex Vaticanus*», una din cele mai prețioase rarități ale Muzeului din Vatican. După părerea majorității cercetătorilor, el are aceeași vechime și se înrudește cu Codicele Sinaitic. Totuși, cițiva cercetători ca Burgeon, Müller, Evseev, Glubocovsky, au pus la îndoială valoarea istorică a acestui codice.

4. «*Codex Ephraemi rescriptus*» reprezintă un palimpsest prețios (manuscris pe pergamentul care a mai fost întrebuințat anterior, pentru alt text) al Bibliotecii Naționale din Paris. Conține Vechiul și Noul Testament, cu multe lacune. La sfârșitul codicelui se află anexate 38 tratate ale Sfântului Efrem Sirul, de unde și-a primit și denumirea. Manuscrisul datează din sec. V și provine din Egipt. S-a păstrat multă vreme la Constantinopol, iar după căderea acestuia a fost adus la Florența și de aci la Paris.

5. «*Codex Bezae Cantabrigiensis*» datează din sec. VI. Are text paralel: grec și latin. După părerea unor cercetători, textul grecesc a fost copiat după o copie străveche din sec. II. Un oarecare Besa a donat-o în 1581 Universității din Cambridge, în biblioteca căreia se păstrează până astăzi. În textul scris pe pergament se observă multe ștersături și corecturi.

6. «*Codex Claromontanus*» a fost descoperit de același colecționar zelos, Besa, la Clérmont en Beauvais și apoi adus la Paris. De asemenea are text paralel grec și latin. Datează din sec. VI. O copie de pe acest codice, făcută în sec. IX și numită «*Codex Sangermanensis*», se păstrează la biblioteca Publică din Leningrad.

7. «*Codex Laudianus*» datează din sec. VI și a fost scris la Alexandria. Are text paralel greco-latin și se păstrează la Biblioteca Universității din Oxford.

8. «*Codex S. Mattai Dubliensis rescriptus*», ca și *Codex Ephraemi*, a fost restaurat și provine din sec. VI și chiar V. Conține numai cele 4 evanghelii și fragmente din opere patristice. Acestea sînt cei mai vechi codici grecești sau greco-latine care s-au păstrat pînă astăzi. Se enumeră

apoi 6 codici unciali care datează din sec. VIII și IX, și anume codicii: Augensis, Boernerianus (Biblioteca din Drezda), Coislilianus (Metz), Cyprius (Paris). În total, s-au descoperit pînă în prezent și se păstrează în diferite muzee și biblioteci din Europa, 170 manuscrise unciale.

În afară de cele specificate mai sus, majoritatea conțin numai unele fragmente din Noul Testament și datează din sec. VIII-IX și mai tîrziu.

b) *Minuscule.*

Grupul al doilea al manuscriselor grecești ale Noului Testament îl formează «minusculele» sau «cursivele» (scrise cu litere mici și oarecum legate). După statistica făcută de El. Nestle, acestea sînt în prezent în număr de 2320. Ele erau foarte răspîndite pînă la inventarea tiparului. Se menționează că primii editori-tipografi al Noului Testament n-au avut la dispoziție nici un manuscris uncial.

Deși sînt de vîrstă mai tînă, minusculele reprezintă și ele o mare valoare pentru cercetarea și restabilirea textului biblic, întrucît ele au reținut textul de la cea mai veche redacție și ajută în cea mai mare măsură la restaurarea textului sacru. Pe cînd pe manuscrisele unciale nu se indică data și locul scrierii lor, în schimb pe minuscule de obicei există aceste indicații prețioase, ceea ce contribuie la aprofundarea studiului paleografic și filologic.

Marea majoritate a minusculelor n-au fost cercetate pînă în prezent (peste 2000). Cele mai multe din ele au fost scrise pe pergament și numai foarte puține pe papirus. Începînd din sec. X apar și unele minuscule scrise pe hirtie.

c) *Leccionariile sau cărțile liturgice grecești cu textele din Noul Testament.*

Cărțile liturgice cu textele din Noul Testament (evanghelii, Faptele Apostolilor și Epistolele), așezate într-o anumită ordine pentru întrebuintare la serviciul divin, se întrebuintau în comunitățile creștine din cele mai vechi vremuri. De fapt, acestea au fost principalele cărți liturgice. În apus, ele se împărțeau de mult în «evangheliarii» și «apostolarii».

Liturgiștii ruși au un merit deosebit de a fi atras atenția asupra importanței deosebite a acestor cărți pentru studiul textului Noului Testament și de a fi cercetat și comparat textele cuprinse în acest «lectionariu». Pînă în prezent s-au catalogat peste 1000 evangheliarii și cca. 500 apostolarii. Ele sînt scrise de regulă pe un pergament frumos, pe două coloane, cu litere mari. Literele începătoare se pictau în mai multe culori și în mod artistic; se legau în coperte din materiale scumpe și rezistente și adesea se împodobeau și cu pietre scumpe. Copiștii acestor cărți se găseau sub controlul riguros al autorității bisericești și deci textul lor prezenta mai mare garanție.

d) *Fragmente de papirus.*

În afară de codici unciali și minuscule, precum și de lectionarii, s-a găsit și s-a înregistrat pînă în prezent un număr de 66 fragmente din Noul Testament scrise pe papirus. Deși din punct de vedere al vechimii aceste fragmente ar trebui puse pe primul loc printre celelalte monumente textuale ale Sfintei Scripturi, însă de fapt, ele prezentînd numai materiale

fragmentare, nu au prea mare importanță pentru reconstituirea textului original inițial.

În știința biblică, aceste materiale au intrat în circulație abia de la finele sec. XIX, iar pentru prima dată au fost catalogate de către G. Gregory. Se menționează că cel mai vechi din aceste pergamente fragmentare datează de la începutul sec. II (în jurul anului 125), care reprezintă doar câteva versete din cap. 18 din evanghelia de la Ioan; se păstrează la Biblioteca din Manchester.

Ultimul pergament-fragmentar care a fost descoperit de curînd (în 1956) de învățatul cercetător Bodmer a produs o mare senzație și a fost obiectul multor cercetări minuțioase. El cuprinde 104 pagini de text din primele 14 capitole ale evangheliei de la Ioan, cu excepția capitolelor 6, 11-35 și 14, 20-31. Experții specialiști datează acest fragment cam la anul 200, iar unii dintre ei înclină să-i atribuie o vechime și mai mare.

B. Traduceri ale Noului Testament. A doua sursă pentru restabilirea textului original grecesc al N. Testament o constituie traduceri vechi. Pe măsură ce creștinismul devenea religia universală, întrebuițarea N. Testament în limba lui inițială — greacă — devenea din ce în ce mai dificilă. Este adevărat că această limbă pe atunci a fost în general răspîndită în pătura cultă a populației imperiului greco-roman. Însă creștinismul n-a fost numai religia preoților și a oamenilor cuți. Masele largi ale poporului aveau nevoie de ascultarea și înțelegerea cărților sfințe în limba lor națională. De aci s-a ivit nevoia traducerii textului Noului Testament.

Desigur, primele traduceri făcute în diferite țări au rămas necunoscute pentru noi. Ele au apărut din diferite motive și din inițiativa diferitelor persoane, care au rămas anonime, neindicînd nici locul, nici data lucrării lor. Dar fără îndoială, aceste traduceri au apărut foarte de timpuriu și în orice caz nu mai tîrziu decît în sec. II.

În primul rînd, Palestina prezenta acel teren pe care s-au concentrat mai multe limbi și dialecte. Încă de la început, creștinismul s-a răspîndit repede în tot imperiul roman. Limbile greacă, latină și siriană, de timpuriu și aproape concomitent, au devenit limbi liturgice și implicit limbi ale cărților sacre. Încă în veacul apostolic, religia creștină a pătruns în Egipt și se răspîndea aci cu ajutorul dialectelor locale. Astfel, se poate afirma că alături de copile grecești, încă în sec. II existau traduceri ale cărților Noului Testament în limbile siriacă, latină și dialectele egiptene.

Indiscutabil, aceste traduceri timpurii au cea mai mare importanță pentru critica textului biblic, căci dacă traduceri ce au apărut în diferite locuri îndepărtate unul de altul — în apusul latin, în răsăritul sirian și în sudul egiptean — consună între ele, — aceasta e dovada că ele își au originea în unul și același izvor foarte vechi. Firește, că în calitate de izvoare pot servi numai traduceri făcute direct din textul grecesc. Și aci critica textului biblic trebuie să aibă în vedere următoarele considerente: vechimea traducerii, particularitățile limbii traducerii, metodele folosite de traducător și corectările sau prelucrarea textului original

admisă de traducători. În special, are importanță vechimea traducerii: cu cât traducerea e mai veche, cu atât ea e mai aproape de prima sursă sau de original.

De asemenea, o mare importanță are și calitatea traducerii și uneori traducerile mai simpliste, mai puțin stilizate, care se țin de litera originalului și nu cele care caută să redea numai ideile principale, sînt mai de preț, mai ales dacă păstrează topica limbii grecești.

Intrucît creștinismul s-a răspîndit de la Răsărit, traducerile răsăritene trebuie recunoscute ca cele mai valoroase pentru restabilirea textului Noului Testament. Aceste traduceri redau mai exact cuvintele și faptele Mîntuitorului Hristos și ale Apostolilor Săi.

Urmează enumerarea celor mai vechi și mai importante traduceri ale Noului Testament: a) siriene (cea mai veche «Pesitto» din sec. II); b) copte (sec. II-III); c) latine (cele mai vechi datează din sec. II, cele mai importante sînt Itala și Vulgata); d) etiopiene (sec. IV-VI); e) armenе (sec. V); f) georgiene (sec. V); g) gotice (sec. IV-VI).

Traducerile de mai tîrziu sînt cele făcute în limbile: h) arabă (sec. IX); i) slavă (sec. IX) (se menționează că prima dată Tetraevanghelionul s-a tipărit în limba slavă în Valahia, la 1512).

În fine, se vorbește despre traducerile Noului Testament în limbile naționale europene, care au început să se facă sub impulsul mișcărilor sectare din sec. XII-XV (a valdenzilor, catarilor, husiților) și apoi sub înriurirea Reformației, însă aceste traduceri nu au valoare pentru revizuirea critică a textului Noului Testament.

C. Operele scriitorilor bisericești. Al treilea grup de mărturii textuale referitoare la Noul Testament constă în operele scriitorilor bisericești, sau mai precis, citate din Sfînta Scriptură, cuprinse în cărțile lor.

Toți învățații care s-au ocupat de critica textului Noului Testament, începînd din sec. XVIII și pînă în zilele noastre, în cercetările lor au acordat și acordă o atenție deosebită mărturiilor scriitorilor bisericești. Numai comparînd vechile manuscrite grecești, traducerile vechi și citate scripturistice din operele scriitorilor bisericești, și în primul rînd din scrierile patristice, deci după ce a adunat un material imens și foarte variat, l-a descifrat, l-a clasificat și l-a studiat, critica obiectivă a putut ajunge la rezultate precise.

III. Sinodul de la Constantinopol din 1157 și Nicolae episcopul Metoniei.

De curînd s-au împlinit 800 ani de la ținerea a două sinoade locale ale Bisericii Ortodoxe, care au fost convocate în 1156 și 1157 la Constantinopol, sub împăratul Manuel Comnen, pentru lămurirea divergențelor ce s-au produs atunci în sînul lumii ortodoxe bizantine, în legătură cu interpretarea cunoscutei rugăciuni liturgice care se citește la Heruvic: «Σύ γάρ ὁ προσφέρων, καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος, καὶ διαδιδόμενος, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν» ...». «Căci Tu ești cel ce aduci și cel ce Te

aduci și cel ce primești și cel ce Te împarți, Hristoase Dumnezeuul nostru....».

Autorul studiului de față, ieromonahul Pavel Ceremuhin, face o amplă prezentare a împrejurărilor, în care a apărut disputa teologică în jurul acestei probleme și în legătură cu aceasta și despre Sfânta Euharistie, ca jertfa fără de sînge ce se aduce în cadrul Sfintei Liturghii. El arată modul cum s-au desfășurat ședințele celor două sinoade din 1156 și 1157, hotărârile luate pentru combaterea ereziei și contra ereticilor și rolul episcopului Nicolae al Metonei în legătură cu aceste evenimente.

Divergențele ivite între două grupe de teologi bizantini, ce reprezentau atunci știința superioară teologică și se ocupau cu interpretarea Sfintei Scripturi, au dat impoșibilitate la apariția disputelor dogmatice, care au cuprins cercurile largi ale societății și au avut ca rezultat ținerea celor două sinoade din 1156 și 1157. Unul din acești exegeți, anume Nichifor Vasilache, a alunecat pe panta interpretării eretice a cuvintelor liturgice de mai sus, susținind că jertfa de pe cruce a fost adusă numai Tatălui și Duhului Sfânt și nu Cuvîntului întrupat, cel ce a adus-o căci altfel, Fiul lui Dumnezeu s-ar împarți în două ipostaze și am cădea în erezia lui Nestorie. Și nu numai jertfa de pe cruce, dar și Euharistia, care se aduce zilnic, întru amintirea Mîntuitorului, se aduce nu Fiului, ci numai Tatălui.

Această părere eretică au adoptat-o și o susțineau cu tărie, pe lângă teologul-exeget Nichifor Vasilache, încă și diconul Sotirich Pantevghen, candidat pentru scaunul patriarhal din Antiohia, apoi Mihail din Tesalonic, episcopul Eustațiu și alții.

Ca apărător al doctrinei nealterate ortodoxe, s-a ridicat episcopul Nicolae al Metonei, care a scris o serie de lucrări excelente polemico-dogmatice, prin care a combătut învățăturile greșite ale lui Sotirich și adepților săi.

Primul sinod în legătură cu această erezie a fost convocat în ianuarie 1156, la insistențele mitropolitului rus Constantin, de curînd ales la catedrala din Kiev, care a cerut patriarhului din Constantinopol, Constantin IV, să fie lămurită această problemă dogmatică. La sinod au luat parte, în afară de patriarhul Constantin IV, încă patriarhul Nicolae al Ierusalimului, 24 alți ierarhi și au asistat numeroși teologi învățați. Acest sinod n-a formulat o hotărîre dogmatică bine delimitată, ci numai a adoptat părerea mitropolitului rus, Constantin al Kievului, că «jertfa ispășitoare de pe cruce a fost adusă întregii Sfîntei Treimi și prin urmare și însuși Fiului lui Dumnezeu».

Deși această nouă erezie a fost condamnată de sinodul din 1156, totuși Sotirich a continuat s-o dezvolte în scrierea sa «Dialogul cu Filon» și a cîștigat noi adepți, tulburînd pacea Bisericii. Activitatea turbulentă a lui Sotirich și a aderenților săi l-a silit pe împăratul Manuil Comnen să convoace al doilea sinod, pentru condamnarea lui Sotirich. Sinodul s-a deschis la 12 mai 1157, sub președinția noului patriarh ecumenic, Luca Hrisoverg, și a patriarhului Ioan al Ierusalimului, în prezența împăratului Manuil Comnen.

Hotărîrea dogmatică formulată de acest sinod sună astfel :

«Așadar, aducînd laolaltă puține din multe mărturii ale dumnezeieștilor părinți, pentru o cit mai lămurită dovedire a adevărului, noi le-am pus în această hotărîre (alcătuire), fugind de lungimea cuvîntului. Iar cei ce ar dori să fie mai harnici, urmează să se lămurească asupra acestei dogme din mulțimea altor mărturii. După ce însă dumnezeieștii părinți s-au pronunțat atît de armonios despre aceasta, este limpede că Stăpînul Hristos S-a adus pre Sine jertfă de bună voie, după fire omenească și El însuși a primit jertfa ca Dumnezeu, împreună cu Tatăl și Duhul. Deci, pe acest temei pe care noi am fost uniți și pînă acum, se cuvine și de acum înainte să cugetăm noi, copii ai Bisericii, ca uniți ce sîntem închinători ai Treimii. Cuvîntul Dumnezeu și Om, la început, în timpul Patimilor mîntuitoare, a adus jertfa de ispășire Tatălui, Sîe însuși ca unui Dumnezeu și Duhului de care omul a fost chemat dintru neființă la ființă și pre Care omul i-a jignit călcînd porunca, și cu care s-a săvîrșit împăcarea prin patimile lui Hristos. Așijderea și acum, jertfa cea fără de sînge se aduce Treimii celei desăvîrșite și care pre toate le desăvîrșește și care o primește pre aceasta (jertfă)».

Actele acestor sinoade din 1156 și 1157 au fost publicate după cîteva manuscrise, și anume: Tafel'Annae Comnenae supplem. histor. eccles. graecorum, sec. XI, XII Tubingae, 1832 — după codicele parizian; Angelo Mai, «Spicilegium Romanum», t. X, Romae, 1844, p. 1-93, după Codicele Vatican și *Ἰωάννης Σακκελιῶν πατριαρχὴ βιβλιοθήκη Ἀθήνησιν*, 1890, 316-331 — după Codicele de Patmos.

Deși Sotirich, de formă s-a lepădat de erezie în fața întregului sinod și a împăratului Manuil, totuși sinodul, odată cu condamnarea operei lui, «Dialogul cu Filon», l-a exclus din cler, avînd în vedere vina lui grea de a fi produs sminteală în sinul Bisericii și faptul că a căzut în erezie și a răspîndit-o prin scrieri, fiind deja în vîrstă respectabilă de peste 60 ani și încă fiind candidat pentru scaunul patriarhal din Antiohia. Hotărîrea sinodului din 1157 a fost semnată de 35 ierarhi.

În afară de hotărîrea care se află în «Actele» sinodului, s-au păstrat încă 4 «anatematisme» care au intrat în «Rînduiala Ortodoxiei», care se săvîrșea solemn în prima duminică din Postul Mare. Aceste «anatematisme» se găsesc și în Triodul grecesc tipărit, iar de acolo au trecut în Triodul slav al Bisericii ruse. Se reproduce textul celor patru anatematisme.

Sinodul din 1157 și hotărîrile lui au mare importanță pentru știința teologică. Acestea dovedesc că după schisma cea mare din 1054, viața dogmatică a Bisericii Bizantine a continuat să pulseze. Ele reflectează lupta Bisericii Bizantine împotriva influențelor străine, în special a celor latine, care se strecurau în viața bisericească.

Sinodul din 1157 «împotriva lui Sotirich» a fost primul sinod al Bisericii Orientale, care s-a ocupat în mod special de Sfînta Euharistie. În ceea ce privește personalitatea principalului luptător și apărător al doctrinei ortodoxe la sinodul din 1157, episcopul Nicolae, episcopul Metoniei, se accentuează că acesta a fost cel mai remarcabil și profund teolog și

scriitor fecund bisericesc al sec. XII, deși despre viața lui s-au păstrat puține amănunte. Se știe că el a trăit și a activat în prima jumătate a domniei împăratului Manuil Comnen (1143-1180), de care îl lega o prietenie strânsă și al cărui sfetnic pentru probleme teologice a fost tot timpul. Nu se știe însă nici data nașterii și morții lui. Nichifor Vlemmidis (1198-1272) a întocmit un panegiric în cinstea episcopului Nicolae al Metonei, în care autorul îl numește «dascăl prea înțelept», «părinte al dorințelor adevărate», din scrierile căruia doritorii pot vedea «așezămintele ortodoxe ale dumnezeieștilor părinți, predaniile apostolice de Dumnezeu insuflăte, dogmele credinței curate».

Este indiscutabil că episcopul Nicolae a luat parte activă în pregătirea lucrărilor și hotărârilor soborului din 1157 și se știe că după ținerea acestui sinod, el a fost trimis de către împăratul Manuil în diferite orașe și provincii ca să întărească pre cei credincioși în dreapta credință și să-i păzească de alte erezii noi. A rămas însă o taină de ce sub hotărârile sinodului lipsește iscălitura lui și nici nu se pomenește nimic de numele lui în actele sinodale. Această trecere sub tăcere a numelui energicului episcop se explică prin faptul că el a activat în calitate de persoană particulară și nu ca un exponent oficial al cercurilor conducătoare bisericești din Bizanț și în special pentru împăratul Manuil, care se ocupă foarte mult de problemele bisericești și căruia îi plăcea să participe personal la discuțiile sinodale și la soluționarea divergențelor teologice.

Până în prezent, s-a păstrat un număr însemnat de opere ale episcopului Nicolae al Metonei și după relatările unui editor al scrierilor sale, arhimandritul Andronic Dimitracopulos, ele se ridică în total la 40 (editate și needitate).

Dintre operele sale cele mai importante în legătură cu sinodul din 1157, s-au păstrat patru, și anume:

1. Ἀντίρρησις πρὸς τὰ ἑραφέντα παρὰ Σωτηρίχου (Combaterea scrierilor lui Sotirich). Este un tratat principal dogmatico-polemic îndreptat contra falsei interpretări de către Sotirich a Sacrificiului de pe Cruce și a Euharistiei. În opoziție cu concepția apuseană raționalistă și scolastică, episcopul Nicolae a dezvoltat în acest tratat punctul de vedere pur ortodox patristic cu privire la iconomia mântuirii noastre.

2. Epistola către împăratul Manuil. În fond, conținutul Epistolei reprezintă perifrizarea Combaterii lui Sotirich.

3. Τὰ λείποντα περὶ τῆς ἱερᾶς ἱεροουργίας... (Completare despre dumnezeiasca ierurgie) — un fragment dintr-o operă care s-a păstrat parțial.

4. «Πρὸς τοὺς διατάζοντας» (către cei ce se îndoiesc) — operă consacrată în special Sfintei Euharistii.

Cercetarea operelor episcopului Nicolae al Metonei dovedește erudiția lui teologică profundă, marele său talent polemic și cunoașterea temeinică a scrierilor patristice. De aceea, pe bună dreptate el ocupă un loc de frunte în rânduiala teologilor din sec. XII. Însă tezaurul teologiei bizantine, până în prezent, n-a fost studiat în mod suficient și din această cauză,

încă nu au fost cunoscute la justa lor valoare meritele și opera acestui scriitor modest dar foarte însemnat.

IV. *Collectio Avellana ca izvor istoric*. Protoiereul docent V. Borovoi, face o expunere temeinică asupra colecției de documente istorico-bisericești privitoare la relațiile dintre Răsărit și Apus, la finele sec. V și începutul sec. VI, în perioada așa-zisei «schisme Acaciene». «*Collectio Avellana*» a fost publicată între 1895-1898 de către O. Günther în «*Corpus scriitorilor bisericești latini* (vol. 35, p. I și II). O completare importantă la această colecție o constituie o serie de documente manuscrise de la Verona și Berlin, tot în legătură cu schisma sus menționată, publicate în 1934 de E. Schwartz în *Analele Academiei de științe din Bavaria* (*Publizistische Sammlungen zum Acacianischen Schisma*). Ambele lucrări completându-se reciproc, conțin în sine un material bogat documentar pentru istoria relațiilor dintre Răsărit și Vatican, în perioada schismei lui Acaciu și reprezintă sursa de bază pentru studierea acestei probleme.

«*Collectio Avellana*» cuprinde peste 240 documente, în special scrisori și epistole ale papilor și împăraților de la 367 pînă la 553. Aceste documente pun în lumină relațiile dintre Răsărit și Apus în epoca menționată. Cel mai vechi document din această colecție e un decret al împăratului Valentin I din 367; cel mai târziu — un «*constitutum*» al papei Vigiliu, de la 14 mai 553.

Studiul părintelui V. Borovoi, se împarte în cinci capitole, și anume: 1. Istoria denumirii și cuprinsul colecției; 2. Edițiile colecției; 3. Împărțirea documentelor pe grupe; 4. Caracterizarea generală a colecției; 5. Despre redactorul colecției. O atenție deosebită merită capitolul «*Împăr-*

Autorul studiului le împarte în opt grupe.

În ceea ce privește caracterizarea colecției și valoarea ei istorică, se indică o serie de note distinctive care o deosebesc de mulți alți codici medievali de acest fel.

Principalele trăsături caracteristice ale colecției *Avellana* sînt următoarele:

1. *Collectio Avellana* nu e un codice sistematic în care părțile componente și întreg materialul documentar sînt prelucrate după un plan precis și pregătite de redactor într-o formă definitivă pentru publicare. Documentele sînt variate și așezate fără un sistem riguros.

2. Colecția nu aparține categoriei de codici sau culegeri canonice și istorice medievale obișnuite, de tipul colecțiilor lui Dionisie Eusignus (*Dionysiana*) și nu are nimic comun cu aceasta din urmă. Menirea colecției *Avellana* nu era de a servi scopurilor practic-administrative ale scaunului papal și ea nici nu era destinată lecturii pioase-educative pentru cercurile largi de cititori romani.

3. Culegătorul sau redactorul colecției *Avellana* a fost un învățat, colecționar, pe care-l pasiona adunarea și copierea manuscriselor care

cuprindeau în sine ceva nou, necunoscut lui și avea la îndemână un număr foarte mare de manuscrise sau copii după ele.

4. În acest scop, el avea acces în cele mai intime ascunzișuri ale arhivelor și cancelariei papale, folosind pînă și corespondența secretă a papilor, unele concepte rare, proiecte de scrisori și epistole, însemnările personale ale papilor și colaboratorilor săi apropiați, unele scrisori sau epistole întocmite dar rămase neexpediate, și în aceasta constă marea valoare istorică a Avellanei.

5. Acest redactor, al cărui nume nu este indicat în colecție, a trăit și a lucrat la Roma în timpul pontificatului papei Vigiliu și a fost foarte apropiat de el. Opera sa a încheiat-o după 553.

6. În fine, se expune și se analizează o serie de considerente și concluzii judicioase, pe baza cărora autorul studiului, protoiereul V. Borovoi, se asociază la părerea cunoscutului profesor rus V. V. Bolotov, că acest culegător de documente sau redactor al colecției Avellana nu poate fi decît renumitul și învățatul diacon Rustic din Roma, nepotul papei Vigiliu, autorul operei *Dialogul contra acefalilor*.

V. *Contribuțiuni la istoria mișcării vetero-catolicilor.*

Ultimul studiu din volumul prezentat aci aparține docentului Academiei din Leningrad, profesorul A. Sergheenco, cu privire la mișcarea vetero-catolicilor. Această mișcare a apărut aproape concomitent, în a doua jumătate a sec. XIX, în mai multe țări din Europa, în legătură cu protestul unei părți din clerul romano-catolic și a unei părți din mireni, credincioși ai Bisericii Romano-Catolice împotriva proclamării la sinodul din Vatican, a dogmei infailibilității papale și își are deja o vechime de aproape un veac. Atît în literatura rusă cît și în cea străină, s-a acordat destulă atenție mișcării vetero-catolicilor. În 1952, în Anglia, a apărut cartea lui S. W. Moss, intitulată «Mișcarea vetero-catolicilor, originea și dezvoltarea sa istorică», tradusă în limba rusă de episcopul Hermoghen, iar în 1951, s-a publicat și în Olanda o altă carte a episcopului Lagerwey: «Biserica vetero-catolică din Olanda» (Amsterdam, 1951). În prefață, autorul, profesorul Sergheenco, anunță că intenționează să prezinte un tablou de ansamblu al dezvoltării istorice a vetero-catolicismului, pe baza documentelor adunate. Datele adunate se referă la prima perioadă de 19 ani, de la începutul mișcării, adică de la 1870 pînă la publicarea declarației de Utrecht, care are valoarea «cărții simbolice» a vetero-catolicilor.

Studiul lui Sergheenco se împarte în șase capitole intitulate astfel:

1. Intemeierea comunităților vechilor catolici;
2. Mișcarea vechilor catolici și primele lor comunități în Germania;
3. Activitatea reformistă a vechilor catolici din Germania;
4. Mișcarea vechilor catolici în Elveția, Austro-Ungaria și în alte țări;
5. Mișcarea vechilor catolici și ideea reunirii Bisericilor; conferințele de la Bonn;

6. Reunirea (confederația) Bisericilor naționale; declarația de la Utrecht.

O atenție deosebită merită cap. 6, cu privire la conferința vetero-catolicilor din Utrecht (Olanda), ținută în septembrie 1889, și la care au luat parte episcopii lor din diferite țări. Această conferință a formulat, după dezbateri ample, o declarație cunoscută sub denumirea de «Declarația de la Utrecht», care a devenit baza dogmatică și un fel de carte simbolică a vetero-catolicilor.

Declarația cuprinde opt articole, al căror cuprins pe scurt este următorul:

Art. 1. Se recunoaște ca bază a învățaturii de credință mărturisirea exprimată în simboalele ecumenice primite cu unanimitate de către sinoadele ecumenice ale Bisericii nedespărțite pînă la 1054.

Art. 2. Se resping decretul sinodului din Vatican (1870) despre infailibilitatea papei și despre primatul juridic papal. Se recunoaște numai primatul onorific al papei, cuprins în formula «primus inter pares».

Art. 3. Se respinge dogma despre imaculata concepție proclamată de papa Pius IX în 1854.

Art. 4. Se declară nule enciclicele papale, începînd din 1864, întrucît sînt în contradicție cu învățătura Bisericii creștine vechi și se resping toate atențatele curiei romane contra Bisericilor naționale.

Art. 5. Se resping decretul disciplinare ale sinodului din Trident, în măsura în care contrazic învățătura Bisericii creștine vechi.

Art. 6. Se expune concepția vetero-catolicilor despre Sfînta Euharistie, pe care o numesc «taina altarului». Ea se cuprinde în următoarele cuvinte: «credem că sub chipul pîinii și al vinului, noi primim Trupul și Sîngele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Săvîrșirea tainei Euharistiei în Biserică nu e nici repetarea perpetuă, nici reînnoirea sacrificiului de ispășire adus odată pentru toți pe Cruce, ci e un act prin care noi reproducem pe pămînt și ne însușim acea ofrandă pe care Mîntuitorul Iisus Hristos o aduce în cer (conform epistolei către evrei (X, 11-12), pentru mîntuirea omenirii răscumpărate, mijlocind pentru noi înaintea feții lui Dumnezeu (Evrei IX, 24).

În această concepție, Euharistia este totodată și o sărbătoare de sacrificiu în timpul căreia credincioșii, împărtășindu-se cu Trupul și Sîngele Mîntuitorului nostru, intră în comuniune unii cu alții (1 Corînt. X, 1-17).

Art. 7. Se exprimă speranța că teologii romano-catolici în cele din urmă, vor recunoaște că adevărata credință a fost păstrată numai în sinul Bisericii, una și nedespărțită, pînă la schisma și fărămițarea Bisericii. În acest articol, se recomandă preoților vetero-catolici să nu atingă în predicile lor punctele contradictorii, ci să expună numai doctrina pozitivă creștină.

Art. 8. Se exprimă convingerea vetero-catolicilor că păzind credința creștină curată, purificată de erori și rătăcirii, și renunțînd la toate abu-

zurile și amestecul în treburile lumesti, ei vor putea înfrunta două primejdii mari ale vieții contemporane: necredința și indiferentismul religios.

În încheiere, autorul studiului de față, profesorul A. Sergheenco, accentuează că în general multe teze din «Declarația de la Utrecht» sînt neclare și vagi, iar multe puncte din doctrina creștină sînt neglijate cu totul. Aceste puncte trebuia să fie lămurite la conferințele internaționale ale vetero-catolicilor. Dar cu toate neajunsurile, Declarația de la Utrecht a stîrnit un mare interes în rîndurile reprezentanților Bisericii Ortodoxe și a atras multe simpatii către vetero-catolici. În special le-a manifestat protoiereul I. Ianișev, un prieten devotat al vetero-catolicilor, care a asistat la multe congrese ale acestora, inclusiv la așa-zisele conferințe de la Bonn.

VI. *Bibliografie.* La sfîrșitul acestui prim volum din «Studiile Teologice», se găsește și o recenzie asupra revistei centrale a vetero-catolicilor, «Internationale Kirchliche Zeitschrift», nr. 3, (iulie-septembrie 1956), făcută tot de protoiereul A. Sergheenco. Acest număr din susmenționata revistă cuprinde trei articole principale:

1. A 25-a aniversare a intercomuniunii între anglicani și vetero-catolici, de L. Gothie. În acest articol se dau informații istorice despre tratativele între anglicani și vetero-catolici, care au început încă în 1871 și s-au terminat în 1931, prin a) recunoașterea de către vetero-catolici a validității hirotoniilor anglicane; b) admiterea reciprocă a tainelor; c) libertate, pentru ambele părți în domeniul practicilor liturgice, a riturilor și părerilor teologice.

2. În al doilea articol, autorul Berthold Spuler expune punctul de vedere al Patriarhiei din Moscova asupra Alianței (Mișcării) Mondiale a Bisericilor și ajunge la concluzia că în urma ultimelor tratative, s-a ajuns la stabilirea legăturilor reciproce.

3. Al treilea articol e semnat de Albert Emil Ruthy și se ocupă de decretul recent al papii cu privire la simplificarea tipicului romano-catolic. Autorul aprobă această măsură, căci vechiul tipic a fost prea complicat și prea încărcat.

4. «Cronica bisericească» în care locul central îl ocupă darea de seamă despre recentul congres al teologilor vetero-catolici, care a avut loc între 5-14 septembrie 1955, la Amsterdam în Olanda.

5. Bibliografie, în care se acordă o atenție deosebită cărților apărute în cursul anului 1955, cu privire la Biserica Ortodoxă, în limba germană, de ex.: «Cultura bisericească» și viața religioasă la slavii de răsărit, Wurzburg; «Problemele Bisericii răsăritene», Gothenberg, etc.

Acesta e cuprinsul bogat și variat al primului volum al «Studiilor Teologice» inițiat de Patriarhia din Moscova și, felicitînd apariția lui, așteptăm cu nerăbdare și volumele ce vor urma, care fără îndoială, vor aduce o nouă și valoroasă contribuție la multe și importante probleme teologice și bisericești încă puțin cercetate.

Pr. AL. SEVERIN

EPISCOPIA BUZĂULUI

UN OMAGIU ADUS MUNCII ȘI ÎNȚELEPCIUNII

Ziua numelui întru arhierie a P. S. Episcop Antim Anghelescu (3 septembrie — sf. Mucenic Antim al Nicomidiei), a oferit un bun prilej salariaților Centrului Eparhial, corpului didactic al Seminarului și clericilor de la Catedrala episcopală, să se afile cu toată ființa, mai aproape de Chiriarhul lor. Astfel, la încheierea programului de lucru — sîmbătă 2 septembrie 1961, toată familia duhovnicească a Episcopiei Buzău s-a aflat prezentă în sala de recepție a palatului eparhial, pentru a felicita pe P. S. Episcop. În acea zi fiind convocată conferința administrativă cu P. C. Protopopi din Eparhie, s-au asociat și frățiile lor la această manifestație spontană.

Cu acest prilej festiv a rostit un cuvînt de omagiu P. C. Consilier D. Arghir, elogiînd persoana sărbătoritului și exprimînd sentimentele de respect și supunere ale slujbașilor de la Centrul Eparhial față de șeful ierarhic și Părintele lor sufletesc.

În numele clerului din Eparhie și al P. C. Protopopi a vorbit P. C. Protopop V. Văcăreanu-Panciu, din a cărui cuvîntare, redăm următoarele pasagii: «Încercăm să prindem în timide cuvinte *«Omul»*. O fire blajină, caldă, prietenoasă și simplă. Un bonom sincer, blînd și duios. Om de inteligență voioasă și subtilă, de efuziuni largi ale sentimentului și mai cu seamă de o mare capacitate de a tăia falsele noduri gordiene. Om de excelență culturală, exuberant, afectuos, delicat și foarte profund. De statură mijlocie, cu fruntea înaltă și expresivă, cu părul pudrat de neaua anilor — argintul unei vieți de muncă — și doi ochi adînc pătrunzători. De vîrstă aproape patriarhală, dar plin de o energie tinerească.

Cu fiască închinăciune pășim în intimitatea sufletului *«Arhiereului»*. E acum ora sincerității totale, dezbrăcată de veac. Sf. liturghie e o școală a spiritualității creștine, unde se formează stilul de viață creștină. Sf. liturghie e soarele vieții noastre ortodoxe. Aici, ca liturghisitor, vedem cum emană în chip văzut, unde de religiozitate și de viață afectivă. Constanța, permanența, sinceritatea dăruirea, jertfelnicia, sînt acțiuni spontane ce formează stilul de slujire arhierescă. Spiritul cu adevărat

liturgic, sinceritatea sufletească le descoperim în orice cuvânt și acțiune de liturghisitor, când ne aflăm în preajma Prea Sf. Voastre, liturghisind.

«*Bun chivernisitor al Casei Domnului*». Există o revelație a faptelor care asemeni unor metafore, vorbesc de realizările gospodărești de la Episcopia noastră. Reziști cu greu ispitei de a compara și compartimenta opera gospodărească. Dacă n-am ști cine a transformat totul la Centrul nostru eparhial, am crede că s-au ridicat peste noapte ca-n legende. O anume geometrie a fost călăuză dinamice constructive, o logică riguroasă care exclude hazardul, îmbinare fericită a utilului cu esteticul. Cenușul a dispărut. Peste tot e lumină și culoare. Realizările de la Episcopia noastră sînt o minunată prefață la cartea deschisă a împlinirilor bisericești în regimul nostru de adevărată și deplină libertate religioasă.

Ca cetățean ați înțeles poezia vieții noastre de azi, care-și are izvorul în perspectiva realizării fericirii clădite din substanța solidă a cunoașterii legilor vieții, înaripat de idealul fierbinte al fericirii omului. Descălecarea definitivă a unui veac nou, a unei noi orînduirii, 23 August 1944 — sinteză a unui întreg șir de transformări a dat îndemn Prea Sf. Voastre să descifrați, istoria suferinții și nedreptăților sociale din inscripțiile și înscrisurile ascunse în catastive, icoane și ceasloave, scrise cu cerneala singelui oprimat și să pășiți cu hotărîre la *lupta cea mare* alături de popor, spunînd cu poetul: «*Mă bucur că această muncă a mea, se va scrie în munca Republicii mele...*».

În fața acestor modeste încrustări, se acumulează treptat unde de emoții, unde de rezonanțe adînci pînă la stîrnirea talazului, cu eluziuni lirice și duioase asemeni acelei nemuritoare *ode a bucuriei*, dăruită omîinirii de Beethoven...

Intru mulți ani Prea Sfințite Părinte al nostru!»...

Stăpînit de o profundă emoție și cu modestia care îl caracterizează, P. S. Episcop Antim a dat glas simțămîntelor sale, mulțumind pentru caldă manifestație de simpatie ce i s-a făcut și s-a arătat bucuros că prin munca Prea Sfinției Sale s-a dat un nou impuls de viață Centrului Eparhial și clerului din Eparhie.

DESCHIDEREA CURSURILOR ȘCOLARE LA SEMINARUL-TEOLOGIC ȘI ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI

Inceperea noului an la școala teologică a Eparhiei, a constituit un moment festiv care a adunat laolaltă conducerea Centrului Eparhial, corpul didactic și elevii celor 5 ani de studiu. Bătrînul local al școlii, ctitorit de marele Episcop Chesarie, se prezintă ca pentru sărbătoare, renovat, proaspăt și luminos, cu pereții vopsiți, cu clasele și coridoarele curate, salutînd parcă pe oaspeți și bucurîndu-se că începe un nou an de muncă și carte, de instrucție și educație.

Festivitatea deschiderii cursurilor a avut loc la 2 oct. a .c. și s-a început cu obișnuita slujbă religioasă, la care a asistat P. S. Episcop

Antim însoțit de P. C. Consilierii I. Zamfir și D. Arghir, P. C. Inspector eparhial M. Negulescu și P. C. Secretar V. Frînculescu. A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor, precum și preoți din localitate.

După slujba religioasă, P. C. Director Pr. Gh. Mihai a rostit cuvîntul de deschidere. Vorbitorul a arătat că școala va avea în vedere epoca marilor prefaceri prin care trece țara noastră și va pune în pregătirea elevilor accentul pe o orientare cît mai justă și serioasă în problemele sociale și cetățenești actuale. P. C. Director și-a exprimat convingerea că pregătirea elevilor va fi sporită și de bunul exemplu personal pe care îl vor da profesorii. După ce a făcut elevilor cuvenitele recomandări cu privire la disciplină și datoria de a învăța P. C. Director a spus: «Începem anul școlar într-un ceas foarte serios al istoriei, cînd întreaga omenire iubitoare de pace își manifestă hotărîrea nestrămutată de a lupta pentru înlăturarea primejdiei unui nou război și pentru triumful păcii pe pămînt. Acest orizont al lumii încă nepacificată, ne obligă pe toți, la o atitudine fermă, pentru sprijinirea și salvarea păcii, la muncă serioasă și solidaritate civică... Elevii noștri trebuie să știe că marile probleme ale veacului nostru (libertatea națională, dreptatea socială, coexistența pașnică și întrecerea loială între state) sînt nu numai probleme politice ale omului de stat, ci și probleme morale la a căror rezolvare dator e *orice om* de bună credință să-și aducă partea sa de contribuție»... Încheind, vorbitorul a exprimat sentimente de recunoștință și supunere față de P. F. Patriarh Justinian, de P. S. Episcopi: Antim al Buzăului și Chesarie al Dunării de Jos, cum și față de Departamentul Cultelor pentru purtarea de grijă și ajutorul dat școlii.

A vorbit apoi P. S. Episcop Antim care a spus: «Dintr-o practică îndelungată și o experiență bogată, iau îndemn să vă exprim nădejdele neîndoioase că veți corespunde scopului pentru care ați venit la școala noastră și vă veți deschide sufletele să primiți semințele învățăturilor ce vi se vor preda de Părinții profesori și vă veți împodobi sufletele cu alese virtuți spre a vă învrednici de harul hirotoniei. Am acum în minte imaginea sugerată de grădinarul care se plimbă în livadă și examinează în prag de primăvară starea mugurilor și cercetează cu un ochiu atent, misterioasele învelișuri pe care le va sparge îndată seva primăverii. Cercetăm cu luare aminte sufletele voastre și urmărim desfășurarea programului de studii și de educație spre înmugurire cu nădejdi de rod îmbelșugat. Domnul Iisus ne-a cinstit cu chemarea de a fi cooperatorii Săi la opera de mîntuire a sufletelor. Pentru aceasta trebuie să avem dragoste de suflete. A renunța, a ne sacrifica și a da ceva din viața noastră pentru aproapele, nu înseamnă altceva decît a practica suprema învățătură a dragostei de care Domnul Iisus ne-a dat cel mai sublim exemplu. Lăsînd pentru frații noștri o porțiune din noi înșine, ne punem în serviciul și folosul colectivității munca și talentele noastre; viața noastră întregă se cheltuește în folosul tuturor. Vrem să subliniem că avem sentimentul și conștiința greii răspunderi pe care o purtăm... Sufletele voastre sînt acum încredințate vigilenței solitudinii a părinților profesori, directorului

și spiritualului. *Puterea exemplului* constituie unul dintre cei mai puternici agenți care determină îndrumarea elevilor. Această lege psihologică se verifică în chip deosebit în Biserică. Cel mai mic detaliu al ținutei noastre, în măsura în care este observat de altul, nu se poate să nu influențeze, în mod conștient sau nu, pe calea sugestiei. Strădanțiile nu ne vor fi rodnice decât în măsura în care se vor inspira din adevărul integral al credinței și vor emana din inimi curate, sincere. Sîntem colaboratori chemați de Mintuitorul la lucrarea de mintuire a credincioșilor, dar nu ne va admite concursul, dacă nu aducem în această lucrare mîini curate și sincere inimi. Dacă vrem să facem operă de apostolat, trebuie să ne lepădăm de exclusiva preocupare de avantajii proprii. Se cuvine să avem conștiința clară că am intrat în planul lui Dumnezeu, iar Împărăția cerească începe de aici de pe pămînt.

Se cuvine să mai știm, a spus P. S. Episcop Antim, că individul conțenează prea puțin în afară de cadrul social. Desprins de legăturile care îl unesc cu contemporanii săi, individul este sortit la cea mai deznădăjduită neputință. Valoarea lui stă în funcție de ansamblul social. De aceea, pe lingă formarea religios-morală, vom de elevilor și o educație pe linie socială actuală. Munca este ceva sacru. Asigură omului nu numai pîinea, ci și locul cuvenit sub soarele demnității omenești. Prin muncă devenim colaboratorii lui Dumnezeu, căci în fiecare bucată de pîine de pe masa noastră, Dumnezeu a pus soarele său, iar noi truda noastră. Munca este o înaltă funcție socială. Biserica noastră nu s-a înstrăinat de aspirațiile legitime ale poporului spre binele și fericirea obștească și pacea a toată lumea. Ne inspirăm din concret cînd facem aceste afirmații. Clerul și credincioșii noștri luptă pentru pace, convinși că acesta este supremul bun al vieții și pacea este dorită de toate popoarele lumii, așa precum dorește cerbul după izvoarele apei.

Ca o ultimă și supremă îndatorire ce ne revine, este să păstrăm atmosfera bisericească a școlii și să beneficiem de ea. Să apreciem la continua prezență a Mintuitorului Iisus Hristos. Să formăm caracterul, să fortificăm inima și să întărim voința, să purificăm și să innobilăm sensibilitatea elevilor noștri prin educația morală. Telul suprem: Hristos cunoscut, iubit și slujit în sfînta noastră Biserică. Deci, la lucru! Stăpînul Hristos va dispune după cum vrea El de capacitățile și talentele noastre».

Incheindu-și cuvîntarea sa, P. S. Episcop Antim a adus mulțumiri și recunoștință devotată P. F. Părintelui Patriarh Justinian, Onor. Guvern și d-lui profesor Dogaru, Secretarul Departamentului Cultelor cu asigurarea unei munci conștiincioase și împlinirea îndatoririlor față de Biserică și Patrie. Apoi a binecuvîntat începutul noului an școlar, urînd în numele P. S. Sale și al P. S. Episcop Chesarie, spor la lucru și succes la învățătură.

Pr. M. NEGULESCU

